

94(477.43)
Ш 6

П.Шкробот
П.Слободянюк

КРЕМІННА (КРЕМЕННА)

Петро Шкробот, Петро Слободянюк

94(477.43)
Ш 67

*Зустрілись із рідним селом,
Як з домом найменша дитина.
Чолом тобі, низько чолом,
Маленька моя Батьківчино.
О дай мені, рідне село,
З долонь твоїх сили напитись...*

(Із пісні)

22.03.2018.

80-річчю утворення Хмельницької області присвячується

КРЕМІННА (КРЕМЕННА)

Історико-етнографічний нарис

1149135

Тернопіль
Астон
2017

Кремінянська сільська рада Городоцького району Хмельницької області
Хмельницька обласна організація Національної спілки журналістів України
Хмельницьке регіональне відділення Української Технологічної Академії
УДК 94(477.43-22):39
Ш67

П. Шкробот, П. Слободянюк. Кремінна (Кременна). Історико-етнографічний
нарис / Петро Шкробот, Петро Слободянюк. – Тернопіль: Астон, 2017. – 256 с.

Рецензенти: **Завальнюк О.М.** доктор історичних наук, професор Кам'янець-
Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

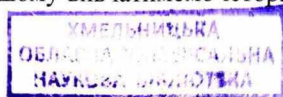
Байдич В.Г., кандидат історичних наук, директор Державного
архіву Хмельницької області.

В історико-етнографічному нарисі висвітлюється минуле і сьогодення
с. Кремінна (до 1960 р. Кременна) Городоцького району Хмельницької області.
Багатий фактичний матеріал, цікаві цифри та екскурси з історії малої Батьків-
щини вдячний подоланин знайде у цій книзі. Зроблена спроба ґрунтовно і сум-
лінно викласти таку неосяжну тему як політичні, соціально-економічні, духов-
но-культурні процеси села в ХХ ст., зміни, що відбуваються в сільській громаді
в умовах незалежної України. В книзі розповідається про знатних і простих
людей села, які присвятили свою долю рідному краю та Україні.

Автори книги висловлюють подяку за допомогу у підготовці її до друку
педагогічному колективу Кремінянської школи, її директору Ганні Дорогій, го-
лові та працівникам сільської ради Таїсії Воротній, сільським активістам: Лю-
бові Сішук, Антоніні Данилюк, Антоніні Шкробот, Олегу Шкроботу.

Завдячуємо за допомогу у підготовці матеріалів для видання книги знаним
дослідникам Подільського краю Олександру Завальнюку, Ростиславу Трояну,
Валерію Марценюку, Ігорю Олійнику, Володимирі Очеретному, працівникам
Державного архіву Хмельницької області Володимирі Байдичу, Юрію Олійнику,
Наталії Кузьміній, Галині Січак, а також добрим, щирим друзям з профспілок
Надії Сковороднік, Людмилі Усенко.

Спільно з усіма земляками і в подальшому вивчатимемо історію малої Ба-
тьківщини.

ISBN 978-966-308-708-5

© П.М.Шкробот, П.Я.Слободянюк, 2017
© ТзОВ «Видавництво Астон», верстка, 2017

Слово до читача!

Шкробот Петро Михайлович

Книга, яку ви оце розгорнули, – про село Кременну (до 1960-х рр. Кременна), цю унікальну, хліборобську, духовно-культурну перлину не тільки Городоччини на Хмельниччині, але й усього Подільського краю, України. Адже Кременна як частинка Поділля – один із найсамобутніших історико-культурних українських регіонів, позначених різноманітними глибинними іноетнічними впливами, рідкісними етнографічними нашаруваннями, що визначають своєрідність та самобутність подільського етносу. Адже саме подільська територія, як писав подільський історик Ю.Сіцінський, «була ніби форпостом України й українських земель: лежала вона на пограниччю різних держав, на межах земель різних народів...».

Мої земляки передавали з рук у руки, з душі в душу, від покоління до покоління негасимі багатовікові традиції, глибинний зміст і неповторні форми народної культури, невмирущі надії на краще і свободолюбиві мрії. Не дивлячись на трагічні сторінки своєї історії (тривале іноетнічне поневолення, багаторічні війни та антиколоніальну визвольну боротьбу, національний, соціально-економічний, релігійний гніт, етнокультурний геноцид), подоляни значною мірою зберегли свою національну самобутність: звичаї, обряди, традиції, фольклорно-етнографічну спадщину, а головне – мову. За результатами перепису населення 2001 р., на Хмельниччині українську мову визнали своєю 95,2%, російську – 4,9%, польську – 0,18% населення.

Як відомо, саме сільська громада є основним зберігачем історичної та генетичної пам'яті народу, його героїчних подвигів і трагічних сторінок. Село народжувало творців вітчизняної історії, виховувало борців за волю народу.

Багато з того, про що тут написано, автор книги – один із представників багаточисельних поколінь Шкроботів і заснованої ними однойменної частини села «Шкроботи» – бачив своїми очима. І не просто бачив. Тут пізнав трагічну долю багатьох своїх родичів і односельчан, що пережили громадянську війну, страшні роки колективізації, розкуркулення, голодоморів. Зазнали страхіть сталінсько-беріївських концтаборів, депортацій, політичних репресій. Страждали від знущань і принижень на примусовій рабській праці у фашистській нево-

лі. Але вони героїчно і жертвовно захищали рідну землю, звільняли Європу від німецько-фашистських загарбників, гинули на фронтах Другої світової війни.

Самовідданою важкою працею кременяни відбудували зруйноване війною село, досягли грандіозних успіхів у колгоспному виробництві, соціальній сфері. Тут звитяжною працею уславили себе відомі на всю країну двічі Герой Соціалістичної Праці Григорій Ткачук, Герої Праці Іван Пробитий, Василь Сірий і Валентина Василюк, сотні хліборобів, механізаторів, тваринників, представників сільської інтелігенції. Кременна виховала гідне молоде покоління високоосвічених, працьовитих, національно свідомих патріотів рідного краю і України.

Я з раннього дитинства вбирав у серце долю односельчан, рідну історію, рідні краєвиди. Мені приємно усвідомлювати, що в історії села, його долі й розвитку є і частка мого роду, моїх батьків і моїх пращурів, моєї душі... Кажу для того, аби читач знав, що я не безпристрасний споглядач, не фіксатор подій і фактів, а скромний сучасник учорашніх подій, пов'язаних з минулим соціально-економічним і культурним розвитком села та неоднозначними сьогоденними проблемами, викликаними необдуманими суспільними реформами.

Неймовірною трудовою славою і воєнною героїкою відзначилися земляки моєї рідної Кременної. І ми пам'ятаємо день учорашній. Бо якби не пам'ятали, то хіба барвилися б живі квіти біля пам'ятників захисникам Вітчизни – воїнам-визволителям, що поклали голови на фронтах Великої Вітчизняної?... Хіба схилили б голови, вшановуючи пам'ять розстріляних і спалених заживо учасників Кременянського антифашистського підпілля – борців за волю і незалежність України?! І, зрештою, чи народилася б у безпам'ятному серці оця книга, що її пропонує землякам?!

Багато дивного і чарівного є в моїй преславній Кременій. Глибока старовина тут нагадує про себе Трояновими валами, древніми курганами, що мирно уживаються з новиною дня нинішнього. І хоч сучасність з її урбанізацією стала невід'ємною ознакою простору й людського життя, але в Кременій, як ніде, відчуваю красу природи, зелених урочищ, садів і розлогих чорноземних полів. А в яких дивовижних місцях споконвічно несуть свої дзеркально-джерельні хвилі річечки Шиянка, Лісоводка! А яке захоплення відчуваш у тінистих гаях, квітучих схилах і пагорбах рідних серцю Товтр-Медоборів!

Невід'ємною стороною духовно-культурного життя села стало відродження церкви. Тут, у моїй рідній Кременій, як ніде, відзначають народні свята, щиро шанують людей праці, проводять хвилюючі давні обряди та співають найкращі у світі пісні! Та неможливо, навіть, подумки осягнути неосяжне!

Сьогодні кожен житель Кремені по-своєму торує життєву доленосну стежину. Гордимися, що маємо вистраждану віками Незалежну Україну. Віддаємо данину вдячної пам'яті єинам і дочкам народу нашого, які в борні жорстокій і праці невтомній відстояли і зберегли національну ідею української державності. Складаючи плани на майбутнє, зустрічаючись з труднощами, мріємо про кращу долю свою і про долю Матері-України. Але пригнічує те, що мир не запанував в Україні. Сумно, що через недолугі реформи немає впевненості в майбутній долі рідного села, долі України.

З-поміж усіх подій, фактів на спомин приходять сокровенні запитання: Чії ми діти? Хто були наші предки? Який наш рід? Усіх нас цікавить загалом невичерпне джерело минувшини на крутосхилах історії.

Тож, попри всі негаразди, хочеться, щоб теперішні і прийдешні покоління не забували про свою малу Батьківщину.

Отож, на основі архівних документів, свідчень старожилів, інформації сучасників ми, зі своїм товаришем, відомим науковцем Петром Яковичем Слободянюком, здійснили оповідь про доленосний шлях с.Кременна в історії нашого краю. А найголовніше – прагнули якомога повніше повідати про її щедрих грекосіїв, тих, хто творив і творить добрі справи, продовжуючи славні традиції своїх гордих предків.

Тож усе згадане – лише частка того, що ми намагалися описати у цій книзі. Не нам судити про її художній рівень. Але якщо ви, читачу, дізнаєтеся з її сторінок про щось досі вам невідоме, якщо бодай окремі розділи схвилюють ваше серце, змусять замислитися над долею Вітчизни, її минулим і майбуттям, то ми своє завдання вважатимемо виконаним і з вдячністю приймемо вашу оцінку написаного. Незалежно від того, буде та оцінка схвальною чи критичною. Більшої винагороди, ніж ваша відверта й щира думка, ми не потребуємо.

Щиро Ваш – Петро Шкробот.

Рідна хата

Сохне калина і пісні не чути,
Котру ще співали батьки.
В полон павутиння взяло всі ікони
Давно почорніли на них рушники.

А я пам'ятаю літа молодії
(Здається, що вчора було),
Як мама складала три пальці в пучечок
І голка творила казкове шитво.

Молилась тихенько та й хрестики клала
На біле, як сніг, полотно.
Мережилась доля моєї родини
І сіялись з неба любов і добро.

Немає батьків...десь мандрують світами
Вже снігом космічним замело сліди.
Та туга вже вкотре мене прирікає
Читати неквапом життя сторінки.

Я рідко прихожу до рідної хати,
Сердешна схилилась уже до землі.
Стараюсь оселі багато сказати
Німую – бракує наснаги мені.

Від дум і печалі втікаю до міста,
Журливі віконця у спину печуть.
Незнаю коли рушником материнським
До неї небоги простелиться путь.

ЗБЕРЕЖЕМО І ПРИМНОЖИМО ТРАДИЦІЇ НАШОГО СЛАВНОГО СЕЛА КРЕМІННОЇ

*Уклін тобі, моя праотча Земле,
Моя Кремінна – святий мій оберіг.
Тобі несу я свій уклін доземний
З усіх життєвих нелегких доріг.*

Невпинно плине час. По нашій подільській землі крокують роки неспокійного ХХІ століття. Але подільці гордяться здійсненням віковичної мрії українців – здобуттям державної незалежності України. Нелегко дається нам державотворчий процес. На ньому неоднозначно позначаються як суперечливі внутрішні, так і недружні зовнішні чинники впливу. Однак ми сповнені оптимізму і впевненості в щасливому майбутньому нашої Батьківщини.

Наш оптимізм базується на історичній пам'яті, на прикладах героїчної вітчизняної історії, яка засвідчує силу і волю українців відстоювати свою свободу і незалежність. Спростовувати цю істину не маю наміру, але хочу стверджувати, що безперервну ходу історії наша громада в усі часи наповняла живильними джерелами буття, творила належні умови для майбутнього. Ці процеси, звичайно, відбуваються і сьогодні, не дивлячись на те, що сільська громада значною мірою залишається наодинці з комплексом соціально-економічних проблем.

Депутати Кремінянської сільської ради, актив, усі мешканці села не стоять осторонь від вирішення назрілих проблем, зацікавлено обговорюють і визначають свій шлях до їх розв'язання. Ми підтвердили свій статус, який діє і в сучас-

них умовах. Прагнемо, аби село з року в рік кращало, а люди пишалися, що живуть у цьому благодатному краї. Тож попереду в нас ще багато роботи.

Виконком сільської ради разом з громадськістю працює над тим, щоб забезпечити усіх працездатних робочими місцями, створити належні житлові умови для людей. Намагаємося здійснити ефективні проекти із соціально-економічного розвитку села, покращення умов життєдіяльності сільської громади. Велику увагу приділяємо поліпшенню соціальної захищеності ветеранів війни і праці, дітей війни, самотніх громадян, шануємо людей праці, трудові династії села. Турбуємося про морально-патріотичне виховання підростаючого покоління на традиціях старшого покоління, формування у дітей і молоді національної свідомості. Дбаємо про роботу школи, дитячого садочка, пошти, медичного закладу, торгівлі, бібліотеки, клубу. Сприяємо відродженню церковно-релігійного життя, впроваджуємо народні свята, національні традиції та обряди. Плануємо відкрити музей історії села.

У своїх помислах і практичних справах ми завжди завдячуємо своїм попередникам, які сумлінно працювали в сільській громаді. Це перш за все головам сільської ради – Андрію Феруну, Михайлу Шімкову, Василю Гоцаку, Степану Садовському.

Я вдячна за переданий мені досвід роботи Володимиру Чагарину, який 12 років очолював нашу сільську раду, сільським депутатам цієї каденції.

Односельці добрий спомин зберігають про Героїв Праці Григорія Ткачука, Івана Пробитого, Валентину Васильчук, директорів школи Антона Янишина, Бориса Шумила, завідуючих медпунктом Михайла Сосніцького та поштовим відділенням Микиту Гуменюка, а також велику когорту вчителів, працівників клубу, бібліотеки та багатьох інших.

Збереження і примноження всього доброго, цінного, що є у нас, – завдання усієї громади. І ми всі свої святині будемо берегти. В цій почесній місії й надалі братимуть участь господарсько-виробничі колективи, які діють на території сільської ради, наші громадські формування, вся громада села.

Виконком сільської ради разом з громадськістю щороку здійснюватиме заходи щодо відродження і примноження економічного, соціального і духовно-культурного потенціалу нашого рідного села.

Шановні, близькі, дорогі односельчани!

Так поправу маю до вас звертатись. Бо однією стежиною торуємо сільські вулиці, можливо, й з однієї криниці воду п'ємо, дихаємо цілющим одним повітрям. Тут мої друзі дитинства, рідні і близькі люди, з якими щодня зустрічаюсь і

сьогодні поділяю радості, переживаю за негаразди у нашому повсякденному житті.

Я пишаюся тим, що народилася в селі, яке багате на бойові і трудові традиції. Тут закінчила школу. Від батьків унаслідувала сільську працю, увібрала у своє повсякденне буття звичаї і традиції односельчан. Уже вкотре, знову й знову з вдячністю висловлюю щире спасибі за добру науку моїм учителям, старшим наставникам, безмежно працьовитим односельцям, ушанованим споконвічною хліборобською працею.

Майже кожен шматочок нашої рідної кремінянської землі дихає славним минулим предків і нагадує нам з вами, дорогі земляки, аби ми завжди залишалися їхніми гідними нащадками.

Тож хай кожен з нас запитає себе: а що зробив я особисто, аби наша мала Батьківщина стала ще кращою, зберегла історичну та культурну спадщину й пішла далі в майбуття?

На добрий спомин про село, його безмежно працьовитих і всебічно талановитих людей хай буде ця книга.

Таїсія Воротна, Кремінянський сільський голова.

Приміщення сільської ради

Працівники сільської ради: Опришко В.П. – соціальний працівник, Халімова Н.А. – секретар сільської ради, Воротна Т.О. – сільський голова, Садовський В.П. – землевпорядник, Клепацька О.О. – бухгалтер.

Депутати сільської ради: Польський В.І., Садовський В.П., Банас М.Л., Божик Г.Т., Дмитрук В.П., Кишко Г.С., Клепацька О.О., Мазур Л.М., Халімова Н.А., Воротна Т.О., Шкробот Ю.П., члени виконкому Чагарин В.П., Дорога Г.В., Садовський В.В., зав. дитсадком Мисик Т.Г., зав. бібліотекою Сіщук Л.В., депутат Городецької районної ради Воротний В.В.

ЗВЕРНЕННЯ ВETERANІВ ВІЙНИ І ПРАЦІ ДО МОЛОДІ, ОДНОСЕЛЬЧАН с.КРЕМІННА

Подільським краєм, нашою малою Батьківщиною, усією землею невинно крокують роки ХХІ століття. В цей непростий для всіх час ми знов і знов звертаємо погляди на життєві витoki нашого буття, майбуття нашого краю, України. Нам небайдуже, як складатиметься доля наших сільчан, які умови будуть створені для належного розвитку молоді, як забезпечуватиметься турбота про пенсіонерів, ветеранів, інвалідів, одиноких.

Отож, вважаємо своїм громадянським обов'язком спільними зусиллями дбати про подальший розвиток нашої громади, створювати сприятливий клімат для всіх, хто тут мешкає. Пріоритет у цій благородній справі належить молоді, а також тим, хто сьогодні створює матеріальні блага, забезпечує освітньо-культурне життя, медичне, торговельне, побутове обслуговування тощо.

Від імені старшого покоління, тих, хто кував Перемогу в роки Великої Вітчизняної війни, хто сьогодні стоїть на захисті рубежів на сході України, тих, хто відбудовував село у післявоєнний час, вирощував високі врожаї сільсько-господарських культур, дбав за високопродуктивне тваринництво, піднімав освітній і культурний рівень односельчан, звертаємось до учнів, студентів, молоді, представників інтелігенції, всіх жителів села дбати про піднесення нашої сільської громади, дбати про долю України. Перед світлою пам'яттю батьків, братів і сестер ми закликаємо всіх жити, працювати, вчитися з вірою в Добро.

Ми закликаємо політиків, очільників держави, всіх великих і малих керівників повернутись обличчям до людей, здійснювати для них життєстверджувальні умови, аби всі могли по-людськи жити.

Подивіться навкруги, згадайте: скільки освічених зорями обелісків, скільки братських могил на Україні, в усій Європі. Там – кістки полеглих у Другій світовій війні, справжніх героїв.

Ми, представники старшого покоління, тих, хто сьогодні мужньо захищає східні кордони України, все робитимемо для того, щоб молодь мала змогу навчатись, працювати, успішно здійснювати заходи по покращенню життя на селі.

Кожного із нас, ветеранів охоплює гордість, що наші односельці і сьогодні разом з іншими патріотами захищають східні рубежі України. Ветеранська організація і в подальшому провадитиме акції по допомозі учасникам АТО. В ці нелегкі часи молодь села повинна віддавати свої сили на вірне служіння громаді, сумлінно вчитися, здобувати знання, творчо працювати, брати активну участь у громадському житті сільських колективів.

Ми твердо переконані, що молодь села буде пам'ятати і примножувати бойові і трудові традиції односельчан, любити землю, на якій народилися та зро-

сли, любити Україну. Усе зберегти, бо без цього нам не вижити в нелегкі часи сьогодення.

***Звернення підписали:** Адам Васильович Чикал – учасник бойових дій в Афганістані, народний депутат України трьох скликань, генерал-полковник; Віра Матвійвна Волос – учасник Другої світової війни, ветеран-педагог, «Відмінник народної освіти України»; Галина Василівна Дорога – директор школи; Василь Васильович Осика – учасник АТО; Ніна Григорівна Козачишина – ветеран праці, орденоносець, заслужений працівник сільського господарства України; Антоніна Миколаївна Шкробот – голова первинної ветеранської організації села.*

СЛОВО ПРО МЕЦЕНАТА О.ГЕРЕГУ

Постать Олександра Володимировича Гереги добре znana й шанована не тільки в нашому краї, але й далеко за його межами.

Герега Олександр Володимирович народився 27 червня 1967 р. в м. Городку Хмельницької області у робітничій сім'ї. Батьки працювали на верстатобудівному заводі: батько – токарем 6-го розряду, а мати – в інструментальному цеху. В 1984 р. закінчив Городоцьку середню школу № 1. У 1984–1985 рр. навчався у Городоцькому філіалі Хмельницького ПТУ № 17. З 1985 по 1987 рр. проходив строкову службу в армії. В 1990 р. закінчив Хмельницький кооперативний технікум, згодом – Львівську комерційну академію.

Трудову діяльність розпочав ще у шкільному віці: у період шкільних канікул працював вантажником на хлібозаводі, в радгоспі – на заготівлі ягід та підготовці тари для них. Після закінчення технікуму працював експедитором Городоцької міжрайбази.

В 1991 р. заснував власну справу. Розпочав з продажу керамічної плитки та сантехніки. У 1996 р. відкрив свій перший магазин роздрібної торгівлі. У 2003 р. заснував товариство з обмеженою відповідальністю «Епіцентр-К». Сьогодні воно відоме як найбільша в Україні мережа будівельно-господарських гіпермаркетів «Епіцентр».

З 2012 р. – народний депутат від 192-го виборчого округу. Цього ж року заснував Хмельницьку обласну громадську організацію «За конкретні справи» та благодійний фонд «Фонд Олександра та Галини Герег».

Олександр Володимирович разом з дружиною Галиною Федорівною не забувають рідний край, надають значну благодійну допомогу закладам охорони здоров'я, освіти, культури району. Організують безкоштовні масові екскурсії земляків на футбольні матчі, фестивалі, концерти в столицю, поїздки на відпочинок у Карпати, допомагають землякам у скрутну годину.

Не залишаються поза увагою Олександра Гереги проблеми Кременіянської сільської громади. Він виділив немалі кошти на ремонт і перекриття даху Кременіянського будинку культури, на придбання літератури для сільської бібліотеки, поліпшення умов роботи школи, на інші важливі соціально-культурні заходи.

В 2013 р. обраний Президентом Федерації важкої атлетики України. У Хмельницькій області почав створювати мережу спортивних клубів «Епіцентр». 16 жовтня 2014 р. у Городку відкрив спорткомплекс «Епіцентр», де проведено Чемпіонат України з важкої атлетики. Тут молодь, діти (понад 250 осіб) мають можливість займатися різними видами спорту, брати участь у цікавих фізкультурно-спортивних заходах, олімпіадах, змаганнях, турнірах. Значні кошти вкладені меценатом у ремонт і зміцнення матеріальної бази рідної середньої школи №1, інших соціокультурних закладів Городка. 3 липня 2015 р. – відкрив спортивний комплекс «Епіцентр» у Хмельницькому, 16 жовтня 2015 р. – важкоатлетичний спортивний комплекс «Епіцентр» у Кам'янці-Подільському, 12 листопада 2016 р. – спорткомплекс «Епіцентр» у с. Плужне Ізяславського району. За створення сприятливих умов для розвитку важкої атлетики в Україні та розбудову спортивної інфраструктури в рамках IX Всеукраїнської премії «Герої спортивного року» 8 квітня 2015 року Олександр Володимирович отримав звання «Найкращий спортивний організатор року».

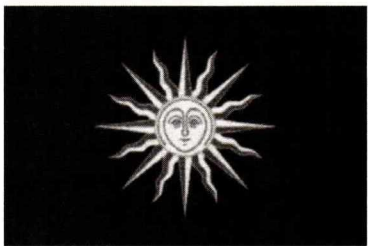
За вагомий особистий внесок у розвиток конституційних засад української державності, багаторічну сумлінну працю, високий професіоналізм у захисті конституційних прав і свобод людини і громадянина Указом Президента України від 23 червня 2009 р. № 475 Олександру Герезі присвоєно почесне звання «Заслужений працівник сфери послуг України».

Мешканці подільського краю, кременіяни щиро завдячують Олександру Володимировичу за благодійність, допомогу в згуртуванні подолян, патріотичному вихованні підростаючого покоління.

Розділ І. ІСТОРИКО-ЕТНОГРАФІЧНІ ВИТОКИ

с. КРЕМІННА (КРЕМЕННА)

Кремінна (Кременна) як перлина Городоцького краю Поділля є складовою історично сформованого соціокультурного середовища не тільки слов'янської, але й світової цивілізації. Подільський край вирізняється своєрідним духовно-культурним колоритом, посідаючи особливе місце не лише серед регіонів України, а й поміж Заходом і Сходом, Північчю і Півднем, Європою і Азією.

Герб Поділля. 1

Кремінна увібрала в собі всю велич і красу Подільського краю – слов'янську щедрість, доброту, працелюбність. Природні умови краю, географічне розташування, звичайно, впливали і на формування сприятливого духовного, соціокультурного середовища: культуру, побут, весь життєвий

устрій працьовитих, талановитих подолян.

Кремінна (до 1980 р. Кременна) – село за 6 км на північний захід від районного центру Городка, 12 км від залізничної станції Вікторія і 80 км від обласного міста Хмельницького.

Село розкинулося між «горами» і «березиною», обрамлене невисокими горами Товтровоного кряжу, яких називають «Закадлина» і «Бекаси».

Через село протікає і впадає в сільський ставок невеличка річка Шиянка (притока р.Смотрич).

Кремінянські землі праворуч від Шиянки тягнуться до полів с.Бедриківці, а ліворуч – розкинулися впродовж до полів від Радковиці до Новосілки. Кремінянські родючі землі, політі трудовим потом

багатьох поколінь безмежно працьовитих земляків, приносили гідну відплату. Намагання сучасних політиканів-авантюристів організувати бездумну приватизацію українських земель загрожує втраті національної незалежності України. Адже обдертий до нитки селянин не зможе прикупити й морга земельки. Найбагатші в світі чорноземи скуплять гамузом товстосуми, кинувши напризволяще хлібороба.

А ще на в'їзді в Кременну стоїть оригінальна криниця, цілющу, прохолодну джерельну водицю з якої подає величний журавель. І аж ніби прикметно те, що журавель приносить людям щастя й нащадків, а водиця кожному сил додає.

Село Кременна утворилося з п'ятох хуторів, які до цього часу не змінили їх топонімічну назву сільських околиць. Один

хутір називається Березина, другий – Горбанівка, третій – Запольщина, четвертий Шиянці і п'ятий Шкроботи. Саме на хуторі «Шкроботи» започаткував свій розгалужений родовід з понад 20 родин Шкроботів, представником якого має честь бути автор цієї книги Петро Шкробот. До складу села (в сторону Городка) входили так звані «Садиви», в яких проживало майже 80 чоловік 30 сімей. Це, зокрема, родини Волоса Семка Юхтимовича, Волоса Петра Семковича, Поворожника Івана Миколайовича, Даньківа Степана Семковича, Ямборка Антона Олексійовича, Банаса Кіндрата Семковича, Бурки Антона Петровича, Лагно Івана Григоровича, Тирвака Гриня Савовича. «Садиви» входили в структуру сільської ради. Але через недостатні соціально-побутові умови жителів переселено в село Кременну та інші місця. 90-річна жителька «Садиб» Антоніна Трохимівна Осика нині проживає в м. Києві, з приємністю згадує свою малу Батьківщину.

Про поселення «Шкроботи» ділиться спогадами **Антоніна Шкробот**.

«З історичних джерел дізналась, що село моє утворилось із декількох хуторів поселенців, вихідців із ближніх сіл. Один із хуторів називався Шкроботами. Зараз це сільська вулиця, на якій розмішені добротні будинки, дорога асфальтована. На вулиці проживають добрі господарі, які прославляють наше село. Саме тут коріння знаменитого лікаря Василя Шкробота, доктора медичних наук, заслуженого лікаря України.

Добру славу заслужили і Петро Шкробот, колишній мельник сільського млина, який допомагав односельцям виживати в роки голодомору 1932-33 рр., голоду 1947 року. На нашій вулиці проживали люди, які працею звеличували малу Батьківщину. Серед них: Шкробот Антон – колгоспний активіст, Мацюра Сергій – вчитель, Данькова Олена – ланкова колгоспу, Шкробот Василь – будівельник та інші».

Інше поселення, з якого утворилась Кременна, – Шиянці. Про нього розповідає його мешканка **Раїса Ямборко**. Воно розкинулось упродовж річки Шиян-

ки, у напрямку, де вона впадає у річку Смотрич. Як у цілому Кременна, так і поселення Шиянці, за час свого існування пройшли складний шлях перетворень і реформ.

За період радянської влади ця частина села була значною часткою колгоспного виробництва. Тут функціонувала рільнича бригада колгоспу «Червоний трактор», а згодом колгоспу ім. Жданова. Одним із організаторів колгоспу в селі був Митрофан Садовський. Гуменюк Микита очолював поштове відділення села.

«Рідне село завжди найкраще», – так щиро вважає мешканка поселення Шиянець **Раїса Ямборко**. Її розповідь звучить як молитва за своє рідне і неповторне красою природи та духовним багатством безмежно працьовитих земляків село. «Особливо весною, коли підсихала земля, протоптувалися стежки і ми з дівчатами на «горбику», так називалось це місце, де ми збиралися гуртом, ставали у коло і співали весняночки.

*А ми просо сіяли, сіяли...
Та внадився журавель, журавель
До наших конопель, конопель...
Ой, весно красна,
Що ж ти нам принесла?*

Де-не-де в інших куточках села ще лунала відома «Подольночка» ...

*Десь тут була подольночка,
Десь тут була молодесенька.
Тут вона стояла, до землі припала,
Личко не вмивала,
Бо води не мала.*

Раїса Ямборко з ненькою

Але не до пізнього вечора приходилося розважатися. Бо треба було вдома допомагати мамі по господарству, та й уроки підготувати, адже все мало бути на «п'ятірку».

А зранку ставало ще краще – пригрівало сонечко і увесь довколишній світ оживав, вдягав село у фантастичний обрій. Попід річку зеленіли верби, особливо у надвечір'ї. Під час заходу сонця все було видно, як на долоні. Бо хата наша стояла на тому місці, де сходилися дві дороги: верхня і нижня – на Шиян-

цях. Хату свою я дуже любила, бо вважала, що вона найкраща з усіх хат цієї вулиці, вона була під черепицею, стіни обкладені камінчиками. Мама завжди її доглядала, вимашувала призьбу червоненькою глиною, у вікнах світилися біленькі фіраночки (мама сама їх шила) і так було гарно!!!

Жили ми безбідно. Мама тяжко працювала в колгоспі, тримала господарство: корову, теличку, свинку, курей, гусей, овець і обробляла город. Трудилась, як бджілка. Адже їй довелося виховувати і ростити дітей самій. Мій батько – Пилип Потапович загинув на фронті в січні 1945 р. в боях за визволення Польщі. Йому було всього 35 років. Яке горе!

Найбільше допомагав мамі мій старший брат Петро. І як тільки я пішла у перший клас Кременянської семирічної школи, зразу знала: буду вчителькою. Так і сталося. Ми з братом навчалися в Кам'янець-Подільському педагогічному інституті ім. Затонського. Брат на історичному факультеті, я на філологічному. Закінчивши інститут, вийшла заміж за гарного сільського хлопця, Леоніда Шкробота, який жив у чудовому куточку села під назвою «Шкроботи» (тут жили багато людей з прізвищем Шкробот). Народили двоє дітей – дочку Людмилу та сина Руслана. Далі працювала в Городоцькій школі №1 (тепер Городоцька гімназія). Зараз на пенсії. Радію дітям і онукам.

Ми з братом Петром, дітьми і онуками щорічно відвідуємо могили наших рідних у Кременній. 9 Травня, на День Перемоги буваємо кожен рік на покладанні квітів до обеліска, і мені здається, що там, де викарбуване на холодній, сірій стелі прізвище мого батька, саме там він і є.

Своє рідне село люблю, люблю із його природою: горами, долинами, річками і лісосмугами, із його добрими, працьовитими, а ще співучими, людьми. Та й діти мої і внуки завжди хочуть побувати там, де жили їх діди і прадіди. Давно вже немає моєї гарної хати, все з роками зрівнялося з землею, але пам'ять про дитячі роки, про своїх односельців допоки що зріє».

Тут, у Шиянцях, у 1980-х роках проживало понад 200 осіб. Більшість з них були активними працівниками колгоспного виробництва. Добру трудову славу серед односельців здобули Ямборко Василь, Банас Роман, Шкробот Олександр, Твердола Михайло, Ямборко Ганна, Горбатий Ілля, Волос Микола, Королівсь-

*Ямборко П.П.,
Ямборко Р.П. народились
і проживали на Шиянцях*

1149135

кий Петро та інші. З певних соціально-економічних причин і побутових обставин жителі цього історичного місця почали переселятися в центр і виїжджати з

Цілюща криниця в Шиянцях

села. Так що керівникам села, господарським організаціям нині належить здійснити заходи щодо повернення людей на їх історичну землю. Адже тут є прекрасні чорноземи, добрі умови для організації фермерства, ведення інших сільськогосподарських робіт. Приємно те, що на Шиянцях започатковано купувати хати.

А проживає і зараз там, у

Шиянцях, восьмидесятирічна жінка – **Ямборко Марія Григорівна**. Народилася 7 січня 1937 р. Батьки були колгоспниками. У сім'ї було 4 дітей. Дитинство пройшло у злиднях, біді. Коли їй було 5 років, батько загинув на війні. Мама сама виховувала дітей. Дуже важко жилося. З весни до глибокої осені пасла людську худобу, а взимку пряла нитки з конопель. Закінчила лише 4 класи, бо змоги вчитися далше у сім'ї не було. В 14 років пішла працювати у колгосп. З 17 років трудилася на Городоцькому цукровому заводі. Загальний стаж 48 років. Довелося важко працювати на заводі, а ще важче щоденно добиратись до роботи – і в сніг, і в дощ по бездоріжжю. Все життя опікувалася долею сестер і не знайшла своєї долі. Зараз живе одна на Шиянцях. Хворіє. Певно, вже звикла до власної долі. Життя прожити – не поле перейти. Скільки всього пережила на життєвих стежках за своїх 80 років?!

А ще, так би мовити, «супутником» с. Кременна є Кременіянські хутори – залишок прадавньої слов'янської поселенської системи та столипінської реформи початку ХХ с. Біля цього хутора виявлено залишки поселення трипільської культури і бронзової доби. Нині тут проживає всього два десятки селян, але вони зберігають національно-культурну самобутність: народний побут, народні пісні, традиції, звичаї, втілюють святково-обрядове розмаїття. Родинну спільноту Кременіянських хуторів уславлювали 10 сімей. Тут 12 січня 2010 р. відзначила своє 100-ліття Юзефа Гнатівна Люта. Юзефа Гнатівна з чоловіком Костянтиним у 1948 р. збудували хатину, виростили дочку. Не цуралися будь-якої роботи: і жали, і косили, і за худобою ходили. Важко було, але бажали людям спокою і миру, щоб Господь захистив від усіх бід і нещасть. Та не вберіг Всевишній місцевих патріотів-підпільників, що віддали своє життя в боротьбі з німецько-фашистськими загарбниками.

Околиці села теж мають свої специфічні топографічні назви: Піддолина, Перший горб, Другий горб, а поля називають – «Гори», «Підсвірж», «Озера», «За Чагарина», «Лейдова долина», «Рови».

Населення сучасної Кременної складає 1060 осіб. Орган місцевого самоврядування – Кременянська сільська рада.

Кременна – село високорозвиненої унікальної аграрної культури: рільництва, городництва, садівництва, народної агротехніки, тваринництва.

Відомості про Кременну знаходимо в працях Ю.Сіцінського, В.Гульдмана, С.Хлібовського, у дослідженнях місцевих дослідників і краєзнавців. Існують відомості, що саме тут – у роздолині від річки Смотрича, на берегах звивистої річечки з милозвучною назвою Лісоводка – в давні часи знайшли притулок перші поселенці Кременної.

На нашу думку, село Кременна, ймовірно, засноване в кінці XV ст. – на початку XVI ст. Адже в покажчику перших історичних відомостей зазначається про заснування поселень Городка (1392 р.), Купина (1407 р.), Чорновод (1407 р.), Бедриковець (1493 р.), Скіпчого (1493 р.), Яромирки (1493 р.), Клинового (1565 р.), Лісоводів (1583 р.). Це дає підстави стверджувати і про цей період заснування Кременної (1493 р.).

Щодо походження назви села Кременна, то існує кілька легенд. Одна з них походить від назви заростей дикорослої трави «Білокопитник», яку в народі називають «Кремена». Кремена – лікарська рослина, яка широко використовується для лікування багатьох недуг (вогнепальних, променевих, гнійних ран). Крім того, застосовується при пропасниці, задишці, подагрі. В давнину коренем кременої лікували чуму. Отже, чудодійні властивості трави люди перенесли в назву села, яка зцілює їх своїми цілющими християнськими цінностями, невтомною хліборобською працею, безмежною любов'ю до рідного краю, синівською вірністю своїй матері Вкраїні.

Друга легенда стверджує, що назву «Кременна» село нібито отримало від непохитного протистояння татарським набігам, оскільки стояло на так званому Чорному Шляху (Княжий Тракт, Татарський Шлях). Чорний татарський Шлях у XVIII–XIX ст. простягався вздовж західного схилу Товтрів. Пролягав долинами біля сіл Лановецького, Збаразького, Підволочиського, Гусятинського районів Тернопільської області, м.Сатанів, селами Купин, Кременна, Шатава, Бакота Хмельницької області, вів через Молдову в Крим. Це був головний шлях, яким татари везли ясир з України та Польщі.

Третя легенда говорить, що село Кременна стоїть на глибинних покладах каменю – кременя. А звідси і його назва.

Але які б не були легенди, історичний шлях, нелегку долю Кременної (Кременної) завжди творили люди – тверді, як кремень, духом і тілом, безмежно працьовиті гречкосії, великі патріоти землі рідної, осяяні високим гуманізмом православної віри.

Кремінна – одне з найчарівніших подільських місць, освячених неймовірною Божою природною красою подільських гір Медоборів (Товтрів), з їх родовищно-сировинними ресурсами, родючими чорноземами, затишними гаями, річками й озерами, заповідними ландшафтами, багатою флорою і фауною.

Товтри (Медобори)

Тут, у Товтрах (Медоборах) у середині 1990-х років утворено національний природний парк «Подільські Товтри». Ця заповідна зона славиться великою кількістю об'єктів історичної спадщини, червонокнижних тварин і рослин, цілющими джерелами та, звичайно, неповторним ландшафтом. Гряди простягаються на 200 кілометрів від Львівської області до Молдови. Її вершини підносяться над околицями в середньому на 50–60 метрів. А місцеві товтри від Кам'янця-Подільського до Збруча досягають висоти в 100 метрів. Аналогів Подільським Товтрам у світі немає, подібні за геологічними структурами скелясті гряди існують тільки у Великобританії і США.

Клімат тут помірно континентальний (м'яка зима і тепле вологе літо). В Кремінній середньорічна температура повітря найтеплішого місяця (липень) +18°C, найхолоднішого (січень) –5, –6°C. Тут, у Товтрах, зосереджено понад 30

видів рідкісних і зникаючих рослин (брусниця карликова, хвощ великий, лілія лісова, цибуля ведмежа) та до трьох десятків лікарських рослин, які становлять третину усіх, які є в області. Особливу цінність становлять численні екземпляри вікових дубів, граба, берези, осики, акації, явора, клена, верби, ясена, липи, черешні, вільхи, каштана, ялини та інших порід дерев і чагарникових порід. У сусідніх з Кременною лісах зустрічаються олені і лосі, дикі свині і косулі, білки і борсуки, вовки і лисиці, зайці-русаки, видри, тхори, їжаки, куниці, вужі, гадюки та багато інших. На території Медоборів (Товтр) зареєстровано 180 видів птахів, тут гніздяться 104 (56,8%) види, 22 з них є гніздовими осілими і 60 (32,7%) видів, які прилітають сюди, щоб гніздитися. В лісах нараховано 65 видів птахів: два-три види дятлів, до п'яти видів синиць, сойки, дрозди, чаплі, зяблики, вівсяники, ковалики, шеврики, сови, шуліки. В Кременній гніздяться ластівки, горобці, синиці, сороки, дятли, шпаки, лелеки, сойки, одуди, ворони, галки. На ставках водяться лелеки, крижні, чаплі, чирки, гоголі, кулики, чайки, бекаси. На полях зустрічаються жайворонки, круки, сірі ворони, перепели, куріпки та ін. Такі природні умови впливають на формування сприятливого духовного, соціокультурного середовища, культуру, побут, увесь життєвий устрій працюючих, талановитих кременян. Збереження такої багатющої природи, флори і фауни постає важливим завданням місцевої громади Кременної.

В історичних джерелах Ю.Сіцінського зазначається: «КРЕМЕННА с. – в 5 верстах от м.Городка к северо-западу в 10 вер. от м.Кузьмина к югу; расположено в широком овраге, среди котрого протекает река, называемая Лисоводкою. Местность – здоровая; почва черноземная. Приписная д.Новоселка – в 4 верстах от Кременной, расположена в котловане при р.Смотрич. Всех прихожан в приходе мужского сословия 1245 душ, женского пола – 1227 душ; они все – малороссы-крестьяне; есть также католики и евреи. В 1898 г. несколько семейств из с.Кременной и приписной д.Новоселки выселились в Бессарабскую губ., взяв там на выкуп землю.

Церковные земли: усадьбы – 2 д. 328 сажень, пахотной – 35 дес. 1620 саж. и неудобной – 1035 сажень. Дом со службами для священника ветхий; для псаломщика построен в 1879 г. Церковно приходская школа в Кременной существует с 1861 г., а в д.Новоселке с 1886 г.; обе помещаются в собственных зданиях – первая с 1892 г., а вторая с 1897 г.».

Історичні дані про Кременну знаходимо в польському виданні «Словник географічних назв Королівства Польського та інших країв слов'янських» автора

Хлібовського. В цьому документі зазначається, що з 1675–1771 рр. селом Кременна володіла родина Стадніцьких з дому Грабянки. Кременянська церква з Новосілкою мала 1500 парафіян і 38 десятин землі.

Про село Кременну знаходимо деякі відомості в інших історичних документах. Зокрема: *«с. Кременная, принадлежит дворянину Подольской губернии Антону Каетановичу Грабянке. Владеет в имении 1039 дес. 2278 саж., въ том числе: усадьба – 82 дес. 62 саж., выгон. – 19 дес. и неудобн. – 16 дес. Кременная с., (принадлежит наследию С.Н.Соколова). Дворов 586, жителей 2108 душ обоего пола. Состоит по 2 станам, 8 урядникам участков, 2 участкам мирового посредника, 3 участкам судебного – мирового округа и 2 участкам судебного следователя. Расстояние от уездного города – 49 верст и местонахождение волосного правления – 9 верст; ближайшая почтовая станция (куда адресуется корреспонденция – м.Городок (5 верст), ближайшая земская статистика – м.Городок (5 верст), ближайшая железнодорожная станция – «Войтовцы» (40 верст). В означенном селении находится: 1 православная церковь, церковно приходская школа и сельский банк».*

Кремінна є невід’ємною частиною, органічно поєднаною з долею подільського краю України. Поділля – унікальне історико-культурне середовище, що представляє ареол та арену різноманітних взаємовпливів. Родоплемінні поселення проявляються тут у кінці кам’яного віку та в добу міді і бронзи IV–II тис.

Троянові вали біля с.Кремінна

до н.е. Наші предки вели осідлий спосіб життя, розвивали землеробство і скотарство, мали залізобне та ювелірне ремесла, масову кераміку, скляні вироби, серію звичаїв та релігійних обрядів.

Про глибинні історичні витоки краю засвідчують чимало пам’яток минувшини. Біля села трапляються знахідки епохи міді – бронзи.

Зокрема, серед знахідок виявлено протоетруський шиціакоподібний шолом, що відноситься до VIII–VII ст. до н.е. Тут, на березі річки Збруч археологи знайшли слов’янський жертвник-капище з кам’яним антропоморфним ідолом. Від Сатанова до Кремінної, через поля с.Лісоводи та біля інших населених пунктів Хмельниччини аж до Дністра проходять так звані Троянові (Змієві) вали – старовинні земляні насипи (вали), започатковані римлянами в I–II ст. н.е.

Назву цих земляних фортифікаційних укріплень вчені пов'язують з іменем римського імператора Марка Трояна (98–117 рр.), який підкорив Дакію і розширив свої володіння до Подністров'я. Однак, на думку вчених, «Римська» версія не витримує жодної критики: римлян тут ніколи не було, а назва Трояново-го валу походить не від римського імператора Трояна, а від міфічного предка всіх слов'ян Трояна (того самого, згаданого у «Слові про Ігорів похід»: «Були віки Троянові...»). Тут у 1886 р. знайдено скарб срібних речей XVI ст., а в 1889 р. – прадавній проетруський бронзовий шолом. Тут у V–VII ст. н.е. розвивалось орне землеробство та скотарство. Наші пращури обробляли землю при допомозі дерев'яного рала із залізним наконечником. Зернові культури збирали залізними серпами, обмолот хліба здійснювали з допомогою ціпка. Перемелювання зерна на борошно здійснювали на кам'яних жорнах.

Ці знаряддя збереглися в селі і до цього часу. У 2007 р. неподалік села Кременної проводились археологічні розкопки. Виявлено багато історичних знахідок – посуд, зброю, знаряддя праці.

Біля села в радіусі півтора-два кілометри існують три скіфські кургани. На схід від села, на низькому лівому березі р. Шиянки було поселення VI–VII століть нашої ери.

Скіфський курган біля с.Кременна

Край входив до складу Давньоруської держави (I–X ст.), Галицько-Волинського князівства (XI–XIII ст.). У XII–XIII ст. на території краю склалися два автономних об'єднання – Пониззя й Болохівська земля.

Землі Городоччини не раз намагалися загарбати іноземні загарбники. У XIII ст. вторглися татаро-монгольські полчища, зруйнували Бакоту (центр Поділля), Стару Ушицю, Сатанів та інші укріплення, а людей обклали тяжкою даниною. У 1362 р., розгромивши татаро-монголів, Поділля перейшло під владу литовців. Столицею Поділля литовці обрали містечко Смотрич. Проте, в 1434 р. тридцятирічна польсько-литовська боротьба завершилась приєднанням Поділля до Польщі. Городоччина, село Кременна входять до Подільського воєводства, центром якого стає Кам'янець-Подільський. У 1596 р. Польща, Русь (Україна й Білорусія) та Литва утворюють єдину державу (Річ Посполиту) з польським королем на чолі. Литва зрікається окупованих нею земель на користь Польщі і повністю втрачає власні органи влади. На Поділлі польські магнати закріпачу-

ють селян, гонять на панщину, їм немає доступу до освіти, православні храми здаються в оренду євреям-шинкарям. Посилюються два страшних для православ'я процеси: з одного боку, масові переходи шляхти, духовенства й віруючих у католицьку віру, а з другого – примітивізація, культурний занепад тих, хто залишився православним. Українське населення зубожіє, втрачає національну еліту, некатолікам забороняється займатися торгівлею, його не включають до ремісничих цехів, школи полонізуються. Тим часом, коли селянство посилювало виступи проти польських феодалів, українська заможна верхівка, виходячи зі своїх інтересів, протягом життя одного-двох поколінь майже повністю ополячилася. Колабораціоналізм української верхівки, з одного боку, полегшили польським панам процес закріпачення місцевого населення, а з другого – вкрай загострили соціальні, національні й релігійні суперечності.

Упродовж понад 300-літнього польсько-католицького національно-релігійного гноблення знищувалась українська культура, заборонялись українська мова, православна віра, народні традиції, звичаї, обряди. В той час польський рід Гербуртів володів Городком, Кузьмином, Купином, Фельштином. А польському магнатові Конєцпольському на Побужжі належало 740 сіл, 170 міст і містечок, у той час як майже половина селянства не мала землі, постійно жила у злиднях. При цьому орендарями, прикажчиками, розпорядниками панських маєтків, млинів, ставків, винокурень були євреї. Усі православні храми належали католицькому духовенству. Найбільші костіоли і монастирі діяли в навколишніх містечках Кременної – в Сатанові, Смотричі, Ярмолинцях, Маліївцях. Окрім покатоличення й ополячення українського населення великою бідою для православних були ще й постійні татарські набіги. За період з 1450 по 1586 рр. їх, наприклад, відбулось 86, а з 1600 по 1647 рр. – 70. Багато сіл ставали пустками.

Феодално-кріпосницький, національний, релігійний польсько-шляхетський гніт викликав опір народу, що переріс у національно-визвольну боротьбу, яка з деякими перервами тривала аж до початку ХХ століття. Подоляни зі зброєю в руках боролися за свою волю і православну віру. Найвідомішими з них були повстання 1591–1593 рр. під проводом Криштофа Косинського та масовий визвольний рух на чолі з Северином Наливайком. За допомогою великих збройних сил польському урядові вдалося жорстоко розправитися з повстанцями. Повстання козаків і селян топляться в крові. Головними центрами катувань учасників православного повстанського руху були католицькі єзуїтські монастирі, особливо Сатанівський, де живо замуровували повстанців у так звані «камінні мішки».

Повстання першої половини XVII ст. переросли в українську національно-визвольну революцію проти польського гніту під проводом Б.Хмельницького. Визвольна війна сколихнула Україну. За кілька місяців на Поділлі було зметено польську шляхту, урядників, ксьондзів, лихварів. Переможні козацькі битви охопили Поділля, зокрема відбувалися під Городком, Сатановом, Лісоводами і Кременною, Солобківцями, Балином, Смотричем, іншими сусідніми населеними пунктами. Однак, у результаті зради кримського хана і укладання кримсько-польського договору козацька Україна була знову окупована польськими підрозділами, шляхта поверталась у свої маєтки. Постало існування української нації. В 1654 р. на Переяславській раді було проголошено возз'єднання України з Росією.

У 1657 р. не стало великого Гетьмана України Б.Хмельницького. В силу політичних обставин від серпня 1672 р. по вересень 1699 р. Подільське воєводство, с.Кременна перебувало під турецько-татарським ярмом. Коли ж азійські завойовники покинули Поділля, у село знову повернулася польська шляхта й, отже продовжилась експлуатація та польське національно-релігійне пригноблення. Селом Кременна володіли польські магнати Стадніцькі. Православному населенню заборонялося жити в містах, закривалися церкви. Наприкінці XVIII ст. в с.Кременна була зруйнована старовинна дерев'яна православна церква. Селяни на її місці встановили камінний хрест.

Після поділу Польщі Росією в 1793 р.с.Кременна у складі Подільської губернії увійшло до Городоцького повіту. У краї запроваджуються жорстокі антиукраїнські феодально-кріпосницькі порядки. Цариця Катерина дарує своїм фаворитам низку сіл, що знаходилися на території Чемеровецького, Кам'янецького, Ушицького, Проскурівського повітів. Категорично забороняється українська мова, на російський лад переводяться народні звичаї, свята, обряди.

Поворотним моментом у житті населення Поділля стало проведення державної реформи 19 лютого 1861 року. Вона ліквідувала кріпосництво. В той же час реформа надала поміщикам широкі можливості для пограбування селянства, скорочення селянських наділів. У результаті багато селян залишилися безземельними, зросло безробіття. За десятину садибної землі селяни Кременної повинні були внести викуп розміром 75 руб., а за десятину польової – 55 руб. Розмір земельного наділу на одну душу в пореформений період складав 5,5 десятини, а в 1863 р. – 2,2 десятини. Багатьом кременянським селянським родинам до харчової норми не вистачало хліба.

Разом з тим, реформа певною мірою сприяла розвитку капіталістичних відносин в усіх сферах суспільного виробництва. У другій половині XIX ст. Поділля стає одним із важливих центрів економічного ринку Росії, посідає друге

місце серед 50 губерній (після Московської губернії) за кількістю населення. Містечко Городок було одним зі значних економічних центрів після Кам'янця-Подільського, Проскурова, Ізяслава, Старокостянтинова, Летичева, Шепетівки. Як засвідчують історичні документи життєві стежки населення села Кременної в усі часи пересікалися з Городком. У 1835 р. Городок купує Ф.К.Гейсмар, німецький барон, герой Вітчизняної війни 1812 року, російсько-турецьких війн 1806–1811 і 1828–1829 рр. Тут він будує один із перших цукрових заводів в Україні. Завдяки цьому підприємству в місті відбувалися позитивні економічні зростання. На заводі упродовж немалих років приходилось працювати і вихідцям села Кременної. Селяни з Кременної йшли на заробітки в Городок – на ливарно-механічний завод, Сатанівську і Вишнівчицьку цукроварні. Але, на превеликий жаль, сучасні українські «реформатори» ХХІ століття їх по-хижацьки знищили.

Неоднозначним у краї було національно-релігійне питання. На ньому позначалась етнонаціональна ситуація, що склалася на початку ХІХ ст. в Подільській губернії. Тут українці становили майже 80% загальної чисельності населення, євреї – 11%, поляки – 8%, молдавани – 2%. Великий вплив на Городоччині мали католики. Потужним центром поширення католицизму був Сатанівський монастир. У 1802 р. у Кам'янець-Подільській дієцезії (єпархії) налічувалось понад 185 тис. римо-католиків, у т. ч. 184,5 тис. парафіян і 547 священників. Однак після поразки польських повстань 1830–1831, 1863–1864 рр. проти російського поневолення поляки з пануючої нації перетворилися на соціально пригнічений етнос. Значна частина поляків була позбавлена не тільки дворянських привілеїв, але й власних маєтностей.

Після реформи 1861 р. на Поділлі значно зросло кустарне виробництво – ткацьке, кушнірське, шевське, столярне, ковальське, гончарне. У Кременній селяни займалися ткацтвом, вишивкою, вичиненням шкіри. Уже в новітні часи традиційно високою майстерністю славилися ковалі Кузьма Гуменюк, Юлій Бельський, Іван Банас, стельмахи Романишини, Осики, чоботарі Омелян Костур, Йосип Романишин, кушніри Пилип і Олекса Осики, швець – Антон Лагно. Глиняний посуд у Кременну постачали смотрицькі гончарі. Ремісники Кременної продавали свої вироби в Ярмолинцях, Сатанові, Смотричі, Купелі, де відбувалися великі ярмарки.

У 1855 р. в Кременній збудовано камінну церкву Святого Хреста. У 1872 р. в храмі перебудований новий іконостас, а в 1874 р. – прибудована камінна дзвіниця. У власності церкви було майже 40 десятин землі. Першим православним священником, шанованим у Кременній, був Гаврило Сніжинський. Батьושка гідно прослужив тут 40 років – з 1792 по 1832 рр.

З 1861 р. діяла двокласна церковнопарафіальна школа. У 1892 р. на кошти сільської громади збудоване її нове приміщення. Великою популярністю в окрузі користувався кременянський водяний млин, збудований у 1906 р. в кінці поселення Шкроботи.

Після невдачі визвольних змагань Української Народної Республіки в листопаді 1920 р. по ліву сторону Збруча більшовики здобувають перемогу. В 1921 р. був укладений мирний договір між Радянським Союзом та Польшею про те, що по річці Збруч проходить кордон. Він проіснував до 1939 р. У вересні 1939 р. Червона Армія згідно пакту Ріббентропа-Молотова переходить річку Збруч і займає Галичину. У 1941 р. під час Другої світової війни німці по Збручу провели кордон Генерального Губернаторства, так звану «лінію дистрикту». В 1944 р. радянські війська перейшли річку Збруч і знов зайняли територію Галичини.

Сьогодні по річці Збруч проходить адміністративно-територіальна межа між Хмельницькою і Тернопільською областями.

В результаті адміністративно-територіальної реформи 7 березня 1923 р. с.Кременна увійшла до Проскурівського округу Подільської губернії. Проскурівський округ складався

з частин Проскурівського, Летичівського, Літинського, Жмеринського, Кам'янецького повітів Подільської губернії і частини Старокостянтинівського повіту Волинської губернії. Окружним центром став Проскурів. Всеукраїнський з'їзд Рад своєю постановою від 3 червня 1925 р. ліквідував поділ країни на губернії. Республіка перейшла на триступеневу систему управління (центр – округ – район). З 1 січня 1926 р. с.Кременна увійшла до Городоцького району – одного з 16 районів Проскурівського округу. Постановою ВУЦВК і РНК УРСР від 13 червня 1930 р. до складу Проскурівського округу увійшов розформований Кам'янецький округ. 15 вересня 1930 року на території Української СРР округи були ліквідовані, у результаті чого був здійснений перехід до двоступеневої системи управління (центр – район). У 1930–1937 рр. Кременна перебувала в складі Городоцького району Вінницької області. З 22 вересня 1937 р. с.Кременна увійшла до цього ж району Кам'янець-Подільської області з центром у Кам'янці. У травні 1941 р. обласний центр перенесено в м.Проскурів.

У січні 1954 року, відзначаючи заслуги державного діяча і полководця Богдана Хмельницького перед українським народом, Президія Верховної Ради УРСР перейменувала місто Проскурів на місто Хмельницький, а Кам'янець-Подільську область – на Хмельницьку.

Будинок рад у м.Хмельницькому

Сьогодні до складу Хмельницької області входять 20 районів, 13 міст, у т. ч. 6 – обласного значення (Хмельницький, Кам'янець-Подільський, Шепетівка, Славута, Нетішин, Старокостянтинів), 24 селища міського типу, 1416 сіл – сільських громад. Область займає 12 місце серед інших регіонів України за кількістю населення. Тут проживає більше 1,2 млн. осіб 40 національностей.

Населення обласного центру не перевищує 200 тис. осіб.

Центр м.Городка

Городоцький район розташований у південно-західній частині Хмельницької області. Центр – місто Городок. Загальна площа району становить 1,1 тис. кв. км із населенням понад 52 тис. осіб. Адміністративно-територіальний поділ району в 2016 р. складала 74 населених пункти, об'єднаних у Городоцьку міську, Сатанівську селищну та 29 сільських рад: місто Городок, селище міського типу Сатанів і 72 села.

Варто зазначити, що історія Кременної завжди була найбільш тісно пов'язана з селами Лісоводами, Бедриківцями, Новосілкою, волосним центром Кузьмином та іншими. Мешканці Кременної споконвічно підтримували зв'язки з містечком Сатановом, який знаходиться на лівому березі р.Збруч.

Сатанів в історії краю відомий ще з 1404 року. Через Сатанів пролягав Коломийський торговельний шлях, що з'єднував Київ із Галичиною і вів далі – у Московію. Місто неодноразово піддавалось грабуванням. Але особливо важким роком був 1676 рік, коли на нього напали турки. Після турецького погрому Сатанів знаходився в занедбанні.

Красвид Сатанова

І тільки на початку XVIII ст. містечко почало активно заселятись. Адже відомо, що вже в 1711 р. цар Петро I, повертаючись з Прутського походу, був у Сатанові в замку коронного гетьмана Адама Сенявського. Активне життя в Сатанові відродилося при володінні містом Потоцькими. У цей період тут було 6 тис. жителів, побудований цукровий завод, млин, діяли культові споруди – католицький монастир, синагога, костел, православна церква. Окремі вихідці Кременної наймалися працювати на підприємства Сатанова, відвідували костьоли, церкви. Сьогодні Сатанів з його курортами, цілющими водами відомий далеко за межами Хмельниччини. Звичайно, все сказане в певній мірі позитивно сприяло економічному і культурному розвитку села Кременна.

Отже, на формування історичного і соціокультурного середовища Кременної впливали нашарування іноетнічних культур, геополітичне становище, сприятливі природно-кліматичні умови.

Розділ II. КРЕМЕННА НАПЕРЕДОДНІ ТА В ПЕРІОД

УНР (1917–1920 рр.)

На перехресті XIX–XX століть з новою силою загострились основні проблеми тогочасного суспільства. Тяжка праця, мізерна заробітна плата, жахливі умови роботи, свавілля фабрикантів, поміщиків, недоплати, штрафи, політичне безправ'я – такими були характерні риси економічного становища населення подільських міст і сіл. У цей період, напередодні першої російської революції в 1905–1907 рр., значна частина селян із Кременної, як і сусідніх сіл, залишилась безземельною. У 1905 р. на Поділлі селянські виступи за землю відбулись у 110 селах. Відбувся страйк селян с.Лісовод. До нього приєднались мешканці Кременної та інших навколишніх сіл. Люди вимагали від поміщика Є.Журовського більшої плати, повернення лісових масивів, пасовищ тощо.

З метою проведення земельної (столипінської) реформи впродовж 1906–1907 рр. у Подільській губернії було створено 12 землевпорядних комісій. Запроваджувалася земельна рента, кредитування селян здійснював Земельний банк. З'явилось 11597 одноосібних господарств. Цим самим було реалізовано право селян на виділення своєї частини общинної землі в особисту власність єдиним масивом, що створювало передумови для більш ефективного господарювання, швидкого розвитку фермерських господарств. Якщо до 1910 р. в Подільській губернії було створено 273 хуторів, то на 1 січня 1916 р. уже було 23364 хутори. Як засвідчують документи, в цей період взяли свій початок і Кременянські хутори.

Після повалення в лютому 1917 р. царського самодержавства в Кременній, як і в інших селах Поділля, розгорнулася боротьба за створення нових органів влади. А на початку грудня 1917 р. в Кременній була встановлена радянська влада, створено виконавчий та земельний комітети.

Невдовзі розгорнулись події, пов'язані з подіями Української Народної Республіки. Для Кременної період Української Народної Республіки 1917–1920 рр. був досить важкий. Кременна кілька разів перебувала під владою різних політичних режимів. Але головною метою українських державників – було відстояти незалежність Української держави. Проте, досягненню національної ідеї державотворення заважали невизначеність форм і методів, антагонізм українських політичних рухів. В Україні політичний режим Гетьманату силою змінив новий – Центральну Раду, а її повалила Директорія. Однією з найбільших перемог УНР була злука західних земель в єдиній Українській державі, прийнята 22 січня 1919 р. в Києві. Однак вищі державні органи Директорії під тиском

більшовиків змушені покинути Київ, евакуювались у Вінницю, Проскурів, знайшли осідок у Кам'янці-Подільському.

Міжгромадянська війна, «отаманство» панували по всій Україні, створювали сприятливі умови до її російсько-більшовицького захоплення. Радянська влада розгорнула шалений терор проти повсталих селян. Для придушення повстанського руху на Поділлі більшовиками було дислоковано 6-ту армію. Бойові дії особисто спрямовував командуючий радянськими військами України та Криму Михайло Фрунзе. В напрямі Проскурова – Волочиська – Фельштина – Городка – Дунаївців – Кам'янця-Подільського жорстокі бої з більшовицькими військами Уборевича, Якіра, Котовського, Примакова, Кочубея вели українські підрозділи Сальського, Гордієнка, Божка, Шаповала, Шандрука, Коновальця, Удовиченка, Тютюнника. Вони здійснювали напади на радянські й партійні органи, продзагони, військові частини. В цих загонах брали участь широкі верстви селянства. Упродовж 1922–1923 рр. на Поділлі було вбито 237 повстанців, полонено 214, прийшли з повинною 580 осіб.

Ситуація на Поділлі була критичною. У краї воювало шість ворогуючих армій. Влада на Городоччині часто переходила із рук у руки до більшовицьких, українських, польських, австро-німецьких органів. Згідно підписаного 21 жовтня 1920 р. С.Петлюрою договору з поляками, на Україну рушили польські війська. В руках поляків опинилися Кам'янецький, Проскурівський, Ушицький, Летичівський та окремі частини інших повітів Поділля. Кременна ввійшла до Кам'янецького повіту, підпорядкованого польському Верховному Комісару Волині і Земель Подільського фронту, зайнятих польськими військами.

Межі Кам'янецького повіту: Збруч із заходу, Дністер з півдня, Стара Ушиця зі сходу, а з півночі лінія, що йшла вздовж колишньої границі Проскурівського повіту понад населеними пунктами: Голенищеве (Жорнівка), Романівка (Германівка), Вівся, Клинове (Скотиняни), Лісоводи, Городок, Нове Поріччя, Чорніводи, Мудриголови, Балакири, Соснівка (Куява), Солобківці і до перетину із руслом р.Ушиці. Кам'янецький повіт ділився на вісім районів. До Городоцького району входили комуни Городка, Вільховець, Купина. Урядовою мовою на окупованій території Поділля була польська мова. Особи, в чий власності знаходилося майно, що залишилося після колишньої російської, австрійської, німецької, української або російської більшовицької цивільної влади, повинні віддати це майно у розпорядження польського Старости. Староста був найвищим представником Цивільної Адміністрації, відповідальним у межах своєї влади за все управління районами довіреного йому повіту.

Навіть після того, як е листопаді 1920 р. останній солдат українсько-польської та білої армій покинув Поділля, більшовикам було далеко до повного контролю над селом. Наказом Головного отамана збройних сил УНР

С.Петлюри від 20 серпня 1922 р. командувачем повстанськими силами Правобережної України призначено Якова Гальчевського. Велика кількість селянства, особливо заможного, залишалась запеклим ворогом більшовизму, продовжувала вперту партизанську війну.

У Проскурівському, Летичівському, Кам'янецькому округах під проводом Я.Гальчевського (Орла) розгорнулась широка антибільшовицька боротьба. У краї воювали з більшовиками мобільні і постійно рейдуючі партизанські групи отаманів-патріотів Шепеля, Палія, Погиби, Хмари, Сушка, Конопляного, Кобзи, Голюка, Байди, Соловчука. В с.Кременній діяла антибільшовицька повстанська група, якою керував Тютюнник (Карий). Від неї загинули мирні жителі села. Їм на сільському цвинтарі встановлено пам'ятник. Село Кременна, як і низка інших населених пунктів Городоцького, Сатанівського, Юринецького, Чемеровецького, Волочиського районів, з 1919 по вересень 1939 рр. мало особливий прикордонний статус. Адже за вимушеним Ризьким мирним договором 1921 р., укладеним між РСФРР і УСРР та Польщею, західна частина України, зокрема сусідня Тернопільщина, по річці Збруч знаходилась під владою Польщі. Окупаційні власті не мали жодного наміру поступатися українськими землями. Навпаки, вони проводили політику колоніального гноблення, асиміляції українського народу.

Яків Гальчевський

По річці Збруч проходив кордон між Польщею та УСРР

Розділ III. КРЕМЕННА В ПЕРІОД РАДЯНІЗАЦІЇ СУСПІЛЬНОГО ЖИТТЯ, КОЛЕКТИВІЗАЦІЇ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Після закінчення братовбивчої Громадянської війни жителям Кременної, як і інших подільських сіл, доводилося важко переживати період радянської суспільної кризи, масового голоду 1920-х рр. Сповідуючи гуманістичні принципи державної політики, більшовики становлення радянської влади здійснювали насильницькими методами: жорстокими політичними репресіями щодо власників фабрик і заводів, чиновників колишньої влади, військовослужбовців, воюючих з більшовиками армій, священнослужителів і віруючих, заможного селянства, інакомислячих. Необмеженими владно-репресивними повноваженнями користувалися представники партійних і радянських органів, Всеросійської надзвичайної комісії (ВЧК), робітничо-селянської міліції, продзагонів та ін. Для радянської влади створювалися ради робітничих, селянських і солдатських депутатів, комітети бідняків (комбід), комітети незаможних селян (комнезами). До загальнонаціональної трагедії в кінці 1920-х–1930-х роках призвели суцільна колективізація селянських господарств, винищення заможного селянства, примусове вилучення продовольчих ресурсів, сталінські політичні репресії. Влада запроваджувала різні політичні кампанії щодо пограбування населення, так звані: «політику воєнного комунізму», «продрозкладку», «нову економічну політику». А ще – масову колективізацію сільського господарства, в основі яких були не тільки примусові хлібозаготівлі, повне вилучення продовольчих ресурсів, а загалом знищення заможного селянина (названого куркульством) як класу.

У Кременній почали діяти сільська рада, товариство спільного обробітку землі, комітет незаможних селян, кооперація, лікнеп. При цьому вишукана агресивна грабіжницька політика Москви та її прислужників в Україні позбавляла село будь-яких продовольчих ресурсів. Не вистачало товарів першої необхідності, продовольства. У 1923 р. журналіст Яхненко В.С. у газеті «Комуніст» писав: «...Малоземельні селяни отримали землю. Серед них і Іван Матвієшин, який раніше проживав у Кременній, сім'я якого складається з п'яти душ. Для обробітку землі не вистачало тягової сили, тому вступали в супрогу з сусідом. Сім'я жила в глиняній хаті під стріхою. На подвір'ї – хлівець і клуня. У хаті з глиняною долівкою стояло двоє ліжок, покритих доморобними ряднами. Мати і сестри прали на кужелі 35 аршинів полотна, якого ледве вистачало на сорочки для всієї сім'ї. Чобіт мали чотири пари, на одного члена сім'ї не вистачало взут-

тя. Верхній одяг, виготовлений з фабричних тканин, носили по черзі. Щоденно їжею сім'ї був чорний хліб, борщ, картопля, на час жнив – сало. Пиріжки з петльованого борошна пекли тільки на великі свята».

Протягом 1920-х років активно проводилась колективізація селянських господарств, а з 1929 р. – примусова суцільна колективізація. Складовою колективізації стало «розкуркулення» – ліквідація заможного селянства, а згодом «середняків» як соціального класу.

Колективізація здійснювалася згідно резолюції XV з'їзду ВКП(б) «Про роботу на селі» (грудень 1927 р.) і постанови ЦК ВКП(б) «Про темпи колективізації і заходи допомоги держави колгоспному будівництву» (5 січня 1930 р.). Фізичного знищення заможного українського селянства як класу куркулів вимагали: директива ЦК ВКП(б) «Про посилення хлібозаготівель» (6 січня 1928 р.), постанова ЦК ВКП(б) «Про заходи у справі ліквідації куркульських господарств у районах суцільної колективізації» (30 січня 1930 р.), постанова ЦВК і РНК СРСР «Про заходи щодо зміцнення соціалістичної перебудови сільського

господарства в районах суцільної колективізації і щодо боротьби з куркульством» (1 лютого 1929 р.), наказ ОДПУ «Про заходи по ліквідації куркульства як класу» (2 лютого 1930 р.) та інші документи.

Хата Рижого Івана Семеновича

З цією метою щодо «куркулів» проводилися позасудові та судові репресії, депортації, конфіскація майна, фабрикувалися кримінальні справи проти «антирадянських» організацій. Людей масово заганяли в колгосп.

До 10 березня 1930 р. в Проскурівському окрузі було розкуркулено 1261 господарів, а більшість із них було знищено або вислано з України. У 1929 р. в Кременній, зокрема, були розкуркулені селяни-одноосібники Волос Євдокія Макарівна, Волос Микола Кирилович і Волос Віра Миколаївна. Їхнє майно розпродано, а сім'ї вислані за межі області. Колегією ОДПУ 03.06.1929 р. за «контрреволюційну діяльність» засуджений на 10 років позбавлення волі у ВТТ Засецький Адам Казимирович (1897, поляк, освіта середня, вчитель. Реабілітований військовою прокуратурою Прикарпатського ВО 17.05.1993 р.). У 1930-х рр. у Карелію були вислані розкуркулені сім'ї одноосібників Гуменюка Филімона

Дмитровича, Гуменюка Микити Івановича, Гуменюк Марії Григорівни (1918 р. н., утриманку). Тільки в березні 1930 р. в Кременній було розкуркулено 28 господарств. У 1932–1933 рр. у Кременній було відібрано і продано більше десятка одноосібних господарств, а на багатьох – накладалися великі штрафи. Розкуркулення підірвало розвинену традиційну хліборобську культуру і традицію. В середині 1932 р. в Городоцькому районі було утворено 59 колгоспів, які об'єднували 19756 господарств, з них 8916 було усуспільнено.

У с.Кременна в 1930 р. створено колгосп «Червоний трактор». До складу колективного господарства насильно включено 890 членів з 376 домогосподарств. У 1935 р. господарству вручено державний акт на вічне користування 1597 га орної, 22 га сінокосів і 10 га інших земельних угідь. А загалом у Кременній до війни було три колгоспи: к-п «Червоний трактор» (голова Волос П.М.), на Кременянських хуторах к-п ім. Кірова (голови Мацюра К., Шімков), к-п ім. Кагановича (голова Кравець О.Г.).

Селяни збиралися в хаті-читальні. Тут працювали гуртки по ліквідації неписьменності. А брали участь у них активісти села – Порошок Роман, Шупер Микита, Качур Ольга, Королівський Тимофій та інші селяни. У трьох школах (Земська, Качурівська, Савчука) 5 учителів навчали понад 300 учнів. Активну громадську роботу серед жителів проводили вчителі Лучков Юхим, Лучкова

Олена. З їх ініціативи в селі проведено збір коштів для придбання шкільного прапора, на якому був надпис «Хай живе українська освіта». 9 березня 1926 р. в річницю з дня народження Т.Г.Шевченка молодь пройшла з прапором по селу від земської школи до сільської ради. За ініціативою вчителів Собчук Івана, Собчук Наталі в селі велась боротьба з неписьменністю дорослого населення. Щонеділі кінопересувка демонструвала фільми. Сільська молодь (Волос В.М., Романишин А., Цісар О.І., Шаварська Я.І. та ін.) брала участь у роботі драматичного гуртка. Активну участь у громадському житті брали сільські активісти Волос Семен, Кравець Олександр, Банас Михайло, Дмитрук Пилип, Голка Параска, Підпайло Євдокія, Рибак Дем'ян. На Кременянських хуторах організаційно-господарську роботу проводив Косман Сергій Григорович.

Активіст Косман С.Г.

У 1932–1933 рр. Україну охопив лютий голод. І це тоді, коли врожаю цілком вистачало для забезпечення населення України продовольством. Уповноважені «трійки», сільські керівники і активісти під тиском республіканських, обласних і районних партійних і державних органів повальними обшуками вилучали будь-які продовольчі запаси, вдавались до конфіскації та продажу майна і будівель, побоїв і знущань над людьми, непомірних штрафів, тюремних ув'язнень, заслань до концтаборів. При цьому загальнонаціональна трагедія, лицемірна антинародна політика мала завуальований характер, прикривалася красивими гаслами і оптимістичними деклараціями «где так вольно дышит человек».

У Кременній у 1932 р. у надзвичайно складних умовах велася посівна кампанія: бракувало зерна, техніки, коней.

Посівна 1930 р.

Сталін вважав, що йому вдасться змусити селян добросовісно працювати в колективних господарствах під загрозою суворих кар. 7 серпня 1932 р. ЦВК і РНК СРСР прийняли власноручно написаний ним закон «Про охорону майна державних підприємств, колгоспів і кооперації та зміцнення громадської (соціалістичної) власності». Відповідно до цього законодавчого акту, розкрадання колгоспного майна каралося розстрілом, а за пом'якшуючих обставин – позбавленням волі на строк не менше 10 років. Уявлення про терористичний зміст цього акта дає затверджена політбюро ЦК ВКП(б) і підписана Сталіним 16 вересня 1932 р. «Інструкція щодо застосування постанови ЦВК і РНК СРСР від 7 серпня 1932 року...».

Під лозунгами «вилучення хлібних надлишків» бригади активістів трусили садибу за садибою, чинили безсудну розправу.

На колгоспній молотарці хліба

На прикладі драконівського акта 7 серпня 1932 р., відомого в народі як «Закон про п'ять колосків», можна уявити рамки «соціалістичної законності» в добу масового терору. Згідно терористичного карного закону про охорону соціалістичної власності (прозваного у народі «законом про п'ять колосків»), за крадіжку зерна (навіть збирання колосків на стерні після збору врожаю) передбачалося покарання 10 років тюрми або розстріл. Пильний цілодобовий нагляд і охорону хлібів к-пу «Червоний трактор» с. Кременної здійснювали 12 штатних кінних сторожів-об'їзчиків. Цю невдячну роботу виконували Антон Жембовський, Петро Поворознік, Тодорко Кравець, Федір Рижий, Онішко Данькевич, Максим Волос, Люнко Підпайло, Іван Осика, Ілько Воротний, Адам Шупер, Григорій Даньків.

На початку 1930-х рр. була запроваджена специфічна форма оплати праці колгоспника, яка відбувалася не в грошах, а в трудових одиницях – трудовнях. Спочатку трудовнем вважався вихід на колгоспну роботу будь-кого – пастуха, орача, сторожа, обліковця, косаря. У 1930 р. почали запроваджувати відрядну систему оплати праці, якою навесні 1931 р. було охоплено 84% колгоспів України. Основні види робіт розподіляли за розрядами. На початку 1933 р. замість 5-ти розрядів тарифікації запровадили 7-розрядну. Трудоемкі види робіт оцінювалися у 1,5–2 трудовні, а різниця між розрядам становила 0,25 трудовня.

Люди не мали змоги купити ані одягу, ані взуття, навіть солі, сірників. Деморалізовані, зневірені селяни, рятуючись від голоду, розкрадали останні залишки посівного матеріалу, виходили з колгоспу, розбирали худобу, нелегально переходили через Збруч, обмінюючи речі на продовольство.

У грудні 1932 р. на Поділлі почали вмирати з голоду. В Кременній з голоду потерпало більше половини сімей, майже 780 осіб. На Поділлі загинуло від голоду 10–12% населення.

Таку страшну долю пережила родина Данькових. З великим болем згадувала ті події Антоніна Максимівна Данькова: «Наша сім'я зазнала величезних страждань. У 1932 році в людей почали забирати все. У нас забрали 2 корови, пару коней, весь реманент. Стодолу, хлів розібрали, повалили і забрали до колгоспу. Тато пішов на роботу до Соколихи.

Я почала працювати у 1932 році з дванадцяти років. Ходили до роботи в поле. Працювали цілий день. За це платили сто грамами тютюнки і водою. Ввечері давали тарілку супу.

У 1933 році нас вигнали з хати. Прийшли 6 душ сільських посіпак і позабирали все, що було в хаті, а нас викинули на вулицю. Це сталося тому, що батько не хотів вступати в колгосп. Тих, хто не вступав у колгосп, називали індусами. Одного дня, коли тата не було вдома, вибили вікна і двері. Позабирали решту, що було, і навіть одяг. У чому були одягнені вислали на висилку ст. Приколотна. Мені було тоді 14 років. На висилці пробула теж 14 років. Тоді з великими труднощами повернулися до своєї хати».

На вилучення усіх продовольчих запасів з України були націлені: постановва політбюро ЦК ВКП(б) «Про заходи про посилення хлібозаготівель» (18 листопада 1932 р.) та відповідна постанова ЦВК та РНК УСРР від 20.11.1932 р., лист ЦККП(б)У про обов'язкове вивезення всіх наявних колгоспних фондів, у тому числі насінневого, в рахунок виконання плану хлібозаготівель від 24.12.1932 р. Більше того, постановою РНК УРСР «Про доповнення до інструкції «Про організацію хлібозаготівель в одноосібному секторі» від 20 листопада 1932 р. за невиконання планів контрактацій та самозобов'язань були встановлені 15-місячні норми здавання м'яса і річні норми здачі картоплі, а в разі необхідності розмір штрафу міг подвоюватися. Але накладення штрафу не звільняло господарства від виконання планів здачі продовольства.

У липні 1932 р. бюро Вінницького обкому партії затвердило додатковий план хлібозаготівель, де Городоцькому району доведено до здачі 14 тис. тонн зерна. Селяни закопували хліб у ямах на полях і городах, у гною, під стодами, під ліжками, в подвійних стінках, на цвинтарі, ховали на горищах, у погребках, стійлах для худоби. Так, у Шкробота Якова було знайдено закопаного в хліві і вилучено 53 кг прихованого хліба.

У зв'язку з винятково тяжким станом з продовольством, селяни масово голодували. З малих років автор цієї книги наслухався про трагедії голодомору в рідному селі Кременній. Факти опухання від голоду були майже в півсотні сімей, головним чином у багатодітних родинах Данькових, Шкроботів, Кривих,

Волосів, Косманів, Хаєцьких, Бельських, Притулів, Процьких, Шуперів, пенсіонерів, сільської бідноти. Незважаючи на важку повсякденну працю, виробіток понад 200–400 трудоднів, колгоспники були приречені на голодну смерть: їли коріння дерев, лободу, бруньки, болотні трави, різні сурогати. Доведені до відчаю окремі селяни почали харчуватися кішками, собаками, пацюками, гинули від інфекційних хвороб та епідемій. У Кременній було зафіксовано більше 120 сімей, потерпілих від голоду, серед яких понад 70 гостропотребуючих і опухлих, більше двох десятків померлих. Ось як згадувала ті страшні події голодомору жителька Кременної Параска Прокопівна Навроцька: «Все почалося з того часу, коли стали організовуватися колгоспи. Бідні люди не мали нічого, бо був неврожай, а в багатших забирали все, що було в коморі, щоб засіяти колгоспне поле. Не можна було сховати ні зернини. Багато людей не хотіли вступати в колгосп. Щоб помститися за це, в 1932 р. була запалена наша хата. Потім загорілася хата Долильного, а від Долильного загорілась хата Садовського. Горів весь куток – 40 хат. Погасити було неможливо. Було дуже страшно.

Ми були дуже бідними, не мали нічого. Пішли жити до брата. Нас було шестеро, а в брата п'ятеро душ сім'ї. Ще сильніший голод був у 1933 р. Люди толокою зліпили нам таку-сяку хату.

У декого була корова. То ті люди трошки трималися. Корови тримали в хатах. Боялись, щоб не вкрали. Коли доїли корову, то ставала ціла черга. Було й таке, що молока не вистачало. Так не дочекався молока і вмер у черзі Шкробот Макар. Померла сім'я Садовських: мама Наталка, сини Іван, Семко і Пилип. Залишилися батько і сестра Дуня. Померла сім'я Волоса Бартка і Маланки. Тяжко вмирала Кіт Мотря, а діти порозлазилися по світу і ніхто не знав, де вони. Рятувались люди лободою, іншими бур'янами, мерзлою картоплею. Це була дуже велика біда. Люди помирали ходячи. Ніхто не старався робити похорон. Їхала підвода по селу, мерців скидали на воза, копали загальні ями на цвинтарі й туди зсували трупи. Так і зовсім ніхто не знав, де хто похований». Як вказувалося вище, багато селян з Кременної шукали порятунку за Збручем, таємно переходили радянсько-польський кордон, де вимінювали продукти, наймалися на роботу за кусок хліба.

На ґрунті продовольчої скрути поширювався антиколгоспний рух. Незадоволенні викачкою хліба, репресивними заходами, селяни втікали у міста. Тому 15 листопада 1932 р. політбюро ЦК ВКП(б) прийняло рішення «Про паспортну систему та розвантаження міст від зайвих елементів», яким заборонявся виїзд селян із сільської місцевості. Їм не продавали квитки на залізничний транспорт. Втікачів заарештовували і повертали назад у село. А директивою ЦК ВКП(б) та

РНК СРСР від 22 січня 1933 р. введена заборона селянам взагалі покидати постійне місце проживання. 9 квітня 1933 р., коли українські селяни масово помирали від голоду, Раднарком УСРР та ЦК КП(б)У запровадили «Тимчасові правила трудового розпорядку в колгоспах», які офіційно оформили кріпосне становище колгоспників. Останні не могли залишити бригаду без дозволу бригадира, а село – без довідки сільської ради. Безпаспортний селянин був безправним кріпаком, приписаним до колгоспу і приреченим на зубожіння та голод. Кременянській сільраді, колгоспам взагалі категорично заборонялося видавати будь-які довідки на виїзд.

У с.Кременній застосовувалися безспірні стягнення у твердоздатчиків, контрактантів хлібно-продовольчих ресурсів, натур-штрафи і податки на одноосібні господарства. Всі справи на осіб, які «ухилилися» від виконання наданих їм завдань по хлібозаготівлі, направлялися до суду і розглядалися в терміновому порядку на виїзних засіданнях у селі. Залежно від соціального стану і обставин справи застосовували вироки від 5 до 10 років позбавлення волі або штрафи від 400 до 800 крб і більше.

Сільрада приймала рішення про виселення за межі району сімей, які не виконували завдання хлібоздачі.

По відношенню до одноосібників, які не виконували планів хлібоздачі, ЦК ВКП(б) вимагав застосовувати найбільш суворі заходи репресій – примусове вилучення хліба, опис і продаж майна, позбавлення земельної ді-

Колишня контора колгоспу ім. Казановича

лянки. В результаті насильницького вилучення продовольства, репресивних заходів більше 20 селян Кременної вийшли з колгоспу, розбирали худобу, вози, інвентар. Загалом у Городоцькому районі про вихід з колгоспів влітку 1932 р. було подано 286 заяв, у сусідньому Юриньцькому – 297 заяв. Згідно постанови бюро Вінницького обкому КП(б)У від 19.04.1933 р., Городоцькому району було затверджено додаткову норму обов'язкової поставки зерна державі одноосібними господарствами в розмірі 10%.

За невиконання планів хлібоздачі райони, колгоспи, селяни-одноосібники заносилися на так звану «чорну дошку», що передбачало повну блокаду села, припинення продажу будь-якого товару, доки вони не почнуть виконувати план хлібоздачі. Слава Богу, «чорна дошка» обминула Кременну. Але на «чорну дошку» були занесені колгосп «Нове життя» Смотрицького району та одноосібники сусідніх сіл Смотрицької і Сирватинецької сільських рад. Було доручено Облпостачу, Облспоживспільці, Цукросекції та Вінницькаторгові по вказаних господарствах негайно вивезти весь наявний крам, готовий одяг, взуття, калоші, трикотаж та мило і перекинути до сіл, які «чесно і сумлінно» виконують свої зобов'язання перед державою з хлібозавдання.

На засіданні бюро Вінницького обкому партії 1 серпня 1932 р. було прийнято рішення про негайне виявлення і вилучення жорен у селян. У Кременній сільськими активістами на чолі з Митрофаном Садовським здійснювалися по-двірні обшуки і знищення жорен і ступ. Показове вилучення і знищення жорен

Колишній колгоспний млин, збудований 1906 р.

було здійснено на прикладі сімей Михайла і Пилипа Шкроботів, Йосипа Романишина, Тимофія Костура.

Наявність жорен вбачалася як засіб для розбазарювання та спекуляції хлібом. Суворо контролювався помол зерна в Кременянському млині. А вже постановою РНК УСРР від 22 липня 1933 р.

«Про порядок помолу на сільськогосподарських млинах» встановлено порядок, за яким одноосібники могли проводити помол лише при наявності довідки сільради і в розмірі, не більш як 30–40 фунтів зерна на їдця на місяць. Приватні особи, що проводили нелегальний помол, не виключаючи випадків помолу на ручних жорнах і ступах, притягувались до кримінальної відповідальності як шкідники і контрреволюціонери. Проте, не дивлячись на репресивні заходи, завідуючий млином Станіслав Собкович, мельники Євген Свіжий, Петро Шкробот та Бурка часто таємно порушували встановлені норми помолу, без дозволу мололи людям зерно, чим полегшували життя голодуючих селян.

В Україні з 1998 року Указом Президента України встановлено День пам'яті жертв голодоморів, який відзначають щороку у четверту суботу листопада.

На Хмельниччині видано 2 томи «Національної книги пам'яті жертв Голо-

домору 1932–1933 років», де на документально-фактологічних матеріалах, свідченнях очевидців висвітлено геноцид українського народу голодом. Там є свідчення очевидців Антоніни Данькової та Параски Навроцької про жахи Голодомору 1932–1933 рр. у Кременній. У Меджибожі створено музей Голодомору в 1932–1933 рр. У Кременній вшановують пам'ять про невинно убієнних голодною смертю. Встановлено пам'ятний хрест жертвам Голодоморів 1932–1933, 1947 рр. та політичних сталінських репресій 1930–1950-х рр. Тут щороку в кінці листопада проходять мітинги-реквієми. Запаливши свічки пам'яті, кременяни

вшановують жертв тих страшних подій, згадують про ті трагічні роки, про тих, хто не пережив голодомору. Тих, для кого єдиною їжею було листя дерев та мерзла картопля. Поминальні літургії за усіх жертв сталінського режиму відправляє місцевий священник о. Олександр. У бібліотеці оформляються книжково-ілюстративні виставки, які свідчать про найчорніший час в історії України.

Одним з основних важелів подолання класового опору, чинником боротьби проти «куркулів і усіх класових ворогів радянської влади» визначалася нещадна репресія.

Після 1917 р., в період Громадянської війни і в наступні десятиріччя, на землі України пролилося багато людської крові. Мільйони безвинних людей на підставі антигуманних і антидемократичних законів та внаслідок прямого беззаконня і свавілля зазнали переслідувань за свою політичну діяльність, висловлювання та релігійні переконання. Особливо тяжкою спадщиною минулого були масові репресії, які чинилися сталінським режимом та його провідниками в республіці.

При судових і позасудових розправах грубо нехтувалися норми Конституції, покликані охороняти права і свободи громадян, елементарні норми судочинства. У 1935 р. прокурором СРСР було призначено зловісного ката-українофоба А.Вишинського, який скасував прокурорський нагляд за законністю у діяльності органів державної безпеки у справах про так звані державні злочини. Були створені «Особлива нарада», а також інші позасудові органи – «двійки», «трійки», які стали знаряддям масових репресій. Особлива нарада НКВС (Особлива нарада при НКВС) – позасудовий орган, був створений ще в 1924 році в системі ОГПУ-НКВД. «Двійка» – позасудовий орган у складі Міністра МДБ СРСР Л.Берії та Генпрокурора СРСР А.Вишинського. До складу по-

засудового репресивного органу «Трійки» входили перший секретар обкому (райкому, міськкому) партії, прокурор і начальник управління (відділу) НКВС. Позасудове рішення про притягнення громадянина до кримінальної відповідальності, заслання до концтабору, вислання за межі населеного пункту міг прийняти не тільки начальник, але слідчий районного відділу НКВС. Вказані карально-репресивні органи здійснювали позасудовий розгляд кримінальних справ без суду і слідства, без участі обвинуваченого та свідків і приймали рішення про тюремні ув'язнення, висилки та розстріли, як правило, за списком і за сфабрикованими звинуваченнями.

Жертвам сталінського політичного терору було придумане страшне тавро «ворог народу». Не якийсь там бандит, шкідник, терорист чи ще інший злочинець, а ворог народу. Тільки подумати! Ворог усього радянського народу! Тому родичів репресованих «ворогів народу» часто-густо (якщо вони не відмовлялися від них), чекала така ж сама трагічна доля. Винесені вироки виконувалися негайно. Як стало відомо із розсекречених архівних документів, приречених (по декілька десятків і більше осіб щоденно) розстрілювали в Проскурівській тюрмі, Кам'янці-Подільському, Шепетівці. На запити родичів повідомляли, що заарештований висланий на 10 років у трудово-виправний концтабір без права переписки, чи помер від якої-небудь хвороби.

Чорною пеленою Кременну теж накрили сталінські політичні репресії. Відомо, що жертвами стало 59 кременян, які постраждали тільки від позасудових каральних органів. А про інші жертви політичного, економічного терору сьогодні невідомо. Про їх реабілітацію мова не йде.

А тоді, на початку 1930-х рр. органами ДПУ було «викрито» подільське відгалуження «Всеукраїнської підпільної повстанської контрреволюційної організації», «Спілки визволення України» (СВУ) та «Української військової організації» (УВО). Їх члени за сфабрикованими справами звинувачувались у контрреволюційній діяльності, шкідництві, розкладі колгоспів, зриві хлібозаготівель. У с.Кременна доведені до краю люди підпалили господарство активіста колгоспу, стріляли в уповноваженого райпарткому. Це дало підставу для репресій проти населення села. Проводилися повальні обшуки, арешти, допити.

За «контрреволюційну діяльність» до кримінальної відповідальності притягувалось чимало мешканців Кременної. Серед них були: Кравець Антон Данилович (1876 р.н., українець, селянин-одноосібник). Заарештований 06.02.1930 р., засуджений за контрреволюційну діяльність на 3 роки позбавлення волі у ВТК; Воротний Василь Миколайович (1893 р.н., українець, малописьменний, селянин-одноосібник). Заарештований 28.03.1932 р. Особливою нарадою колегії ДПУ УРСР 11.05.1932 р. висланий у Північний край на 3 роки); Чагарин Дмитро Феодосійович (1883 р.н., українець, малописьменний, селянин-одноосібник.

Заарештований 22.11.1932 р. Особливою нарадою колегії ДПУ УРСР 11.01.1933 р. висланий на 3 роки в Казахстан); Воротний Пилип Максимович (1896 р.н., українець, малописьменний, селянин-одноосібник. Заарештований 28.03.1932 р. За контрреволюційну діяльність Особливою нарадою ДПУ УРСР 11.05.1932 р. висланий на 3 роки в Північний край).

Але апогей сталінських політичних репресій сягнув у 1936–1937 роках. У цей період на Поділлі було репресовано 39960 осіб або 15,7% від загальної кількості в Україні. У 1937 р. кременянин Волос Пилип Максимович (1896 р.н., українець, малописьменний), завгосп Городоцької МТС виключений з членів ВКП(б), заарештований 06.09.1937 р. і Трійкою УНКВС Кам'янець-Подільської області 27.11.1937 р. звинувачений у державній зраді, шпигунстві та засуджений на 10 років позбавлення волі у виправно-трудовій колонії. У травні 1938 р. Трійкою УНКВС Кам'янець-Подільської області на 10 років позбавлення волі засуджено бригадира колгоспу «Червоний трактор» Кузя Афанасія Васильовича.

Оскільки в краї проживало багато етнічних поляків, тому було сфабриковано так звану справу «Польської організації військової», жертвами якої стали тисячі етнічних поляків. У грудні 1932 р. був заарештований Городоцьким райвідділом ДПУ і за звинуваченням в антирадянській агітації в лютому 1933 р. засуджений на 5 років ВТТ кременянин Шкробот Олексій Костянтинівич (1892 р.н., поляк, неписьменний, колгоспник). У 1937 р. за сфабрикованим звинуваченням у контрреволюційній діяльності були розстріляні мешканці Кременної Хасцький Йосип Казимирович (1901 р.н., поляк, малописьменний, колгоспник. Реабілітований колегією з кримінальних справ Верховного Суду УРСР 13.08.1960 р.) і Хасцький Петро Казимирович (1908 р.н., поляк, малописьменний, конюх колгоспу. Реабілітований прокуратурою Хмельницької обл. 21.07.1989 р.). За звинуваченням у контрреволюційній діяльності НКВС СРСР і Прокурором СРСР 25.12.37 засуджений на 10 років позбавлення волі у ВТТ Дозорцев Микола Францович (1908 р.н., поляк, освіта середня, вчитель). За таким же звинуваченням у 1937 р. розстріляний Сікорський Микола Йосипович (1903 р.н., поляк, малописьменний, робітник). Реабілітований колегією з кримінальних справ Верховного Суду УРСР 16.09.1960 р.). НКВС СРСР і Прокурором СРСР 02.02.1938 р. звинувачений у контрреволюційній діяльності та засуджений до розстрілу Гроцький Станіслав Іванович (1882 р.н., поляк, неписьменний, колгоспник. Реабілітований прокуратурою Хмельницької обл. 21.07.1989 р.). Особливою трійкою УНКВС Кам'янець-Подільської області 25.09. 1938 р. засуджений до розстрілу директор школи у с.Кременна Заклицький Болеслав Антонович (1903 р.н., поляк, освіта вища. Реабілітований військовим трибуналом Прикарпатського ВО 17.03.1959 р. Реабілітований колегією з кримінальних справ Верховного Суду УРСР 16.10.1964 р.). У 1947 р. вислана в

Луганську область дружина «ворога народу» Хаєцька Цезарія Йосипівна (1927 р.н., полька, освіта початкова, колгоспниця. Реабілітована згідно з Законом України від 17.04.1991 р.). Заклицький Едуард Іванович (1920 р.н., поляк, освіта середня, колгоспник) у 1952 р. Військтрибуналом Прикарпатського ВО за звинуваченням у зраді Батьківщини засуджений до 6 років ув'язнення. Реабілітований прокуратурою Хмельницької обл. 17.06.1994 р.

У 1930-х рр. розпочалося будівництво Біломорсько-Балтійського каналу та інших будов Соловецького табору в далекій Карелії. Соловецький табір особливого призначення, відомий також як СЛОН (скорочено від рос. Соловецкий лагерь особого назначения) – найбільший радянський концентраційний табір 1920–1930-х рр., що містився на Соловецьких островах.

На будівництві Біломорканалу працювало одночасно 126 тисяч осіб.

Значний відсоток серед в'язнів становили українці. На цій будові загинуло близько 100 тисяч в'язнів. Іноді смертність сягала 700 осіб у день.

Із архівних документів дізнаємось, що 4,7 тис. чоловіків і жінок – вихідців із сучасної Хмельницької області перебували на Соловках, у т.ч. на будівництві Біломорканалу.

На основі секретних архівів ФСБ Росії вдалося встановити прізвища вихідців із с.Кременна, що загинули в Соловецьких концтаборах у 1930-х роках. Матеріали подаємо в оригіналі текстів архівних джерел ГУЛАГУ.

Сім'я Бельських (поляки), «высланы на трудоселение на основании постановления начальника 2 отделения ОО УГБ НКВД Винницкой обл. от 14.01.1935 г. Прибыли в Карелию и размещены во временном трудоселке Тунгуда-2 09.02.1935 г., с последующим переводом и закреплением за трудоселком Летняя речка-2 02.04.1935 г.

Бельский Тимофей Иванович, глава семьи, 1898 г.р., уроженец и житель села Кременная Городокского района Винницкой/Хмельницкой области, малограмотный, из крестьян, середняк, хлебороб, ранее не судим.

Бельская Вера Тимофеевна, 1922 г.р., дочь, в октябре 1935 г. совершила побег из спецпоселка, не задержана.

Бельская Фекла Войцеховна, 1895 г.р., неграмотная, жена, эвакуирована из т/п Летняя-2 в г.Котлас Архангельской обл. в 1941 г.».

Сім'я Гуменюків (українці), «высланы на трудпоселение на основании постановления начальника РО НКВД Городокского района Винницкой обл. от 14.01.1935 г. Прибыли в Карелию и размещены во временном трудпоселке Тунгуда-2 09.02.1935 г., с последующим переводом и закреплением за трудпоселком Летняя речка-2 02.04.1935 г.

Гуменюк Григорий Филимонович, глава семьи, 1907 г.р., житель села Кременная Городокского района Винницкой/Хмельницкой области, малограмотный, из крестьян, хлебороб, сапожник, ранее не судим, передан в лагерь из т/п Летняя 30.11.1939 г.

Гуменюк Мария Филимоновна, 1919 г.р., сестра, в июле 1935 г. совершила побег из спецпоселка, задержана 27.07.1935 г., в апреле 1936 г. совершила повторный побег, не задержана.

Гуменюк Мотря Гавриловна, 1907 г.р., жена, в январе 1936 г. совершила побег из спецпоселка, задержана 20.07.1936 г.

Гуменюк Федор Филимонович, 1915 г.р., брат».

Сім'я Гуменюків (українці), «высланы на трудпоселение на основании постановления начальника РО НКВД Городокского района Винницкой обл. от 14.01.1935 г. Прибыли в Карелию и размещены во временном трудпоселке Тунгуда-2 09.02.1935 г., с последующим переводом и закреплением за трудпоселком Летняя речка-2 02.04.1935 г.

Гуменюк Никита Иванович, глава семьи, 1914 г.р., уроженец и житель села Кременная Городокского района Винницкой/Хмельницкой области, грамотный, из крестьян, хлебороб, ранее не судим.

Гуменюк Ганна Ан., 1885 г.р., мать.

Гуменюк Петр Иванович, 1919 г.р., брат, в сентябре 1937 г. совершил побег из спецпоселка, не задержан».

Сім'я Сухорукив (українці), «высланы на трудпоселение на основании постановления райтройки при Ярмолинецком РИКе Винницкой обл. от 19.11.1933 г. (городская тройка). Прибыли в Карелию и размещены во временном трудпоселке Огорелыши 04.12.1933 г., с последующим переводом в т/пос. и закреплением за трудпоселком Данилово.

Сухорук Григорий Ефимович, 1878 г.р., уроженец и житель села Кременная Городокского района Винницкой/Хмельницкой области, малограмотный, из крестьян, середняк, кузнец, служил в старой армии с 1902 по 1907 г., с 1914 по 1918 г., глава семьи, умер с/з 2 отд. на 01.11.1935 г.

Сухорук Марфа Ивановна, 1887 г.р., жена, освобождена в 1 квартале 1946 г. (г.Петрозаводск).

Сухорук Ефросинья Григорьевна, 1916 г.р., дочь, г.Петрозаводск.

Сухорук Анна Григорьевна, 1918 г.р., дочь, освобождена 23.04.1943 г., в Красной армии (военный госпиталь на Дальнем Востоке).

Сухорук Елена Григорьевна, 1921 г.р., дочь, в Красной армии (военный госпиталь на Дальнем Востоке).

Сухорук Иван Григорьевич, 1925 г.р., сын, в Красной армии (военный госпиталь на Дальнем Востоке).

Сухорук Варвара Григорьевна, 1928 г.р., дочь, в Красной армии (военный госпиталь на Дальнем Востоке)».

Сім'я Сухоруків (українці), «высланы на трудпоселение на основании постановления Городокского НКВД. Прибыли в Карелию и размещены во временном трудпоселке Тунгуда-2 09.02.1935 г., с последующим переводом в т/пос. и закреплением за трудпоселком Летняя речка-2 02.04.1935 г.

Сухорук Иван Яковлевич, 1911 г.р., уроженец и житель села Кременная Городокского района Винницкой/Хмельницкой области, грамотный, из крестьян, кулак, хлебороб, плотник, в армии не служил, глава семьи, состоит в браке с т/п Гончаровой Ниной Ефимовной, переселен с семьей в Петрозаводский совхоз №1 из т/п Летняя-2 11.08.1940 г.

Сухорук Анна, 1909 г.р., жена, совершила **побег** из спецпоселка 5 отд., в бегах с 24.11.1935 г., не задержана.

Сухорук Василий Яковлевич, 1914 г.р., брат, переселен в Петрозаводский совхоз №1 из т/п Летняя-2 11.08.1940 г.

Сухорук Прасковья Яковлевна, 1919 г.р., сестра, состоит в браке с гр. Алешиным Михаилом Никитовичем, совершила **побег** из спецпоселка 5 отд., была в бегах с 22.07.1935 по 27.07.1935 г. из спецпоселка 5 отд. Была в бегах с 07.01.1936 по 22.10.1936 г., освобождена из Беломорско-Балтийского канала и убыла к мужу с/з Летняя-2 на 13.11.1936 г.

Сухорук Петр Иванович, 1939 г.р., сын, родился с/з Летняя-2, на 21.07.1939 г. переселен в Петрозаводский совхоз №1 из т/п Летняя-2 11.08.1940 г.».

Сім'я Шкроботів (українці), «высланы на трудпоселение на основании постановления уполномоченного УГБ НКВД Винницкой обл. от 23.11.1934 г. Прибыли в Карелию и размещены во временном трудпоселке при 7 шлюзе Беломорканала 13.12.1934 г. с последующим переводом в т/пос. ПОЛП (Пиндуши) 28.05.1935 г. и закреплением за трудпоселком МГО-Стройплощадка 18.11.1935 г.

Шкробот Петр Григорьевич, 1897 г.р., уроженец и житель села Кременная Городокского района Винницкой/Хмельницкой области, грамотный, из крестьян,

ян, середняк, хлебороб, служив в старій армії 2 роки, в Червоній армії 2 міс., голова сім'ї, засуджений і переданий в табір т/п Піндуши 10.04.1939 г.

Шкробот Анастасія Павлівна, 1897 г.р., дочка, здійснила **втечу** з спецпоселення, задержана».

Сім'я Кравців (українці), «виправдані на трудове поселення на основі постановлення начальника РО НКВД Городоцького району Вінницької обл. від 14.01.1935 г. Прибули в Карелію і розміщені во вільному трудовому поселенні Тунгуда-2 09.02.1935 г., Летня річка-2 02.04.1935 г.

Кравець Леонтій Федорович, голова сім'ї, 1899 г.р., уроженець і житель села Кременна Городоцького району Вінницької/Хмельницької області, малограмотний, із селян, хлебороб, плотник, служив в Червоній армії з 1920 по 1921 г., раніше судим за ст. 58 на 2 роки.

Кравець Наталія Адамовна, 1904 г.р., дружина».

Доля родини Кравця Адама Федоровича

Сім'я Кравців походила з Кременної, але в довоєнний час проживала в с.Чорнівках Городоцького району. Кравець Адам Федорович народився в 1912 р. у багатодітній сім'ї Кравців шостим. Оскільки діти рано залишилися сиротами, їх забрав у Кременну і виховував неодружений рідний 45-річний дядько, який 25 років відслужив у царській армії. Адам одружився на Парасковії Медонівні з Чорнів, з якою народили трьох синів – Петра (1935 р.), Миколу (1938 р.) і Віктора (1941 р.). Збудував хату, мав непогане господарство, але в колгосп вступати не хотів. Старший брат Адама – Кравець Лівонко Федорович одружився на Медецькій Наталії, а сестри Парасковія, Варвара, Євдокія та Марка створили власні сім'ї.

**Кравець
Адам Федорович**

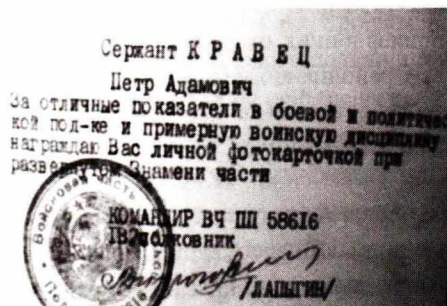
Розкуркулених у 1932 р. Лівонка і Наталію вислали на Соловки – в Архангельську область. Їхніх дітей Івана (1925 р.) забрала тітка Варвара з чоловіком Антоном Ямборком, а Федора (1928 р.) – дядько Адам у Чорнів. Хлопці зростали разом з їхніми дітьми. Їхні батьки Лівонко і Варвара на заслання перебували в жалких умовах. Жили в дерев'яному бараці, одержанні (взятого було з дерев'яної кори, одяг з полатаного лахміття), голодні та холодні працювали на розробці лісу. Пухли з голоду.

Один раз на місяць ходили за 70 км через тайгу отримувати продпайок: по 1 кг ячмінки, пшона, вівсянки і кукурудзи. Одного разу на половині дороги знесиленний Лівонко помер. Сини Іван і Федір у 1944 р. відвідали свою матір у далекій Архангельській тайзі. Через статус розкуркулених, родина була висе-

лена зі своєї хати, довго поневірялася по чужих садибах. Важко пережили голод 1947 р. І лише через підтримку голови колгоспу Семена Волоса, його дружини Надії та клопотання командування військової частини, де служив син загиблого на війні Кравця Адама – Кравець Петро, в 1956 р. сім'я отримала дозвіл на житло.

Кравець П.А.

Кравець М.А.

Кравець В.А.

Петро гідно ніс військову службу, заохочувався командуванням. Після демобілізації в 1957 р. працював трактористом у колгоспі «Україна» с.Кременна, виділявся винятковою працелюбністю. Він був наставником молодих механізаторів М.Притули, В.Садовського, В.Шупера, В.Банаса, А.Чікала та ін. Його брат Микола служив у морфлоті, після демобілізації став класним столяром у

Кременній. Інший брат Віктор закінчив Дніпропетровський сільгоспінститут, працював головним інженером «Сільгосптехніки».

Проїшли роки і десятиліття... Але сучасному поколінню українців треба знати і пам'ятати, через які терни державного свавілля пройшли їхні діди і прадіди. Адже тоді, в роки тотального політичного та економічного терору, 21 квітня 1930 р. ЦК КП(б)У затвердив спеціальну таємну інструкцію «Про чистку прикордонних округів». До прикордонних, зокрема, входили населені пункти всіх районів, що межували з Польщею по річці Збруч. Тому з цих територій було депортовано за межі України осіб, які були «неблагодійними», мали «антирадянське» минуле, близькі чи родинні зв'язки в Польщі, Румунії.

З Кременної, як «неблагодійні куркульські елементи», були вислані за межі області родина Волосів: Волос Микола Кирилович (українець, одноосібник) і Волос Євдокія Макарівна (українка, селянка-одноосібниця), Волос Віра Миколаївна (1921 р.н., українка, утриманка, вислана з батьками). У 1933 р. були вислані за межі області кілька родин Шкроботів: Шкробот Іван Васильович (1885 р.н., українець, неписьменний, селянин-одноосібник), Шкробот Віра Іванівна (українка, утриманка), Шкробот Євгена Іванівна (українка, утриманка), Шкробот Марія Іванівна (українка, утриманка), а та кож Швець Анатолій Гаврилович (1930 р.н., українець, утриманець). У 1934 р. як члени неблагонадійних родин Шкроботів з батьками вислані у Харківську область: Шкробот Михайло Костянтинович (1900 р.н., українець, малописьменний, селянин-одноосібник), Шкробот Уляна Феодосіївна (1903 р.н., українка, неписьменна селянка-одноосібниця), Шкробот (Кузь) Віра Федорівна (1923 р.н., українка, утриманка), Шкробот Євгена Іванівна (українка, утриманка).

Крім того, відповідно до постанови політбюро ЦК КП(б)У від 13.10 1935 р., з прикордонних районів тодішньої Вінницької області було переселено у Донецьку і Харківську області 1500 польських родин. З Городоцького району було виселено понад 500 польських родин у Казахстан, Харківську і Донецьку області. Як неблагонадійні елементи в 1935 р. вислані з Кременної в Харківську область Кравець Іван Дмитрович (1895 р.н., українець, неписьменний, селянин-одноосібник) та селянка-одноосібниця Кравець Варвара Пилипівна. В червні 1936 р. до Казахстану з Проскурівського району вислано 2499 родин. У 1936 р., як члени неблагонадійних сімей, вислані за межі області українці Данькова Антоніна Максимівна (з батьками), Данькова Віра Максимівна (1924 р.н., малописьменна), Данькова Євдокія Федорівна (селянка-одноосібниця). Сьогодні на Хмельниччині проживає 36,7 тис. поляків, що є другою (після Житомирщини) за їх кількістю в Україні. В Городоцькому районі толерантно мешкають 3,9 тис. поляків. У дружній громаді Кременної прожива-

ють родини польського походження Броніслава Каліновського, Франика Белінського, Івана Шупера та ін.

За роки сталінізму в Городоцькому районі було репресовано 4844 жителів, серед них 875 осіб були розстріляні, 1284 – ув'язнено, 2465 – депортовано. На Хмельниччині репресовано понад 59 тисяч мешканців.

Тому Верховна Рада України 17 квітня 1991 р. прийняла Закон «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні». Реабілітація жертв політичних репресій охоплює увесь період після 1917 р. і поширюється на осіб, необґрунтовано засуджених за цей час судами України або репресованих на території республіки іншими державними органами в будь-якій формі, включаючи позбавлення життя або волі, переселення в примусовому порядку, вислання і заслання за межі республіки, позбавлення громадянства, примусове поміщення до лікувальних закладів, позбавлення чи обмеження інших громадянських прав або свобод з мотивів політичного, соціального, класового, національного і релігійного характеру. Поновлені права, відбувалася посиljena компенсація матеріальної і моральної шкоди, заподіяної незаконними репресіями, реабілітованим та їх сім'ям.

Визнано реабілітованими громадян, засуджених за: антирадянську агітацію і пропаганду; поширення завідомо неправдивих вигадок, що порочили радянський державний і суспільний лад; порушення законів про відокремлення церкви від держави і школи від церкви, посягання на особу та права громадян під приводом справляння релігійних обрядів. Реабілітовані також особи, щодо яких з політичних мотивів застосовано примусові заходи медичного характеру. Однак, реабілітації не підлягають особи, щодо яких у матеріалах кримінальних справ є сукупність доказів, які підтверджують обґрунтованість притягнення їх до відповідальності.

На превеликий жаль, у Хмельницькій області реабілітовані тільки особи, що були репресовані позасудовими органами. Громадяни, що були незаконно репресовані судами за сфабрикованими кримінальними звинуваченнями, не реабілітовані. Через це сотні подолян так і залишилися звинуваченими, безпідставно позначені тавром як кримінальні елементи, злочинці.

Безіменними залишилися імена наших земляків, які попали під адміністративні висилки за не вироблення мінімуму трудоднів, за незначне запізнення на роботу! За те, що ти був українцем! Україна зазнала неймовірних національних втрат, знищено кращий національний генофонд.

**Загальний список жителів с. Кременна,
репресованих у 1920–1950-х рр. і реабілітованих згідно Закону України
«Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні»
від 17.04.1991 р.**

ВАЛЕВИЧ Ганна Карлівна, с.Кременна, українка, домогосподарка. У 1945 р. як неблагонадійний елемент вислана в Харківську обл. Реабілітована згідно з Законом України від 17.04.91. (Прот. засідання райкомісії № 44 від 29.11.95).

ВАЛЕВИЧ Клавдія Яківна, 1926 р.н., с.Кременна, українка, малописьменна, домогосподарка. У 1945 р. як неблагонадійний елемент вислана в Харківську обл. Реабілітована згідно з Законом України від 17.04.91. (Прот. засідання райкомісії № 44 від 29.11.95).

ВАЛЕВИЧ Павло Якович, с.Кременна, українець, селянин-одноосібник. У 1945 р. як неблагонадійний елемент висланий у Харківську обл. Реабілітований згідно з Законом України від 17.04.91. (Прот. засідання райкомісії № 44 від 29.11.95).

ВОЛОС Віктор Андрійович, 1944 р.н., с.Кременна, українець, немовля. Особливою нарадою НКДБ СРСР 27.10.45 як член сім'ї зрадника Батьківщини з матір'ю висланий у Казахстан. Реабілітований згідно з Законом України від 17.04.91. (Прот. засідання райкомісії № 25 від 29.12.93).

ВОЛОС Віра Миколаївна, 1921 р.н., с.Кременна, українка, малописьменна, утриманка. У 1929 р. як член неблагонадійної сім'ї з батьками вислана за межі обл. Реабілітована згідно з Законом України від 17.04.91. (Прот. засідання райкомісії № 15 від 29.01.93).

ВОЛОС Володимир Андрійович, 1941 р.н., с.Кременна, українець, утриманець. Особливою нарадою НКДБ СРСР 27.10.45 як член сім'ї зрадника Батьківщини з матір'ю висланий на 5 років у Казахстан. Реабілітований згідно з Законом України від 17.04.91. (Прот. засідання райкомісії № 25 від 29.12.93).

ВОЛОС Ганна Микитівна, 1919 р., с.Кременна, українка, освіта неповна середня, колгоспниця. Заарештована 21.12.45. Особливою нарадою НКДБ СРСР як дружина зрадника Батьківщини вислана на 5 років у Казахстан. Звільнена зі спецпоселення 27.10.50. Реабілітована прокуратурою Хмельницької обл. 30.08.89. (П – 20202, ДАХМО, П – 1030, архів УМВС).

ВОЛОС Євдокія Макарівна, с.Кременна, українка, селянка-одноосібниця. У 1929 р. як неблагонадійний елемент з сім'єю вислана за межі обл. Реабілітована згідно з Законом України від 17.04.91. (Прот. засідання райкомісії № 15 від 29.01.93).

ВОЛОС Костянтина Андріївна, 1940 р.н., с.Кременна, українка, утриманка. Особливою нарадою НКДБ СРСР 27.10.45 як член сім'ї зрадника Батьківщини 27.10.45 з матір'ю вислана на 5 років у Казахстан. Реабілітована згідно з Законом України від 17.04.91. (Прот. засідання райкомісії № 25 від 29.12.93).

ВОЛОС Микола Кирилович, с.Кременна, українець, селянин-одноосібник. У 1929 р. як неблагонадійний елемент з сім'єю висланий за межі обл. Реабілітований згідно з Законом України від 17.04.91. (Прот. засідання райкомісії № 15 від 29.01.93).

ВОЛОС (Копач) Оксана Андріївна, 1939 р.н., с.Кременна, українка, утриманка. Особливою нарадою НКДБ СРСР 27.10.45 як член сім'ї зрадника Батьківщини з матір'ю вислана на 5 років у Казахстан. Реабілітована згідно з Законом України від 17.04.91. (Прот. засідання райкомісії № 25 від 29.12.93).

ВОЛОС Пилип Максимович, 1896 р.н., с.Кременна, українець, малописьменний, завгосп Городоцької МТС, виключений з членів ВКП(б). Заарештований 06.09.37. Звинувачення: шпигунство. Трійкою УНКВС Кам'янець-Подільської обл. 27.11.37 засуджений на 10 років позбавлення волі у ВТТ. Реабілітований військпрокуратурою Прикарпатського ВО 12.02.90. (П – 25228, архів УСБУ).

ГРОЦЬКИЙ Станіслав Іванович, 1982 р.н., с.Кременна, поляк, неписьменний, колгоспник. Заарештований 28.12.37. Звинувачення: контрреволюційна діяльність. НКВС і Прокурором СРСР 02.02.38 засуджений до розстрілу. Вирок виконаний 27.07.38. Реабілітований прокуратурою Хмельницької обл. 21.07.89. (П – 19161, архів УСБУ).

ГУМЕНЮК Марія Григорівна, 1918 р.н., с.Кременна, українка, малописьменна, утриманка. У 30-х роках як член неблагонадійної сім'ї вислана в Карелію. Реабілітована згідно з Законом України від 17.04.91. (Прот. засідання райкомісії № 52 від 31.10.96).

ГУМЕНЮК Микита Іванович, 1914 р.н., с.Кременна, українець, малописьменний, селянин-одноосібник. У 1935 р. як неблагонадійний елемент з сім'єю висланий у Карелію. Реабілітований згідно з Законом України від 17.04.91. (Прот. засідання райкомісії № 13 від 27.04.92).

ГУМЕНЮК Филімон Дмитрович, с.Кременна, українець, малописьменний, селянин-одноосібник. У 30-х роках розкуркулений і як неблагонадійний елемент висланий у Карелію. Реабілітований згідно з Законом України від 17.04.91. (Прот. засідання райкомісії № 52 від 31.10.96).

ДАНЬКОВА Віра Максимівна, 1924 р.н., с.Кременна, українка, малописьменна, утриманка. У 1936 р. як член неблагонадійної сім'ї з батьками вислана за межі обл. Реабілітована згідно з Законом України від 17.04.91. (Прот. засідання райкомісії № 86 від 12.06.01).

ДАНЬКОВА Євдокія Федорівна, с.Кременна, українка, селянка-одноосібниця. У 1936 р. як неблагонадійна особа з сім'єю вислана за межі обл. Реабілітована згідно з Законом України від 17.04.91. (Прот. засідання райкомісії № 86 від 12.06.01).

ДОЗОРЦЕВ Микола Францович, 1908 р.н., с.Кременна, поляк, освіта середня. Проживав у с.Підлісний Олексинець, вчитель. Заарештований 16.10.37. Звинувачення: контрреволюційна діяльність. НКВС і Прокурором СРСР 25.12.37 засуджений на 10 років позбавлення волі у ВТТ. Реабілітований колегією з кримінальних справ Верховного Суду УРСР 16.10.64. (П – 15556, ДАХМО).

ЗАКЛИЦЬКИЙ Болеслав Антонович, 1903 р.н., с.Кузьмин, поляк, освіта вища. Проживав у с.Кременна, директор школи. Заарештований 30.05.38. Звинувачення: контрреволюційна діяльність. Особливою трійкою УНКВС Кам'янець-Подільської обл. 25.09.38 засуджений до розстрілу. Вирок виконаний. Реабілітований військтрибуналом Прикарпатського ВО 17.03.59. (П – 7294, ДАХМО).

ЗАКЛИЦЬКИЙ Едуард Іванович, 1920 р.н., с.Кузьмин, поляк, освіта середня. Проживав у с.Кремінна, колгоспник. Заарештований 31.07.52. Звинувачення: зрада Батьківщини. Військтрибуналом військ МДБ Кам'янець-Подільської обл. 23.08.52 засуджений на 25 років позбавлення волі у ВТТ з конфіскацією майна. Військтрибуналом Прикарпатського ВО 14.05.55 строк покарання зменшено до 6 років ув'язнення. Звільнений 18.10.55. Реабілітований прокуратурою Хмельницької обл. 17.06.94 (П – 29022, архів УСБУ).

КОРОЛЕВСЬКИЙ Антон Іванович, 1920 р.н., с.Кременна, українець, малописьменний, військовослужбовець. Заарештований 19.09.42. Звинувачення: контрреволюційна пропаганда. Військтрибуналом 114-ої стрілецької дивізії 12.12.42 засуджений на 10 років позбавлення волі у ВТТ з конфіскацією майна і обмеженням прав на 5 років. Реабілітований військпрокуратурою Західного регіону України 19.09.94. (П – 29134, архів УСБУ).

КОСМАН Кирило Михайлович, 1875 р.н., с.Кременна, українець, неписьменний, селянин-одноосібник. Заарештований 18.12.32. Звинувачення: контрреволюційна агітація, шпигунство. Городоцьким райвідділом ДПУ 03.02.33 справу припинено, з-під варті звільнений. Реабілітований прокуратурою Хмельницької обл. 23.12.98. (П – 1901, ДАХМО).

КРАВЕЦЬ Іван Дмитрович, 1895 р.н., с.Кременна, українець, неписьменний, селянин-одноосібник. У 1935 р. як неблагонадійний елемент висланий у Харківську обл. Реабілітований прокуратурою Харківської обл. у 1993 р. (Прот. засідання райкомісії № 36 від 07.02.95).

КУЗЬ Федір Іванович, 1894 р.н., с.Кременна, українець, малописьменний, селянин-одноосібник. Заарештований 14.06.27. Звинувачення: контрреволюційна діяльність. Проскурівською окружною прокуратурою 25.07.27 справу припинено, з-під варті звільнений. Реабілітований прокуратурою Хмельницької обл. 09.12.97. (П – 13482, архів УСБУ).

ЛАГНО Федір Михайлович, 1868 р.н., с.Кременна, українець, неписьменний, селянин-одноосібник. Заарештований 04.02.30. Звинувачення: антирадянська агітація. Особливою нарадою колегії ДПУ УРСР 03.03.30 висланий у Північний край на 3 роки. Реабілітований прокуратурою Хмельницької обл. 26.02.98. (П – 11649, архів УСБУ).

МАЗУР Антон Федорович, 1923 р.н., с.Кременна, українець, освіта семирічна, військовослужбовець, виключений із членів ВЛКСМ. Заарештований 29.08.44. Звинувачення: антирадянська агітація. Військтрибуналом 59-ої стрілецької дивізії 22.07.44 засуджений на 10 років позбавлення волі з обмеженням прав на 5 років. Реабілітований військколегією Верховного Суду СРСР 08.09.66. (П – 16035, архів УСБУ).

ОЛІЙНИК Федір Володимирович, 1899 р.н., с.Розсоша Хмельницького р-ну, українець, освіта незакінчена вища. Проживав у с.Кременна, вчитель. Заарештований 17.03.33. Звинувачення: антирадянська діяльність. Прокуратурою Проскурівської дільниці 03.05.33 справу припинено, з-під варті звільнений. Реабілітований прокуратурою Хмельницької обл. 31.08.98. (П – 326, ДАХМО).

ОСИКА Григорій Іванович, 1918 р.н., с.Кременна, українець, малописьменний, військовослужбовець. Заарештований 17.10.42. Звинувачення: антирадянська агітація. Військтрибуналом 185-ої стрілецької дивізії 26.10.42 засуджений до розстрілу, військтрибуналом Калінінського фронту 07.11.42 розстріл замінено на 10 років позбавлення волі у ВТТ з обмеженням прав на 3 роки. Реабілітований Головною військпрокуратурою 26.02.91. (П – 26268, архів УСБУ).

ОСИКА Іван Пилипович, 1900 р.н., с.Кременна, українець, малописьменний, селянин-одноосібник. Заарештований 28.03.32. Звинувачення: антирадянська агітація. Особливою нарадою колегії ДПУ УРСР 11.05.32 висланий у Північний край на 3 роки. Реабілітований прокуратурою Хмельницької обл. 28.01.98. (П – 12833, архів УСБУ).

ОСИКА Йосип Іванович, 1901 р.н., с.Кременна, поляк, малописьменний, колгоспник. Заарештований 16.10.37. Звинувачення: контрреволюційна діяльність. НКВС і Прокурором СРСР 04.12.37 засуджений до розстрілу. Вирок виконаний 26.12.37. Реабілітований колегією з кримінальних справ Верховного Суду УРСР 25.06.60. (П – 9556, ДАХМО).

ПАСЛАВСЬКИЙ Іван Михайлович, 1912 р.н., с.Голенишеве Чемеровецького р-ну, поляк, освіта середня. Проживав у с.Кременна, директор школи. Заарештований 10.06.38. Звинувачення: контрреволюційна діяльність. Чемеровецьким райвідділом НКВС 05.08.38 справу припинено, з-під варті звільнений. Реабілітований прокуратурою Хмельницької обл. 01.10.98. (П – 1244, ДАХМО).

ПАСЛАВСЬКИЙ Іван Михайлович, 1914 р.н., с.Голенишеве Чемеровецького р-ну, поляк, освіта середня. Проживав у с.Кременна, вчитель. Заарештований 10.06.38. Звинувачення: контрреволюційна діяльність. Чемеровецьким райвідділом НКВС 05.08.38 справу припинено, з-під варті звільнений.. Реабілітований згідно з Законом України від 17.04.91. (П – 1244, архів УСБУ).

РИЖИЙ Павло Семенович, 1888 р.н., с.Кременна, українець, малописьменний, колгоспник. Заарештований 03.12.37. Звинувачення: контрреволюційна діяльність. Трійкою УНКВС Кам'янець-Подільської обл. 25.09.37 засуджений на 10 років позбавлення волі у ВТТ. Реабілітований прокуратурою Хмельницької обл. 19.12.89. (П – 23866, ДАХМО).

СІКОРСЬКИЙ Микола Йосипович, 1903 р.н., с.Кременна, поляк, малописьменний, робітник. Заарештований 01.10.37. Звинувачення: контрреволюційна діяльність. НКВС і Прокурором СРСР 15.11.37 засуджений до розстрілу. Вирок виконаний 06.12.37. Реабілітований колегією з кримінальних справ Верховного Суду УРСР 16.09.60. (П – 9826, архів УСБУ).

ФАНДА Іван Карпович, 1891 р.н., с.Кременна, українець, малописьменний, селянин-одноосібник. Заарештований 17.03.33. Звинувачення: антирадянська агітація. Особливою нарадою колегії ДПУ УРСР 27.04.33 засуджений до заслання у Північний край на 3 роки умовно, з-під варті звільнений. Реабілітований прокуратурою Хмельницької обл. 31.12.97. (П – 14630, ДАХМО).

ФАНДА Макар Андрійович, 1877 р.н., с.Кременна, українець, малописьменний, селянин-одноосібник. Заарештований 31.10.37. Звинувачення: контрреволюційна діяльність. Особливою трійкою УНКВС Кам'янець-Подільської обл. 27.11.37 засуджений на 10 років позбавлення волі у ВТТ. Реабілітований прокуратурою Хмельницької обл. 25.10.89. (П – 21203, ДАХМО).

ФАНДА Михайло Опанасович, с.Кременна, українець, утриманець. У 30-их роках як неблагонадійний елемент з сім'єю висланий у Харківську обл. Реабілітований згідно з Законом України від 17.04.91. (Прот. засідання райкомісії № 52 від 31.10.96).

ФАНДА Опанас Корнійович, с.Кременна, українець, селянин-одноосібник. У 30-их роках як неблагонадійний елемент з сім'єю висланий у Харківську обл. Реабілітований згідно з Законом України від 17.04.91. (Прот. засідання райкомісії № 52 від 31.10.96).

ХАЄЦЬКА Цезарія Йосипівна, 1927 р.н., с.Кременна, полька, освіта початкова, колгоспниця. У 1947 р. вислана в Луганську обл. Реабілітована згідно з Законом України від 17.04.91. (Ріш. райкомісії від 02.07.04).

ХАЄЦЬКИЙ Адам Казимирович, 1897 р.н., с.Кременна, поляк, освіта середня. Проживав у м.Городок, вчитель. Заарештований 05.10.28. Звинувачення: контрреволюційна діяльність. Колегією ОДПУ 03.06.29 засуджений на 10 років позбавлення волі у ВТТ. Реабілітований військпрокуратурою Прикарпатського ВО 17.05.93. (П – 29011, архів УСБУ).

ХАЄЦЬКИЙ Йосип Казимирович, 1901 р.н., с.Кременна, поляк, малописьменний, колгоспник. Заарештований 30.09.37. Звинувачення: контрреволюційна діяльність. НКВС і Прокурором СРСР 09.11.37 засуджений до розстрілу. Вирок виконаний у м.Кам'янець-Подільському 28.11.37. Реабілітований колегією з кримінальних справ Верховного Суду УРСР 13.08.60. (П – 9663, архів УСБУ).

ХАЄЦЬКИЙ Петро Казимирович, 1908 р.н., с.Кременна, поляк, малописьменний, конюх колгоспу. Заарештований 30.09.37. Звинувачення: контрреволюційна діяльність. НКВС і Прокурором СРСР 15.11.37 засуджений до розстрілу. Вирок виконаний у м.Проскурові 24.11.37. Похований на міському кладовищі. Реабілітований прокуратурою Хмельницької обл. 21.07.89. (П – 19162, архів УСБУ).

ЧАГАРИН Дмитро Феодосійович, 1883 р.н., с.Кременна, українець, малописьменний, селянин-одноосібник. Заарештований 22.11.32. Звинувачення: антирадянська агітація. Особливою нарадою колегії ДПУ УРСР 11.01.33 висланий на 3 роки в Казахстан. Реабілітований прокуратурою Хмельницької обл. 20.10.94. (П – 13666, архів УСБУ).

ШВЕЦЬ Анатолій Гаврилович, 1930 р.н., с.Кременна, українець, утриманець. Трійкою райвідділу ДПУ 19.11.33 як член неблагонадійної сім'ї з батьками висланий у біломорсько-балтійські табори. Реабілітований згідно з Законом України від 17.04.91. (Прот. засідання райкомісії № 21 від 27.08.93).

ШВЕЦЬ Гаврило Михайлович, с.Кременна, українець, малописьменний, селянин-одноосібник. Трійкою райвідділу ДПУ 19.11.33 як неблагонадійний елемент з сім'єю висланий у біломорсько-балтійські табори. Реабілітований згідно з Законом України від 17.04.91. (П – 3052, архів УМВС).

ШВЕЦЬ Іван Гаврилович, с.Кременна, українець, утриманець. Трійкою райвідділу ДПУ 19.11.33 як член неблагонадійної сім'ї з батьками висланий у біломорсько-балтійські табори. Реабілітований згідно з Законом України від 17.04.91. (Прот. засідання райкомісії № 21 від 27.08.93).

ШВЕЦЬ Ніна Гаврилівна, 1921 р.н., с.Кременна, українка, малописьменна, утриманка. Трійкою райвідділу ДПУ 19.11.33 як член неблагонадійної сім'ї з батьками вислана у біломорсько-балтійські табори. Реабілітована згідно з Законом України від 17.04.91. (П – 3052, архів УМВС).

ШВЕЦЬ Текля Іванівна, 1893 р.н., с.Кременна, українка, неписьменна, селянка-одноосібниця. Трійкою райвідділу ДПУ 19.11.33 як неблагонадійний елемент з сім'єю вислана у біломорсько-балтійські табори. Реабілітована згідно з Законом України від 17.04.91. (Прот. засідання райкомісії № 21 від 27.08.93).

ШКРОБОТ Віра Іванівна, с.Кременна, українка, утриманка. У 1933 р. як член неблагонадійної сім'ї з батьками вислана за межі області. Реабілітована згідно з Законом України від 17.04.91. (Прот. засідання райкомісії № 37 від 30.03.95).

ШКРОБОТ Іван Васильович, 1885 р.н., с.Кременна, українець, неписьменний, селянин-одноосібник. У 1933 р. як неблагонадійний елемент з сім'єю висланий за межі обл. Реабілітований згідно з Законом України від 17.04.91. (Прот. засідання райкомісії № 37 від 30.03.95).

ШКРОБОТ Марія Іванівна, с.Кременна, українка, утриманка. У 1933 р. як член неблагонадійної сім'ї з батьками вислана за межі області. Реабілітована згідно з Законом України від 17.04.91. (Прот. засідання райкомісії № 37 від 30.03.95).

ШКРОБОТ Микола Михайлович, 1909 р.н., с.Кременна, українець, освіта середня, військовослужбовець, виключений з кандидатів у члени ВКП(б). Заарештований 06.08.37. Звинувачення: контрреволюційна діяльність. Військтрибуналом Ленінградського ВО 13.11.37 засуджений на 10 років позбавлення волі у ВТТ. Реабілітований Пленумом Верховного Суду СРСР 31.01.62. (П – 11180, архів УСБУ).

ШКРОБОТ Михайло Костянтинович, 1900 р.н., с.Кременна, українець, малописьменний, селянин-одноосібник. У 1934 р. як неблагонадійний елемент з сім'єю висланий у Харківську область. Реабілітований згідно з Законом України від 17.04.91. (Прот. засідання райкомісії № 10 від 30.06.92).

ШКРОБОТ Олексій Костянтинович, 1892 р.н., с.Кременна, поляк, неписьменний, колгоспник. Заарештований 02.12.32. Звинувачення: антирадянська агітація. Городоцьким райвідділом ДПУ 13.12.32 висланий у Північний край на 3 роки. Реабілітований прокуратурою Хмельницької області 23.02.93 (П – 13688, архів УСБУ).

ШКРОБОТ Уляна Феодосіївна, 1903 р.н., с.Кременна, українка, неписьменна, селянка-одноосібниця. У 1934 р. як неблагонадійний елемент з сім'єю вислана у Харківську обл. Реабілітована згідно з Законом України від 17.04.91. (Прот. засідання райкомісії № 10 від 30.06.92).

ШМОРГАЛ Григорій Іванович, 1883 р.н., с.Кременна, українець, малописьменний, робітник радгоспу. Заарештований 22.11.32. Звинувачення: антирадянська агітація. Особливою нарадою колегії ДПУ УРСР 15.01.33 висланий на 3 роки в Казахстан. Реабілітований прокуратурою Хмельницької області 26.11.97. (П – 13684, архів УСБУ).

ЯМБОРКО Василь Якович, 1924 р.н., с.Кременна, українець, робітник вапнякового заводу. Репресований Кам'янець-Подільським облсудом 18.04.50. Звільнений 20.06.56. Реабілітований Верховним Судом УРСР 16.01.90.

ЯМБОРКО Іван Макарович, 1881 р., с.Кременна, українець, малописьменний, селянин-одноосібник. Заарештований 09.04.33. Звинувачення: антирадянська агітація. Вінницьким облвідділом ДПУ 15.05.33 справу припинено, з-під варті звільнений. Реабілітований прокуратурою Хмельницької області 30.11.98. (П – 2119, ДАХМО).

Більшість звинувачень вказаних вище земляків були базовані на примусових зізнаннях, часто здобуті за допомогою тортур і під впливом вільної інтерпретації статті 58 Кримінального Кодексу.

Так, за понівеченими долями безневинних жертв стоять зловісні тіні Сталіна, Берії, Єжова, Кагановича, засідателів позасудових «трійок», «особливих нарад», карателів з НКВС, МДБ, «активістів» місцевих органів влади і навіть господарських керівників. Але не тільки!.. В багатьох загублених життях кременянських «ворогів народу», «куркулів», «буржуазних націоналістів», «шкідників», «терористів», ймовірно, почасти був чийсь «сигнал», підписаний чи анонімний. І ми тепер знаємо, що ці мерзотні явища були породжені незбагненою ненавистю наклепника до ближнього, а то й просто звичайнісінькою заздрістю. Бог їм суддя!

Але в ті жакливі роки сталінського політичного терору проти кращих синів і дочок України, отруйний чад репресій і переслідувань не вплинув на основну масу людей. Навіть на тих, хто в сибірських концтаборах і тюремних застінках під страхом смерті і безвиході не втратили людської гідності та взаємопошани. Згадаймо в задумі й скорботі, помолимося за душі усіх незаслужено убієнних сталінським терористичним режимом, заморених голодом і знищених жорстокою репресивною машиною. Вічна їм пам'ять!

Розділ IV. КРЕМЕННА В ДРУГІЙ СВІТОВІЙ ВІЙНІ

*Батьківщина веліла збороти
Злого ворога мужнім синам!
Бив фашистів хоробро мій батько,
Світлу долю виборював нам.*

Ще не оговтавшись від насильницької колективізації, сталінських політичних репресій, втрат на радянсько-фінській війні, Кременну накрило полум'я Другої світової війни. Напередодні війни багато чоловіків були призвані на військову службу, інші проходили воєнну підготовку на різних зборах і військових навчаннях. Молодь села займалася в гуртку «Ворошиловський стрілець». У селі діяли школа, сільбудинок з бібліотекою, медпункт, кооперація.

У колгоспі «Червоний трактор» налагоджувалося сільськогосподарське виробництво. У господарстві було 206 голів ВРХ, 216 коней, 150 свиней, 86 овець, 96 бджолосімей, птахоферма з 480 шт. курей. Колгосп мав дві автомашини ГАЗ-АА, 72 вози, 60 саней, значну кількість іншого господарського інвентаря. У 1940 р. колгоспники виробили 15390 ц зерна, 2142 ц цукрового буряка, 6100 ц картоплі, 450 ц овочів, 15 ц конопель, 11 тис. літрів молока, 2,3 ц меду. Посівна площа колгоспу під урожай 1941 р. складала 1443 га, у тому числі: пшениці – 300 га, жита – 200 га, вівса 130 га, гороху – 130 га, цукрового буряка – 165 га, гречки – 50 га, картоплі – 20 га, проса – 30 га, багатолітніх трав – 170 га, городини – 7 га.

Після віроломного нападу 22 червня 1941 р. фашистської Німеччини на Радянський Союз, згідно Указу Президії Верховної Ради СРСР від 22 червня 1941 р., з Кременної на фронт були мобілізовані майже всі чоловіки призовного віку. Проводжали їх односельці з плачем, криком, болем у серці. Під звуки духового оркестру виїжджали кременянці на підводах з центра села на Городок. У Городку діяв збірно-мобілізаційний пункт по відправці на фронт живої сили, автотранспорту, фондів коней і возів, упряжі, обозу.

Село Кременна перебувало під німецько-фашистською окупацією з 1 липня 1941 р. по 23 березня 1944 р. і входило до Ярмолинецького гебітскомісаріату. Від нанесених ворогом грабежів, мародерства і руйнувань колгосп поніс величезні збитки. Фашисти конфіскували і вивезли 45 корів, 27 волів, 125 телят, 150 свиней, 32 овець і 26 ягнят, 72 коней і 30 лоша́т, 49 бджолосімей. Зруйновано і пошкоджено будівель і споруд (по відновлювальній вартості) на суму 4554 крб., пограбовано і знищено сільськогосподарського інвентаря на 93495 крб., пограбовано і знищено, загинуло від війни посівів і врожаю на 207830 крб., пограбовано худоби і птиці на 794184 крб., втрачено запасів насіння, кормів, продуктів і

матеріалів на 17970 крб. Вирубано 4,5 га саду. Загальні втрати, нанесені окупантами колгоспу с.Кременна, склали 18 млн 938 тис. 313 крб.

З перших днів окупації фашисти втілювали свою людиноненависницьку політику. З болем жителі Кременної дізнались і про трагедію, яку вчинили фашисти у сусідньому Сатанові. Тут у 1941 р. гітлерівці закрили євреїв в один із льохів і замурували вхід до нього, поставили охорону, самі неподалік веселились. Більше тижня було чути стогін, плач, волення людей. Люди вмирали страшною смертю від задухи, голоду, спраги. Упродовж 1941–1944 рр. на території Сатанова розстріляно, повішено, закатовано 600 осіб. Жахливі приклади фашистського терору над мирним населенням були і в інших, зокрема в м.Городку фашисти у перші дні окупації розстріляли 190 місцевих жителів. Серед них – 40 дітей.

На базі колишнього колгоспу «Червоний трактор» німці створили громадське господарство. За роботу в громадському господарстві окупанти платили мізерну платню. Селян обкладали численними грошовими і натуральними податками, зокрема: податок з господарства – 400 крб. на рік, подушний податок – 100 крб., податок з корови – 150 крб., податок навіть за котів і собак – 225 крб., податок «за звільнення» – 50 крб., одноразовий податок. Подушним податком обкладалися мешканці села у віці від 18 до 60 років. Селяни обов'язково сплачували орендну плату за наділену під городи землю. Вони були зобов'язані здавати молоко, м'ясо, яйця, овочі, вовну, шкіру забитої худоби та навіть волосся з кінських грив і хвостів. З 1942 р. податки (контингенти) накладалися

вже не на індивідуальні господарства, а на село. Вводилася так звана єдина система сільськогосподарських поставок – єдиний натуральний військовий збір. Продавати на базарах зерно, м'ясо, сало, молоко і молочні продукти, яйця, овочі заборонялося.

Під карою смерті нацисти заборонили населенню переховувати військовополонених, євреїв, надавати притулок приїжджим. Окупанти дозволили релігійні відправи в церкві, проведення релігійних свят (Нового року, Різдва, Великодня, Трійці, Вознесіння). У ці дні та в неділю релігійні служби були обов'язковими, а в усі інші дні тижня відправи дозволялися лише за погодження з гебітскомісаріатом. Однак, загалом, ставлення нацистів до українського населення визначав висновок рейхскомісара Е.Коха: «Для поведінки німців у рейхскомісаріаті має бути вирішальною та точка зору, що ми маємо тут справу з народом, який у всіх відношеннях є неповноцінний». Тому нацисти з особливою жорстокістю, цинізмом, байдужістю ставилися до проблем окупованого люду.

Жорстокий окупаційний режим привів до різкого посилення антинімецьких настроїв в Україні. Одним із безпосередніх наслідків стало розгортання радянського партизанського та українського націоналістичного повстанського рухів. Повстанські і партизанські загони контролювали значну частину території райхскомісаріату і перешкоджали постачанню техніки і продовольства для німецьких військ.

Подоляни з перших днів війни брали участь у боротьбі проти німецько-фашистських окупантів. На окупованій території радянськими органами були залишені бойові групи для ведення підпільно-партизанської боротьби проти окупантів. Піднялася хвиля народного антифашистського Руху опору. Великою активністю виділялись Проскурівська, Дунаєвецька, Кам'янець-Подільська, Михалпільська, Шепетівська, Славутська, Чемеровецька, Вінковецька, Деражнянська, Городоцька, Сатанівська та інші підпільні організації.

Упродовж окупаційного періоду жителі Кременної були пов'язані з партизанською боротьбою, яка велась на Городоччині та сусідніх районах – Сатанівському, Ярмолинецькому, Чемеровецькому, Смотрицькому. Люди надавали народним месникам притулок, продовольство, медикаменти. В Городку підпільну групу очолював майор Коваленко Т.В., в Сатанові – Корецький Г.С. і Левченко А.В. У цих загонах воювало близько тридцяти осіб. Підпільники зривали заходи окупантів, закликали населення не коритися ворогові, знищували живу силу, техніку, військові споруди й боєприпаси. Зокрема, партизани знищили залізничний міст біля Лісогірки, через який переправлялися німецькі потяги. На Вікторійському заготпункті підпільник В.Бокатов, приймаючи зерно, яке виво-

зили до Німеччини, отруїв його, обливши бензином, частину роздав людям, частину відправив партизанському загону в Іванковецький ліс. Однак, через зраду частина учасників антифашистського підпілля фашистами була ліквідована. Так, 1 жовтня 1943 р. було заарештовано городоцьких підпільників. Вдалося втекти тільки Т.Коваленку, який приєднався до партизанського загону. Після жорстоких катувань підпільників було страчено в Ярмолинецькому концтаборі, а В.О.Верещинського, І.А.Амбруха та Г.О.Хомика фашисти повісили на дубі біля школи №3 в м.Городку. Через донос зрадника підпільника В.Бокатова та всю його сім'ю розстріляно. Боєм і страхом односельчани сприйняли звістку з сусідніх Лісовод про те, що фашисти розстріляли за зв'язок з партизанами матір двох синів-фронтовиків – Бїду Марфу Василівну.

Антифашистська підпільна група з 1942 р. діяла в Кременній та в Кременянських хуторах. Її очолював Осика Павло Филімонович (1912 р.н.). Однак, фашисти його вистежили і 7 квітня 1943 р. розстріляли, а сім'ю: Поворознік Якиліну Павлівну (1893 р.н.), Осіку Варвару Семенівну (1913 р.н.), Осіку Івана Павловича (1928 р.н.), Космана Петра Микитовича (1924 р.н.), Космана Василя Микитовича (учня, 1930 р.н.) живцем спалили в їхній хаті. Патріотам встановлено пам'ятник на місцевому цвинтарі та пам'ятний знак біля хутора.

Про трагедію спалення в 1943 р. фашистами сім'ї Осики Павла розповідає тодішній підліток Косман Володимир Григорович, який проживав по сусідству і був очевидцем розправи. «Павло Осика був зв'язаний з партизанами, допомагав їм. Німці взнали про це і вже стежили за його обійстям. На Благовіщення Павло прийшов додому переодягнутися. Чатуючі окупанти через бінокль його побачили і машиною вирушили до його хати. Павло побіг до сусідки Гельки Гроцької і заховався за будинком в ямі для картоплі. Німці одразу пішли до Гроцької, а сім'ю Павла вивели на вулицю і поклали на сніг усіх 7 чоловік. Після обшуку, не знайшовши Павла, всіх знову загнали до хати. А тоді пішли за хату і почали стріляти в яму, де заховався Павло. Яма була прикрита соломою, ніяких шорохів не почувши, німці повернулися і пішли до будинку Осики Павла. Вивели з хати усіх членів його сім'ї: дружину Варвару, синів Івана та Петра і положили сніг. Почали дуже бити ногами дружину Варвару, яка вже не могла піднятися. Хлопці стояли біля хліва, Іван почав тікати. Але гітлерівець, що стояв біля них, вистрілив вгору і той зупинився. Загнавши всіх у хату, німці знов пішли до ями за хатою Гроцької і знову почали туди стріляти. Мабуть, поранили Павла, тому що він почав стогнати, а один з фашистів взяв вила і став штрикати ними соломі над ямою. Поранений Павло з піднятими догори руками почав висовуватися з ями і зразу впав непритомний. Залишивши біля нього варто-

вого, пішли до його хліва, вивели корову, свині і запалили хлів. Зняли жест з даху, полили хату бензином і запалили разом із зачищеною там сім'єю. Після того, як один з німців пішов до непритомного Осики Павла та прострелив його, фашисти покинули садибу. Вся сім'я Павла Осики із п'яти чоловік (з них двоє неповнолітніх дітей) живо згоріла у вогні».

У травні 1943 р. за зв'язок з партизанським підпіллям фашисти розстріляли колгоспницю Поворознік Антоніну, яку заборонили хоронити на цвинтарі. Вона була закопана у власному садку, і тільки по війні її було перепоховано на сільському цвинтарі. За допомогу червоноармійцям німці розстріляли Волос Параску та підлітка Барана.

* * *

До початку німецько-радянської війни нацистське керівництво не планувало використовувати в промисловості своєї країни робочу силу з окупованих територій СРСР (зокрема, й з України). Навпаки, розроблялися схеми масового винищення мільйонів місцевих мешканців (генеральний план «Ост») та німецької колонізації захоплених радянських земель. Але зрив «блискавичної війни»

восени 1941 р., необхідність проводити позиційні бойові дії та мобілізувати все більше німецьких селян і робітників до армії змусили Гітлера частково змінити свої екстермінаційні плани й піти на використання трудових ресурсів з окупованих східних територій в економічних інтересах Третього Рейху. Агітаційна кампанія нацистів в Україні почалася взимку 1942 р. у розпал холодної зими. Добровольцям обіцяли гідну заробітну плату, гаряче харчування та догляд за рідними на час перебування працівника в Німеччині.

Фашисти обманним шляхом заохочували виїзд молоді на роботи в Німеччину, обіцяючи «золоті гори» оstarбайтерам. А насправді нацисти перетворювали українців на безправних рабів, що перебували в концтаборах, працювали в жахливих умовах.

Із тодішньої Кам'янець-Подільської області на примусові роботи в Німеччину фашистські окупанти насильно вивезли 117230 громадян, а з Городецького району – 3725. Примусова мобілізація до рейху призвела до значного обезлюднення Кременної. Із села було вивезено до рейху 103 юнаки та 117 дівчат.

**Рекламна листівка Городоцької районної управи
з агітацією до виїзду молоді на роботу в Німеччину**

У К Р А Ї Н Ц І !

Зголошуйтесь до праці в Німеччині!

Большевики знищили Ваші верстати праці. Німеччині потрібні все продуктивні руки, щоб знищити більшовизм. Допмагайте і зголошуйтесь до праці в Німеччині.

В И О Д Е Р Ж И Т Е :

Вистарчаюче харчування, таке саме, як німецьке населення з додатковим приділом для тяжко працюючих, безплатне і хороше мешкання, безплатну подорож туди і назад.

Частину заробітку виплатять Вам в Німеччині, другу частину Вашого заробітку Ви зможете зложити на conto ощадности. За ці заощаджені гроші після війни в батьківщині Ви купите землю і побудуєте собі мешкання.

Ваші родини отримуватимуть під час Вашої праці від німецького уряду по 130 крб. місячно і могли б за ці гроші купувати такі самі продукти, які отримують родини працівників, що працюють в німецьких установах в Україні.

Ви будете мати нагоду побачити, яка гарна Німеччина підчас прогулянок в околиці.

Приходьте і огляньте Німеччину, працюйте там і пізнайте цю країну. Ви зможете в кожний час переписуватися з Вашими рідними в Україні.

Після Вашого повороту Ви будете мати першенство при наділі землею й одержанні ремісничих майстерень.

Саботажники пробують Вас обдурювати, щоб Вам перешкодити у виїзді на працю в Німеччині. Вони брешуть Вам, мовляв, в дійсності уживатимуть Вас при копанні укріплень на фронті. Ні одного українця, що зголосився до праці в Німеччині, не забруднено при копанні укріплень або на інших роботах.

Сотні тисяч тих, які зголосилися, працюють уже в Німеччині. Вони вже писали до своїх рідних захоплюючі листи про свою працю.

Дорослі члени Ваших родин можуть бути спільно з Вами прийняті до праці.

Приходьте і огляньте Німеччину, працюйте там і пізнайте цю країну.

Городоцька рай управа, 1942 рік.

Після медкомісії молодих бранців з Кременної відправляли на станцію Ярмолинці, де їх вантажили в товарні вагони. Складаючи списки молоді для відправки до Німеччини, підпільник В.О. Верещинський записував тільки інвалідів, хворих та престарілих людей, яких німецька медкомісія забракувала.

У Німеччині на облаштованих ринках кожен бажаний бауер чи підприємець мав можливість купити собі робітника за кілька марок. Та основна маса молоді з Кременної потрапила на великі промислові об'єкти, заводи, фабрики, шахти і копальні. Проживали вони в бараках, огорожених колючим дротом, охоронялись наглядчачами. Під час війни в Німеччині була створена система утримання в'язнів та остарбайтерів. Це були понад 14 тис. каральних таборів, 506 гетто, 2 тис. в'язниць, 20 тис. таборів примусової праці. Кожен українець носив пришиту чорну з жовтою окантовкою нагрудну табличку з написом «OST» – Схід, що означало повне безправ'я. Невільників із знаком «OST» за найменші провини жорстоко карали, взимку їхні бараки не опалювалися, годували баландою з брукви та хлібом з висівок і тирси.

[illegible]

Значна частина оstarбайтерів з Кременної загинули у фашистській неволі, не повернулися в Україну. Серед них Волос Данило Онуфрійович (1922 р.н.),

Дмитрук Ганна Леонтіївна (1924 р.н.), Дмитрук Марія Антонівна (1924 р.н.), Ямборко Микола (1910 р.н.), Кишко Іван Макарович (1922 р.н.), Шеремета Адам Онуфрійович (1922 р.н.), Шкробот Іван Панькович (1905 р.н.), Шкробот Микола Романович (1926 р.н.).

У концентраційному таборі для військовополонених №217 м. Ален-Падерборн (земля Північна Рейн-Вестфалія) перенесли неймовірні муки та страждання Михайло Шкробот і Михайло Гоцак.

А ті, хто повернувся на Батьківщину, пройшли крізь терни уже сталінських політичних репресій, підозр, недовіри, поразки в правах та інших принижень. У фашистській неволі народилися Закордонська Віра Іванівна (1945 р.н.), Ковач Галина Олександрівна (1944 р.н.), Царенко Віктор Олександрович (1944 р.н.).

ПІСНЯ НЕВІЛЬНИЦІ

Сиджу на чужині,
Сиджу на чужині,
Дивлюся в віконце
В ту сторонуньку,
Звідки сходить сонце.
Та й думку гадаю,
Коли я вернуся до рідного краю.
Ой, вийду я рано.
Стану на порозі
Видно три дороги.

По тих доріженьках
Поїзд проїжджає,
В мене молоді
Серце виймає.
Не плач, моя мамцю,
Не плач, не журися,
Як буду щаслива,
Додому вернуся!
На рідну Україну!

А ще цій темі присвячені віршовані рядки:

Калина мамина над яром стояла,
Ой там мати дочку в Германію виражала.
У суботу рано вже сонечко сходить.
Молода дівчина від роду відходить.
Вийшла вона з хати, стала на порозі,
Прощалася з родиною, обілляли сльози.
– Прощайте, брати, сестри, я вже розстаюся,
З далекої Германії може не вернуся.
Прощайте сусідоньки і матуся рідна.
Бо не знаю чи вернуся на своє подвір'я.
Ой, як сіла я на поїзд, подивилася в вікно.
Осталися тато й мама на Україні далеко.
Як привезли в Германію, осталася я сама.
Нема мої родиноньки, тепер я сирота...

Це фото датоване 25.VI.1943 р. А прислала його в село Шкробот Варвара Пилипівна під час перебування в Німеччині. Написавши слова: *«На довгу пам'ять татусеві, мамусі, сестричці Ганні, братові Петру»*. Після закінчення війни Варвара Пилипівна повернулась у село. Працювала у колгоспі, ростила високі врожаї цукрових буряків, створила дружню сім'ю – Сільничих. Виховала трьох дочок: Марію, Раю, Віру, сина Володю. Зараз діти, онуки, правнуки живуть у м.Кам'янці-Подільському та с.Тинна Дунаєвського району. Відійшовши за межі вічності, Варвара Пилипівна залишила про себе добру пам'ять, яку бережуть і примножують її нащадки.

Батько Варвари Пилипівни Шкробот В.П., житель с.Кременної, ветеран війни і праці. Все життя трудився в колгоспі.

Рідні сім'ї Сільничої Варвари Пилипівни

Розділ V. ЗВІЛЬНЕННЯ СЕЛА ВІД ОКУПАЦІЇ

Городоччина, с.Кременна весною 1944 р. знаходилися в самому пеклі Проскурівсько-Чернівецької операції 1-го Українського фронту під командуванням Маршала Радянського Союзу Г.Жукова. В проведенні операції брали участь 4 загальновійськових, три танкові, 2-га повітряна армії, два танкових і два кавалерійських корпуси. У розпорядженні командування фронту було 800 тис. солдатів і офіцерів, 11,9 тис. гармат і мінометів, 1400 танків і САУ, 480 літаків. Головний удар радянські війська нанесли гітлерівцям 6–9 березня 1944 р., перекривши в районі Чорного Острова, Наркевичів, Війтівців і Фельштина одну з найважливіших артерій гітлерівських військ групи «Південь» залізничну магістраль Одеса – Проскурів – Тернопіль – Львів. Радянським військам протидіяли військові формування гітлерівської групи армій «Південь» – під командуванням генерал-фельдмаршалів Е.Манштейна, з 30 березня 1944 р. фон Моделя. Бої вели дві гітлерівські танкові («Адольф Гітлер», СС «Райх») і повітряна армії, танкові групи «Радовіц» та «Гуделіус». У смузі від Тернополя до Проскурова фашисти сконцентрували дев'ять танкових і шість піхотних дивізій.

Бої за звільнення краю вели війська 1-ї гв. і 3-ї танкової армій 23 квітня 1944 р. Особливо жорстокий опір ворог чинив на рубежі м.Сатанів, м.Городок, ст.Ярмолинці, вздовж залізниці на Проскурів. Не дивлячись на бездоріжжя, важкопрохідні, розбиті весняним паводком ґрунтові дороги, снігопад, війська 11 і 18 стрілецьких корпусів, 271 і 226 стрілецьких дивізій, відбиваючи контратаки піхоти і танків, громили і знищували частини фашистів. До 19.00 год. 23.03.1944 р. заволоділи селами Війтівці, Куровечкою, Ріпною, Соломною, Гречаною (Кузьминська), Курівкою, Мартинківцями та ін. Ведучи жорстокі бої, 30-й стрілецький корпус 121 стрілецької дивізії вийшов на рубіж Лісоводи Кременна. Напередодні відступу фашисти замінували дорогу біля садіб Кременної, що вела на Городок, заклавши 14 мін. Це бачила Котас Марка, яка показала заміновані місця радянським воїнам. Всього звільнено 42 населених пункти. 25 березня війська 4-ї танкової армії оволоділи Городком, Закупною, Чемерівцями, Гусятином, Оринином і вийшли на підступи до Кам'янця-Подільського. Однак бої за звільнення Ярмолинецького, Дунаєвецького і Кам'янець-Подільського районів продовжувалися до 31 березня. За визволення Хмельниччини від німецько-фашистських загарбників віддали своє життя 30 тисяч бійців і офіцерів Червоної армії.

Архівні матеріали з точністю до годин відтворюють хроніку визвольних бойових дій радянських військ останніх днів березня 1944 року.

З журналу бойових дій 70-ї механізованої бригади 9-го механізованого корпусу: «В 14.00 21.03.1944 року частини бригади здали свій район дислокації

частинам 141 стрілецької дивізії і здійснили 22-кілометровий марш на Ланівці – Мочулинці і о 3.00 год. 22.03.1944 року зосередились у Мочулинцях. О 8.15 розпочали наступ на Кузьмин – Городок, 13.00 бригада оволоділа с.Кузьмин.

На північній та північно-східній частині с.Новосілки бригада зустріла сильний опір чотирьох танків та піхоти противника. Залишивши Новосілку, здійснили марш у південно-західному напрямі і о 24.00 зосередились на східній околиці села Кременна.

О 7.00 23.03.1944 року повели наступ у південному напрямі і о 18.00 оволоділи перехрестям залізної дороги та шосе в 1,5 км від с.Лісоводи на південний схід. О 6.00 24.03.1944 року, залишивши на станції Лісоводи батальйон Заборовського заслоном, бригада почала наступати батальйоном Надикова на с.Людвіполь, а батальйоном Казанова з 53 гвардійським танковим полком почали наступ на м.Городок. Батальйон Заборовського залишив на станції Лісоводи один взвод піхоти та три танки 53 гвардійського танкового полку. Решта почали наступ на с.Людвіполь із заходу. Батальйон Казанова з 53 гвардійським танковим полком оволоділи м.Городок о 14.00 25.03.1944 року. О 21.00 батальйон Надикова захопив с.Людвіполь. А батальйон Заборовського одержав завдання наступати на с.Купин разом з 53 гвардійським танковим полком.

На 26.03.1944 року частини бригади, зорієнтовані на оборону м.Городка, зайняли її фронтом на південний схід, південь і південний захід до 16.00. 26.03.1944 року на світанку бригада здійснила 15-кілометровий марш-перехід і виийшла в с.Куяву, де зайняла оборону».

З журналу бойових дій 71-ої механізованої бригади.

«22.03.1944 року бригада здійснила марш Хоминці – Гелетинц – Олешківці: перший мотострілецький полк зайняв оборону в с.Нове Поріччя.

Переслідуючи противника, під кінець дня 22.03.1944 року зав'язали бої в лісі біля Нового Поріччя, потім на рубежі по березі річки Тростянець.

23–24.03.1944 року бригада наступала в напрямку села Бедриківці з завданням вийти на східну окраїну Городка – Чорніводи до закінчення дня 24.03.1944 року. 25.03.1944 року частина бригади зранку, обходячи Жищинці – Чорніводи, повинна була вийти на Городок, другий мотострілецький полк, діючи вздовж шосе, через хутір Шостак, на північно-східну околицю м.Городка; перший і третій полки – через Жищинці – Чорніводи. До закінчення дня перший мотострілецький полк закріпився в Жищинцях, третій – в Чорніводах, другий – на північно-східній околиці Городка. В цих боях противником втрачено: вбитими 132 осіб, знищено 3 кулеметні точки.

Наші втрати – 17 осіб вбито, 32 – поранено.

26.03.1944 року частина бригади здійснила марш по маршруту Чорніводи – Жищинці, маючи завдання до 7.00 26.03.1944 року зосередитися в с.Пільний

Олексинець. Перший мотострілецький полк о 9.00 був зупинений артилерійсько-мінометним вогнем противника в районі висоти 334,1 (східна та південно-східна окраїни села були зайняті противником).

Другий та третій – з виходом за Жицинци зайняли оборону фронтом на Пільний Олексинець по лінії залізної дороги. 27.03.1944 року бригада зранку наступала вздовж залізної дороги на Нове Село з метою оволодіти великим населеним пунктом Томашівка».

З журналу бойових дій 395 стрілецький Таманської Червонопрапорної ордена Суворова дивізії.

«21–24.03.1944 року в 12.30 714 та 723 стрілецький полки дивізії перейшли в наступ і до 14.00 взяли с.Данюки.

До 18.00 23.03.1944 року частини дивізії, розвиваючи наступ, оволоділи: 714 ст. полк – центральною частиною села Нове Поріччя, 723 ст. полк – південною околицею с. Старе Поріччя, 726 ст. полк – висотою 332,6».

25 березня 1944 р. частини 9-го механізованого корпусу 3-ї гвардійської армії 1-го Українського фронту визволили м.Городок. У боях за звільнення міста загинуло 240 радянських воїнів. Загалом 7 тисяч жителів Городоцького району віддали життя в ім'я перемоги над ворогом. Замучено, повішено – 192 осіб, примусово вивезено до Німеччини – 3725 осіб, в тому числі – 200 осіб з м.Городка.

Григорій Іванович Прозоровський

Г.Прозоровський згадував: «Мені випало звільняти свій край від окупантів,

зокрема населені пункти Теофіполь, Білогір'я, Базалю, Проскурів, Фельштин, Москалівку, Коритну, Підлісний Олексинець, Лісоводи, Кременну, Городок. Запеклий бій розпочався в районі Кошарної. Військовий підрозділ, яким я командував, перекрив залізничну дорогу і захопив станцію Вікторія. Фашисти в паніці не встигли вивезти звідти ешелони, один з яких був вантажений танками. В результаті бою за шосейну дорогу між станціями Томашівка та Вікторія (на схід від міста) були захоплені великі трофеї: 37 бронемашин, транспортери, 77 важких автомашин, 4 легкових, 11 мотоциклів, 2 тягачі, 57 кулеметів, 12 різних гармат, ешелон з паливом і продовольством, взя-

то в полон 20 гітл рівців, серед них три офіцери».

За участь у боях за Пільний Олексинець, Кременну, м.Городок і проявлені героїзм та мужність Г.І.Прозоровський нагороджений орденом Бойового Червоного прапора. Після визволення м.Городка бойовий шлях Г.І.Прозоровського проліг через населені пункти Тернопільської області. Г.І.Прозоровський

обраний почесним громадянином м.Зборова Тернопільської області. В середній школі міста створено красзнавчий музей, в якому зібрано багато матеріалів про мужність його визволителів, у тому числі нашого земляка. Після демобілізації Г.І.Прозоровський працював головою колгоспу в с.Чорнивах Городоцького району, потім працівником розрахункового відділу на Городоцькому цукровому заводі. Похований у Чорнивах.

Спогади ветеранів війни – уродженців с.Кременна

Парамей Петро Іванович (1922–1994)

На фронт пішов у 1941 році, був рядовим солдатом. Визволяв такі міста: Тернопіль, Львів, Чортків, визволяв Польщу. У 1945 році 6 січня мене поранило, лікувався в госпіталі на Уралі. Після одужання відправили мене в Чехословаччину, де я і зустрів Перемогу.

Коцур Григорій Семенович (1909–1994)

Пішов на фронт у 1941 році. Потрапив у 16-й навчальний танковий полк у м.Старокостянтинові. Під Чортковом мене ранило. Після операції я довгий час пролежав у госпіталі на Кавказі в Грозному. День Перемоги зустрів у м. Ризі. Маю такі нагороди: «Орден Перемоги», медаль «За відвагу», ювілейні медалі і подяки.

Щерецький Василь Петрович (1920–2001)

Призваний у ряди Радянської армії у 1940 році. З 1941–1945 роках був на фронті. Брав участь у боях за Сталінград, у Курсько-Орловській битві, визволяв Харків, Полтаву, Дніпропетровськ, Бухарест, Будапешт, Прагу. Нагороди маю такі: медалі «За бойові заслуги», «За відвагу», «За оборону Сталінграда», ювілейні медалі і подяки.

Воротний Володимир Григорович

Народився 24 серпня 1924 р. в с. Кременна. До війни закінчив 9 класів у с. Лісоводи і пішов працювати в колгосп їздовим. У 1941 р. був направлений у західну частину України під Львів на навчання військової справи. З 1943 р. – на фронті рядовим. При визволенні м. Рівного отримав поранення і потрапив у госпіталь. Після одужання відправлений на фронт. Брав участь у боях за визволення Чехословаччини, Угорщини, Польщі та Німеччини. 17 грудня 1945 р. звільнився в запас у званні сержанта і повернувся в рідне село. Маю такі нагоро-

ди: медалі «За відвагу», «За визволення Угорщини», «За перемогу над Німеччиною», орден «Вітчизняної війни», медаль «Захиснику Вітчизни».

Втомов Василь Петрович (1918–1991)

В 1941 р. з дійсної служби, яку проходив у Краснодарі, я пішов на фронт. Мій шлях проходив через Естонію, Польщу, Білорусію. Служив я в артилерійському полку. Коли форсували річку Одер, мене важко поранило в ліве плече. Я пролежав у госпіталі 2 місяці. Після одужання брав участь у боях за Берлін. Маю такі нагороди: медалі «За взяття Берліна», «За перемогу над Німеччиною», ювілейні медалі і подяки.

Шупер Павло Григорович (1924–1995)

Коли почалася Вітчизняна війна, я на був на дійсній службі в Латвії, тоді німці обстріляли наш полк. Через Ригу почали відступати полки Ворошилова і Будьонного. Потім поступив наказ відступати через Новгород до станції «Чудова». Відступали на Калпін, Пушпіно. Фінську і Ленінградську дивізії з'єднали і переправили через Ладозьке озеро. Далі ми пішли на Волхов, а в 1942 р. відправили в Москву в танкову школу. В 1943 р. поїхали на «Уралмаш» отримувати танки і знову повернулися в Москву. Пізніше воював на Курсько-Орловській дузі. Потім дорога пролягала на Білорусію, Польщу, Краків, і закінчив війну в Берліні. Маю такі нагороди: медалі «За взяття Берліна», «За перемогу над Німеччиною», ювілейні медалі.

Дмитрук Михайло Федорович (1923–1996)

На фронті був з 27 березня 1944 року по 1947 рік. Визволяв с. Андріївку, міста Гусятин, Тернопіль, Львів. З боями перейшли польський кордон, звільнили Краків, Чеханов. На території Німеччини оточили Розінберг, Бреслав і йшли на Берлін. Але в Дрездені нас застала Перемога. Нагороджений такими нагородами: медаллю «За відвагу», ювілейними нагородами.

Нечай Степан Іванович (1919–2001)

З 1941 р. військову службу проходив у Північному, Прибалтійському, Московському, Західному військових округах.

Нагороджений орденами «Вітчизняної війни I ст.», «Червоної Зірки», медалями «За відвагу», «За бойові заслуги», «За оборону Ленінграда», «За взяття Кенігсберга», «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.» та іншими відзнаками. Степан Іванович працював на різних роботах у кременянських колгоспах «Червоний трактор», ім. Кірова, ім. Жданова, Трудового Червоного Прапора. Його бойові та трудові

звитяги шанують земляки, донька Галина, зять Антон, онуки.

Ямборко Петро Юрійович (1914–1972)

На фронт пішов у 1941 р. Був техніком-лейтенантом. Обороняв м. Київ, у 1945 р. воював за Кенігсберг, Бауцьк, Клайпеду. Нагороджений орденом «Вітчизняної війни II ступеня», медалями «За бойові заслуги», «За оборону Києва», «За відвагу».

Ямборко Михайло Кирилович (1908–1988)

Призвали в ряди Радянської армії у 1940 році. З 1941 року по 1945 рік був на фронті. Брав участь у боях за Сталінград, воював на Курсько-Орловській дузі, визволяв Харків, Полтаву, Дніпродзержинськ, Дніпропетровськ, Кіровоград, Бухарест, Будапешт, Прагу, де і зустрів Перемогу. Нагороджений медалями: «За бойові заслуги», «За відвагу», «За оборону Сталінграда».

Кузь Віра Федорівна

Народилася 28 лютого 1923 року в с. Кременна. Під час війни працювала в м. Петрозаводську у ВЧ №40516 військовим кухарем. Бачила багато каліцтва, смертей зовсім юних хлопців-солдатів, які воювали за Батьківщину. Маю такі нагороди: медаль «За ратну працю у ВВ війні 1941–1945 рр.», орден «За мужність», ювілейні нагороди.

Кузь Петро Дмитрович (1924–1988)

Після звільнення Городоцького району мене мобілізували 28 березня 1944 р. і повезли в Гусятинський район. Там ми навчались один місяць. Після навчання нас повезли на фронт, і я потрапив у 167 стрілецьку дивізію, яка йшла на Карпати, по дорозі звільняли м.Сянок, а потім форсували річку Санд. 12 квітня 1944 р. у бою мене поранило. Лікувався в госпіталі міста Тернава. Після одужання я потрапив знову у свою дивізію, яка йшла на Польщу, місто Катовіце. Звільнивши місто і населені пункти, мене знову поранило 18 жовтня 1944

року. Лікування вже було при своїм санбаті. Після 2-тижневого лікування я знову пішов у бій, у свою дивізію, яка перейшла Чехословацький кордон і форсували річку Одер і захопили місто Острову. Далі з боями йшли до німецького кордону до міста Шулькендорф, де закінчилася для мене війна – це був 4-й Український фронт. Нагороджений медалями «За відвагу», «За перемогу над Німеччиною», ювілейними медалями.

Лагно Антон Григорович (1908–1989)

Пішов на фронт 10 квітня 1944 року, потрапив стрілецький батальйон 19 гвардійської механізованої бригади. Наступали в основному з Тернополя через ріки Буг, Сандо-

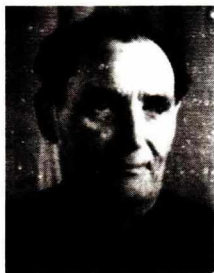
мир, Вісла, а далі йшли до Варшави, Берліна. Маю такі нагороди: медалі «За взяття Варшави», «За взяття Берліна», «За відвагу», «За перемогу над Німеччиною». Є подяки: «Учаснику взяття Берліна».

Лагно Григорій Олексійович (1922–1994)

Пішов на фронт у 1944 році. Дорога фронтова моя проходила від Коломиї до Дрездена і Праги. Великий бій був на «Добрім полі», де мене важко ранило. Лікувався у Вінниці 2,5 місяці у військовому госпіталі. Після одужання я працював при госпіталі дезінструктором. Маю такі нагороди: медаль «За перемогу над Німеччиною», ювілейні медалі та подяки.

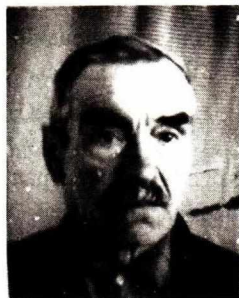
Федорович Михайло Федорович (1914–1985)

Народився в с.Лісогірка Городоцького району Хмельницької області. Разом з частинами Радянської армії я пішов на Станіслав у 1944 році. Під час боїв мене важко ранило в ногу. Я пролежав у госпіталі 3 місяці в місті Серпухові. Після одужання приїхав додому, бо війна закінчилася. Маю ювілейні нагороди і подяки.

Шупер Іван Петрович (1911–1988)

На фронт пішов у 1944 році. Визволяв такі міста, як Лодзь, Дрезден, Лейпциг. Потім наш полк відправили до німецького кордону. Брав участь у боях за Берлін, де і зустрів Перемогу. Нагороджений медалями: «За взяття Берліна», «За відвагу», «За перемогу над Німеччиною», ювілейними медалями.

Мегега Антон Данилович

Народився 1 липня 1915 року в с. Кременна Хмельницької обл. Був мобілізований у 1941 році на фронт рядовим солдатом. Брав участь у визволенні міст і сіл на території України, Білорусії, Росії, які були окуповані німцями. Після закінчення війни повернувся в рідне село. Нагороджений медалями: «За бойові заслуги», «За відвагу», а також ювілейними медалями.

Садовський Іван Федорович

Народився 22 серпня 1921 р. в с. Кременна. В 1940 році мобілізований у ряди Радянської армії. Командуванням полку в 1941 році був направлений на навчання в Київське військово училище зв'язку ім. Калініна. Курсантом училища брав участь в обороні Києва. Пізніше нас, курсантів, знімають з оборони Києва і направляють для подальшого навчання м. Красноярськ. По закінченню училища в 1942 році був відправлений на Волховський фронт, де брав участь у прориві блокади Ленінграда. Отримав поранення в бою. День Перемоги зустрів у м. Калузі. Маю такі нагороди: медалі «За оборону Києва», «За визволення Білорусії», орден «Вітчизняної війни III ступеня», орден «Богдана III ступеня», ювілейні нагороди і подяки. В 2005 р. наказом МОУ присвоєне звання полковника.

Осика Яків Іванович (1902–1998)

У 1944 році нас, хлопців, повезли в Ізяслав. Я був мінометником. З Ізяслава ми пішли на Коломию. Звільняючи міста і села, дійшли до Сандомирського плацдарму і вийшли на формування. Там стояли 2 місяці. Я був бійцем 1-го Українського фронту під командуванням маршала Конєва. В 1945 році ми пішли в наступ на Берлін, де я воював під командуванням Георгія Жукова на Білоруському фронті. В наступі на Берлін я був поранений у ліву ногу. Лежав у госпіталі на німецькій території, а потім у Познані. Далі 2 місяці лікувався в м.Конотопі Сумської області, де і зустрів Перемогу. Маю нагороди і подяки.

Шкробот Михайло Тимофійович (1926–2003)

У 1944 році у квітні пішов на фронт. З дому нас повезли у Новоград-Волинський. Служив у 78-й артилерійській дивізії. Командиром дивізії був Анікін. З Новоград-Волинського нас повезли до Румунії. Великий і запеклий бій був в Угорщині. Визволили Угорщину і дійшли до Чехословаччини. При переході кордону мене важко поранило. Майже місяць лежав у медсанбаті при своїй частині. Після одужання я знову служив у своїй частині 1-ї повітряно-десантної Звенигородської дивізії. Звільнили міста: Брико, Нітро. Форсували річки Вах, Нітро, Грон. Під кінець війни наші частини звільнили Прагу. Хоч настала довгожданна перемога над Німеччиною, але мене і моїх ровесників перекинули на Далекий Схід у 2-й Забайкальський фронт. Переходив безводні степи, форсували «Великий хребет», «Хін-Ганг», звільнили Маньчжурію від

Квантунської армії, звільнили місто Харбін, Кайло, Ченгунь. У 1945 році 2 вересня японці капітулювали. Маю такі нагороди: медалі «За Відвагу», «За перемогу над Німеччиною», «За перемогу над Японією», ювілейні воєнні нагороди.

Садовський Іван Якович (1912–1996)

У 1941 році мене відправили на фронт. Через поля, ліси ми добралися до Білої Церкви. Понад 22 тис. військових пішли на Умань. Пробили ми там у полоні 17 днів, після чого німці нас відпустили додому, «щоб підносити сільське господарство». В квітні 1943 р. мобілізований в армію. На полі бою я був важко поранений і пролежав 7 місяців у госпіталі міста Суми. Після одужання брав участь у визволенні Харкова, воював у Чехословаччині. За 60 км до Праги нам повідомили про Перемогу, але додому не пустили – відправили на Австрію і лише звідти вже повернувся додому. Нагороджений медалями «За перемогу над Німеччиною» та «За відвагу».

Рибак Степан Савович (1918–1990)

У 1941 р. пішов на фронт з Мордовії, де проходив дійсну службу. Служив у 28 Особливій Армії, був легко поранений, 20 днів лікувався в польовому госпіталі в м.Істра. Після одужання воював у 17 стрілецькій бригаді 90 Армії. В 1942 р. в бою під Бобруйськом був поранений у праву руку, півтора місяця лікувався в Липецьку. Воював у 19 стрілецькій дивізії 5-ї Армії 3-го Білоруського фронту. У 1943 р. брав участь у Курсько-Смоленській битві, де був контужений. У 1944 р. проходив навчання на курсах молодих командирів. З боями дійшов до Кенігсберга. Нагороджений медалями «За відвагу», «За оборону Москви», «За перемогу над Німеччиною», ювілейними медалями.

Савчук Андрій Павлович (1914–1992)

Коли розпочалася війна, я працював в Антонінській автоколонії шофером. Мене разом з машиною мобілізували, і я потрапив в м. Шепетівку в артилерійську дивізію. Із Шепетівки ми пішли на Житомир, де і прийняли перший бій. Там потрапили в оточення, але нам встигли підвезти снаряди, і ми цілий день вели бій з німецькими танками, а вночі вийшли з оточення. В цьому бою мене поранило осколком від бомби, контузило і присипало землею. Хвилин 20 я був без свідомості, потім мене лікар привів до пам'яті, дав мені води, я відкрив очі і почав тихо говорити. Певний час я лікувався. Потім у Києві мені дали ЗІС-5 і на причеп пушку. Ми обороняли мости через Дніпро, охороняли склади в Брова-рах, великий міст через річку Прип'ять у Чорнобилі. Після цього наші війська перейшли на другу сторону Дніпра і направили у Ворошиловград охороняти воєнні заводи. Далі був наказ охороняти нафтові промисли і заводи м. Грозного. Брав участь у Сталінградській битві, визволенні міст Моздок і Київ. Згодом воював на Ленінградському фронті – на Волховському напрямку. З 16 травня 1945 р. брав участь у Японській кампанії під Маньчжурією, де охороняли арсе-

нал воєнних складів з боєприпасами і воєнною технікою. Після капітуляції 2 вересня 1945 р. Японії ми ще 8 місяців були на Далекому Сході. Я повернувся додому 1 липня 1946 року. Нагороджений медалями: «За перемогу над Німеччиною», «За перемогу над Японією», «За оборону міста Грозного», «За взяття міста Києва».

Про нелегку долю батьків розповідає **Воротний Володимир Петрович.**

Народився 1945 року, закінчив Кременянську семирічну школу, здобув професію культосвітнього працівника. Працював за спеціальністю. Володимир. «Мій рід жив і працював для людей. Коли в селі розпочалась колективізація, мій дід Воротний Степан Данилович разом з окремими односельцями об'єднав розрізнені господарства і став першим головою колгоспу. У важких умовах з іншими однодумцями працював, заробляючи хліб для прожиття. До війни на території села було три господарства: «Червоний трактор», ім. Кагановича, ім. Кірова.

Доля сім'ї моєї матері – Ганни Дем'янівни – була трагічною. Коли розпочалась колективізація, її батьки відмовились вступати в колгосп. Вони мали свою землю, коні, реманент, добротну хату. У 1930 році їх розкуркулили. Дідусь Дем'ян у 1932 р. під час голодомору, обмінюючи в Польщі речі на продукти, загинув при переході кордону на річці Збруч. Бабуся була вислана в Сибір. Повернулась вона в село вже після смерті Сталіна у 1953 році.

Трагічною була її доля та членів сім'ї. За час її відсутності в 1947 р. померли від голоду її дочка Долінська Віра, син Дем'ян та чоловік Броніслав. Друга дочка Воротна Ганна Дем'янівна померла в березні 1953 р., так і не дочекавшись матері із заслання. Ще один син загинув на фронті.

Дід по батьковій лінії – Степан Данилович – у 1917 році служив на флоті у Петрограді та брав участь у революційних подіях. Мій батько Воротний Петро Степанович народився в с.Кременна 1922 року. До початку Другої світової війни закінчив школу, працював у місцевому колгоспі. Незадовго почалася війна батько Петро Степанович був мобілізований на війну разом з іншими односельцями, але на фронт вже дороги не було, тому що Ярмолинці вже були окуповані фашистами. Вдруге батько був мобілізований у 1944 р. після звільнення Городоччини. На фронті був бійцем розвідувальної роти. Зі своєю частиною дійшов до Берліна і лише в 1946 р. був мобілізований. Коли Воротного П.С. мобілізували на фронт, командир частини дав команду знайти духові інструме-

нти і створити оркестр, який би перед атакою бійців піднімав їх бойовий дух. Там Петро Степанович прослужив майже 6 місяців. Коли командир загинув, оркестр розформували, а Петра Степановича направили у розвідку. В оркестрі були солдати з Кузьмина (Шоломінський) та ще двоє чоловік з нашого району. Батько нагороджений Орденом Слави III ступеня, багатьма медалями. Після закінчення війни працював у місцевому господарстві бригадиром рілльничої бригади, тракторної бригади, заготовачем.

Мій рід в усі часи завжди був з односельцями, ділив з ними радість і біду поспіль, вірив у краще життя. Я глибоко усвідомлюю і пишаюсь, що в моїй малій Батьківщині добрі люди, які звеличують нашу подільську землю».

* * *

Жителі Кременної з великою радістю зустріли Перемогу над ненависним ворогом. Але наслідки війни ще довго позначалися на долях односельчан. Так, у 1945 р. як неблагонадійні елементи депортовані в Харківську область родина Валевиців: Валевиц Ганна Карлівна (українка, домогосподарка), Валевиц Клавдія Яківна (1926 р.н., українка, малописьменна, домогосподарка), Валевиц Павло Якович (українець, селянин-одноосібник). У 1945 р. Особливою нарадою НКДБ СРСР були вислані на 5 років у Казахстан Волос Ганна Микитівна (1919 р.н., українка), а також члени сім'ї Волос (Копач) Оксана Андріївна (1939 р.н., українка, утриманка), Волос Костянтина Андріївна (1940 р.н., українка, утриманка), Волос Володимир Андрійович (1941 р.н., українець, утриманець), Волос Віктор Андрійович (1944 р.н., українець, немовля).

А ще страшнішу трагедію спіткала доля воїнів, що повернулися з фронту каліками. Колишній мешканець Кременної О.Шаварський згадує: «У повоєнні роки було багато калік: той – без ноги, той – без руки, той – без ока, і... вдови, вдови, вдови... Пам'ятаю, їде по селу на підводі каліка – без обох ніг – п'яний!, і співає якісь частушки про Гітлера, про Сталіна... Що не слово – мат. Конячина йде по дорозі, ніхто нею не править... таке враження, що теж п'яна... а жінки вибігають з хатин і сують йому на підводу хто – шматок хліба, хто – якогось збіжжя, а він і не звертає на них уваги, грає на гармошці, співає і плаче!!!»

Як стало відомо із розсекречених архівів, у роки війни в країні було поранено 46 млн 250 тис. Повернулося додому з розбитими черепами 775 тис. фронтовиків, однооких – 155 тис., сліпих – 54 тис. З понівеченими обличчями – 501,3 тис., з кривими шиями – 157,5 тис., з розірваними животами – 444 тис., одноруких – 3 млн 255 тис., безруких – 1 млн 10 тис., одноногих – 3 млн 255 тис., безногих – 1 млн 121 тис. З частково відірваними руками й ногами – майже 419 тис. і так званих «самоварів», безруких і безногих – 85942. Проте, щоб не принижували торжество і велич перемоги над фашизмом, під виглядом бороть-

би з жебрацтвом, фронтовики-інваліди Другої світової війни були репресовані. Частина з них розстріляли, іншу частину вивезли на далекі острови Півночі та у глухі кути Сибіру. Широко відомий Валаам – табір інвалідів Другої світової війни, розташований на острові Валаам (північна частина Ладозького озера), куди після Другої світової війни в 1950–1954 рр. звозили інвалідів війни, де «переможці» доживали віку.

У роки Другої світової війни 1941–1945 рр. з 250 тисяч подолян, яких покликала війна, 115 тисяч назавжди залишилися на полях битв. Подільська земля виплекала 83 Героїв Радянського Союзу. За відвагу і подвиги в роки війни звання Героїв України присвоєно Сушку Л.Г. За ратну і трудову звитягу, проявлену в роки Великої Вітчизняної війни, орденами і медалями нагороджено понад 500 вихідців з села Кременна.

З фотографій крізь роки дивляться на нас молоді люди, чий неоціненний подвиг подарував життя майбутнім поколінням. Юнаками потрапили вони на фронт. Такими молодими і, водночас, відважними зіткнулися зі страшними подіями тієї жахливої війни, яка багатьох із них в одну мить зробила дорослими, посивілими душею ветеранами.

***Учасники війни Рибак
Дем'ян і Янченко Павло***

Болюча пам'ять війни. Невпинно плине час, відходять вглиб історії грізні події Другої світової війни. Ідуть із життя солдати, але не вмирає пам'ять про їхній великий ратний подвиг. Схилімо голови перед пам'яттю полеглих воїнів – захисників Вітчизни та віддаймо шану живим, які є невичерпним джерелом патріотизму.

На фронтах Другої світової війни воювало понад 600 кременян, з них кожен третій не повернувся – 221 загинув у боях з ворогом. Величезні людські жертви понесли цілі родини Кременної, як-то: 13 чоловіків з роду Шкроботів, 13 – Шуперів, 12 – Банасів, 10 – Ямборків, 8 – Парамеїв, 7 – Волосів, 7 – Кузів, 7 – Сірих, 6 – Гуменюків, 5 – Данькових, 5 – Нечаїв, 5 – Швеців.

Такі людські втрати мали під собою жорстоке підґрунтя.

Адже, після звільнення українських територій у військові формування мобілізували наявне чоловіче населення, яке, згідно з наказом Сталіна (за те, що перебували на окупованій території) направляли у штрафні батальйони. Штрафникам заборонялося видавати автоматичну зброю. Їх, майже беззбройних, не підготовлених, під дулами кулеметів і автоматів загороджувальних загонів СМЕРШ кидали в саме пекло жорстоких баталій. Їх свідомо відкрито гнали (саме гнали) на ворожі окопи і кулеметні амбразури, на танки! Тому з-понад 220 мешканців Кременної, які загинули на війні, – 195 з них, тобто переважна більшість, що були мобілізовані після звільнення села, одразу за невеликий проміжок часу поклали голови в боях на території Західної України. Зокрема, в Тернопільській, Івано-Франківській, Львівській областях загинули в боях Іван Мегега, Тимофій Нечай, Микола Банас, Йосип Бурка, Сава Воловець, Матвій Волос, Сергій Волос, Дорофій Гуменюк, Степан Даньків, Степан Каплун, Тимофій Каплун, Арсен Мазур, Микола Мисик, Микола Баран та багато інших кременян.

Мешканці с.Кременна Городецького району, які загинули на фронтах Великої Вітчизняної війни

№ з/п	Прізвище, ім'я, по батькові	Дата народження	Дата смерті (загинув у бою)	Похований
1.	Банас Антон Іванович	1921	1944	
2.	Банас Володимир Опанасович	1919	1944 травень	
3.	Банас Микита Іванович	1914	17. 05. 44	сmt. Печеніжин Івано-Франк. обл.
4.	Банас Микола Омелянович	1921	01.09. 44	м. Нітра, Словаччина
5.	Банас Микола Опанасович	1925	05. 04. 45 від ран	м. Струмень Бельського воєводст- ва, Польща
6.	Банас Михайло Максимович	1909	1944 серпень	
7.	Банас Михайло Михайлович	1911	21. 01. 45 від ран	с. Коло Лодвінсько- го воєводства, Польща
8.	Банас Олександр Якович	1907	05. 10. 41 від ран	Краснодарський край, Росія
9.	Банас Петро Пилипович	1922	1944 серпень	

№ з/п	Прізвище, ім'я, по батькові	Дата народження	Дата смерті (загинув у бою)	Похований
10.	Банас Пилип Адамович	1898	03. 01. 45	м. Будапешт, Угорщина
11.	Банас Євген Пилипович	1912	03. 01. 45	м. Будапешт, Угорщина
12.	Банас Станіслав Якович	1907	1945 листопад	
13.	Баран Василь Іванович	1921	1944	
14.	Білецький Адам Миколайович	1907	1944	
15.	Білецький Гнат Миколайович	1897	21. 01. 45	м. Рогов-Опольські Опольського воєводства, Польща
16.	Бельський Юліан Іванович	1923	20. 04. 45	м. Рожков, Чехія
17.	Боршовицький Петро Миколайович	1912	09. 12. 44	м. Будапешт, Угорщина
18.	Борщівський Олексій Антонович	1899	08. 12. 44	м. Будапешт, Угорщина
19.	Бурка Йосип Петрович	1908	15. 05. 44	Коломийський р-н Івано-Франк. обл.
20.	Бурка Йосип Федорович	1912	15. 05. 44	Коломийський р-н Івано-Франк. обл.
21.	Бурка Григорій Федорович	1913	01.05. 45	м. Брунгаль, Чехія
22.	Валівець Василь Іванович	1912	04. 08. 44	м. Тарнув, Польща
23.	Валівець Антон Андрійович	1918	1944 травень	
24.	Василюк Антон Кіндратович	1919	20. 08. 44	с. Лубе Таїсінського р-ну, Латвія
25.	Василюк Василь Пилипович	1920	28. 07. 41	м. Смоленськ, Росія
26.	Василюк Іван Филімонович	1918	1945 травень	
27.	Василюк Олексій Петрович	1913	16. 04. 45 від ран	м. Гоздниця, Зельногурського воєводства, Польща
28.	Вінярський Михайло Йосипович	1919	24. 12. 43	м. Ленінград, Росія
29.	Воловець Василь Іванович	1905	04. 08. 44	с. Букова Львівської обл.
30.	Воловець Сава Федорович	1910	19, 07. 44 від ран	смт. Козлів Козівського р-ну Тернопільської обл.
31.	Волос Адам Максимович	1921	10. 09. 44	м. Валув, Польща
32.	Волос Антон Миколайович	1921	1944	
33.	Волос Григорій Гаврилович	1914	21. 01. 45	м. Естергон, Угорщина

№ з/п	Прізвище, ім'я, по батькові	Дата народження	Дата смерті (загинув у бою)	Похований
34.	Волос Григорій Іванович	1898	01.08. 44 від ран	м. Жидачів Львівської обл.
35.	Волос Іван Павлович	1919	1941	
36.	Волос Матвій Антонович	1900	20. 04. 44	с. Конюхи Козівського р-ну Терноп. обл.
37.	Волос Сергій Павлович	1921	29. 12. 44 від ран	с. Коцюбинці Гусятинського р-ну Тернопільської обл.
38.	Воротний Василь Данилович	1919	1942 березень	
39.	Воротний Олексій Данилович	1919	1942 січень	
40.	Воротний Григорій Данилович	1925	1944 травень	
41.	Втомов Іван Петрович	1912	1942 березень	
42.	Гедзишин Павло Петрович	1919	1944 травень	
43.	Горбатий Дмитро Федорович	1919	17. 07. 44	с. Торки Радехівського р-ну Львівської обл.
44.	Горбатий Семен Якович	1912	05. 10. 44 від ран	с. Волостків Мостиського р-ну Львівської обл.
45.	Горбатий Федір Іванович	1910	03. 08. 44	с.Конів Старосамбірського р-ну Львівської обл.
46.	Гоцак Михайло Кіндратович	1910	1944 травень	
47.	Гродський Броніслав Лаврентійович	1914	17. 01. 45	м. Бранна, Чехія
48.	Гуменюк Василь Трохимович	1920	1944 червень	
49.	Гуменюк Василь Федорович	1918	02. 06. 42.	сmt. Товарково Дзержинського р-ну Калузької обл., Росія
50.	Гуменюк Володимир Леонтійович	1908	1944 квітень	
51.	Гуменюк Григорій Федорович	1905	1944 травень	
52.	Гуменюк Дорофій Митрофанович	1902	19. 07. 44	с.Глинна Козівського р-ну Терноп. обл.
53.	Гуменюк Іван Федорович	1908	1945 березень	

№ з/п	Прізвище, ім'я, по батькові	Дата народження	Дата смерті (загинув у бою)	Похований
54.	Даньків Василь Антонович	1912	21. 08. 44 від ран	м. Нарва, Естонія
55.	Даньків Кирило Феодосійович	1915	1945 березень	
56.	Даньків Микола Тимофійович	1924	20. 06. 44	Львівська обл.
57.	Даньків Михайло Іванович	1926	1945 січень	
58.	Даньків Степан Антонович	1904	21. 07. 44	с. Озерна Зборівського р-ну Терноп. обл.
59.	Дідора Павло Онуфрійович	1905	24. 04. 44	с. Пилява Бучацького р-ну Терноп. обл.
60.	Дмитрук Леонід Леонтійович	1921	1944 травень	
61.	Дмитрук Пилип Андрійович	1912	02. 05. 45	м. Хоцень, Чехія
62.	Драгусь Семен Пантелеймонович	1922	1944 серпень	
63.	Жолудь Василь Федорович	1921	1942	
64.	Жолудь Микола Федорович	1925	01.11. 44	м.Требішов, Словаччина
65.	Жолудь Трохим Іванович	1900	1944 травень	
66.	Закордонський Микола Леонтійович	1902	1942 лютий	
67.	Каплун Степан Миколайович	1912	20. 06. 44	с. Пилява Бучацького р-ну Терноп. обл.
68.	Каплун Тимофій Пилипович	1914	28. 07. 44	с. Конюки Козівського р-ну Терноп. обл.
69.	Кишко Микола Степанович	1908	17. 10. 44 від ран	м.Сандомир, Польща
70.	Кишко Степан Миколайович	1908	17. 10. 44	
71.	Кишко Степан Семенович	1912	1944 квітень	Келецьке в-во, Польща
72.	Козачишин Іван Мартинович	1921	27. 01. 45	м. Дембно Гожовського воєв-ва, Польща
73.	Козачишин Михайло Володимирович	1922	1942 грудень	
74.	Козачишин Петро Миколайович	1918	1944 квітень	
75.	Кіт Павло Якович	1913	1944 травень	
76.	Королівський Роман Юхимович	1901	1944 лютий	

№ з/п	Прізвище, ім'я, по батькові	Дата народження	Дата смерті (загинув у бою)	Похований
77.	Королівський Антон Ілліч	1920	08. 10. 41	м. Подольськ Московської обл., Росія
78.	Королівський Тимофій Романович	1912	19. 04. 45	м. Нордхаузен, Німеччина
79.	Косман Михайло Ілліч	1918	1944 травень	
80.	Котус Іван Антонович	1920	1945 квітень	
81.	Коцур Филімон Федорович	1900	09. 08. 44 від ран	с. Терновець Кросненського воєводства, Польща
82.	Кравець Адам Федорович	1912	18. 11. 44	с. Чирч, Словаччина
83.	Кравець Олексій Степанович	1902	1944 грудень	
84.	Кравець Степан Савич	1902	1944 квітень	
85.	Кривий Федір Степанович	1920	27. 01. 45	м. Жарн Зельонгурського воє-ва, Польща
86.	Кузь Анатолій Опанасович	1925	1942 грудень	
87.	Кузь Василь Дмитрович	1920	08. 04. 45	м. Знаменськ, Росія
88.	Кузь Василь Олексійович	1920	17. 12. 43 від ран	м. Ленінград, Росія
89.	Кузь Пилип Опанасович	1915	1944 квітень	
90.	Кузь Семен Степанович	1921	1944 травень	
91.	Кузь Степан Петрович	1900	05. 08. 44	с.Лука Калуського р-ну Івано-Франків. обл.
92.	Кузь Трохим Степанович	1912	1944 березень	
93.	Лагно Володимир Трохимович	1914	1944 березень	
94.	Лецишин Афанасій Васильович	1914	1945 травень	
95.	Мадецький Андрій Адамович	1897	15. 05. 44	сmt. Печеніжин Івано-Франківської обл.
96.	Мазур Арсеній Васильович	1908	25. 02. 44 від ран	с. Чагарі Гусятинського р-ну Терноп. обл.
97.	Малькут Андрій Романович	1901	1945 лютий	

№ з/п	Прізвище, ім'я, по батькові	Дата народження	Дата смерті (загинув у бою)	Похований
98.	Малькут Семен Романович	1910	10. 08. 41	с.Слобідка-Кузьминська Городоцького р-ну
99.	Мацюра Корнило Петрович	1902	28. 04. 44	с. Сотів Коломийського р-ну Івано-Франківської обл.
100.	Мацюра Тимофій Петрович	1908	06. 05. 45	м. Вольфслайн, Німеччина
101.	Мацюра Тимофій Романович	1909	1944 травень	
102.	Мегега Андрій Костянтинівич	1912	07. 02. 45	м. Будапешт, Угорщина
103.	Мегега Пилип Леонтійович	1912	1944 лютий	
104.	Медецький Андрій Адамович	1911	12.05.44	смт. Печеніжин Івано-Франківської обл.
105.	Медецький Іван Тимофійович	1909	28. 04. 44 від ран	м.Коломия Івано-Франківської обл.
106.	Мельник Микита Григорович	1898	19. 06. 44 від ран	с. Нагоряни Заліщицького р-ну Тернопільської обл.
107.	Мельник Микола Григорович	1909	1944 лютий	
108.	Мороз Іван Федорович	1906	16. 08. 41	м.Одеса
109.	Муляр Іван Якович	1916	30. 04. 44 від ран	с. Вербівці Тернопільської обл.
110.	Мушинський Володимир Миколайович	1912	1945 квітень	
111.	Нечай Григорій Петрович	1904	02. 06. 44	Польща
112.	Нечай Микола Микитович	1910	1944 квітень	
113.	Нечай Петро Микитович	1920	1944 травень	
114.	Нечай Семен Миколайович	1911	1944 лютий	
115.	Нечай Тимофій Григорович	1905	29. 08. 44 від ран	с. Кавська Стрийського р-ну Львівської обл.
116.	Новак Семен Максимович	1911	1944 квітень	
117.	Осика Антон Михайлович	1908	1944 травень	
118.	Осика Ілля Іллів	1922	1944 липень	
119.	Осика Петро Дмитрович	1920	1944 лютий	

№ з/п	Прізвище, ім'я, по батькові	Дата народження	Дата смерті (загинув у бою)	Похований
120.	Панкевич Іван Федорович	1908	1944 травень	
121.	Панкевич Петро Пилипович	1912	29. 10.44 від ран	м.Ломоносов Ленінградської обл., Росія
122.	Парамей Антон Миколайович	1920	15. 07. 43	с. Криничне Арте- мівського р-ну Донецької обл.
123.	Парамей Василь Трохимович	1920	1943 травень	
124.	Парамей Григорій Григорович	1920	1944 червень	
125.	Парамей Микола Іванович	1916	24. 04. 44	с. Пилява Бучацько- го р-ну Терноп. обл.
126.	Парамей Микола Матвійович	1912	1944 серпень	
127.	Парамей Михайло Іванович	1903	16. 12. 44	с. Тинець Краківсько- го воєв-ва, Польща
128.	Парамей Олексій Микитович	1916	06. 06.42 від ран	м. Сизрань Самар- ської обл., Росія
129.	Парамей Пилип Семенович	1916	1942 червень	
130.	Парамей Потап Іванович	1912	1944 травень	
131.	Підкова Олексій Андрійович	1899	19. 08. 44	сmt. Ісцева Баузько- го р-ну, Латвія
132.	Поворозник Іван Гаврилович	1901	28. 04. 44	сmt. Печеніжин Ко- ломийського р-ну Івано-Франк. обл.
133.	Поворозник Петро Іванович	1925	1945 травень	
134.	Політун Семен Іванович	1908	1944 травень	
135.	Польський Василь Іванович	1921	1942 січень	
136.	Поплавський Юзеф Олександрович	1920	1944 грудень від ран	Люблінське воєв-во, Польща
137.	Притула Іван Степанович	1903	10. 08. 44	Люблінське воєв-во, Польща
138.	Пташник Йосип Миколайович	1913	30. 04. 44	сmt. Печеніжин Ко- ломийського р-ну Івано-Франк. обл.

№ з/п	Прізвище, ім'я, по батькові	Дата народження	Дата смерті (загинув у бою)	Похований
139.	Рибак Іван Андрійович	1915	1944 червень	
140.	Рижий Гаврило Семенович	1889	19. 08. 44	Загинув при форсуванні р. Вісла
141.	Рижий Ілля Іванович	1910	03. 05. 41 від ран	м. Кам'янець-Подільський Хмельн. обл
142.	Рижий Никифор Костянтинович	1912	18. 02. 45	м. Львів
143.	Рижий Петро Макарович	1921	1945 січень	
144.	Родак Іван Кіндратович	1918	1942 від ран	м. Єкатеринбург, Росія
145.	Садовський Іван Матвійович	1912	1944 грудень	
146.	Садовський Микола Захарович	1924	17. 01. 45 від ран	с. Черніхув Краківського воєв-ва Польща
147.	Свіжий Адольф Антонович	1914	23. 08. 44	с. Бжезовка Тарновського воєв-ва, Польща
148.	Сальський Франц Йосипович	1927	05. 07. 44	м. Львів
149.	Сірий Василь Антонович	1924	1944 серпень	
150.	Сірий Володимир Юхимович	1907	1944 липень	
151.	Сірий Григорій Степанович	1918	03. 08. 43	м.Суджа Курської обл., Росія
152.	Сірий Іван Якович	1919	30. 12. 41	с.Меліково Новгородської обл., Росія
153.	Сірий Казимир Петрович	1918	11. 07. 44	м.Зборів Тернопільської обл.
154.	Сірий Михайло Омелянович	1915	1944 червень	
155.	Сірий Михайло Юхимович	1915	1941 липень	
156.	Степуть Дмитро Кирилович	1912	1944 травень	
157.	Степуть Петро Герасимович	1918	02. 02. 45	м.Кенінгсдорф, Німеччина
158.	Сухорук Василь Якович	1915	1943 грудень	
159.	Сухорук Іван Якович	1915	1943 квітень	
160.	Твардола Яків Григорович	1911	08. 07. 44	сmt. Поморяни Львівської обл.

№ з/п	Прізвище, ім'я, по батькові	Дата народження	Дата смерті (загинув у бою)	Похований
161.	Тервак Антон Михайлович	1910	1945 січень	
162.	Тетервак Антон Микитович	1910	1944 травень	
163.	Тетервак Василь Микитович	1923	1944 квітень	
164.	Трамбицький Михайло Митрофанович	1918	02. 02. 45	м. Нойгерсдорф, Німеччина
165.	Чагарин Антон Дмитрович	1910	28. 01. 44	с.Дибровинці Оратівського р-ну Вінницької обл.
166.	Чагарин Іван Дмитрович	1914	1944 грудень	
167.	Чепко Семен Семенович	1919	1942 січень	
168.	Чилій Василь Назарович	1923	1944 травень	
169.	Чубай Михайло Леонтійович	1918	1942 січень	
170.	Чубенко Павло Андрійович	1914	05. 08. 44	с. Лука Калуського р-ну Івано-Франківської обл.
171.	Шараварський Карл Тимофійович	1906	1944 травень	
172.	Швець Адам Данилович	1908	23. 04. 45 від ран	м.Приморськ Калінінградської обл., Росія
173.	Швець Василь Прокопович	1902	12. 08. 44	м Мехув, Польща
174.	Швець Іван Романович	1910	1944 жовтень	
175.	Швець Михайло Прокопович	1911	06. 10. 44 від ран	м.Мехув, Польща
176.	Швець Михайло Романович	1914	28. 02. 45 від ран	м.Мехув, Польща
177.	Шкробот Адам Семенович	1920	1942 квітень	
178.	Шкробот Антон Іванович	1920	17. 04. 45	м.Штернберк, Чехія
179.	Шкробот Антон Микитович	1907	1944 травень	
180.	Шкробот Василь Іванович	1911	1944 жовтень	
181.	Шкробот Василь Тимофійович	1920	1944 квітень	
182.	Шкробот Володимир Іванович	1908	1944 грудень	
183.	Шкробот Євдоким Кіндратович	1906	1944 травень	
184.	Шкробот Іван Степанович	1913	20. 02. 43	с. Поляни Арсенівського р-ну Тульської обл., Росія

№ з/п	Прізвище, ім'я, по батькові	Дата народження	Дата смерті (загинув у бою)	Похований
185.	Шкробот Олександр Петрович	1915	18. 07. 44 від ран	с. Плотича Тернопільського р-ну Терноп. обл.
186.	Шкробот Степан Михайлович	1923	21. 10. 44	м, Печваред, Угорщина
187.	Шкробот Семен Михайлович	1895	19. 04. 45	м. Штрєнберг, Німеччина
188.	Шкробот Тимофій Михайлович	1908	10. 08. 44	м, Сандомир, Польща
189.	Шкробот Федір Пантелеймонович	1918	23. 01. 45	с. Налєнчув, Люблінського воєв-ва, Польща
190.	Шморгал Михайло Якович	1919	1942 березень	
191.	Шморгал Олексій Микитович	1904	1944 травень	
192.	Шморгал Семен Данилович	1907	1944 травень	
193.	Шупер Антон Антонович	1917	1942 січень	
194.	Шупер Антон Кирилович	1912	1944 травень	
195.	Шупер Антон Михайлович	1908	1944 лютий	
196.	Шупер Василь Макарович	1912	1944 липень	
197.	Шупер Григорій Семенович	1910	1944 вересень	
198.	Шупер Іван Павлович	1914	1942 січень	
199.	Шупер Іван Степанович	1905	1944 лютий	
200.	Шупер Михайло Григорович	1918	1942 січень	
201.	Шупер Павло Андрійович	1907	05. 05. 45	нп. Марієндорф, Німеччина
202.	Шупер Павло Антонович	1918	28. 08. 44	м.Мєхув, Польща
203.	Шупер Павло Іванович	1911	1944 жовтень	
204.	Шупер Сергій Якимович	1923	1945 квітень	
205.	Шупер Юрій Семенович	1898	13. 10. 44	м. Фюзєркомлош, Угорщина
206.	Щур Антон Андрійович	1908	16. 01. 45 від ран	м. Рахів Закарпатської обл.
207.	Щур Михайло Андрійович	1904	1944 жовтень	

№ з/п	Прізвище, ім'я, по батькові	Дата народження	Дата смерті (загинув у бою)	Похований
208.	Яковлев Іван Якович	1908	1944 березень	
209.	Ямборко Антон Іванович	1912	11. 02. 45	м. Люббенау, Німеччина
210.	Ямборко Григорій Потапович	1908	1944 травень	
211.	Ямборко Іван Захарович	1920	1944 травень	
212.	Ямборко Матвій Адамович	1904	1945 січень	
213.	Ямборко Олексій Тимофійович	1916	1942 березень	
214.	Ямборко Петро Леонтійович	1905	1944 травень	
215.	Ямборко Пилип Потапович	1910	23. 01. 45	м.Оборнікі, Польща
216.	Ямборко Федір Іванович	1912	1944 червень	
217.	Ямборко Федір Кирилович	1913	1944 травень	
218.	Ямборко Федір Миколайович	1910	1944 грудень	
219.	Янковий Іван Іванович	1914	08. 10. 44 від ран	с. Рудне Самбірського р-ну Львівської обл.
220.	Янковий Іван Лукич	1905	21. 08. 44 від ран	м. Стараховіце, Польща

Їхні прізвища викарбовано на Обеліску Слави «Ніхто не забутий, ніщо не забуто».

Залишилися вдовами і сиротами їхні рідні, на чій тендітні плечі впав тягар відбудови понівеченого війною господарства. Неймовірно гіркою була доля солдатських вдов. Невідомо, звідки у жінок-селянок бралось стільки сил, здоров'я, щоб працювати день і ніч. Напівголодні, вбиті горем, вони долали труднощі, виховували дітей, які теж були для них великою підтримкою. Солдатську вдову не обминали ні млин, ні поле, ні ліс – день і ніч, а інколи кілька діб поспіль не було зміни біля

молотарки у жнива. А якими дружними були солдатські вдови – допомагали одна одній в млині, у полі, вдома!

Ще й до сьогодні десятки солдатських вдов та дітей Кременної несуть гірку печаль втрати дорогих чоловіків і батьків, що не повернулися з війни. Це, зокрема: Банас Дарка М., Банас Оксана Х., Банас Ганна О., Банас Варвара І., Банас Явдокія М., Бурка Марія С., Валівочь Марія І., Василюк Оксана М., Гоцак Марія М., Васишишена А.В., Гуменюк Марія А., Горбата Ганна М., Гуменюк Ганна М., Данькова Явдокія, Дмитрук Ганна М., Данькова Олена М., Драгусь Ганна І., Козачишена Ганна В., Козачишена Софія О., Кравець Параска М., Кіт Ксенія С., Кишко Марія В., Медецька Ганна П., Мацюра Таїсія Д., Мороз Домініка П., Нечай Настя О., Поворознік Марія О., Парамей Варвара, Польська Єва М., Притула Ніна Л., Рижа Оксана І., Рибак Настя І., Садовська Настя П., Степусь Фросина С., Свіжа Ганна С., Шупер Оксана К., Шкробот Варвара Ф., Шкробот Наталя І., Ямборко Марка Г., Ямборко Варвара Т., Ямборко Ганна Г.

Сьогодні в Кременній залишилися одиниці учасників бойових дій, ветеранів праці. Це шановані усією громадою односельчани: А.Г.Лагно, Я.С.Кліпацький, Ясько Свіжий, А.М.Шкробот, Тимофій Шкробот, Федір Закордонський, Михайло Сосніцький, Г.М.Сірий, Андрій Савчук, Петро Парамей, Пилип Осика, В.А.Баран, Андрій Банас, М.І.Попов, І.С.Поворознік, Степан Рибак, Віра Данькова, Антон Павонський, Антон Воротний, Михайло Ямборко, Антон Жембовський, О.С.Царенко, Федір Кравець, Михайло Шімков, Василь Щерецький, М.Ф.Дмитрук, Петро Чагарин, П.Г.Шупер, І.Я.Садовський, Іван Федорович Садовський, Олександр Банас, Антон Волос, Василь Воротний, Володимир Воротний, А.О.Мегега, Петро Ферун, Василь Втомов, Петро Осика, Михайло Шкробот.

У Кременній щороку в День Перемоги – 9 травня, а також 24 березня – в день визволення села від німецько-фашистських загарбників, мешканці села вшановують пам'ять загиблих односельчан. Віддають шану тим, хто вижив і вклав свою частку в перемогу. Схиляють голови на траурно-урочистих мітингах і релігійних літургіях, вшановуючи світлу пам'ять тих, хто ціною власного життя захистив наш рідний край від фашизму, пройшовши небачені випробування, здолавши вогонь і смерть воєнного лихоліття. Мир – найдорожче щастя людини. Так бережімо й цінуймо його, шануючи пам'ять славетних воїнів-визволителів.

Вічна пам'ять і незабутня слава захисникам Вітчизни! Так, ми пам'ятаємо усіх полеглих у боях проти фашизму. У травні дзвони Пам'яті найголосніші. Роки, що віддалили нас від 9 травня 1945-го, тільки підтвердили: подвиг та солдатську звитягу – не забути!

9 травня 2016 р. біля Обеліска Слави відбувся мітинг-реквієм. Сільський голова Воротна Т. О. привітала ветеранів фронту і тилу, односельчан зі святом Днем Перемоги. Священик от. Олександр відправив поіменну панахиду за земляків, які загинули в роки війни.

Корзини та букети живих квітів встелили підніжжя Обеліска, а на грудях дорослих і малих односельчан символом пам'яті за полеглими пломеніли багрянні маки. Жителів села та гостей учні школи і клубні працівники привітали урочистим концертом.

Розділ VI. ПІСЛЯВОЄННА ВІДБУДОВА СЕЛА (1944–1950-ті рр.)

З травня 1944 р. відновленням зруйнованого села займалася Кременянська сільська рада на чолі з головою Андрієм Феруном і секретарем Миколою Волосом. Депутатами сільської ради були: Садовський Федір, Швець Максим, Садовський Митрофан, Мельник Ольга, Ямборко Ксенія, Шімков Григорій, Воротний Степан. На засіданні виконкому заслуховували питання про санітарний стан села та подолання епідемії хвороб, заготівлю с/г продукції, збір грошей на позику та інші поточні питання.

У Кременній функціонувало три колгоспи: к-п «Червоний трактор» (голова Воротний Степан Д.), к-п ім. Кірова (голова к-пу Нечай Степан Іванович), Поворознік Петро, Шімков Григорій), к-п ім. Кагановича (по 1947 р. голова к-пу Чернецький Олександр Іванович) і к-п ім. Жданова (до 1958 р. голова Мельник Степан Олексійович). На все село був один-однісінький трактор, яким орали вдень і вночі, скородили, засівали поле. В 1944 р. у к-пі «Червоний трактор» налічувалося 140 коней, 6 волів, 10 вівцематок, 47 бджолосімей. Насіннєвий фонд включав: жита – 231 кг, пшениці – 378 кг, ячменю – 245 кг, гороху – 205 кг, гречки – 48 кг, вівса – 35,5 кг, картоплі – 720 кг, насіння коноплі – 9 кг, кукурудзи – 8 кг, еспарцету – 54 кг, проса – 14 кг, соняшнику – 1,5 кг, рапсу – 7 кг.

У 1944 р. в колгоспі ім. Кірова працювало 155 осіб. В усуспільненому господарстві брали участь 11 чоловіків і 48 жінок, які, відповідно, виробили 3174 і 9692 трудоднів. Також працювали 15 підлітків віком до 16 років. Працівники адміністрації к-пу ім. Кірова теж виробили значну кількість трудоднів. Зокре-

ма: Нечай Степан Іванович (голова к-пу) – 600, Мацюра Степан (рахівник) – 420, Лагно Матвій (бригадир) – 350, Ямборко Григорій (бригадир) – 550, Закордонський М. (комірник) – 288, Романишин Андрій (старший лісу) – 300, Лютий Кость (ст. сторож) – 150, Косман Кирило (комірник) – 240, Лютий Стах (конюх) – 240, Бельський Антон (зав. корівником) – 420 трудоднів за рік.

У тваринництві працювали 4 доярки, 5 конюхів, 2 скотарі-пастухи, 2 телятниці, 3 свинарів, 1 пасічник. Було зібрано 416 ц озимої пшениці, 344 цнт жита, 155 ц ячменю, 167 ц вівса, 37 ц кукурудзи, 33 ц гречки, 10 цнт проса.

На розширеній нараді 21 травня 1944 р. передовики сільського господарства, депутати сільських рад, учителі Городоцького району звернулися з відозвою до трудящих району щодо допомоги фронту і прийняття підвищених зобов'язань виробництва і продажу державі сільгосппродукції. У відповідь колгоспники с.Кременної підтримали відозву і взяли конкретні зобов'язання. Зокрема, на загальних зборах к-пу ім. Кірова взято зобов'язання дати врожаю по колгоспу цукрового буряка по 360 ц з га та зернових 130 пудів з га, картоплі 350 ц з га. Ланкова 1-ї ланки Шупер Ксеня зобов'язалась виростити врожаю цукрового буряка по 400 ц з га та зернових 13 пудів з га. Ланкова 3-ї ланки Шеремета Віра взяла зобов'язання дати по 360 цнт з га, цукрових буряків і по 130 пудів з га зернових. А ланкова 4-ї ланки Красовська Ольга зобов'язалась дати з кожного гектара по 450 ц буряка і 130 пудів зернових. Для успішного виконання взятих зобов'язань забезпечувалась густота на кожному гектарі 95 тис. коренів цукрових буряків. Своєчасно здійснювалися заходи боротьби зі шкідниками (довгоносиком), для чого плантації були обкопані рівчачками, розставлено по плантаціях по 10 коритець на 1 га для відлову шкідників. Гостро стояло питання про зміцнення трудової дисципліни, застосовувалися норми виробітку ланок, щоби кожен колгоспник-колгоспниця виробили не менше 150 трудоднів. Аналогічні зобов'язання взяли інші колгоспи Кременної.

У районній газеті «Стахановські темпи» за 13 серпня 1944 р. повідомлялося, що 37 колгоспів району червоними валками вивезли на пункт «Заготзерно» 3400 ц хліба. В цей день зернові валки с.Кременна вивезли 283 ц зерна.

У тваринництві шляхом контрактації було утворено 3 ферми: ферму ВРХ, вівцеферму і птахоферму. До 1 серпня закінчено укомплектування приміщень і опалено їх для роботи взимку. На зимовий період худоба була забезпечена грубими і соковитими кормами. На птахофермі працювали Банас Варвара, Поромей Варвара, Малькут Варвара, Шупер Олена Яківна, Шкробот Броня.

Відбудовували, ремонтували хати, виготовляли вози шановані людьми працівники стельмашні, столярі і стельмахи: Лагно Макар, Закордонський Іван, Панькевич Пилип, Брик Степан, Шкробот Олекса, Воротний Данило, Садовський Андрій, Романишин Йосип.

Ремонтували сільськогосподарську техніку, реманент, виготовляли борошни, плуги, серпи, сапи, підковували коней працівники кузні Козак Яків, Швець Іван, Нечай Федір, Гуменюк Кузьма, Кузь Іван, Романишин Антон, Банас Павло, Ямборко Антон.

Чоловіки виконували більш важкі, трудомісткі роботи. Скажімо, для проведення дорожніх і будівельних робіт була створена колгоспна бригада, яка працювала в каменоломні. До її складу входили Банас Ясько, Банас Адам, Воротний Петро, Садовський Іван, Лютий Антон, Стець Андрій, Свіжий Іван, Лагно Іван. Каменярами були Осика Дмитро, Мацюра Гринь, Банас Кіндрат, Селізар Омелян, Кузь Іван, Вовчок Степан, Ферун Антон, Рибак Петро, Тетервак Василь, Гуменюк Олексій. Роботу черепичного цеху забезпечували Шупер Іван, Ямборко Михайло, Ямборко Іван, Лагно Антон, Тетервак Гринь і Мегега Андрій.

Заготівлею лісу для колгоспу займалися Мацюра Гринь Павлович, Ямборко Іван Васильович, Ямборко Іван Григорович, Гуменюк Григорій Дмитрович, Кравець Михайло Васильович, Кривий Антон Тимкович, Кривий Михайло Тимкович, Лагно Антон Григорович, Фанда Гринь Іванович, Комар Андрій Олексійович, Кузь Іван Володимирович, Воротний Петро Степанович, Даньков Гринь Михайлович, Шупер Ліонко Тимкович, а також Тервак Василь, Банас Ясько, Король Олександр. Сторожами лісу були Банас Андрій Якович, Грек Григорій Іванович, Рижий Федір Семенович.

Проте, через величезні втрати на війні чоловіків головний тягар робіт на селі несли жінки, діти, старі. Жінки важко працювали скрізь: і за їзових, і за тяглову силу. Так, у 1944 р. в дорожній бригаді працювало 13 жінок. Разом з бригадиром Даньковим Степаном будували, ремонтували сільські дороги Сіра Христіна, Свіжа Юля, Швець Євдокія, Свина Ганна, Банас Ганна, Юанікова Марія, Жолудь Ксенька, Сіра Антоніна, Осика Марія, Котас Антоніна, Шупер Тетяна, Поворознік Юля, Котас Антоніна, Шупер Тимофій, Поворознік Іван.

Підсобними робітниками будівельної бригади були Білецька Віра, Банас Марія, Білецька Анеля, Кравець Анна, Кишко Марія, Нечай Ксенька, Сіра Марія.

Керівникам господарств нелегко було організовувати виробництво сільськогосподарської продукції через нестачу техніки, коней, сільськогосподарського реманенту. Доводилось поля обробляти вручну лопатами, орати коровами.

Про хід сільськогосподарських робіт у колгоспі ім. Кагановича йшлося в районній газеті «Стахановські темпи» (29 березня 1945 року): «25 березня – в день першої річниці визволення нашої області від німецько-фашистських загарбників – бригадири рілньничих бригад Д.Новак, О.Осика та А.Кривий вирушили в поле. Хороші наслідки боронування коровами показали колгоспниці Наталія Шкробот, Марія Фанда, Варвара Рудніцька, які своїми коровами заборонували по 1 гектарові посіву». В цій же газеті «Стахановські темпи» (березень 1945 р.) поміщена інформація з другого колгоспу с.Кременної «Червоний трактор» (голова С.Воротний), де йшлося про те, що «60 корів і 20 бичків-кастратів вивели на польові роботи колгоспники. Своїми коровами Шупер Харитина, Шупер Ксенія та інші працювали ударно. Вони якнайкраще використовували корів на весняній сівбі».

Трудівники сільського господарства Кременної, попри всі труднощі, працювали добре, були прикладом для інших колективів Городоцького району. Про це свідчить зведення «Про виконання плану хлібоздачі, обмолот і скиртування врожаю в колгоспах району на 22.VIII.1945 року», опубліковане в городоцькій районній газеті «Стахановські темпи». Із 41 колективного господарства району к-п «Червоний трактор» займав 9 місце, к-п ім. Кагановича – 11 місце, а к-п ім. Кірова – 31 місце.

Зведення
про виконання плану хлібоздачі, обмолот і скиртування
врожаю в колгоспах району на 22.VIII.45 року

№ №	Назва колгоспів і сіл	Хлібоздача в проц.	Обмолочено в га	Заскиртовано в га
1.	ім. Ворошилова – с.Чорніводи	110	181	239
2.	Черв. серп. – с.Кузьмин	100	137	172
3.	Черв. партизан – с.Балакіри	83	189	197
4.	Комунар – с.Пільн.Олексинець	77	250	387
5.	ім. Куйбишева – с.Новосілка	77	193	288
6.	ЧКД – с.Підл.Олексинець	76	118	153
7.	Перемога-с.Мудриголови	74	183	270
8.	17 річчя Жовтня-с.Лісоводи	72	239	262
9.	<u>Ч. трактор-с.Кременна</u>	68	381	369
10.	ім. Леніна-с.Нове Поріччя	66	294	398
11.	<u>ім. Кагановича-с.Кременна</u>	66	113	146
12.	Нове життя – с.Лісоводи	64	214	214
13.	ім. Сталіна – с.Нове Поріччя	60	102	110
14.	ім. Петровського – с.Ст.Поріччя	60	164	134
15.	Червона нива – с.Лісогірка	58	197	280
16.	Пролетар – с.Старе Поріччя	54	70	28
17.	12 з'їзд Рад – с.Пільн.Олексин.	58	144	144
18.	Більшовик – с.Чорніводи	52	318	323
19.	Єдність – с.Кузьмин	52	98	188
20.	ім. Калініна – с.Скотиняни	50	192	264
21.	ім. Шевченка – с.Тростянець	49	171	171
22.	ім. Ворошилова – с.Н.Світ	45	176	247
23.	ім. Молотова –с.Підл.Олексин.	48	357	518
24.	ім. Мархлівського – с.Варівці	43	38	84
25.	ім. Сталіна – с.Слоб. Кузьмин	42	67	95
26.	Плугатар – с.Кузьмин	40	177	225
27.	ім. Кірова – с.Скотиняни	39	166	238
28.	ім. Шевченка – с.Чорніводи	37	80	88
29.	ім. Петровського – с.Скотиняни	33	256	291
30.	Революц. нива – с.Бедриківці	39	447	
	По району	—	6918	9168

Люди у повоєнні роки, не дивлячись на значні труднощі, були сповнені ентузіазмом, патріотичним піднесенням. Тракторна бригада Якова Дмитрука колгоспу «Червоний трактор», в якій працювали механізаторами Антон Кузь, Антон Воротний, Іван Рижий, звернулась до механізаторів України, щоб виробити на кожний 15-сильний трактор не менше 1000 га умовної оранки, допомогти колгоспові виростити стопудові врожаї. В результаті хлібозаготівель 1945 р. к-п «Червоний трактор» зайняв 3 місце, к-п ім. Кагановича – 7 місце, к-п ім. Кірова – 22 місце в Городоцькому районі.

Як засвідчували публікації в тогочасній пресі, ініціатива кременянських механізаторів була широко підтримана в колгоспах району. Перше місце отримав к-п ім. Ворошилова с.Чорніводи, друге – к-п «Червоний партизан» с.Балакіри.

Важким було життя кременян у післявоєнні роки. Хвилюючу оповідь про повоєнну Кременну зробила ветеран праці Марія Павлівна Янечко. «В селі Кременній я виросла і виховалась на сільських звичаях і моралі, – згадує Марія Павлівна. – Я пам'ятаю, як мій батько Янечко П.М. повернувся з війни. Це був вересень 1945 р. Мама працювала вчителем молодших класів, я ще школяркою не була, але сиділа в мами на уроці, гралася на задній парті. В двері постукали, мама вийшла, довго не поверталася. Я вийшла подивитись і побачила батька – худощого, в обмотках вище армійських черевиків, з медаллю на гімнастерці «За победу над Германией». Вони обоє плакали. Батько взяв мене на руки, вийняв з кишені дві круглі коробочки з цукерками «мопасьє», одну дав мені, а другу сказав роздати дітям у класі.

Янечко Марія Павлівна

Через місяць батько був призначений директором Скотинянської семирічної школи. Це був 1945–1946 навчальний рік. У селі панував голод, діти школу майже не відвідували. Люди помирали з голоду, було по 10-15 похоронів на день.

Одного разу до нас прийшов опухлий чоловік з казанком і попросив щось поїсти для голодних дітей. Мама налила в казанок розсолу з кислими огірками і

дала кілька картоплин. Чоловік пішов, а через якийсь час почали йти до нас люди і просити розсолу. До вечора всю бочку з огірками роздали. Батько пішов по колгоспах, їх тоді у Скотиняках (Клинове) було три. З трудом виписав трохи гороху, пшона, ячменю, кукурудзяної муки, картоплі. Це все на возі привіз до школи. Зі свого пайка віддавав частину солі і організував гарячі сніданки. Голодні діти пішли до школи, щоб з'їсти черпачок ріденького супу.

Через два роки батька перевели директором Кременянської семирічної школи. Тут я пішла у 2-й клас. Біля мене посадили біленьку дівчинку з червоною сумочкою через плече, яка тільки повернулася з мамою з виселки. Це була подруга мого життя – Тоня Гуменюк.

Кременна – мальовниче село, розміщене на початку подільських Товтр, 5 км від райцентру м.Городка. В Кременній я усвідомила себе і навколишнє життя, життя селян – колгоспних трударів, які вставали до сходу сонця та йшли працювати за трудовень, який дуже низько оцінювався. Навіть пісня була така:

Ціле літо проробила,
Кіло гречки заробила.
Ех, гуляй, гуляй!

У Кременній я виросла і виховалась на сільських принципах спілкування і моралі.

Я пам'ятаю ще ґрунтові дороги, босих людей, школярів, які не йшли зимою до школи через відсутність взуття. Гасові лампи, каганці, чорнильніці, які школярі носили до школи. Я сама, після закінчення семирічної школи пішла навчатись у середню школу в с.Лісоводи. Три роки відходила на друге село снігами і болотами у кирзових чоботях разом зі своїми однокласниками-кремелянами. Не дивлячись ні на що, це були щасливі і незабутні роки юності, роки навчання. Спостерігалось і покращення життя в цілому. Селяни руйнували старенькі халупки під соломою і будували кращі хати. Появились велосипеди і мотоцикли. В село привозили хліб, сіль, мило, гас, інші необхідні товари (а яка тюлька була!). Появилось кіно, працювала бібліотека. Настрій у людей покращився. Школярі їздили на спартакіади, олімпіади, огляди художньої самодіяльності. Я також, будучи школяркою, брала участь у цих заходах. На канікулах комсомольці допомагали колгоспу збирати урожай. Я сама була вагарем біля комбайна. Про це дописував у районну газету юнкор Шкробот П.М., який вмів рухати вухами.

Життя села Кременна різко змінилось на краще після того, як у 1958 р. колгосп ім. Жданова приєднався до колгоспу «Україна» с.Лісоводи, де головою колгоспу був двічі Герой Соціалістичної Праці Г.І.Ткачук.

Я полюбила Кременну і все життя вважаю її своїм рідним селом.

Мені і зараз хочеться піднятись на камінну гору, щоб помилуватись краєвидами, перестрибнути через вузьеньку річечку, що під «березиною», сховатись

від дощу під скелю, назбирати букет польових квітів, напитись джерельної води з шевцевої криниці, привітатись з кременянськими доброзичливими, працьовитими людьми.

Зустрілись земляки в армії, служили в тилу. Батько був «не стройовий» – до війни на січкарні відрізав вказівного пальця правої руки. На початку війни його не призивали, він опинився на окупованій території у Дунаєвецькому районі, де до війни працював директором школи. Переховувався, бо таких німці розстрілювали. Через те, що був на окупованій території, після війни не приймали в партію. В один час безпартійний не міг займати посаду директора. Тому в Кременній батька замінили Боднарчуком В.Є., і він працював завідувачем до хрущовських часів».

Активісти села 1940–1950-х років: Фанда В.І., Янечко П.М. – директор школи; сидять: Садовський І.Ф. – вчитель, Кузь А.І. – активіст, Шімков М. – голова сільради

У 1946 р. до к-пу ім. Кагановича входило 183 селянські двори.

У результаті погіршення соціально-економічного стану, відбулось оновлення керівного складу правління колгоспу. Від посади голови колгоспу відмовився Петро Поворознік. Організацію колгоспного виробництва здійснювали відповідальні працівники: Чернецький Олександр Іванович (голова к-пу), Кузь Антон Іванович (зав. господарством), рільніччі бригадири Шкробот Антон Михайлович, Осика Степан Семенович і Валівоць Іван Федорович, а також Фанда Віктор Іванович (ст. конюх), Баран Григорій (зав. фермою), Коцур Олексій (комірник). Вони все робили для піднесення колгоспного виробництва. Але соціально-економічна ситуація загострювалася. Мізерний бюджет сільської ради в розмірі 29,8 тис. крб. ледве покривав вкрай необхідні соціальні потреби. Неймовірно напружена, трудомістка праця була для

селян невдячною. Держава забирала все до останньої зернини, до останньої копійки. Праця колгоспників обліковувалася трудовнями, були встановлені норми трудоднів, у кінці року на них видавалася мізерна натуральна оплата. Збідніле повоєнне село ледве дихало. Наприклад, у цей час у к-пі ім. Кагановича було всього 40 голів ВРХ, 45 коней, 22 вівці, 10 свиней, 55 курей, 17 бджолосімей. А все, що вироблялося вилучалося практично за безцінь державою, залишаючи людей зі своїми економічними і соціальними проблемами.

Відомості

про кількість вироблених трудоднів окремими колгоспниками с.Кременна та розміри нарахування на них натуральних видатків (жити) в 1946 р.

Прізвище, ім'я, по батькові	Вироблено трудоднів	Нараховано жита (ц)
Романишин Йосип Матвійович	338	0,39
Ямборко Єва Олексівна	71	0,03
Ямборко Анна Михайлівна	60	0,07
Ямборко Явдоха Федорівна	96	0,11
Ямборко Василь Федорович	357	0,41
Ямборко Іван Калинович	389	0,45
Ямборко Михайло Іванович	362	0,42
Ямборко Іван Ліонкович	90	0,10
Осика Степан Семенович	773	0,90
Осика Тодонька Іванівна	448	0,52
Осика Анна Луківна	161	0,15
Осика Степан Семенович	773	0,90
Осика Петро Семенович	293	0,34
Осика Люська Миколаївна	71	0,08
Осика Олекса Михайлович	419	0,39
Волос Сянька Яківна	188	0,22
Волос Віра Андріївна	142	0,16
Волос Єва Львівна	101	0,12
Шкробот Михайло Михайлович	346	0,40
Шкробот Варвара Федорівна	353	0,42
Шкробот Павло Іванович	325	0,38
Гаман Франц Миколайович	524	0,61
Гоцак Марія Микитівна	450	0,42
Гуменюк Марія Антонівна	67	0,08
Новак Демко Максимович	372	0,44
Мельник Іван Григорович	518	0,60
Мельник Марина Ліонкова	392	0,45
Мельник Дунька Ліонкова	68	0,08
Банас Мільйон Михайлович	531	0,62
Банас Ясько Антонович	236	0,27
Банас Анна Іванівна	86	0,10
Баран Григорій Семенович	490	0,47
Бельський Франц Казимирович	405	0,37
Новак Демко Максимович	372	0,44

Садовський Григорій Матвійович	431	0,40
Свіжа Анна Андріївна	378	0,44
Сірий Олександр	302	0,35
Трембіцька Параска Трохимівна	148	0,17
Королівський Петро Єфимович	567	0,66
Коцур Семен Федорович	460	0,43
Коцур Явдоха Прокопівна	238	0,28
Подсікур Григорій Якович	728	0,85
Горбатий Павло Федорович	227	0,26
Горбатий Назар Васильович	509	0,59
Горбата Ганна Андріївна	157	0,18
Мацюра Григорій Павлович	453	0,48
Кузь Антон Іванович	549	0,64
Кривий Антон Тимкович	234	0,27
Поворознік Петро Миколайович	254	0,29
Поворознік Павло Степанович	411	0,38
Сухорук Лука Якович	358	0,42
Тетервак Євгена Ліонківна	100	0,12
Тетервак Тодонька Митрофанівна	156	0,18
Трембіцька Параска Трохимівна	148	0,17
Ферун Анна Гільківна	80	0,09
Шимчишина Анна Антонівна	185	0,21
Шупер Федір Семенович	383	0,44
Шупер Іван Петрович	553	0,64
Шупер Василь Григорович	63	0,07
Шупер Петро Петрович	394	0,46
Чернецький Олександр Іванович	448	0,42
Щур Варвара Юхтимівна	64	0,07
Гудовик Володимир Йосипович	383	0,44

Пересічний колгоспник отримував на трудовень 137 грамів зерна і 27 копійок грішми. Колгоспна сім'я, яка впродовж року виробляла у середньому 400 трудовнів, могла отримати за свою важку працю лише півцентнера зерна.

У селі можна було почути іронічні частівки:

Усе літо проробила –
Кіло проса заробила,
На стакани продала,
Холостяцьке віддала.
Тепер треба вербуватись,
Щоб на плаття пристаратись.

При цьому колгоспники змушені були сплачувати непосильні податки. Кожне селянське господарство за рік повинно було здати безкоштовно 40–45 кг м'яса, 230–240 літрів молока, 240 штук яєць, одну шкуру забитої тварини, 86 кг картоплі. Крім того, селянин повинен був сплачувати сільськогосподарський податок на кожну голову худоби, птиці, плодове дерево, кожну сотку землі, а також податок на малосімейних (холостяцьке). А ще до цього належить додати щорічну сплату самообкладення, страхування, позику розвитку народного господарства. Тобто, колгоспам, а також селянам встановлювалися непомірно високі натуральні та грошові податки, доводились великі плани здачі сільськогосподарської продукції, позики. Забираючи у села останні залишки зерна, влада вивозила його за кордон. У 1946 році з СРСР вивезено 350 тисяч тонн зерна до Румунії, у 1946–1947 роках – 6000 тисяч тонн до Чехословаччини, а Польща за тих же два роки отримала від радянського уряду 900 тисяч тонн хліба. А в цей час у Молдавії, Бессарабії та південних областях України шаленів голод.

Архівні документи свідчать, що зимою 1946–1947 рр. та весною і літом 1947 голод досягнув апогею. Навесні 1947 р. мешканці села Кременної масово голодували: харчувалися листям, мерзлою картоплею. Тільки за перше півріччя 1947 року офіційно зареєстровано на Поділлі 130 випадків людодіства. І це тоді, коли відібране в селян зерно пріло на залізничних платформах, токах. У Кременній зерно пильно охороняли спеціально призначені сторожі.

Список сторожів охорони по колгоспу «Червоний трактор» с.Кременна в 1946 р.

Прізвище, імя, по батькові	Рік народж.	Де працює і яку роботу виконує
Жембовський Антон	1888	колгосп. сторож
Поворознік Петро М.	1906	пом. сторожа
Кравець Тодорка В.	1891	колгосп. сторож
Рижий Федор С.	1896	в к-пі сторож
Панькевич Онішко	1875	в к-пі сторож
Волос Максим	1872	в к-пі сторож
Осика Іван Г.	1893	в к-пі сторож
Воротний Гілько М.	1891	в к-пі сторож
Шупер Адам Ф.	1902	в к-пі сторож
Даньків Григорій Ю.	1923	в к-пі сторож

Тобто, населення Кременної голодувало при наявності усіх можливостей для подолання голоду. Продовольчих ресурсів було вдосталь, щоб не допустити голоду. Адже до кінця 1944 р. в Кременній, в інших селах Городоччини уже було відновлено роботу колгоспів, тваринницьких ферм, працювали Сатанівський цукровий завод, Городоцька машинно-тракторна станція, молочний і плодоконсервний заводи, пекарня в Городку.

Весною 1946 р. в к-пі ім. Кагановича було посіяно усіх озимих і ярих культур: пшениці – 104, жита – 78, ячменю – 47, вівса – 57, гороху – 24, мішанки – 30, картоплі – 15, проса – 21, кукурудзи – 11, цукрового буряка – 70 гектарів. Переводиками на весняній сівбі були працівники: бригади №1 – Микола і Христина Ямборко, Ганна Кіндратова; бригади №2 – Гілько Воротний, Ганна і Ксенька Шупер, Явдоха Щерецька; бригади №3 – Василь Волос, Адам Поворознік, Ганна Медєцька, Варвара Костур, Варвара Швець; бригади №4 – Василь Осика, Володимир Шімков, Федір Садовський; бригади №5 – Олекса Козак, Захар Панькевич; бригади №6 – Гринь і Дарка Ямборко та ін.

С п и с о к
керівних кадрів по колгоспу «Червоний трактор»
с.Кременна на 19.03.1946 р.

Прізвище, ім'я, по батькові	Рік народж.	Партій- ність	Освіта	Посада
Воротний Степан Д.	1896	б/п	4 кл.	гол. к-пу
Кравець Олександр Г.	1896	б/п	4 кл.	зав. госп.
Шупер М.Г.	1893	«	4 кл.	рахівник
Чубенко М.Я.	1918	«	8 кл.	пом. рахів.
Шкробот Марія Я.	1927	ВЛКСМ	7 кл.	статист
Сірий Тимофій С.	1914	б/п	6 кл.	обліков.
Фанда Григорій Г.	1907	«	3 кл.	бригадир
Воротний Петро С.		«	8 кл.	бригадир
Воротний Петро Гр.	1919	чл. партії	7 кл.	бригадир
Шімков Григорій Ів.	1899	б/п	7 кл.	бригадир
Панькевич Роман	1896	«	4 кл.	бригадир
Шморгал Адам Д.	1911	«	4 кл.	бригадир
Кравець Федір	1910	«	4 кл.	бриг.овоч.
Панькевич Пилип	1900	«	3 кл.	бригадир
Козак Яків Ф.	1886	«	3 кл.	бригадир
Шупер М.С.	1893	«	3 кл.	бригадир
Сірий Г.М.	1913	«	4 кл.	зав. ферм.
Шкробот Тимофій М.	1901	«	3 кл.	ст. конюх
Волос Антон І.	1877	«	3 кл.	вет. санітар
Волос Петро Сав.	1918	ВЛКСМ	6 кл.	комічник
Рибак Степан С.	1918	«	4 кл.	кладовщ.
Комар М.О.	1913	б/п	4 кл.	пом. сторожа
Воротний Іван К.	1894	«	3 кл.	бригадир
Янкова Віра М.	1921	«	7 кл.	ланкова
Польська Єва Максим.	1921	«	7 кл.	ланкова
Крива Антоніна	1922	«	4 кл.	ланкова
Рибак Вероніка	1914	«	3 кл.	ланкова
Парамей Ганна Кінд.	1912	«	3 кл.	ланкова

Викачуванням хліба у селян займалися спеціальні бригади уповноважених партійних і радянських органів, фінагенти, судовиконавці, міліція, які репресивними, примусовими методами відбирали за рахунок планових хлібозаготівель, податків і позик хліб, майно, худобу, викачували всі селянські і колгоспні ресурси.

Акт

1946 року, травня місяця, 10 дня колгосп ім. Кагановича с.Кременної

Я, що нижче підписаний головою колгоспу Поворознік Петро, склав цього акта в слідуючому, що цього числа я передаю все колгоспне майно, знаряддя і цінності в керівництво новообраному голові колгоспу ім. Кагановича с.Кременної тов. Чернецькому Олександрові Івановичу, в присутності зав. господарством Кузя Антона Івановича, ст. конюха Фанди Віктора Івановича, бригадира рілньничої бригади Шкробота Антона Михайловича.

Передаю слідуюче:

Всього наявність коней	43 гол.
ВРХ	43 гол.
Вівці	21 гол.
Кури	55 гол.

Засипка посівного матеріалу і фуражу

	План	Засипано	Мається фуражу	
Оз. пшениця	68	68	492	
(страх. фонд)	—	—	—	
Жито	—	—	—	
Жито послід.	427	427	34	
Ячмінь	—	—	—	44
Ячмінь (страх. фонд)	155	155	190	15
Овес	580	580	33	58
Горох	16	14	—	—
Просо	109	28	—	
Гречка	316	13	—	
Викомішанка			—	117
Солома і паливо			17675/749	

Фонди допомоги:

Пшениця	64 ц
Жито	5 ц
Горох	10 ц
Солома	200 ц

Підписи.

Звіт

по колгоспу «Червоний трактор» с.Кременна на 13.03.1946

Назва культури	План посіву (га)	Засипано (ц)	Очищено (ц)
Ячмінь	150	250	250
Овес	100	140	140
Горох	104	140	140
Гречка	46	70	70
Просо	27	6,75	6,75
Вика зерно	16	32	32
Кукурудза	41	4,80	4,80
Мішанка	74	133	130
Корм. буряк	10	1,40	1,40
Силосні	2		
Цукров. буряк	170	51	
Коноплі	4	8	8
Картопля	36	300	
Огородини	10		
Заготівля добрив	План	Виконано	1297 тонн гною
Попіл	680	159	
Пташ. помет	850	262	
Гній Синець	1550	927	
Гній на чист. пар.	—	370	

Наявність сільгоспінвентаря, реманенту, коней, волів, корів

		Наявність	Відремонтвано
1.	Плуги	35	35
2.	Борони дерев'яні	80	80
3.	Борони залізні	10	10
4.	Гаки	35	35
5.	Катки	6	6
6.	Вози	36	24
7.	Сівники зернові	6	6
8.	Сівники бурякові	2	2
9.	Комплек. упряжі	30	30
10.	Штенваги ріж.	42	42
11.	Ярма	52	52
12.	Коней робочих	97	
13.	Волів робочих	7	
14.	Волів кастратів	44	
Ліс		План	Викон.
Заготівля лісу			238

**Передовики
на весняній сівбі колгоспу «Червоний трактор»
с.Кременна, 1946 рік**

№ з/п	№ бригади	Прізвище, ім'я, по батькові	Яку роботу виконував
1.	1	Ямборко Микола Олекс.	орав
2.	-«-	Парамей Ганна Кіндратівна	боронує коровою
3.	-«-	Ямборко Христина	сівник
4.	2	Воротний Гілько Калинович	сівник
5.	-«-	Шупер Ганна Дмитрівна	боронує коровою
6.	-«-	Шупер Ксенька Семенівна	боронує коровою
7.	-«-	Щерецька Явдоха Юхтимівна	боронує коровою
8.	3	Волос Василь Федорович	орав
9.	-«-	Поворознік Адам Филімонович	орав
10.	-«-	Медєцька Ганна Матвіївна	боронує коровою
11.	-«-	Костур Варвара Адамівна	боронує коровою
12.	-«-	Швець Варвара Семенівна	боронує коровою
13.	4	Осика Василь Іванович	орав
14.	-«-	Шітков Володимир Григорович	орав
15.	-«-	Садовський Федір Іванович	орав
16.	5	Козак Олекса Никифорович	орав
17.	-«-	Панькевич Захар Онуфрійович	орав
18.	6	Ямборко Гринь Федорович	орав
19.	-«-	Ямборко Дарка Федорівна	боронує коровою

Жителі Кременної, рятуючись від голоду, намагались виїхати з села в місто. Виїзд людей з села певною мірою рятував їх від голоду, який охопив Поділля в 1946–1947 рр. Але влада заборонила селянам видавати довідки на виїзд і паспорти, їм не продавали залізничних квитків, а втікачів силою повертали назад. Спасінням від голодної смерті було вербування на будівництво шахт, заводів. Молодь у примусовому порядку направляли на навчання у ФЗУ. З Кременної у післявоєнні роки виїхало на шахти Донбасу та інші будови понад півсотні осіб. Серед них брати: Володимир, Василь і Михайло Тетерваки та інші односельці. В листі до чоловіка, який працював у Донбасі в 1946 році, мешканка села писала: *«Якщо є можливість, забори нас туди, до себе, тому що тут ми голодуємо. За хліб вже забули, картоплі вистачить лише на тиждень...»*.

Жителі Кременної в ці часи налагоджували різні шляхи, щоб знайти зв'язки з населеними пунктами західних областей, дістати харчі на порятунок від голоду. Керівники, інші відповідальні працівники Кременної прикладали максимум зусиль для економічного розвитку села, налагоджували роботу усіх колгоспних підрозділів: бригад, ланок, ферм. Вишукували внутрішні резерви для подолання голоду серед селян.

Список
відповідальних осіб по колгоспу «Червоний трактор» с.Кременна
на 3 червня 1946 р.

Прізвище, ім'я, по батькові	Виконує роботу
Воротний Степан Д.	голова к-пу
Волос Петро Савович	зав. господ.
Шупер Микита Гр.	рахівник
Чубенко Антоніна Д.	пом. рахівника
Сірий Тимофій Ст.	обліковець
Шкробот Марія Я.	статист
Фанда Григорій Ів.	бригадир
Воротний Петро С.	бригадир
Шімков Григорій Ів.	бригадир
Панькевич Пилип Ф.	бригадир
Шморгал Адам Д.	бригадир
Кравець Федір С.	бригад. гор. бригади
Панькевич Олекса Д.	польовод
Козак Яків Ф.	бригадир
Шупер Михайло С.	бригадир
Сірий Григорій М.	зав. фермою
Шкробот Тимофій С.	ст. конюх
Волос Антон Ів.	вет. санітар
Рибак Степан С.	комірник
Комар Микита О.	пом. сторожа
Садовський Федір М.	дорожн. бриг.
Воротний Іван	бригадир
Банас Андрій Я.	лісов. бригадир

Селяни Кременної голодували, в той час як у 1947 р. в достатній кількості вирощував зерна Кременянський к-п ім. Жданова. Це могло забезпечити нормальне харчування селян. Тут валовий збір зернових склав 2665 ц, у тому числі зібрано: пшениці – 947, жита – 649, ячменю – 361, вівса – 453, гороху – 153, кукурудзи – 304, гречки – 30, проса – 17 центнерів. Проте було здано державі, у фонд Червоної армії 1643 ц, висіяно насіння – 277 ц. А на трудодні колгоспникам було видано мізер – тільки 143 ц, на трудодні трактористам – 22 ц.

У ті часи в селі можна було почути такі віршовані вирази:

*Ні корови, ні свині,
Тільки Сталін на стіні.
І показує рукою –
Йди на захід за мукою.*

Діти Кременної (1947 р.)

Продовольчих ресурсів вистачало в Городоцькому районі, в інших районах області. Так, за збір високих урожаїв зернових культур 1947 р. Президія Верховної Ради СРСР присвоїла звання Героя Соціалістичної Праці 38 передовикам сільського господарства Хмельниччини, в тому числі 11 працівникам колгоспу с.Летави сусіднього Чемеровецького району.

28 червня 1950 р. к-пи ім. Кірова, ім. Кагановича та ім. Жданова були об'єднані в єдине укрупнене господарство – в Кременянський колгосп ім. Жданова. Очолив новостворене господарство голова Навроцький Максим, головою ревізійної комісії обраний Семен Волос. У безстроковому (навічному) користуванні колгоспу було закріплено 2884 га земельних угідь, у т. ч. 168 га лісу, 27 га пасовищ, 28 га сіножатей. При цьому землі колгоспу обкладалися обов'язковими поставками рослинницької і тваринницької продукції. По вручених колгоспу зобов'язаннях земельна площа по обов'язкових зернопоставках включала 2124 га, а обов'язкових поставках продуктів тваринництва – 2375 га.

В об'єднаному колгоспі налічувалося 885 працездатних колгоспників, зокрема: 297 чоловіків (віком від 16 до 60 років) і 588 жінок (віком від 16 до 55 років). З числа наявного населення (чоловіків віком 60 і старше, жінок 55 років і старше) і дорослих непрацездатних було 375 осіб, а також 126 підлітків від 12 до 16 років. У рослинництві працювало 9 рілничих (606 осіб) та по одній кормодобувній (109 осіб), овочівницькій (43 особи), садівничій бригаді, в яких було 4 ланки. Усі бригадири мали початкову освіту. У тракторній бригаді працював 21 механізатор. При цьому по договору колгосп обслуговувала Городоцька машинно-тракторна станція. У тваринництві працювало понад 60 колгоспників: 7 доярок-скотарниць, 13 пастухів-скотарів, 13 свинарів, 24 конюхи, три птахівниці, 2 пасічники, 2 телятниці.

Особлива увага приділялася догляду за кіньми, які були головним тяглом при проведенні сільськогосподарських робіт. У колгоспних конюшнях працю-

вали конюхами Каплун Семен М., Волос Тимко М., Банас Олександр, Щур Іван, Воротний Степан Д., Коваленко Прокіп, Ферун Антон С., Осика Степан С., Воротний Василь, Шкробот Василь Ст., Ямборко Григорій, Кузь Лука, Рудницький Йосип, Шупер Федір С., Фанда Віктор Ів., Волос Микола, Ямборко Яків.

Серед їзових виділялися працьовитістю Ямборко Іван, Чубай Петро, Лагно Гринь, Волос Антон, Панькевич Яків, Волос Михайло, Садовський Володимир, Дмитрук Онуфрій, Порчнюк Микола, Коцур Гринь, Кравець Дмитро, Рибак Василь, Сірий Микола, Янковий Семен, Кузь Олекса, Лютий Антон, Лютий Станіслав, Нечай Василь, Гудовський Володимир, Клепацький Яків, Косман Сава, Лагно Матвій, Шупер Євгена, Грех Микола та ін.

Конюхи, їзові дбайливо ставилися до коней – цих розумних і працьовитих тварин, берегли їх як супутників у нелегкій колгоспній праці. Думаємо, що для сучасного покоління було б цікаво знати, якими були клички коней. Окремі з них називалися: Орлик, Барон, Голуб, Каблук, Жук, Сурок, Молоток, Зіркун, Беззуший, Чирвак, Лещ, Маланчий, Ігрок, Галка, Сова, Чайка, Лисиця, Ласточка, Маска, Цибуля, Ручка, Малютка, Зірка, Гільза, Мальвіна і т. ін.

У 1950 р. в Кременянському господарстві 297 колгоспників виробили 184270 трудоднів. При цьому найбільше навантаження на колгоспних роботах несли жінки. В колгоспі ім. Жданова на різних виробничих ділянках працювало майже два десятки бригад. Так, у польових бригадах було від 6 до 9 жіночих ланок.

Для збереження пам'яті про важку самовіддану хліборобську працю колгоспниць Кременної у повоєнні роки назвемо частково віднайдені в архівах їхні прізвища (імена подаємо такі, як вказано в документах).

БРИГАДА №1.

Ланка №4. Манельська (Медецька) Ольга (ланкова), Парамей Анна, Кравець Ольга, Кравець Варвара, Кривенко Марія, Навроцька Парашка, Банас Таня, Кіт Ульяна, Банас Олександра.

Ланка №6. Козачишина Анна В. (ланкова), Жмерецька Явдоха, Королівська Явдоха, Королівська Анна Д., Каплун Явдоха, Каплун Марія, Каплун Єва, Каплун Варвара, Федоровіч Раїса.

Ланка №7. Горбата Дарка (ланкова), Горбата Ольга, Ямборко Лукія, Ямборко Ольга, Банас Анна, Сіра Ксенька, Горбата Настя, Баран Анна, Воротна Віра, Воротна Галина, Кишко Галина, Волос Анна.

Ланка №8. Садовська Марія (ланкова), Шупер Анна, Шупер Марія, Воротна Віра, Нечай Марія, Нечай Мотря, Нечай Тетяна, Чагарин.

БРИГАДА №2.

Ланка №1. Шкробот Ксенька (ланкова), Козак Ганна, Козак Явдоха, Шкробот Варвара, Рижа Наталка, Воротна Люська (?), Данькова Анна, Кузь Ленька, Чорна Антоніна.

Ланка №2. Романчишина Олена (ланкова), Романчишина Ольга, Рижа Марія, Рижа Анна, Воротна Явдоха, Райко Анна, Свенар (?) Антоніна, Ферун Марка, Костур Антоніна, Лагно Антоніна, Осика Анна.

БРИГАДА №3.

Ланка №1. Вовчок Анна Гр. (ланкова), Свенар Антоніна, Вовчок Анна Андр., Коцур Анна Прок., Данькова Марія, Фанда Варвара, Шупер Ксенька.

Ланка №2. Данькова Єва Гнат. (ланкова), Шупер Варвара, Мартинчук Анна, Лагно Анна, Лагно Варвара, Шімкова Міхаська, Волос Ксенька, Ямборко Антошка, Ямборко Варунька, Шупер Віронька, Данькова Варвара.

Ланка №3. Дмитрук Манька (ланкова), Кравець Женька, Банас Віхта, Коротах Анна, Поворознік Варвара, Поворознік Ольга, Поворознік Марія, Горбата Варвара, Шімкова Марія, Лагно Варунька, Данькова Анна Р., Лагно Дарка.

Ланка №4. Данькова Антоніна (ланкова), Данькова Віра, Кузь Варвара, Кузь Анна, Ямборко Варвара, Поворознік Льонька, Мигига Анна А., Мигига Анна Т., Шупер Текля, Шупер Гіруська.

Ланка №5. Шкробот Марія Ів. (ланкова), Шкробот Фрасина, Шупер Анна Ів., Шупер Марія Ром., Гуменюк Анна, Волос Марка, Ріжа Варвара, Щербань Людка, Каготка Парашка, Шупер Анна.

Ланка №6. Шморгал Марія Д. (ланкова), Шморгал Маруська, Шморгал Вірка, Каплун Варвара, Баран Надя, Кішко Варвара, Попова Сянька, Сіра Софія, Жембовська Настя, Волос Надя.

Ланка №7. Банас Марія Т. (ланкова), Банас Марія Гавр., Комарська Льонька, Банас Юлька, Чагарин Катерина, Бурка Анна Ст., Фірунь Анна, Данькова Анна Ліон., Лагно Марка, Ямборко Наталка.

Ланка №8. Данькова Віра Ів. (ланкова), Данькова Анна Ів., Данькова Софія, Тервак Текля, Кравець Маришка, Кравець Анна, Кузь Анна Ол., Кузь Анна А., Косман Марія, Ямборко Наталя.

Ланка №9. Щур Анна Ант. (ланкова), Горбата Анна, Брик Надя, Шупер Маринка, Банас Ганна, Білецька Віра, Сіра Ганна, Фанда Ганна, Свинар Ганна.

БРИГАДА №4.

Ланка №1. Дмитрук Євгена П. (ланкова), Кузь Варвара, Шкробот Наталка Ів., Шкробот Анна Ів., Шкробот Євгена Фед., Шкробот Анна Мик., Фанда Анна Ант., Гуменюк Дарка, Король Віра.

Ланка №2. Даньків Гелена Тим. (ланкова), Даньків Варвара Тим., Гуменюк Олександра, Ямборко Віра, Шкробот Парашка Кир., Шкробот Анна Петр., Сільнича Варвара, Осика Анна Ант., Шкробот Надя Ів., Шкробот Варвара Ів.

Ланка №3. Підсікіра Анна (ланкова), Ямборко Віра Ром., Шкробот Олена, Малькут Анна Павл., Гуменюк Марія Ів., Шкробот Варвара Фед., Банас Анна Гр., Кучмась Женька, Гуменюк Сянька, Гуменюк Анна.

Ланка №4. Драгусь Віра (ланкова), Коцур Дарка, Рибак Анна, Гуменюк Наталя, Рибак Манька Тим., Рибак Манька Кир., Кравець Варвара, Гошук Марія, Банас Віра, Рудницька Віронька, Банас Марія Сем.

Ланка №5. Гоцак Варвара (ланкова), Шупер Анна П., Гоцак Гелена Ф., Шупер Марія Матв., Шупер Марія Андр., Шатурська Манька, Бельська Броніслава, Гуменюк Мотря, Банас Ксеня, Гоцак Марія, Гоцак Наталка.

Ланка №6. Волос Віра Анд. (ланкова), Фанда Марія Ст., Осика Янка, Костур Явдоха, Осика Варвара, Осика Ярина, Осика Люська, Осика Марія, Тетервак Тодонька, Королівська Палажка, Королівська Ольга, Романишина Явдоха.

Ланка №7. Банас Янка (ланкова), Баран Текля, Осика Анна Лук., Баран Манька, Банас Броня Ів., Банас Петрунька, Кіт Ксенька, Осика Домка, Бельська Руська, Ямборко Наталка.

Ланка №8. Ямборко Антоніна (ланкова), Ямборко Явдоха, Ямборко Олена Мак., Ямборко Настя Ів., Ямборко Парашка Фед., Ямборко Єва, Волос Віра Сав., Твердола Варвара, Поворознік Домка, Шкробот Віра.

Ланка №9. Мельник Віра Ів. (ланкова), Мельник Маланка Куз., Мельник Марка, Мельник Дунька, Мельник Варвара, Банас Віра, Трембіцька Парашка, Садовська Якилина, Коцур Марія Філент.

Урожайність по бригадах (1952 рік)

	1 бриг.	2 бриг.	3 бриг.	4 бриг.	город
1. Зернові культури					
урожай по плану	19	20	18	17	—
фактично (ц)	11	13	12,2	12,8	—
2. Цукрові буряки:	200	218	227	227	
урожай по плану	102	108	109	104	
фактично (ц)	150	150	150	150	—
3. Картопля (ц)	40	39	43	42	—
4. Овочеві культури				-	125

Високими були затрати трудоднів по всіх 4-х бригадах: при плані 284264 було виконано 182537 трудоднів, недовитрачено 101727 трудоднів, зокрема в будівництві при плані 48945 трудоднів було виконано 10990.

Затрати трудоднів по бригадах

			жито	пшениця	ячмінь	овес	всього
1 бригада		21362	903	3721	544	330	15864
2 бригада		21035	1099	3873	382	190	14617
3 бригада		17371	977	3949	617	213	11615
4 бригада		14044	797	3357	705	221	8963
Будівн.	48945	10990					
Адміністрац.	8280	7576					
Всього по колгоспу	284264	182537	недовитрачено 101727				

Колгосп утримував у державному плановому порядку 352 голови ВРХ, 292 свиней, 267 овець, 1477 голів птиці (701 курей), 102 бджолосім'ї, 246 коней. Середньорічний надій молока на одну корову становив 773 літра (за планом 1515 л.), середній річний настриг на одну наявну вівцю – 1,5 кг. (план 2,9 кг), середня яйценосність на одну середньорічну несучку-курку – 38 шт. (план 80 шт.). Державі за обов'язковими поставками та договорами контрактації було поставлено 2516 ц зерна (належало до здачі 2866 ц), цукрових буряків 36225 ц, картоплі 153 цнт (план 429 ц), овочів 309 (план 536 ц), сіна 576 цнт (план 303 цнт), м'яса (в живій вазі) 127,3 цнт (план 128 цнт), молока 355 цнт (план 392 цнт), вовни 212 кг (план 385 кг), яєць 12713 шт. (план 49445 шт.). Загалом одержано за рік продуктів у сирому і переробленому вигляді з колгоспного господарства: 993 кг м'яса і сала, 31 шкіру ВРХ, 44260 л молока коров'ячого і 327 овечого, 253 кг вовни, 8325 яєць, 130 кг меду, 35 кг воску, 19 кг масла коров'ячого. Державі було здано 23 ВРХ, 45 свиней на суму 3144 крб. Колгосп мав великі зобов'язання перед державою по здачі продукції. Наприклад, у 1950 р. обов'язкові поставки по договорах контрактації складали: 2526 ц зерна, 36225 ц цукрових буряків, 355 ц молока, 153 ц картоплі, 309 ц овочів, 128 ц у живій вазі м'яса, 2 ц насіння конопель, 576 ц сіна, 212 кг вовни, 12713 шт. яєць.

На колгоспних роботах 549 жінок виробили 89895 трудовнів, а 297 чоловіків заробили 76502 трудовнів. Крім того, 63 особи, що повернулися в колгосп, виробили 2935 трудовнів, 335 престарілих, непрацездатних виробили 14446, а 35 підлітків від 12 до 16 років – 712 трудовнів. Зокрема, 380 жінок від 16 до 55 років виробили від 100 до 200 трудовнів, 138 жінок – від 200 до 300, 29 – від 300 до 400, і 2 – понад 400 трудовнів. Серед чоловіків від 16 до 60 років від 100 до 200 трудовнів виробили 100 колгоспників, від 200 до 300 – 96, від 300 до 400 трудовнів – 50 і понад 400 трудовнів – 51 колгоспник. Менше обов'язкового мінімуму трудовнів виробили 154 колгоспники, з них 56 – новоприбулих і 35 підлітків.

Адміністративний і обслуговуючий персонал колгоспу виробив 7925 трудовнів, у т. ч. 316 за працю на полі і фермах. Бригадирам-рослинникам нараховано 4814, завідуючим тваринницькими фермами – 2659 трудовнів.

Поступово зростали прибутки господарства. У 1950 р. прибуток колгоспу від рослинництва склав 584,5 тис. крб., від тваринництва (крім сум, зарахованих на рахунок капіталовкладень) – майже на 26 тис. крб. Зокрема, від ферм: великої рогатої худоби одержано 9876 крб., свинарської 9635 крб., вівчарської 2495 крб., птахівничої 1863 крб., бджільництва 1488 крб. Інші грошові прибутки складали 59427 тис. крб., з них: від заробітків на стороні 1119 крб: від надання тягової сили колгоспникам 4695 крб., від процентів на поточному раху-

нку і облігацій держпозик 263 крб., від страхових відшкодувань за загиблі посіви 6720 крб.

Отримання прибутків дало змогу видати грошових прибутків на трудодні колгоспникам і трактористам у сумі понад 289682 крб. У тому числі колгоспникам (включаючи пом. комбайнерів) було видано 219682 крб., з них додаткова оплата по основній технічній культурі – цукровому буряку 14022 крб. До 01.01.1951 р. колгоспникам видано авансом у рахунок оплати трудоднів 1950 р. 56315 крб.

У середньому до видачі колгоспникам на один трудодень, включаючи видачу по додатковій оплаті праці, нараховувалося: 1 крб. 28 коп. і 0,600 кг зерна, 0,9 кг соломи. Трактористи отримували 2 кг 150 г зерна. До 01.01.1951 р. було нараховано гарантійний мінімум оплати трактористів у розмірі 3 кг зерна на 1800 трудоднів, комбайнерів – по 2 кг зерна на 10138 трудоднів. До речі, трактористами МТС в 1950 р. було виорано: на весняній оранці 177 га, піднято 287 га парів і 1082 га зябу. Разом з тим, борги членам колгоспу (без трактористів) сягнули 62244 крб., у т. ч. голові, заступнику голови і рахівнику колгоспу 2254 крб.

При цьому витрати на виробничі потреби колгоспу складали майже 163,5 тис. крб. Найбільше коштів йшло на оплату робіт: 44,0 тис. крб. – машинно-тракторній станції (грішми), по 17 тис. крб. на придбання мінеральних добрив і пально-мастильних матеріалів, 11,6 тис. на ремонт техніки, будівель і обладнання. Понад 13,6 тис. крб. виділялося на оплату праці голови колгоспу, його заступників та бухгалтеру.

Колгосп щорічно сплачував понад 63,7 тис. крб. податків, у т. ч.: майже 31,9 тис. крб. прибуткового податку, 23,9 тис. крб. обов'язкових страхових платежів і 7,9 тис. крб. платежів по добровільному страхуванню. По прибутково-видатковому кошторису було намічено провести витрати: а) на сплату податків, страхових платежів і зборів 85350 крб.; б) на повернення довготермінових позик по капіталовкладеннях 21460 крб.; в) на виробничі потреби 151920 крб.; г) на адміністративно-господарські витрати 4819 крб. Було сплачено 5650 крб. банку позик на виробничі потреби та майже 24 тис. крб. боргів різним організаціям і особам (крім боргів по капіталовкладеннях). В остаточний розрахунок колгоспникам і трактористам видано грішми по трудоднях за минулі роки 59930 крб. Від грошових прибутків йшло 146173 крб. відрахувань, з яких 14293 крб. на культурні потреби і 131783 крб. на поповнення неподільного фонду.

Якщо на 01.01.1950 р. у касі колгоспу було 5784 крб., то на 01.01.1951 р. – понад 587 тис. крб. Поточні рахунки зросли з 20236 крб. до 23420, а рахунок капіталовкладень збільшився з 25376 крб. до 76995 крб. Однак, борги членів колгоспу зросли з 15458 крб. до 16897 крб., у т. ч. натурою по трудоднях – з 206 крб. до 2176 крб., грішми по трудоднях – з 111535 крб. до 19721 крб.

На 1 січня 1951 р. у наявності колгоспу було 2614 ц зерна, у тому числі: 135,5 ц озимої і ярої пшениці, 314,9 ц жита, 576,7 цнт. ячменю, 312 ц вівса, 276,5 ц кукурудзи (в качанах), 18,2 ц насіння конопель, 656 ц картоплі, 296 ц насіння сіяних трав, 1006 ц сіна, 24235 ц соломи.

Організацію роботи в усіх господарських структурах забезпечували керівні кадри, насамперед члени правління колгоспу, бригадири, ланкові, завідуючі фермами, бухгалтерські працівники, які піднімали післявоєнне господарство.

Керівні кадри колгоспу ім. Жданова (1953 р.)

№ з/п	Прізвище, ім'я та по батькові	Посада	Рік народ.	Національність	Партійність	Безперер. стаж роб. на даній посаді
1.	Мельник Степан Олексійович	гол. к-пу	1904	укр.	чл. КПРС	1
2.	Шімков Михайло Іванович	заст. гол. к-пу	1919	укр.	чл. КПРС	1
3.	Ямборко Григорій Захарович	Завгосп	1910	укр.	б/п	1
4.	Кравець Дем'ян Савич	бриг. тракт. бриг., чл. правл.	1914	укр.	б/п	1
5.	Нечай Степан Іванович	член правл.	1919	укр.	чл. КПРС	1
6.	Шупер Василь Іванович	член правл.	1927	укр.	чл. КПРС	-
7.	Козак Микифір Тодосович	член правл.	1897	укр.	б/п	-
8.	Шкробот Антон Михайлович	бриг. буд. бр. чл. правл.	1908	укр.	б/п	1
9.	Підцікера Галина Іванівна	ланкова, чл. правл.	1919	укр.	б/п	3
10.	Сільничий Григорій Афанасійович	бухгалтер	1914	укр.	б/п	1
11.	Волос Михайло Дмитрович	пом. бухг.	1919	укр.	чл. КПРС	1
12.	Чубенко Антоніна Дмитрівна	рахівник	1918	укр.	б/п	9
13.	Сірий Тимофій Степанович	рахівник	1914	укр.	б/п	9
14.	Кишко Макар Михайлович	рахівник	1900	укр.	б/п	2
15.	Воротний Василь Семенович	рахівник	1930	укр.	чл. КПРС	1
16.	Даньків Василь Феодосійович	бригадир	1907	укр.	б/п	3
17.	Рибак Дем'ян Макарович	бригадир	1914	укр.	б/п	4
18.	Волос Семен Юхимович	бригадир	1913	укр.	чл. КПРС	1

№ з/п	Прізвище, ім'я та по батькові	Посада	Рік на-род.	Націо-на-льність	Партій-ність	Безперер. стаж роб. на даній посаді
19.	Шкробот Тимофій Михайлович	ст. конюх	1901	укр.	б/п	3
20.	Шкробот Петро Михайлович	зав. ферм. ВРХ	1908	укр.	б/п	1
21.	Гудовський Володимир	зав. ферм.	1916	укр.	б/п	1
22.	Рибак Степан Савич	зав. птах. фермою	1918	укр.	чл. КПРС	4
23.	Сірий Григорій Микитович	бригадир ферми	1913	укр.	б/п	1
24.	Лапко Макар Григорович	зав. фермою	1896	укр.	б/п	2
25.	Козак Яків	бригадир	1889	укр.	б/п	5
26.	Савчук Віра Григорівна	комірник	1920	укр.	б/п	3

Досить жорсткою була державна соціальна політика. В особистому домашньому господарстві колгоспників заборонялося тримати коней, сільгоспінвентар, обмежувалися розміри земельних присадибних ділянок, кількість домашньої худоби. Сільські жителі були позбавлені паспортів, відлучатися з села можна було тільки за довідкою сільради чи колгоспу.

Однак, не дивлячись на вкрай незадовільну державну соціальну політику, колгоспники своєю самовідданою працею не тільки відроджували зруйноване війною село, але й активно розвивали колгоспне виробництво.

Правління господарства на своєму засіданні розглянуло і прийняло в члени колгоспу 18 громадян 1936 року народження. Ними стали Кравенко Володимир Тимофійович, Баран Сава Панасович, Раранишен Ганна Омелянівна, Федорович Євгена Михайлівна, Кишко Ганна Михайлівна, Садовський Петро Іванович, Панькевич Григорій Андрійович, Шупер Євгена Михайлівна, Сікорський Броніслав Станіславович, Мороз Роза Тимофіївна, Палітун Вавара Семенівна, Закордонський Володимир Кирилович, Даньків Анатолій Олексійович, Кишко Дмитро Семенович, Мегега Василь Антонович, Комар Леонід Антонович, Ферун Ганна Андріївна. Новим членам колгоспу були виділені номери на присадибні земельні ділянки та надана можливість користуватися послугами колгоспу.

Соціально-економічна ситуація в господарстві була непростою. Давалася ознаки жорстка політика держави. Від колгоспів вимагалася повна віддача наявних ресурсів і збільшення виробництва продовольчих ресурсів. З України продовжували викачувати хліб, м'ясо, овочі для забезпечення розвитку нових міст, промислових гігантів, шахт, електростанцій.

Відповідно зобов'язували колгоспи брати підвищені соціалістичні зобов'язання. Особливо напруженим для колгоспу були 1952–1953 рр.

Соцзобов'язання колгоспу ім. Жданова на 1952 рік

Назва культур	Взято зобов'яз.	Виконано зобов'яз.	По колгоспу ім. Молотова
Оз. пшениця	26,25	16,9	21,80
Оз. жито	23	12,88	25,50
Ячмінь	18,2	10,0	19,0
Овес	19	9,70	13,40
Горох	20	10,05	12,00
Гречка	18,1	5,30	2,33
Просо	21	2,80	
Кукурудза	26,2	2,03	14,30
Цукровий буряк	375	104,6	122
Коноплі насіння	7	2,5	2,40
Картопля	210	41,40	100
Овочеві	110	40	30
Корм. буряк	256	77	46

Початок 1950-рр. виділявся посиленою увагою до розвитку тваринництва, збільшення поголів'я ВРХ, свиней, овець, птахівництва. Так, на свинофермі високих показників добивалися Косман Варвара К., Сандурська Віра П., Мацюра Таїсія Д., Мацюра Людмила Т., Бельська Владислава А., Шеремета Віра Ю., Свіжа Ганна А., Мушинська Юля, Дмитрук Марія, Орел Марія П., Шупер Ксеня М., Шупер Галя М., Дмитрук Мотря, Дмитрук Ганна Я., Мацюра Варвара А., Люта Юзя, Слободян Йосип, Шімков Іван (повар), Бурка Федора, Здоровик Олександра.

Біля великої рогатої худоби роботи виконували Кишко Мілька, Втимус Ганна, Ровак Валентина, Мушинська Владислава, Парамей Антоніна, Жимбовська Євгена, Шкробот Антоніна, Мазур Фавроня, Садовська Ганна, Рижа Катерина, Данькова Явдоха, Чепко Ганна, Поленчук Наталя, Рибак Настя, Мацюра Іван, Волос Трохим.

Розведенням овець займалися Рибак Степан Савович, Королівська Віра, Гуменюк Варунька, Драгусь Віра. На птахфермі працювали три безмежно працьовитих Варвари: Варвара Банас, Варвара Парамей і Варвара Малькут, а з ними Шупер Олена і Шкробот Броня. Напружена щоденна праця давала помітні результати праці у всіх галузях сільськогосподарського виробництва.

По тваринництву – продуктивність

	Взято зобов'яз.	Виконано зобов'яз.
Надоїти молока на 1 фур. корову	2000 л	540 л
Одержати молодняка на 100 кор.	95 тел.	76
Одержати вівцематок 100	115 ягнят	138
Одержати кобил 100	75 лошат	68

Одержати на 1 свиноматку	17 поросят	8
Настриг вовни	3,6 кг	2,00
На 1 несучку	85 яєць	35 яєць

Витрачання грошових ресурсів у 1952 р., крб.

1. Прибутковий податок	99928
2. Обов'язкові страхові внески	31393
3. Добровільне страхування	19872
4. Інші податки і збори	327
5. Повернення довготермінових позик	22534
6. На поточний ремонт інвентарю	4333
7. Лікування тварин	1796
8. Затрати на міндобрива	31203
9. Затрати на пальне і мастило	23602
10. Закупівля матеріалів	13782
11. Закупівля дрібного інвентарю	7976
12. Закупівля насіння	23973
13. Закупівля фуражу	9959
14. Оплата мтс грошима	7227
15. Оплата найманих спеціалістів	8400
16. Інші затрати	10155
17. Кінні витрати	4070
18. Нараховано додатково оплату голові, заступнику і бухгалтеру	7020
19. Відраховано на культ. потреби	4576
20. Відраховано в неподільний фонд	91528
21. Відраховано на потреби нового року	4576
22. Відраховано на покриття дрібного інвентарю	28610
Всього витрат:	457639

Виробнича діяльність колгоспу була під жорстким контролем Городоцького райкому партії, райвиконкому, інших контролюючих організацій. Крім офіційної звітності, з колгоспу не вилазили різного роду ревізори.

Виконання виробничого плану колгоспу ім. Жданова в 1952 році

№ з/п	Назва культур	План посіву		Урожайність	
		план, га	виконання, га	план з 1 га, ц	виконання з 1 га, ц
1.	Оз. пшениця	564	590	20	16,90
2.	Жито	251	225	18	12,88
3.	Ячмінь	163	227	18,5	10,00
4.	Овес	66	56	18,5	9,70
5.	Просо	40	10	18	2,80
6.	Гречка	80	100	11	5,30

7.	Кукурудза	90	84	26	1,03
8.	Бобові	100	107	13,5	10,05
9.	Вика на зерно	20	20	13	0,15
10.	Цукрові буряки	270	270	218	104,6
11.	Рапс	28	28	9	4,82
12.	Картопля	30	50	150	41,40
13.	Капуста	3	4,85	110	40
14.	Огірки	4	2,15	105	43,50
15.	Помідори	3,2	3,30	110	47
16.	Цибуля	1,45	1,30	125	10,60

Невиконання плану урожайності всіх сільськогосподарських культур стало результатом того, що колгосп не виконував намічених агрозаходів.

Показники виконання агрозаходів 1952 р.

Види робіт	План	Вивезено
Вивезення гною	12390 т	4000 т
Заготівля попелу	1620 ц	800 ц
Заготівля компосту	810 ц	790 ц
Завезення мін. добрив	4700 ц	2570 ц

Самовіддано працювали у тваринницькій галузі, внесли значний вклад в її розвиток: Шкробот Тимофій Михайлович – ст. конюх, Шкробот Петро Михайлович – зав. фермою ВРХ, Гудовський Володимир – зав. свинофермою, Рибак Степан Савич – зав. птахофермою, Сірий Григорій Микитович – бригадир ферми, Лагно Макар Григорович – зав. вівцефермою.

Розвиток тваринництва по колгоспу ім. Жданова в 1952 році

	План на початок року (гол.)	Виконано на кінець року (гол.)
ВРХ	446	447
Свиней	490	490
Овець	300	437
Птиця різна	1990	1329
Бджолосімей	220	182
Коней	286	269

На 1953 р. колгоспу встановлено мінімум поголів'я худоби по великій рогатій худобі – 400 голів, у т. ч. по коровах 141 гол., по свинях – 460 гол., по вівцях – 290 гол. Упродовж року отримано приплоду: 45 лоша́т, 43 теля́т, 106 ягнят (від 97 вівцематок), 450 поросят (від 64 свиноматок).

Не дивлячись на значне нарощування виробництва с/г продукції, через високі державні поставки та податки з громадян село залишалося збідненим.

Виконання планів державних поставок

	План (ц)	Виконано (ц)
Держ. поставка	1794	2430
Натур. оплата МТС	6194	4928
Картопля поставка	1000	1000
Картопля натур. оп. МТС	138	133
Овочі	577	476
Поставка м'яса ВРХ	9538	9538
Поставка м'яса свиней	8289	3189
Поставка молока	77327 л	29917 л
Поставка яєць	120871 шт.	53168 шт.
Поставка вовни	844 кг	631 кг
Контрактація цук. буряка	17729 ц	17729 ц
Натур. оплата МТС	10583	10583
Коноплі насіння	75,70 кг	65,37 кг

Непомірно високими були розміри обов'язкових податків і зборів: обов'язкових платежів, обов'язкових і «добровільних» страховок, довгострокових і короткострокових позик.

Показники платежів податків і зборів:

<i>Обов'язкові платежі</i>	<i>99928</i>	<i>70928</i>
<i>Обов'язкова страхова</i>	<i>31393</i>	<i>15000</i>
<i>Добровільне страхування</i>	<i>19872</i>	<i>19872</i>
<i>Платежі довгострокових позик</i>	<i>50628</i>	<i>50628</i>
<i>Платежі короткострокових позик</i>	<i>15000</i>	<i>15000</i>

Грошові прибутки колгоспу 1952 року

	План	Виконання	
1. Від рослинництва,	951509	343720	-607789
в т. ч. цукрові буряки	687200	128183	-559017
2. Від тваринництва:	202445	63972	-138473
ВРХ			
свиней	85175	28096	-57079
овець	16702	7244	-9458
птиця	4918	2325	-2593
бджоли	4000	-	-4000
інші	24000	1300	-22700
Торф	7800	1430	-6370
	30000	33807	+3807
Всього грошей	1190754	457639	-733115

Якщо колгосп прибуткову частину кошторису виконав лише на 38,4%, то видаткову частину виконав на 100%.

При цьому районне керівництво критично оцінювало роботу правління колгоспу. Зокрема, вказувалось на низьку організаційну роботу, недостатнє проведення зборів колгоспників. На загальних зборах не ставилось важливих завдань, що призвело до низького рівня по урожайності, низької продуктивності тваринництва, великого падежу худоби, до недисциплінованості деяких колгоспників.

Правління колгоспу, бригадири, зав. фермами не забезпечували належного економного витрачання матеріалів, пального. Не велася достатня бережливість в колгоспі проти передчасного зношення дрібного інвентарю, сільськогосподарських машин. Не контролювалися терміни зношеності майна, інвентаря, які передчасно списувалося, а інвентар закуплявся новий. Всі безгосподарські дії забирали десятки тисяч карбованців щорічно.

Однак, у кінці 1950-х – на початку 1960-х рр. на покращення життя кременян вплинуло зменшення податків, скасування натуральних поставок з присадибних господарств, обов'язкової передплати на державну позику, плати за навчання у старших класах шкіл.

У цей період відзначилося розмахом житлове будівництво. Відбувалася заміна солом'яних дахів на черепичні, шиферні. Односельці безкоштовно спільними зусиллями будували хати. Цей захід називався «толока», який набрав масового характеру. І ще він відбувався весело, працюючі співали пісень, створювалася доброзичлива творча ситуація.

Запроваджувалася електрифікація. У 1958 р. в селі встановлена дизельна електростанція, що забезпечувала електроенергією адміністративні, виробничі приміщення, ферми, деякі найближчі селянські оселі по 2–3 години на добу. В побут входило проводове радіомовлення. Спільними зусиллями енергетиків і колгоспу 1963 р. село було підключено до державних електромереж – Городоцького енергопоїзда.

У Кременній діяли сезонні колгоспні ясла. В них працювали: завідувача яслами Парамей Варвара К., виховательки Щур Ганна Г. і Поворознік Валентина Л., няньки Кишко Варвара Ф., Кишко Марія В., Шупер Ганна, Банас Явдокія, повар Шупер Павло Ф., пом. повара Лагно Марія Т.

Було налагоджено змістовну роботу клубу, бібліотеки. Великою популярністю користувався духовий оркестр, який обслуговував не тільки громадсько-політичні та культурно-масові заходи, був невід'ємною складовою кожного весілля. У школі залучено до навчання дітей, які в роки окупації не відвідували навчальні заклади. У ті часи в школі с.Кременної вчителями працювали Антоніна Федорівна Гуменюк, Віра Матвійвна Волос, Ганна Андріївна Ферун, Антоніна Василівна Капелюк, Ганна Дмитрівна Янкова та інші. Вони були не тільки вчителями, але й ідеологічними працівниками, громадськими активістами. Про

одну з передових колгоспниць – свою тітку Ганну Осіку – добрим словом згадує ветеран колгоспу О.Л.Сухорук: «Осіка Ганна Луківна, 1906 року народження, працювала в кременянському колгосп, з початку його створення. З 1932 року по 1941 рік була ланковою, ініціатором руху п'ятисотниць по вирощуванню цукрових буряків. По 1958 рік знову працювала ланковою. Після виходу на пенсію, ще до 1980 року обробляла буряковий лан, допомагала молодим працівникам. За самовіддану працю Осіка Ганна була нагороджена медаллю «За доблесний труд в Великой Отечественной войне 1941–1945 гг.» і медаллю «Тридцать лет победы в Великой Отечественной войне 1941–1945 гг.». Честь і слава про таких трудівників збережеться в історії села Кременної».

Колгоспна ланка с.Кременна

Про колгоспне повоєнне життя розповідає мешканець Кременної **Панкевич Володимир Олексійович (1942 р.н)**. «Мій батько Олексій Панкевич народився 1900 р. у с.Кременна і був наймолодшим сином у сім'ї селянина Дем'яна Панкевича. Вчився в церковнопарафіяльній школі, був відмінним учнем, співав в церковному хорі.

Батьки мали власну землю, сільгоспінвентар. Батько рано завів сім'ю – його дружиною стала Текля Гуменюк з Шиянець, народилася в селі Кременна в 1903 році. Молоді батьки мали 5 синів, дружно працювали на землі. Вони одними з перших вступили в

колгосп: здали землю, коней, сільгоспінвентар і стали сумлінно працювати. На колгоспних зборах батька завжди вибирали до правління: працював тато на різних ділянках роботи: бригадиром, комірником, помічником агронома.

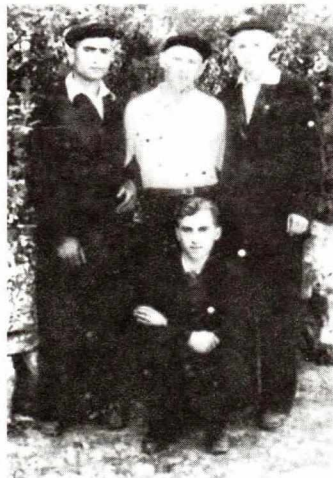
Дуже важко сім'я пережила голодомор 1932–1933 рр. – двоє діток померли. Ще не оговталися від голодомору, як прийшла страшна війна. Батька на війну не забрали, тому що він був важко травмований – вивихнутий хребет довго не міг ходити.

Від важкої роботи мама ще молодою важко захворіла поліартритом, астмою. Лікуватися тоді не було змоги. Часто наступали приступи астми – мама не могла дихати. Від поліартриту руки попухли в суглоб, неможливо щось взяти – були страшні болі. Коли хвороба відступала на деякий час, мама так-сяк працювала.

На початку війни в 1942 році народився шостий син, Володя – це я. Мама розказувала, як одного разу в хату зайшов з автоматом німецький солдат. Мама поралася біля печі, а я зовсім малий сидів на припічку і в руках тримав картоплю. Німець побачив все це, мама дуже настрашилася, цей солдат показував на пальцях, що в нього теж є троє діток. Він виїняв з кишені шоколад і дав його мені. Німці теж були всякі – добрі і жорстокі.

У 1945 році закінчилася ця клята війна, багато сусідів, односельців не повернулося з фронтів. Змучені жінки важкою колгоспною працею підіймали діток – не було, практично, нічого: ні дров, щоб зимою зігріти хату, нічого було попоїсти (крім бараболі), нічого було одягнути, взути – в таких злиднях жили мої односельці, мої друзі.

Колгоспникам за надто важку роботу грошей не платили – писали палички (трудодні), і тільки в кінці року на ці трудодні нарахували декілька кілограмів зерна: пшениці, жита. Це зерно треба було ще й змолоти на муку, чи крупу. А мололи їх вручну на жорнах, які не в кожній сім'ї були. У 1933 р. сільська влада вилучила жорна. Якщо їх знаходили, то розбивали. Люди пізно вночі, хто в льосі, чи в коморі вручну крутили ці важкі каменюки, щоб змолоти бодай жменьку зерна і приготувати пісню, таку-сяку кашу чи галаюху. А ще обкладали податками кожне плодове дерево. Люди вирубували сади, щоб не платити ці податки. Треба було державі здати яйця, картоплю, молоко. Ще й обкладали облігаціями. Я пам'ятаю, як під вечір мама доїла корову і мені малому давала бутель молока, щоб його занести в молочарню. Треба було

*Друзі-кременяни:
Володимир Панькевич,
Вася Рибак,
Вася Горбатий,
Толя Гель*

іти через кладовище. Туди йшов – ще було видно, а назад – вже ставало темно і було дуже страшно. Розумієте, чому?

Пам'ятаю, як я і мої однолітки весною (ще не зійшов сніг), а ми вже босими ногами бігали попід хатою і дуже раділи, що вже скоро буде тепло і сонячно. На горбах, де сніг вже зійшов, ми били пекара, не було ні радіо, ні телевізора, але ми, діти, були дуже щасливі.

Далі наступала пора пасти корів чи кіз на березі річки, бо забороняли пасти на парах (це коли поля не засівали, а залишали, щоб земля віддыхала, тоді на цих полях краще родили сільгоспкультури).

Настає пора жнив. Жінки вручну серпами жали жито чи пшеницю, в'язали снопи, із цих снопів складали полукіпки, щоб зерно підсихало. Наші матері шили з клаптиків матерії торбинки і ми збирали колоски в ці торбинки. Це теж забороняли збирати. Сторож, який був без ноги і руки, на коні ганявся за нами, щоб ми не збирали колоски. Бувало, назбираємо цих колосків, почистимо, і наші мами зварять кашу, без всяких жирів (на воді), а яка ця каша була смачна!

Все літо і осінь ми босими ногами бігали по стерні, а восени ходили до школи, аж до заморозків, і тільки тоді, коли трава ставала ранком білою від приморозків, діставали камаші, які за літо зовсім засихали, розмочували, бо другого взуття не було. Так ходили аж до снігів, дороги ніхто не чистив від снігу, а тоді були дуже великі сніги. Ходили хто в чоботях, хто в шитих валянках з галошами.

Прийшовши зі школи, треба було допомагати батькам по господарству: принести з криниці води, яка була під горою за рікою, напоїти худобу, нарізати січки для корови і т.п. Після домашньої роботи бігли кататися на санках чи лижах. А вже як стемніє – робимо уроки. Зимою дні короткі, то уроки готували при каганці (так називали лампу), бо світла електричного не було. Аж вже десь у 1955 р. підвели електроосвітлення і проводове радіо, слухали радіопередачі, новини. Мені подобалася радіопередача «Театр перед мікрофоном».

Так підросли дитивійни, мої однолітки, мої земляки. Закінчували сільську семирічку, і хто завербовувався на Донбас у шахти, кого забирали у ФЗО, декого забирали в армію, а дехто продовжував вчитися в с.Лісоводах, щоб отримати середню освіту.

З роками село відродилося. Його розквіту сприяла спільна господарська діяльність у знаменитому Лісоводському колгоспі «Україна». Сьогодні в селі великі будинки односельців, асфальтовані дороги, село газифіковане, є водопровід, у кожній хаті є телевізор, телефон. Кожен хазяїн має автомобіль, чи мотоцикл. Одним словом – моє рідне село Кременна зажило заможним життям, але... На превеликий жаль, сучасна соціально-економічна ситуація в країні не відповідає надіям селян на краще життя».

Розділ VII. КРЕМЕННА У СКЛАДІ К-ПУ «УКРАЇНА»

с.ЛІСОВОДИ

Переломною подією в житті Кременної стало об'єднання 5 грудня 1958 р. колгоспу ім. Жданова з колгоспом «Україна» с.Лісоводи.

Лісоводи – історичне поселення. Є біля Лісоводів сліди трипільців, і скіфське поселення, і кілька селищ та могильник черняхівської доби. Жили тут і наші безпосередні предки – давні слов'яни. У писемних джерелах Лісоводи згадуються з 1559 р. За адміністративним поділом XVI ст., село входило до Кам'янецького повіту, а за поділом у XX ст. – до Городецького району. Релігійним центром села була побудована в 1704 р. дубова з трьома чотиригранними верхами Покровська церква (згоріла в 1768 р.). До 1773 р. храм було відбудовано. У 1869 р. збудована кам'яна одноступенчата церква разом з дзвіницею, яка діє і зараз.

Колгоспом з 1945 по 1989 рр. керував видатний аграрій – двічі Герой Соціалістичної Праці Ткачук Григорій Іванович (12.04.1918 р. с.Підберезці Івано-Франківської області – 1989 р., м. Хмельницький). За видатні заслуги в розвитку сільського господарства Г.І.Ткачук був удостоєний шести орденів Леніна й ордена Трудового Червоного Прапора, низки медалей та інших відзнак. Зазначимо, що нагороди так просто не давались, таким чином оцінювалася самовіддана праця. Він був делегатом восьми з'їздів КПРС (XIX–XXVI) та семи з'їздів КПУ (XX–XXVI). Депутат Верховної Ради СРСР цілої низки скликань. Член ЦК КПУ (з 1966 р.). Це завдяки йому колгосп «Україна» став зразково-показовим господарством. Колгосп «Україна» був кращим у країні, його досвід вивчали за кордоном – у Канаді, США. Вже в 1967 р. зразково-показову «Україну» нагородили орденом Леніна. Без «України» не обходилися сільськогосподарські виставки Індії, США, Угорщини, Німеччини.

Колгосп «Україна» мав чималий соціально-економічний потенціал. Тут, зокрема, була власна залізнична станція та ще й з чималою вузькоколійною гілкою, з'єднаною з «великою» залізницею. Станція невеличка, але своя! На території села було 6 ставків загальною площею 19,6 га. Лісові насадження складали 244 га. Землями колгоспу проходило дві важливі автомобільні траси.

У Лісоводському колгоспі «Україна» були чотири Герої Соціалістичної Праці, чотирнадцять кавалерів ордена Леніна, десятки хліборобів відзначено іншими урядовими нагородами. Понад 150 колгоспників удостоєні медалей і дипломів Виставки досягнень народного господарства СРСР.

Спільна діяльність Лісоводів і Кременної давала позитивні результати. На кінець 1959 р. неподільні фонди Кременної становили 18332 тис. крб. проти 14655 крб. Швидкими темпами велось господарське, соціально-культурне будівництво. Кременна невпізнано змінилася. В селі побудували комплекс по відгодівлі свиней, корівники. Заасфальтували всі сільські дороги, до осель колгоспників провели водопровід. Прикрасою села стали новозбудовані просторі приміщення середньої школи, Будинку культури, сільмагу. За короткий період на полях Кременної урожайність зернових і технічних культур подвоїлась, продуктивність тваринництва зросла більше як у 3 рази.

У 1960 р. об'єднаний колгосп «Україна» зібрав з кожного гектара зернових по 36,7 ц на площі 2527 га, в т. ч. озимої пшениці по 35 ц на площі 913 га, зерна кукурудзи по 50 ц, а зеленої маси разом з качанами по 350 ц на площі 655 га. На 100 га угідь вироблено 163 ц м'яса, молока – 556,7 ц. Колгосп продав державі 23500 ц зерна, або на 6 тис. ц більше ніж у 1959 р., м'яса здано 4634 ц, або на 480 ц більше ніж у 1959 р. молока – 20916 ц, або на 6126 ц більше, яєць – 166,8 тис. штук, або на 91 тис. штук більше. Загальний грошовий дохід досяг 19,2 млн. крб. У середньому на трудовень нараховано по 19,6 крб.

Лісоводська сільська рада (голова Й.С.Вандоляк, секретар В.В.Смакал), внаслідок добре поставленої організаторської та оргмасової роботи, залучення до активної участі в роботі ради всіх депутатів, активу, забезпечувала виконання і перевиконання фінансових платежів, закупівлю сільськогосподарських продуктів у населення, поліпшення роботи побутових і соціально-культурних закладів, була кращою в області.

3 року в рік зростала економіка колгоспу. 3 1 липня 1966 р. в колгоспі «Україна» запроваджена нова система гарантованої оплати праці колгоспників (грошіми і натурою), яку прирівняно до оплати праці робітників радгоспів. До 1967 р. в Кременній завершено будівництво майстерні по ремонту тракторів і автомобілів, корівника, зерноскладу, прокладено 1 км шосейного шляху. У 1970 р. в розпорядженні колгоспу «Україна» налічувалося понад тисячу різних сільськогосподарських машин і знарядь, у т. ч. 140 тракторів (у 15-сильному обчисленні), 50 зернових, бурякозбиральних, кукурудзозбиральних та інших комбайнів, 86 автомашин, 320 різних електромоторів. Господарство мало 2 млини, комбікормовий завод, олійню, хлібопекарню, торговий комплекс, цех виноробства, підприємство по виробленню цементної черепиці, типову майстерню з ремонту техніки. В колгоспі працювало 5 ветлікарів і техніків, 150 шофе-

рів, 116 трактористів, 150 робітників-будівельників. Вартість основних і оборотних фондів колгоспу – 11 млн. крб. Урожайність зернових перевищувала 40 ц/га. На місці колишніх глинобитних з солом'яними стріхами з'явилися добротні будинки колгоспників. Тільки на капітальне будівництво щороку колгосп виділяв 600–700 тис. крб.

З 1963 р. мешканці Кременної могли лікуватися в обладнаних найновішим діагностичним обладнанням терапевтичному, хірургічному, гінекологічному відділеннях двоповерхової дільничної лікарні, зубопротезній лабораторії; проходити обстеження в рентгенологічному кабінеті, дитячій консультації. В лікарні працювало 8 лікарів і 35 медичних сестер. На виробничих ділянках діяли медпункти і профілакторії.

Активну організацьку, масово-політичну та ідеологічну роботу проводив Борис Васильович Даньков (1934–1979), який понад 10 років був секретарем партійної організації колгоспу «Україна» с.Лісоводи. Борис Даньков народився в 1934 р. в с.Кременна. Тут навчався в місцевій школі, пізнавав сільське життя. Працював електрослюсарем Городоцької МТС, на цукрозаводі, Вікторійському хлібоприймальному підприємстві. Проходив службу у військово-морському флоті.

З 1956 по 1959 рр. працював начальником Городоцького аеропорту, інструктором райкому комсомолу, очолював Городоцький будинок культури. Після закінчення в 1968 р. Кам'янець-Подільського педагогічного інституту (українська мова та література) працював інструктором Городоцького райкому партії. Разом з дружиною Надією народили і виховали двоє дітей: сина Юрія та доньку Оксану. Нагороджений орденами «Трудового Червоного прапора», «Знак Пошани», медалями. Упродовж свого життя Борис Васильович підтримував тісні зв'язки з односельцями, допомагав їм долати життєві негаразди.

Вихідцем з Кременної був і Даньков Сергій Васильович – брат Бориса. Він певний період проживав у с.Кременна, побудував хату, тут проживала його мати. Сергій Васильович працював головою колгоспу в Тернопільській області та на інших відповідальних посадах. Він, як і його брат, підтримував тісні зв'язки з селом Кременна. Брати Данькові – Борис і Сергій – прожили славне життя. Вони гідно представляли і впроваджували у життя досвід, який народжувався в селі Кременна.

Загалом у колгоспі були побудовані лікарня, стадіони, два Будинки культури, Будинок піонерів, дві двоповерхові школи, дві лазні, два дитячих комбінати, дві бібліотеки, плодоовочеконсервний завод. Вулиці в Лісоводах і Кременній вкриті асфальтом. Всі основні ділянки колгоспного виробництва очолювали спеціалісти з вищою і середньою освітою. Підготовку механізаторських кадрів проводило Лісоводське професійно-технічне училище №10. Вагомий внесок у трудову славу колгоспу «Україна» вносили хлібороби с.Кременної.

Про трудові досягнення колгоспників розповідає Орлов Володимир Іванович, 1952 року народження, ветеран праці, спеціаліст сільського господарства, голова сільської ради сіл Лісоводи-Кременна (1979–1986 рр.), заступник голови колгоспу «Україна» (до 2003 року).

«Хоча я народився в селі Клинове, але Кременна для мене була рідною. Тут я пізнав секрети хліборобської праці, а головне – зустрів людей-трудівників, які прищепили на все життя повагу до селянського буття.

Сьогодні, працюючи в Лісоводському училищі, де готуються спеціалісти для сільськогосподарського виробництва, я знову і знову пригадую свою роботу в с.Кремінній.

У ті далекі роки, як і завжди, тут люди працювали на совість. Особлива подяка учасникам Великої Вітчизняної війни, ветеранам праці, які відстояли Батьківщину на полі битв та відбудували село у післявоєнний час.

Їх життєвий шлях – приклад для молоді, всіх мешканців села. Односельці пам'ятають про їх добрі справи. Серед них Степан Нечай, який пройшов Велику Вітчизняну війну від першого і до останнього дня, вів боротьбу проти фашизму у блокадному Ленінграді. В мирні дні він розбудовував, зміцнював економіку рідного колгоспу. Авторитет, повагу серед сільчан здобули Тимофій Шкробот, Пилип Осика, Степан Рибак, Федір Кравець, Василь Щерецький, Іван Садовський, Петро Ферун, Михайло Сосніцький, Олександр Сухорук, Михайло Попов, Олександр Царенко, Михайло Шімков, Михайло Дмитрук, Григорій Сірий, Петро Гоцак, Антон Янишен та багато інших.

Слова пошани висловлюю Володимирі Новакі і Ганні Новак, які чесно трудилися в колгоспі, стали для мене близькими людьми.

Мені як заступнику голови колгоспу двічі Героя Соціалістичної Праці Г.І.Ткачука доводилось організовувати проведення в Кремінній відповідальних сільськогосподарських робіт, весняну сівбу, догляд за посівами, збирання врожаю та інші. І завжди я зустрічав підтримку роботящих людей села. У

1987 р. в селі було завершено будівництво і реконструкцію молочно-тваринницької ферми на 5 чотирирядних корівників з родильним відділенням, молочним блоком. На фермі механізовано і автоматизовано всі трудомісткі процеси, підбрано високопродуктивне поголів'я. А ще на подвір'ї ферми буяли квіти. І відтак – успіхи. Особливо порадували результати в роботі тваринників: Валентини Василюк, Ніни Козачишиної, Антоніни Шеремети, Галини Сірої, Галини Сухорук та інших.

Працівники тваринницької ферми села проявляли героїзм на трудовому фронті, вони дбали про те, щоб зростали їх грошові прибутки та зміцнювалась економіка села. Не відставали у трудовому суперництві і працівники свиномкомплексу, який діяв на 7 тисяч голів свиней. Досвід роботи цього колективу був відомий не тільки в районі, області, але й далеко за його межами. А трудилися тут люди, які, як і їхні батьки, любили працю. Серед них: Надія Шкробот, Віра Банас, Целія Рудніцька, Ніна Нечай, Віра Горбата, інші уродженці Кременної.

Мене як голову сільської ради, заступника голови колгоспу завжди радували своєю працею буряководи села. Адже вони, жінки-трудівниці: Марія Волос, Зіна Козак, Ганна Ямборко, Антоніна Рибак, Олена Медецька, Галина Кишко, Євгена Гоцак, Євгена Осика, Антоніна Гуменюк (Кравець), разом з іншими сходили кожну стежину кременянського поля, доглядали рослини, робили все для того, щоб вони радували високими врожайми.

Звичайно, серед багаточисельних трудівників-колгоспників тогочасного періоду відзначались механізатори: Петро Шупер, Василь Ямборко, Василь Садовський, Сергій Очкур, Петро Ямборко, Михайло Дмитрук, Антон Кишко, Григорій Рибак. І ще цілий загін механізаторів, які своєю працею засівали кременянську землю добром, багатством. А за ними дружною ходою крокували всі трудолюбиві мешканці села.

За трудові успіхи десятки передовиків с.Кременна нагороджені орденами і медалями. А бригадир тракторної бригади Василь Сірий, доярка Валентина Василюк удостоєні звання Героя Соціалістичної Праці.

І я радий тим, що мені довелося з ними працювати. Переконалий, що їхні добрі справи односельці не забудуть, а будуть примножувати».

Трудівники с.Креминної неодноразово відзначались за ударну працю, їх досвід висвітлювався на сторінках обласної газети «Радянське Поділля». Зокрема, на її сторінках виступив шофер С.Ю.Волос, розповідаючи про ударну працю механізаторів під час косовиці хліба 1965 р.: «Я – колгоспний шофер. Спеціальність не з легких. І в дощ, і в спеку, в хуртовину і в мороз доводиться перевозити вантажі. Мені, як кажуть, завжди жарко. Особливе напруження зараз. Адже від нас, водіїв машин, залежить успіх на збиранні і хлібозаготівля. Несвоєчасно приїдеш до комбайна, щоб забрати зерно з бункера, – і косовиця

хліба припиняється. Через твою неповороткість обслуга комбайна терпить, жнива затягуються. Не виконаєш графіка по вивезенню зерна на хлібоприймальний пункт – колгосп опиниться серед відстаючих.

Треба скрізь встигати. Це наш обов'язок. Адже йде збирання плодів самовідданої праці. Повертаюсь я додому пізно вночі, втомлений, але бадьорий. Бо часу анітрохи не згаяв. Майже по півтори норми даю щоденно. Відпочиваю мало.

Кожна хвилина в мене на рахунок. Вдень везу зерно від комбайна, а увечері, як на стебло ляже роса, ще кілька рейсів на заготівельний пункт роблю. Машина працює безвідмовно, бо капітально відремонтував мотор, передній і задній мости, перестелив підлогу на кузові, ущільнив борти. У кузов хоч води наливаї. Нема куди зернини випасти.

У нас організована групова робота комбайнів. Справжніми майстрами збирання виявили себе Василь Лагно, Іван Мушинський та інші водії степових кораблів. Колгосп великий, зерно вагоме, намот високій. Є що возити. Ніякої затримки в дорозі.

Якихось кілька хвилин витрачається на навантаження кузова зерном, а розвантаження йде ще швидше.

На зерноочисному току – механізми, що приводяться в рух від електромоторів. Потужні пульти широким струменем кидають добірну пшеницю. Котра зернина важча і більша, летить далі, менша залишається ближче. Відокремлюються бур'яни. Так зерно сортується ще до того, як потрапити на складну зерноочисну машину. Сортується і одночасно сушиться. Хліб розстиляється на цементній площадці тонким шаром.

У нас стало правилом: хліб, який зібраний до обіду, до вечора повинен бути висушений і відвезений на приймальний пункт. Ось вечоріє, я приїхав на тік. Комірник Семен Янковий вмикає рубильник електромотора. Приводиться у рух потужний транспортер, що подає зерно в кузов. Їду на вагу, що поруч. А звідти на приймальний пункт. Від току до пункту 16 кілометрів. Кожна ділянка дороги мені знайома. Знаю, де виїмка, де горбик чи місток. Впевнено веду автомобіль, регулюю швидкості.

На заготівельному пункті є дошка показників змагання колгоспів. На ній зазначено, яке місце займає кожне господарство по хлібозаготівлі. Підходжу ближче. Чи хтось не обігнав? Ні, наш колгосп утримує першість. Радісно від цього стає на серці, хочеться трудитися ще з більшою наполегливістю. Потрудитися так, щоб колгосп першим у районі відрепортував про виконання священної заповіді перед державою».

По всіх показниках своєї роботи колгоспники перевиконували планові завдання. У 1972 р. врожай зернових по колгоспу становив 42,5 ц з гектара, у тому числі 50,2 ц озимої пшениці, 50,7 ц кукурудзи.

Про ударну працю жителів села інформують звіти колгоспу. Так, 1976 р. добрих показників добились ланкові бригади № 4 (с.Кременна) по вирощуванню цукрових буряків: Шкробот Ганна Володимирівна – 745 ц/га, Осика Євгенія Миколаївна – 735 ц/га, Рибак Антоніна Макарівна – 656 ц/га, Банас Олена Антонівна – 672 ц/га, Волос Євгенія Федорівна – 627 ц/га, Осика Варвара Федорівна – 613 ц/га.

Добре себе зарекомендували механізатори по вирощенню цукрових буряків. Серед них Шупер Петро Захарович, який на стогектарній площі виростив 645 ц/га цукрових буряків. Ефективно працювали тваринники – Василюк Валентина Федорівна, доярка. Її надій на фуражну корову становив 5926 кг. За видатні успіхи в праці доярці с.Кременна доярці В.Ф.Василюк у 1976 р. присудили Державну премію Української РСР. Трудові здобутки у праці були і в багатьох інших колгоспників.

*Степан Баран з передовими колгоспницями с. Кременна
Станіславою Шупер і Євгенією Осикою*

Скажімо, свинарки кременянської свиноферми Антоніна Ямборко, Надія Демкович, Ганна Горбата в 1975 р. при плані одержати по 12 поросят на свинюматку – одержали по 14. Середній добовий приріст ваги поросяти планом визначався 180 грамів – свинарки добились 226 грамів. Свиноферма мала передати на відгодівлю протягом року 1800 поросят вагою по 25–30 кілограмів кожна – передала 2600 голів молодняка.

У 1960–1970-ті рр. збільшувалися капіталовкладення в агропромисловий комплекс. Внаслідок чого було нарощено основні виробничі фонди, зросла чисельність тракторів, комбайнів, іншої сільськогосподарської техніки.

Стрімко біжить час та й людська хода не збавляє свого поступу на шляхах-дорогах. І нам, подолянам, на славній подільській землі принагідно пам'ятати, шанувати пам'ять про трударів-земляків, які внесли свій вагомий внесок у трудову славу краю.

Герой Соціалістичної праці Пробитий Іван Васильович

У квітні 1971 р. за видатні успіхи в розвитку сільськогосподарського виробництва і виконанні п'ятирічного плану продажу державі продуктів землеробства і тваринництва зав. відділком к-пу «Україна» в с.Кременна Пробитому Івану Васильовичу присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

Любов до землі, до хліборобської праці Іван Васильович Пробитий унаслідував від батьків і прадідів. І заповітам сільського трударя він не зраджував. Корективи у життя юнака внесли грізні роки Великої Вітчизняної війни. На окупованій території Іван не сидів, склавши руки. Знайшов стежину до партизанів, виконував їх завдання.

Після звільнення краю в березні 1944 р. рядовим солдатом брав участь у боях за звільнення Тернопільської області, за що отримав медаль «За відвагу». Будучи старшиною кулеметної роти, за проявлений героїзм на Львівщині Івана Пробитого нагороджено орденом Бойового Червоного Прапора. За бої на Одері, Дрезденському мосту, при взятті німецького села Дібан отримав два бойових ордени Слави і Червоної Зірки.

Після перемоги над фашистською Німеччиною з великою радістю зустрічали жителі Лісоводів воїнів, що боролися з ворогом на фронтах Великої Вітчизняної війни, були в партизанських загонах. Повернувся в рідне село й Іван Пробитий: працював у дорожній бригаді, комірником, на інших роботах. Здобув вищу агрономічну освіту в Кам'янець-Подільському сільськогосподарському інституті.

Іван Васильович на все життя запам'ятав слова, які неодноразово повторював

Г.Ткачук: «Якщо ти дійсно маєш у своєму серці любов до народу, якщо воно сповнене жагою творіння, реалізуй свої сили у праці, на полі. Це частина твоєї Вітчизни, зроби так, щоб вона квітнула...». Для І.Пробитого приклад Г.Ткачука та цих звитяжців праці був школою пізнання хліборобської честі.

Разом зі своїми односельчанами І.В.Пробитий дбав, щоб дорідними врожаєми багатіла колгоспна земля. У 1958 році Лісоводська артіль представляла колективні господарства країни на виставці в Нью-Йорку, Делі. Тоді ж Указом Президії Верховної Ради СРСР бригадира рільничої бригади Г.Жищинського, ланкову М.Козак, механізатора П.Тлустого удостоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

Після об'єднання в 1958 році до колгоспу «Україна» з кременянським колгоспом ім.Жданова господарство стало одним з найбільших у районі. Тоді І.Пробитий очолив відділок колгоспу в Кременній. Не мав вільної хвилини ні вдень, ні вночі, сон був коротким. Разом з активістами Степаном Нечаєм, Іваном Кузем, Степаном Бараном та іншими дбали за підвищення культури землеробства. На базі покладів торфу організували виробництво компостів, якими удобрено понад 500 гектарів земель.

За кілька літ під керівництвом І.Пробитого відділок став у рівень з лісоводським. У селі успішно працювали комплекси по утриманню великої рогатої худоби, відгодівлі свиней. Доярки відділу надаювали по 5-6 тисяч кілограмів молока на корову. За великі успіхи по збільшенню виробництва і заготівель продуктів тваринництва у зимовий період 1972–1973 рр. доярці відділку Валентині Василюк присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці. Звання Героя був удостоєний механізатор з Кременної Василь Сірий.

За досягнуті високі трудові результати Іван Васильович Пробитий теж удостоївся Золотої Зірки Героя, інших високих нагород. І основне, здобув визнання і повагу серед односельчан Кременної. Адже дбав не лише про високі врожаї зернових і технічних культур, продуктивність громадського тваринництва, але й за розвиток соціально-культурної сфери села. Багато йому вдалося зробити для розвитку в селі освіти, культури. З ініціативи І.Пробитого в селі побудовано новий Будинок культури, школу, дитячі ясла, сільмаг. Його багаторічна плідна праця в піднесенні духовно-культурної сфери відзначена званням «Заслужений працівник культури Української РСР».

А ще в селі залишилась добра згадка про «Іванову криницю» – так її нарекли односельчани. Било собі джерело з ущелини при дорозі в Кременній. Та з ініціативи Івана Васильовича джерельце розчистили, облаштували криницю, яка стала одним із заповідних місць села.

Вони облаштували «Іванову криницю»

Герой Соціалістичної праці Василь Якович Сірий

Серед тих, хто працею звеличував Поділля, – Василь Якович Сірий, Герой Соціалістичної Праці, бригадир тракторної бригади села Кременна.

Життєві витоки Василя Яковича Сірого започатковані в селі Кременна. Його батько був першим головою комітету незаможників. Два брати Василя Яковича поклали свої голови на фронтах Другої світової війни. Ненька до останнього дня трудилася на колгоспних бурякових плантаціях. Після 7 класів Василь успішно закінчив Новоушицький технікум механізації сільського господарства. Працював механіком Городоцької МТС. Але молодого спеціаліста вабило село, поле, яке він полюбив ще з дитинства. Отож, з приєднанням у 1958 р. Кременної до лісоводського колгоспу «Україна» В.Сірий очолив тракторну бригаду. У бригаді було 52

трактори і 20 комбайнів, на яких працювало вісімдесят механізаторів – різних за віком, уподобаннями і характерами. Василь Якович любив свій колектив, понад усе цінував дружбу, справжню взаємовиручку. Вчився, брав на озброєння унаслідкував досвід роботи своїх наставників – двічі Героя Соціалістичної Праці Григорія Ткачука, Героїв Соціалістичної Праці – П.Тлустого, Г.Жищинського, І.Пробитого, мудрих керівників виробничих підрозділів господарства Д.Мельника, О.Мороза, М.Очкура, В.Гуменного, С.Бенцала та багатьох інших лісоводських хліборобів.

Уміння організувати людей визначало найголовніше в роботі, приносило плідні результати. Колектив механізаторів, який очолював Василь Сірий, першим в області впроваджував прогресивні технології вирощення цукрових буряків, інших сільськогосподарських культур. У 70-х роках бригада збирала від 16 до 60 центнерів хліба з гектара на круг, цукрових буряків – 670 центнерів. Виробіток на еталонний трактор у бригаді сягнув 2231 гектара – значно вище планового. За сумлінну працю Василь Сірий удостоєний орденів Леніна, Трудового Червоного Прапора. А 1978 року бригада зібрала з кожного гектара по 55 центнерів зернових, 607 центнерів цукрових буряків, 269 центнерів картоплі. Завдання по продажу державі хліба виконано на 141,5 відсотка, цукрових буряків – на 152, картоплі – на 120,8 відсотка. За трудові досягнення Василю Яковичу Сірому присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

У досягненнях колективу, як завжди підкреслював Василь Якович, була велика заслуга багатьох механізаторів, які його підтримували, показували приклад у праці. Серед них були: Володимир Садовський, Михайло Любас, Микола Очкур, Олександр Волос, Артем Комар, Василь Ямборко та інші. А ще Василь Якович виховав досвідчених буряководів, які стали прикладом у праці для всіх тодішніх молодих механізаторів України. Це Петро Шупер, який очолював молодіжну ланку буряководів. Йому присуджено премію Ленінського комсомолу за вирощення високих врожаїв солодких коренів у десятій п'ятирічці. Він був делегатом XI Всесвітнього фестивалю молоді та студентів у Гавані. За успіхи у праці його груди прикрасив орден Трудової Слави III ступеня. І такі звитяжці у праці, як Петро Шупер, були неодинокі. Ними пишався Василь Якович, весь трудовий колектив. Очолюючи колектив тракторної бригади, він дбав про те, щоб у селі виховувалась гідна зміна механізаторів. Під наставництвом В.Сірого із старшокласників Лісоводської середньої школи діяв загін юних механізаторів, які згодом стали майстрами вирощення високих врожаїв сільськогосподарських культур на подільських полях.

Василь Якович досягав вершин у праці, вчився громадської роботи. Довгі роки виконував обов'язки депутата сільської громади, чимало зробив для благоустрою села, допомагав людям. Міцні життєві коріння передав Герой Праці і

своїм синам і дочкам, які гордяться своїм батьком. Чесно і сумлінно працюють у різних галузях виробництва на теренах України. Отож, приклад самовідданої праці Героя, патріота, земляка Василя Сірого гідний наслідування для молодого покоління нашого краю.

Герой Соціалістичної Праці Василюк Валентина Федорівна народилася 22 лютого 1929 р. в с.Кременна у сім'ї колгоспників. У 1936 році пішла навчатися у 1 клас Кременянської школи, де у 1942 році закінчила 7 класів. У 1951 році вийшла заміж за Василюка Петра Філімоновича – колгоспника, з яким народила і виростила 3 працьовитих дітей: синів Василя і Михайла та доньку Євгенію.

З 1944 р. по 1959 рр. працювала в рільничій бригаді, а в 1960–1988 рр. – дояркою в колгоспі «Україна» с.Кременна. Валентина Федорівна – звичайна селянка, з хліборобського роду. Невеличка, худенька, смуглява. І руки в неї засмагли, міцні, помережані вузликами невтомної праці.

Схід сонця Валентина Федорівна зустрічала на фермі! А глянули б, як працювала! Ніякої метушні. Біля її підопічних ледь чути вистукують доїльні апарати. У приміщенні – як у зразковому молочному цеху.

Середньорічний надій молока на корову за восьму п'ятирічку становив 4476 кг. У 1971 р. В.Василюк надоїла по 5013 кг, в 1972 р. – 5200 кг. У 1974 р. господарство одержало по 1002 ц молока у стогектарному обчисленні, а на корову – по 4364 кг. А Валентина Василюк надоїла по 6100 кг. За видатні досягнення в праці доярці Василюк В.Ф. присуджено Державну премію Української РСР. В 1971 р. вона нагороджена орденом Леніна, в 1970 р. відзначена Бронзовою медаллю, в 1973 р. – Золотою медаллю ВДНГ СРСР. А 1976 р. їй присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

Високих показників у праці добивалися й інші передові доярки: Ніна Козашишина, Антоніна Шеремета, Ганна Ковша, Євгенія Смолинець, Антоніна Шупер, Євгенія Джура. Високою була продуктивність молочного стада – в цілому добовий надій становив 12,2 кг. Завдяки механізації основних трудомістких робіт виробництво молока обходилося порівняно дешево – собівартість центнера становила 12 крб. Як результат, рентабельність виробленого молока перевищувала 50%. Завідуючий молочною фермою Леонід Кузь стверджував, що успіхи, яких добивалися доярки, забезпечувалися в колгоспі міцною кормовою базою, якісними племінними і продуктивними показниками корів.

Із вісімнадцяти доярок по двадцять з лишком літ трудилися на фермі Антоніна Шупер і Антоніна Осика, Ганна Воротна, Марія Ковш і Марія Пробита, Ніна Чилій, Ніна Козачишина, а також працююча молодь – Ганна Щур, Антоніна Дмитрук, Надія Воротна.

Скажімо, Ганна Щур після десятирічки прийшла на ферму. Працююча дівчина. Її тут і заміж видали за такого ж працюючого Василя, колгоспного шофера. Або Антоніна Дмитрук. Теж після закінчення десяти класів влилася у фермський колектив. З 1989 р. понад 10 років працювала робітницею в городній бригаді колгоспу. І хоча вона, на превеликий жаль, 19 березня 2007 р. у віці 78 років пішла від нас за виднокруг цього білого світу, односельці її пам'ятають, бо жінка-трудівниця залишила вагомий слід добра, людської злагоди, честі і слави.

За сумлінну працю були відзначені державними нагородами колгоспники Ямборко В.Ф., Голка А.С., Драгусь М.Г., Шкробот В.М., Волос Г.П., Любас М.І., Козачишина Н.Г., Шупер П.З., Воротна Н.П., Лагно М.Т., Демкович Н.С. та інші.

Драгусь М.Г.

Любас М.П.

Волос Г.П.

Голка А.С.

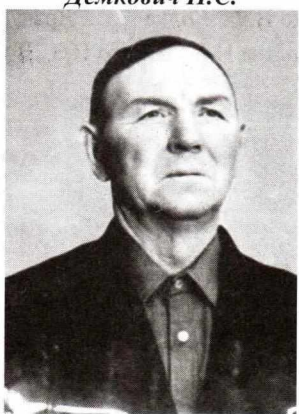
Ямборко В.Ф.

Демкович Н.С.

Козачишина Н.Г.

Лагно М.Т.

Шкробот В.М.

Воротна Н.П.

Віктор Дмитрович Гуменний

Віктор Дмитрович Гуменний – умілий організатор сільськогосподарського виробництва, працював керівником господарств у Городоцькому районі. Понад 10 років очолював відділення к-пу «Україна» в селі Кременна. Люди тут доброзичливі, працьовиті, а ще завжди допоможуть, прийдуть на виручку.

За сумлінну працю В.Д.Гуменний відзначений орденами «Знак Пошани», «Жовтневої революції» та іншими нагородами. А ще він активний громадський працівник, організатор ветеранського руху, почесний ветеран України.

Зараз В.Д.Гуменний проживає в райцентрі Городок. Часто зустрічається з односельцями Кременної, разом згадують про трудові будні минулих років.

Про Олександра Мороза, агронома к-пу «Україна», розповідає син Анатолій Мороз.

Олександр Мороз

Народився я в славних Заліщиках, що на Тернопільщині. Сюди по війні, в націоналістично неспокійну Західну Україну, направили на роботу мого батька Олександра Даниловича Мороза. То були нелегкі післявоєнні роки. Втім, галицькі селяни полюбили східняка, котрий з ранку й до вечора переймався у Новоселицькому районі їхніми проблемами – допомагав орати, сіяти, збирати хліб, організовувати роботу шкіл, бібліотек, сільських кооперативів та крамниць.

А невдовзі на запрошення голови правління лісоводського колгоспу Городоцького району, що на Хмельниччині, майбутнього двічі Героя Соціалістичної праці Г.І.Ткачука, батько зайняв посаду головного агронома, до складу якого входило й с.Кременна. В моїй пам'яті й досі батькові слова, що таке людське щастя. Для нього щастя – це було любити свій колгосп, його людей, працювати задля спільного блага.

Цей гуманний девіз спаяної єдиним прагненням дружньої сім'ї колгоспників артілі «Україна» віддзеркалював думки і помисли кожного трудівника, котрий повсякденними, добрими справами, у копітких колгоспних буднях утверджував цю людяну життєву філософію. Якщо образно висловитися, то – найвище звучання оди братерству колгоспників. Оте пафосне звучання колгоспної оди, наче військова фанфара, збуджувала людські серця, закликала колгоспників сіл Лісоводів та Кременної до нових трудових звершень. Під легкою і доб-

рою рукою Г. І. Ткачука найповніше розкрився хліборобський хист мого батька Олександра Даниловича. За рясні врожаї головний агроном уславленої артілі Олександр Мороз удостоєний ордена Леніна і трьох орденів Трудового Червоного Прапора.

Працьовиті, ширі, добрі люди с.Кременної завжди були поряд з ним. Про них Олександр Данилович завжди схвально відзивався: роботящі, дружні, хліборобського гарту люди. І час це підтвердив.

Уславленим агрономом кременянського відділку к-пу «Україна» була **Швець Ганна Прокопівна**. Ганна Прокопівна народилася в 1916 р. у багатодітній сім'ї Прокопа і Палани Швеців с.Кременна. Ганна була молодшою дитиною серед шести дітей у родині. Навчалась у Кременянській семирічній школі, в 1931 р. закінчила Кутковецьку агрономічну школу. Пізніше, в 1953 р. пройшла навчання на курсах удосконалення агрономів МТС при Житомирському сільськогосподарському інституті.

Працювала в Чемеровецькій МТС на посаді агронома, в Маменській льоно-насіннєвій станції Житомирської області на посаді агронома-лаборанта, в Ярмолинецькому пункті заготзерно на посаді завідуючої лабораторією, в Закупнянському заготзерні на посаді зав. лабораторії і в Городоцькій МТС на посаді агронома.

У 1955 р., згідно Постанови ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР, переведена на роботу в колгосп ім.Жданова с.Кременна

на посаду агронома колгоспу. Працювати було важко. Полів у колгоспі було багато, всі вони були забур'янені. Не було належної техніки, доброякісного насіння. Але молодий агроном разом з головою колгоспу Муравіою та іншими спеціалістами сільського господарства поставили перед собою завдання вивести колгосп у число передових господарств району по вирощуванню високих врожаїв сільськогосподарських культур. Та все вдавалось не так легко. Ганна Прокопівна всю себе віддавала роботі. Кожного дня пішки долала багато кілометрів, щоб бути у різних кінцях поля. Перевіряла, чи все робиться

***Г.Швець і Г.Ткачук
на буряковому лані***

правильно, чи не просторує техніка, чи охоплені роботою люди на полях.

Колгосп ім.Жданова таки досягав непоганих успіхів. У результаті агроном колгоспу ім.Жданова Швець Ганна Прокопівна стала учасником Всесоюзної

сільськогосподарської виставки і нагороджена медаллю учасника виставки «За успіхи в народному господарстві СРСР».

А про колгосп «Україна», про Лісоводи на той час слава уже поширилася на всю Україну, на весь Союз і сягла навіть закордонних держав. Кременчани і поміж себе, і при зустрічах із сусідами не раз говорили про об'єднання господарств. Та й сам лісоводський голова Г.І.Ткачук не раз замислювався про злиття двох колгоспів. Прагнення до об'єднання було взаємним.

5 грудня 1958 р. відбулися загальні збори колгоспів «Україна» та колгоспу ім.Жданова про їх об'єднання. Прийнято і відповідне рішення облвиконкому. Так колгосп «Україна» взяв під своє крило колгосп, за розмірами більший, але такий, що отримує менше зерна, молока, м'яса.

Після об'єднання колгоспів досвідченому агроному довелося ще більше прикладати зусиль, вмінь, щоб вивести господарство Кременної на рівень Лісоводів. Бригади кременянського господарства першого ж після об'єднання літа підвищили врожайність зернових на 6–8 ц, а восени виявилось, що і вага цукрових буряків зросла на 115 ц на кожному гектарі. А щоб досягти цього, Ганні Прокопівні треба було щоденно вставати до схід сонця, приходити в чоловічий колектив, брати і давати наряди і розпорядження підлеглим і до заходу сонця бути на полях. Вона своїми ногами сходила поля вздовж і впоперек. Пізніше їй виділили коня і бричку. Вона сідала і сама справлялась і з конем, і з бричкою. Цілими днями була у полі разом з трактористами, комбайнерами, членами рільничих бригад та ланок.

Об'єднання колгоспів дало можливість ще повніше використати існуючі резерви, і в першу чергу землю, головний засіб виробництва. Врожаї ставали ще вищими. Урожаї все ближчі і ближчі до лісоводських. Разом з тим зростала продуктивність ферм. У цьому всьому був вагомий внесок агронома Швець Ганни Прокопівни.

У 1958 р. Ганна Прокопівна нагороджена медаллю «За трудову доблесть» (№ 708319), а 19 червня 1966 р. вдруге отримала медаль «За трудову доблесть» (№ 229707). У 1973 році її нагороджено медаллю «За доблесний труд» і знаком «Победитель социалистического соревнования». У 1974 р. Ганна Прокопівна пішла на заслужений відпочинок.

Все своє життя вона напружено трудилася, була знаючою і вміючою людиною, справжнім хліборобом, віддавала себе піднесенню колгоспу і, разом з тим, оновленню рідного села. Ця жінка гідно прожила своє життя. Але дуже прикро, що після її смерті ніхто навіть не згадав, що була така сильна жінка, яка самовіддано працювала на благо людей, самотужки виховала двох синів, дала одному з них вищу освіту, другому – середню спеціальну.

Швець Ганна Прокопівна – самовіддана Трудівниця, велика почесна Людина.

Шупер Петро Захарович з дитинства прикипів до отчої землі. Народився в селі Кременна 9 березня 1954 року. Отримав повну загальну середню освіту. Далі продовжив навчання в Тернопільській області по спеціальності механізатор. У 1972–1974 роках проходив службу в Радянській армії. Після демобілізації закінчив курси комбайнерів у Кам'янці-Подільському. В колгоспі «Україна» працював комбайнером, очолював комплексно-механізовану ланку по вирощуванню цукрових буряків. Як передовику виробництва йому випала честь представляти молодь Хмельниччини на багатьох заходах, які проводились на теренах Радянського Союзу. Адже обирався делегатом XIX з'їзду комсомолу. Брав участь (1978 р.) у XI Всесвітньому фестивалі молоді і студентів у Гавані на Кубі.

У 1980 р. за сумлінну працю в сільськогосподарській галузі удостоєний лауреата премії ЦК ВЛКСМ. За високі виробничі показники по збиранню цукрових буряків 16 липня 1981 р. нагороджений дипломом першого ступеня учасника виставки ВДНГ УРСР. За досягнуті успіхи у праці та громадській роботі в 1979, 1980 та 1982 роках занесений на Дошку пошани ЛКСМУ. За трудову звитягу нагороджений орденом Трудової Слави III ступеня №330755 22 грудня 1977 року та орденом Трудової Слави II ступеня №44985 17 серпня 1988 року. В роки незалежної України тричі отримував почесні грамоти за вагомий внесок у розвиток сільськогосподарського виробництва. Петро Захарович – громадський активіст, обирався депутатом сільської ради, любить село, людей, з якими працював і зараз захищає інтереси сільських трударів.

Помітний внесок у розвиток Кременної зробив **Сірий Микола Григорович** (нар. 1943 р.). Дитинство пройшло в багатодітній сім'ї. Батько, Григорій Михайлович, брав участь у Великій Вітчизняній війні, повернувся додому інвалідом. Як згадує Микола Григорович, «доводилось нам нелегко виживати у післявоєнний час. Мати, Софія Тимофіївна, з шістьма дітьми зазнала біди, лиха і труднощів. Вся сім'я працювала в колгоспі. Після закінчення 4 класу пішов працювати в колгосп коногоном. І з цього часу приходилось у малолітті виконувати різні роботи, заробляти трудовні».

Після закінчення 7 класів Кременянської школи навчався у Лісоводах у 8-му класі. Але продовжувати навчання не було змоги. Отож, прийшлося освоювати теслярське ремесло: робити вікна, двері, різні вироби з дерева. Як показав час, «столярка» вивела Григорія Сірого у справжні майстри сільської професії. А запозичив, вдосконалював свій фах Микола Григорович від сільських умільців Макара Лагна, Павла Шупера, Петра Гоцака та інших. Дружно працював Микола Сірий і в колгоспній столярці з односельцями Миколою Кравцем, Михайлом Кравцем, Михайлом Даньковим, Григорієм Кишком та іншими.

– Не все було так гладко в колгоспі на тодішній час, – визнає Микола Григорович. – Доводилось багато платити штрафів за різні провини (випасання худоби в недозволених місцях, прострочену сплату податків, потраву посівів тощо).

Після служби в рядах Радянської армії Микола Григорович повернувся в село. Там на нього припали всі домашні турботи. Доглядав батька-інваліда, вів присадибне господарство.

Робота в селі не давала часу на роздуми. Отож, освоював різні колгоспні посади, всі життєві питання вирішував швидко. За пропозицією правління колгоспу працював М.Г.Сірий бригадиром будівельної бригади, а згодом – рілничої. Був і завідуючим свиноплексом, завідуючим відділом, завгоспом, завідуючим зерноскладом.

– Скрізь, де мені доводилось працювати в селі, я зустрічав добрих людей-земляків, – широко відзначає Микола Григорович.

Зараз на пенсії. Доводиться виживати за рахунок домашнього господарства. Душу звеселяють внуки і правнуки. А щасливий від того, що народився в селі, де мудрі люди, багата історією земля.

У мальовничому с.Кременна жила сім'я **Банаса Олександра Яковича (1907 р.н.) та Банас Олександри Костянтинівни (1904 р.н.)**. Жили вони під Березиною у батьківській хатині. Згодом народили та виростили двох синів: Григорія (1929 р.) та Олексія (1932 р.). Олександр в ті далекі часи був майстром по пошиву взуття, а Олександра працювала у полі. Діти виростили, одружилися, побудували собі свої оселі.

Григорій оженився на Марії (1938 р.н.). У них народилося троє діток: найстарша Ганна (1957 р.н.), Олександр (1959 р.н.) та Володимир (1970 р.н.). Григорій працював у Лісоводському дитячому будинку шофером, а потім у профтехучилищі №10. За свою доблесну працю неодноразово відзначався державними нагородами. Звідти і пішов на заслужений відпочинок.

Марія працювала у сільській бригаді. Сім'я була працювитою та веселою. Григорій любив широко пожартувати, а Марія була гарною господинею, пекла хліб, смачні пиріжки.

*Олександр і Олександра
Банаси з дітьми та онуками*

Сім'я Банаса Олександра

Банас Олексій

Родина Банаса Олександра

Життя біжить, усі порозліталися з батьківського гнізда. На превеликий жаль, уже немає ні Григорія, ні Марії.

Діти проживають в обласному центрі. Ганна працює бухгалтером, її дочка Валя – відмінний повар-кулінар. Олександр започаткував династію лікарів. У

Хмельницькому його два сини, донька і дружина присвятили себе лікувальній справі.

У Володимира теж два сини. А через межу (так говорили у Кременній) розквітла друга сім'я Банасів: Олексій (1932–1988) одружився з Євгенією (1937).

*Весілля Євгенії та
Олексія Банасів*

*Олексій Банас з дітьми
Галиною та Анатолієм*

Олексій працював завзятим трактористом, Євгена – у рілльничій бригаді. У них народилося і зростало четверо прекрасних дітей. Галина (1958 р.н.) працювала страховим агентом, народила та виховала двох дітей: Лілю (1986 р.н.) та Бориса (1980 р.н.). В Анатолія (1959 р.н.), підполковника міліції у Києві син Володимир (1986 р.н.) та дочка Юля (1997 р.н.). Донька Людмила (1970 р.н.) – повар. Донька Таїсія (1968 р.н.), нині голова Кременянської сільської ради, має двоє дітей: Дмитра (1986 р.н.) та Ірину (1990 р.н.). Всі сумлінно працюють.

Кишко Настя з донькою Євгенією та онуками Галиною та Анатолієм

Сестри Олена і Євгена з братом Василем та їхніми дітьми

Шкробот Віра Микитівна (1929–1996)

Народилася в селі Кременна Городоцького району 9 жовтня 1929 року. У 1941 році закінчила 5 класів Кременянської школи. В свої дівочі літа працювала в колгоспі ім. Жданова на фермі біля телят. З 1955 року перейшла до рільничої бригади, а в 1971 році почала працювати свинаркою на свинокомплексі в колгоспі «Україна». Трудовий стаж 40 років.

У 1970 році з нагоди 100-річчя з дня народження В.І.Леніна була нагороджена медаллю «За сумлінну працю». За досягнення успіхів у розвитку народ-

ного господарства УРСР в 1975 році нагороджена Срібною медаллю ВДНГ УРСР. Тричі отримувала знакові нагороди: «Переможець соціалістичного змагання» (1975, 1976, 1977), «Ударник дев'ятої п'ятирічки».

Драгусь Михайло Григорович (1955–1996)

Народився 1 листопада 1955 року. У 1969 році закінчив Кременянську школу і поступив навчатися в Лісоводське СПТУ №10 за спеціальністю «механізатор». У 1973–1975 рр. служив в армії. Після демобілізації працював у тракторній бригаді місцевого колгоспу.

За досягнення успіхів у розвитку народного господарства нагороджений Бронзовою медаллю ВДНГ УРСР та відзнакою «Переможець соціалістичного змагання». В 1984 р. – ударник п'ятирічки.

Воротна Надія Петрівна народилася 5 листопада 1941 року в селі Лісоводи Городоцького району. Після закінчення 7 класів Лісоводської школи почала працювати в рілльничій бригаді колгоспу «Україна». З 1965 р. працювала дояркою на фермі с.Кременна. У липні 1991 р пройшла курси підвищення кваліфікації операторів машинного доїння. Трудовий стаж – 40 років. За успіхи в розвитку народного господарства УРСР нагороджена Золотою медаллю ВДНГ.

Волос Григорій Петрович (1940–2017) народився в с.Кременна, отримав загальну середню освіту. У 1959 році закінчив професійний технікум міста Троїцька Челябінської області (Росія) за спеціальністю «технік-механік сільськогосподарських робіт». З 1960 по 2000 рр. працював механізатором, слюсарем, завідував майстернею тракторної бригади в колгоспі «Україна» с.Кремінна. Нагороджений орденом «Знак пошани» (1968). У 1978 році отримав знакові нагороди «Ударник десятої п'ятирічки», «Переможець соціалістичного змагання». За досягнення успіхів у розвитку народного господарства УРСР двічі нагороджений Бронзовою медаллю ВДНГ України (1977, 1979).

Любас Михайло Петрович народився в с.Новосілка Городоцького району 17 липня 1941 року. Закінчив 7 класів середньої школи. У 1955 році працював причепчиком у МТС с.Кузьмина. У 1958 р. закінчив Кутковецьке механічне училище Чемеровецького району за спеціальністю «механізатор». У 1959–1961 рр. проходив військову службу в армії. В 1960–1965 рр. працював трактористом у Казахстані, у 1965-1975 рр. – у «Сільгоспхмії» у Білорусії. У 1975–1996 рр. працював у тракторній бригаді колгоспу «Україна» с.Кремінна. Переможець соціалістичного змагання 1976 р. За досягнення в праці нагороджений Бронзовою (1977) та Срібною (1978) медалями ВДНГ УРСР.

Голка Анісія Степанівна народилася 24 червня 1938 року в с. Кременна.

У 1952 р. закінчила 7 класів Кременянської школи і в 1952–1954 рр. працювала на різних роботах у колгоспі імені Жданова с. Кременна. У 1955–1964 рр. була дояркою, в 1964–1995 рр. працювала в ланці по вирощуванню цукрових

буряків. За видатні досягнення в праці нагороджена Срібною (1977) та Бронзовими (1981, 1985) медалями. В 1985 та 1990 рр. обиралася депутатом сільської ради.

Ямборко Василь Федорович (1940-2000) народився в Кременній 20 листопада 1940 р. Закінчив Кременянську школу. У 1955 р. працював причепчиком у колгоспі ім.Жданова. В 1958 р. спеціальність механізатора отримав у Кутковецькому училищі механізації. За досягнення успіхів у розвитку народного господарства удостоєний ордена Трудової Слави III-го ст. (1976) та ордена «Знак Пошани» (1980), нагороджувався Бронзовими (1973, 1975) та Срібною (1974) медалями ВДНГ УРСР.

Баран Олександр Григорович народився в Кременній у 1941 році. Після закінчення місцевої школи навчався у Кутковецькому училищі механізації сільського господарства. Служив у лавах Радянської армії. Після демобілізації 42 роки ударно працював у с.Кременна трактористом, комбайнером та на інших роботах. За самовіддану працю нагороджений орденом «Знак Пошани». Односельці, родичі пишаються такими людьми, які звеличили рідне село.

Їхній трудовий шлях гартувався в Кременній

*Василь Гоцак, моряк,
громадський активіст,
знана в селі людина*

*Фелікс Бельський, солдат,
тракторист, добрий друг
і товариш*

*Хлібороби, сусіди, добрі люди:
Петро Гоцак, Євгена Гоцак*

Євгена Осика

*Сергій Осика,
обліковець
тракторної бригади*

*Олександр Сухорук, орденоносець,
спеціаліст сільського господарства,
ветеран праці, гідно продовжував хлі-
боробний рід. У 2017 році відзначив
80-літній ювілей від дня народження*

Антоніна Гуменюк (Кравець)

*Все трудове життя пропрацювала в колгоспі. Виро-
щувала високі врожаї цукрових буряків. А ще вона –
турботлива мама, добра господиня*

*Анатолій Костур
гідно продовжує традиції
хліборобського роду*

*Осика Микола, Сірий Микола – земляки, друзі.
Для них найдорожче – їх мала Батьківщина*

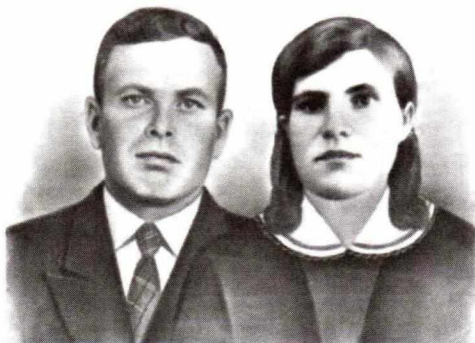
*Антоніна Васи́лівна
Данилюк*

Про свою славу трудову династію розповідає Антоніна Васи́лівна Данилюк: «Я народилася в с.Кременна в 1961 році. Тут зростала, навчалась, спілкувалася з людьми, сприймала радощі й невдачі, здобула вищу освіту. Сьогодні працюю провідним бухгалтером Національної академії Державної прикордонної служби ім. Богдана Хмельницького в м. Хмельницькому.

Село Кременна – мій оберіг. Тут все для мене дороге і близьке, а найдорожчі батьки: Шкробот Василь Антонович, батько (1929 р. н.) та Данькова Олена Тимофіївна (1927 р. н.).

Коли почалась Велика Вітчизняна війна, батько працював їздовим, чим міг допомагав здобути перемогу над ворогом. Згодом працював теслю в колгоспі ім. Кагановича, ім. Жданова, ім. Ткачука. За доблесну працю був відзначений різними нагородами.

Моя мама Данькова Олена Тимофіївна (1927 р.н.) з шести років зростала круглою сиротою із старшою сестрою Даньковою Варварою

Шкробот В.А., Данькова О.Т.

Тимофіївною, братами Даньковим Миколою Тимофійовичем (1924 р.н.) та Даньковим Іваном Тимофійовичем (1921 р.н.).

Сестри Данькови

Їхні батьки Даньків Тимофій та Данькова Параска пішли з життя від голоду в 1933 р. у проміжку один місяць, про що свідчать написи на могилі сільського кладовища.

Як згадують односельці, брати з перших днів війни пішли на фронт, були сміливими, відважними і хоробрими молодими захисниками своєї Вітчизни. Але, на превеликий смуток, 20.06.1944 р. ворожка забрала життя двадцятирічного Миколи. Брат Іван у жорстокому бою під Тернополем пропав безвісти.

Не обминули лихі часи і мою дорогу матусю Данькову Олену Тимофіївну. Сімнадцятирічною дівчиною була призвана в армію, воювала бійцем на Західному фронті. Разом з односельчанкою Ямборко Вірою та дівчатами із сусідніх сіл пройшли нелегкими дорогами війни, звільняючи від ворога землі Західної України, Польщі та Чехословаччини. Нагороджена медалями та орденом Вітчизняної війни II ступеня.

У післявоєнні часи мама працювала ланковою. В 1974 р. була нагороджена Срібною медаллю ВДНГ УРСР.

Пригадую наш маленький сільський куточок, де одна біля одної тіснилися хатки, вже і прізвищ не можна згадати. А от велику шовковицю у баби Ксенії згадують усі. Поруч хата Гуменюк Анни з синами Петром і Миколою, де проживав і онук Василь. По сусідству – хатки Гуменюк Наталії, Совичової Варвари, баби Домки. Тут жили потомствениі учителі Гуменюк Ніна Федорівна, Гуменюк Антоніна Федорівна та Роженюк Ніна Антонівна, а також Василь та Марія Гуменюки, Степусь Маланка з дочкою Ганною, баба Гапка. А далі мешкали батькова двоюрідна сестра Ганна та Ілля з синами Григорієм та Василем, Нечай Єва з синами Іваном, Олександром і Михайлом, невістка Ніна та онуки Олександр і Юрій. На вулиці жили Бельські – Рузя з сином Стасіком і дочкою Люсею (у них на подвір'ї стояла маленька кузня), мамина сестра Данькова Варвара Тимофіївна, Шкробот Петро і Надія з си-

ном Миколою і дочкою Вірою, Шкробот Володимир і Валентина з синами Анатолієм і Григорієм.

А ще хочу згадати свою бабусю Шкробот Варвару Федорівну (1906 р.н.). Вона залишилася вдовою після загибелі в 1944 р. на фронті мого дідуся Шкробота Антона Микитовича (1907 р.н.) (див. на фото зліва). Бабця Варвара сама виростила двох дітей – мого батька і доньку Марію. Вона залишилася в пам'яті як приклад людської гідності, доброти. Прикладом є відношення з сусідкою Ніною Федорівною Гуменюк, які за все своє життя ніколи не звернулися одна до одної на «ти», а тільки «Варваро, ВИ», «Ніно, ВИ».

*Шкробот Варвара Федорівна,
Гуменюк Ніна Федорівна*

Юрій Каплун широко заявляє: Гідність предків у серці бережу.

Він народився в Кременній 1971 року. Закінчив Кременянську восьмирічну школу, Кам'янець-Подільський сільсько-господарський технікум. Працював у колгоспі «Україна», ПТ ім. Г.І.Ткачука.

Спогади Юрія Каплуна. «На життєву стежину мене вивели батьки – Каплун Микола, Каплун Ганна. Хай Бог їх береже у потойбічному світі. Добротою, гідністю, великою життєздатністю відзначались мої дідуся і бабуся. Вони вчили поважати людей, прищеплювали любов до землі, чесно працювали на ній. Їхній заповіт я виконую по сьогодні».

*Михайло
Шкробот*

Мій дідуся Михайло Микитович Шкробот народився 1910 року. Виріс у простій селянській сім'ї. І хоч його називали куркулем, багатства не бачив. З ранніх років прилучався до селянської праці. І це ремесло він не покидав до кінця свого віку. Працював у колгоспі, а також на власній садибі.

У 1941 р., коли на нашу землю прийшли німецькі окупанти, Михайло Микитович у складі діючої армії обороняв західні кордони. А коли підрозділ, в якому перебував Михайло Микитович, німці розбили, потрапив у німецький полон. Разом із земляком Гоцаком Михайлом перебував у концтаборі №217 м.Ален-Падерборн, земля Північна Рейн Вестфалія.

Після війни працював у колгоспі с.Кременна, а також на відбудові шахт Донбасу. Бабуся Єва Миколаївна впродовж свого життя жила в селі, працювала біля землі, в селянському господарстві. Мої дідусь і бабуся завжди були прикладом у праці, побуті, вчили поважати людей. Їх приклад вчить, як треба виживати у складних обставинах сьогодення. Я їм вдячний за життєву науку».

Єва Шкробот

**Активісти, організатори, передовики колгоспного
виробництва с. Кременна (1970–1990-і рр.).**

М.І.Попов, С.С.Рибак, О.С.Царенко, А.В.Боднарчук, В.М.Гоцак, П.К.Даньків, Л.Н.Кузь, М.В.Шморгал, С.В.Баран, В.Я.Сірий, Н.П.Сіра, М.Ф.Гуменюк, В.Й.Бартошак, Г.П.Волос, С.О.Осика, П.А.Ферун, П.І.Чубай, Г.Р.Гуменюк, С.І.Нечай, О.І.Клепацький, Л.В.Клепацька, Г.І.Шморгал, С.П.Бардер, В.Волос, М.А.Очкур, М.В.Дячук, Антоніна Швець, П.С.Шкробот, Б.С.Шумило, А.Ф.Янишин.

Тваринники – гордість села (80-і роки):

В.Ф.Василук, Н.Г.Козачишина, Г.Ф.Воротна, А.М.Осика, Ф.Ф.Мазур, В.Шупер, Л.Сікорська, М.Банас, В.К.Каплун, Н.І.Шеремета, Г.Г.Сіра, В.Задорожна, А.М.Шкробот, Г.Ю.Рибак, А.Ф.Втамова, А.І.Стахівна, Л.Новак, Л.Шупер, В.М.Лагно, М.І.Ніколенко, Н.З.Кравець, В.І.Лагно, Г.Щур, О.М.Клімова, Т.М.Дроздова, Г.М.Шупер, Г.С.Кравець, А.О.Янкова, К.Шупер, А.О.Рижа, Є.А.Сіра, Є.З.Торанчук, Р.В.Шупер, Я.Дмитрук, В.Костирко, Є.Л.Ямборко, Г.Л.Сухорук, А.Закордонська, Г.Підпайло, Г.Й.Лагно, А.К.Івашко.

Гордість села серед тваринників (свинокомплекс, 80-і роки):

Н.Шкробот, Г.Шкробот, А.Шкробот, В.Шкробот, Є.Шкробот, В.І.Банас, В.А.Шкробот, Ц.Й.Рудницька, Н.С.Демкович, Г.І.Лутовська, О.М.Коцур, Н.Д.Коцур, Г.М.Банас, С.Й.Шупер, Г.Г.Божик, Н.С.Осика, Л.М.Осика, Н.С.Короташ, П.Каліновська, Г.Вовнянко, В.Загурська, В.Л.Шкробот, Г.В.Шкробот, В.Кисловська, Т.Нечай, В.Л.Горбата, О.М.Дмитрук, А.Л.Ямборко.

Трудівниці, які вирощували високі врожаї сільськогосподарських культур:

М.М.Волос, Г.Р.Пасічник, Г.І.Воротна, Г.Я.Ямборко, З.А.Козак, Олена Медецька, Т.Політун, А.Г.Швець, В.Данькова, Я.М.Кишко, Н.А.Чепко, Галина Кишко, Н.А.Чепко, М.Л.Поворознік, Г.Мисько, Ганна Поворознік, А.Пасічник, В.М.Кузнецова, В.Ф.Данькова, Антоніна Кравець, В.Я.Данькова, Євгена Гоцак, В.Ф.Осика, М.І.Банас, Г.М.Воротна, Є.М.Осика, Г.Шкробот, Віра Закордонська, Є.М.Банас, Ганна Шкробот, М.А.Банас, Євгена Притула, О.С.Каплун, Віра Главацька, М.Н.Василук, Антоніна Шкробот, Г.Політун, О.Л.Ямборко, Г.М.Ямборко, Розалія Лагно, О.Д.Мазур, О.М.Поворознік, Марія Щербань, В.П.Сільнича, М.Д.Шморгал, Г.Я.Гуменюк, Е.В.Горбата, М.І.Шупер, А.М.Рибак, Г.І.Шупер, П.С.Каплун, А.І.Кліпацька, Рая Любас, О.М.Попова, Г.М.Баран, М.І.Шімкова, Г.С.Голка, А.І.Шупер, Олена Вербицька, Поліна Королівська, Катерина Воротна, Антоніна Шупер, О.Ю.Закордонська, Є.Ф.Волос.

Трудову славу творили механізатори:

П.З.Шупер, С.М.Очкур, В.Ф.Ямборко, О.Л.Сухорук, В.А.Короташ, П.В.Самчук, В.В.Царенко, П.С.Волос, П.В.Рижий, В.Л.Поворознік, П.І.Швець, А.Л.Поворознік, В.П.Шупер, Михайло Воротний, Олександр Івашко, Артем Комар, В.Н.Клімов, П.М.Волос, М.Г.Драгусь, А.Л.Нечай, М.А.Банас, П.Б.Шаварський, С.М.Очкур, П.Г.Шупер, В.М.Кравець, Г.А.Панькевич, В.В.Марковецький, В.О.Степусь, А.Г.Шупер, М.І.Любас, П.В.Ямборко, В.Ф.Ямборко, Г.Ф.Закордонський, М.Д.Віконський, А.Ф.Вовнянко, М.М.Дмитрук, О.М.Волос, А.М.Кишко, В.С.Шморгал, Г.М.Рибак, В.І.Садовський, Михайло Притула.

Самовіддано і завзято працювали водії:

А.І.Ямборко, Анатолій Магдюк, В.І.Польський, Микола Парамей, В.Парамей, О.В.Парамей, П.М.Волос, Василь Каплун, О.С.Каплун, А.Ф.Земляк, Микола Осика, С.О.Осика, В.О.Осика, В.І.Осика, М.І.Осика, М.П.Коцур, В.І.Лагно, В.І.Шкробот, П.С.Шкробот, П.Ф.Садовський, В.С.Кукурудза, В.Р.Банас, Олексій Банас, Г.Ф.Садовський, В.П.Ямборко, П.І.Поворознік, Г.М.Шкробот, В.Г.Баран, А.Г.Рибак, Семен Василук, Михайло Політун, Олександр Мазур, Віктор Вербіцький, В.П.Рижий, О.Н.Козак, Д.М.Теклюк, М.Н.Медецький, А.С.Поворознік, А.С.Кудінов, М.П.Волос, С.Г.Лагно, І.Т.Косман, Василь Щурецький, О.І.Нечай.

*Петро Ямборко з матір'ю
Ямборко Ганною*

Ямборко Петро Пилипович, народився 1935 р. с.Кременна. Закінчив Кременянську семирічну, Лісоводську середню школи. Здобув вищу педагогічну освіту. Працював учителем, завучем Бедриковецької середньої школи. Мешканці с.Бедриківці обрали його головою сільської ради. На цій посаді він попрацював понад 30 років. Відзначив 80-річний ювілей.

Петро Пилипович Ямборко з великою теплою згадує: «Рідна і мила, ти моя батьківщино Кременна-Шиянці, де я народився у 1935 році. Дуже гарний, чудовий край. Літом кругом зеленіють луки, колосяться хліба, пахнуть скошені трави, кругом дзюрчали джерельні струмочки, обтікала ця гарна місцина чистою водою

річок. А які працювиті і добрі люди там проживали?!»

У цьому гарному куточку і пройшло, ніби в казці, моє босоне дитинство. Все життя за мною мандрує місцина, де народився, де зростав, а в поважному віці згадую все своє пройдене життя рідних, близьких, сусідів, друзів, школу, село.

Сім'я, рідня, близькі Петра Пилиповича Ямборка

До війни на моїх Шиянцях було 30 дворів, проживало 112 осіб, майже всі працювали в колгоспі. Микола Павлович Волос працював шофером у районній дорожній організації, Іван Савович Поворознік – учителем початкових класів, Микита Іванович Гуменюк – агроном, до війни закінчив Дзеленецький сільськогосподарський технікум, працював завідувачим поштовим відділенням у Кременній. Велика, гарна і працьовита сім'я була в Івана Калиновича Ямборка. Дві його дочки Віра і Ганна, яка була медичною сестрою на фронті, син Василь, моряк, добра і чуйна людина, допомагав нам, молодшим, у роботі, допомагав солдатським вдовам. У свої домівки на Шиянцях не повернулися з війни Антон Ямборко, Григорій Ямборко, Микита Мельник, Володимир Гуменюк, Михайло Трембіцький, Філімон Коцур, Пилип Ямборко, Іван Волос. Не вернулася з німецької неволі дочка Семена Коцура. Так і залишилися з дітьми-сиротами в горі і злиднях солдатські вдови: Єва Ямборко з двома дітьми – Петром і Григорієм, Євдокія Ямборко з чотирма дітьми – Антоніною, Вірою, Марією і Євгенією, Марія Трембіцька з двома дітьми, які в 1947 році виїхали по переселенню, Марія Гуменюк з двома дівчатами Ганною і Вірою, Ганна Ямборко з двома дітьми Петром і Раїсою. Важким було життя солдатських вдів і їх дітей. Весь тягар відбудови ліг на їхні тендітні плечі.

Життя мого покоління в цей час назвати легким важко, з дитинства пізнали смак гіркоти. Нам, малолітнім, доводилось працювати і виконувати всі домашні роботи, а іноді підміняти матерів біля молотарки, на скиртуванні соломи, снопів сіна. Вже пізньої осені, коли стиналась вода на річці Кошевій, наші матері викидали матірні коноплі. Тугим перевеслом була зв'язана наша доля і наших матерів після війни. Але, попри всі біди і труднощі, вистояли і відбудували країну, відродили поля.

Матінко! Скільки потрачено твого здоров'я, щоб вигодувати нас, навчити, привити любов до праці, до себе, до рідних, сусідів, села!

Вже з історичного минулого виводжу постаті моїх добрих сусідів, учителів, односельців, які нам допомагали. Це сім'я Григорія Банаса, і його дружини Віри Володимирівни, Петра Семеновича Коцура, Насті Ямборко, Антоніни Дянькової, Романа Порошка, Григорія Мащюри, Іллі Горбатого, Митрофана Садовського. Мої шиянецькі земляки були люди працьовиті, веселі і співучі. Кажуть: «Які пісні співають батьки, такі пісні співатимуть діти». Я до сьогодні співаю гарних, чудових, народних українських пісень, почутих від рідних і односельчан.

Працювали і жили на своїй землі, де завжди шелест колосся і голос дощу. В народі кажуть: «Нашого цвіту по всьому світу», тож почуйте, нащадки, запам'ятайте імена своїх предків, гордіться ними і передавайте в пам'ять наступним поколінням.

Школа, вчитель. Якi ви дорогi кожнiй людинi! Я вже людина лiтня, а менi досi пам'ятається наша «земська школа», моя перша вчителька Єва Иванiвна Рибак (Лех), яка навчила нас гарно писати, читати, рахувати, працювати. А який був добрий колектив педагогiв 1944–1952 рр. Кременянської семиричної школи, очолюваний директором Володимиром Єрофейовичем Бондарчуком. Він завжди був серед учнiв, серед батькiв, серед людей у полi. Володимир Єрофейович та його колектив залишився в пам'ятi тих, кого вони навчали i виховували. Сьогодні в Кременiннi проживає ветеран вiйни i працi Вiра Матвiївна Волос, досвідчений педагог, яка навчила i виховала багато поколiнь.

Пiсля закінчення семи класiв я подав документи в Дзеленецький сiльсько-господарський технiкум, дуже менi хотiлося бути агрономом, бо працюючи в полi, захоплювався роботою агронома Ганни Прокопiвни Швець. Але сталася прикра, непередбачувана ситуацiя. Вже 30 серпня виклику на навчання не було, а їхати поїздом не встигаю. Мiй сусiд Роман Порошок, знаюча людина, заспокоїв мене, написав дорожню карту, порекомендував йти пiшки i сказав, що Микита Гуменюк, навчаючись до вiйни в Дзеленцях, на вихiднi приходив пiшки. I я пішов тiєю дорогою через поля, села, а прийшов першого вересня пiсля одинадцятi години. Вступники вже написали диктант. Я просив, щоб дали менi можливiсть написати, але вiдмовили, порекомендували вступати на наступний рiк. Забравши документи, я понiс їх у Лiсоводську середню школу, яка тiльки органiзовувалася, i тут запiзнився, бо вже було набрано три вiсьмих класи по 50 учнiв.

Через рiк я все-таки пішов у вiсьмий клас Лiсоводської середньої школи. Це було в 1952 році. Гарний, вміючий педагогiчний колектив, очолюваний директором Олександром Лукичем Ведмедьорою, був для нас гарним порадиником життєвої дороги. Взірцем для нас був Антон Карлович Ковш. Чудовими наставниками, педагогами i людьми стали також Петро Васильович Труш, Андрiй Бодяк, Людмила Блонська та iн. Багато сил, умiння й енергiї вiддав нам класний керiвник Григорiй Йосипович Здоровик.

Лiта вiдлiтають у далi безкраї, i я згадую своїх однокласникiв – кременян Банаса Володимира Тимофiйовича, Сухорука Петра, Нечая Івана Антоновича, Шупера Іллю Івановича, Мацюру Сергiя Тимофiйовича, лiкаря Анатолiя Олексiйовича Данькова. Це були хлопцi, якi вiдчули смак гiркоти пiслявоєнного життя, їм довелося важко працювати в розбудовi нашої держави.

З шаною i повагою згадую моїх старших наставникiв, якi завжди допомагали нам у роботi, навчаннi. Це Василь Михайлович Гоцак, Василь Антонович Шкробот, Василь Романович Королiвський, батьки яких загинули на фронтах вiйни. Цi хлопцi були чуйними, привiтними, допомагали солдатським вдовам.

Було багато вихідців з села добрих, умілих керівників, спеціалістів народного господарства, працівників сільського господарства, промисловості, освіти, науки, медицини, культури, військових. Це брати Данькови: Сергій Васильович та Борис Васильович – чуйні, роботящі, освічені люди, які доклали чимало зусиль у розбудові сіл Кременної та Лісоводів. Сергій з моїм двоюрідним братом Петром Антоновичем Лагном, кинули в полум'я знайдену головку снаряда – обоє залишилися без ока і пальців руки. Сергій працював агрономом, головою колгоспу в Тернопільській області, заслужив шану і повагу від людей. Знаючим військовим став підполковник Геннадій Шаварський. Багато для жителів району і села зробили Григорій Сидорович Горбатий – завідувач планового відділу Городоцького райвиконкому, Григорій Іллів Шкробот – заступник начальника районного фінансового відділу.

Багато написано і висловлено добрих слів про генерал-полковника Адама Васильовича Чикала. Неодноразово писав і говорив про людяність, доброту і страждання цієї людини. Наведу лиш один приклад. На зустрічі з виборцями підійшла до нього літня жінка. «Адаме Васильовичу! – звернулась вона хвилюючим голосом. – За Вашу чуйність і доброту, за допомогу моїм онукам, які залишилися на моєму вихованні, я безмежно вдячна Вам!» – і піднесла квіти.

Взявши квіти, генерал міцно обійняв бабусю і знову передав хлопцям гроші. «Ні, ні!» – заперечувала жінка. «Люба матусю, я рішення прийняв. Нехай Ваші онуки вчаться, ростуть здорові і щасливі», – сказав генерал.

Добрі враження залишили в рідній стороні Герой Соціалістичної Праці Василь Якович Сірий – механізатор, Василь Семенович Волос, Антон Макарович Кишко, Василь Григорович Ямборко. А які кременянські «карпати» виростив Андрій Романишин! Яку красу залишив для поколінь протяжністю «Попід горою» від Шиянець до Березини?!

Багато сил, розуму і серця вклали в працю на полях і фермах шкробітські дівчата, мої однокласниці: Віра Королівська, Антоніна Осика, Віра Антонівна Шкробот-Ямборко, Ганна Володимирівна Шкробот, Марія Макарівна Волос-Фанда, Ніна Тимофіївна Сіра-Нечай. Кожна з них заслуговує на велику повагу.

Мої спогади про життя нашого краю с.Кременна – це історія наступним поколінням, які повинні знати про своїх предків. Такі вони реалії життя земного.

Дорогу в життя мені відкрили ті люди, про яких я згадав, також найбільше моя мати, Ганна Григорівна. Важко їй було виховувати нас. Батько, Ямборко Пилип Потапович, загинув у 1945 році в бою за визволення Польщі. Мені тоді було 10 років, а моїй сестричці Раї всього 3 роки. Мати постійно на роботі в полі, на фермі. Де в неї набиравлося стільки сил? Одного разу прийшла з роботи пізно, подивилась на нас і зі слізьми на очах, з болем у серці сказала «Діти мої! Ми повинні разом виживати. Ви повинні допомагати, і слухатись».

– Петрусю, – звернулась вона до мене, – ти старший і пам’ятай що тато тобі сказав, ідучи на війну: «Слухай маму, допомагай, не кури, вчися»!...

Мені запам’ятались настанови батьків, їх дотримуюсь все життя.

У 1957 році я закінчив Хмельницьке педучилище з фізичного виховання, а згодом історичний факультет Кам’янець-Подільського педінституту. Пішла по моїх стопах моя сестричка Рая, яка закінчила Чернівецький технікум кулінарії та Кам’янець-Подільський педінститут за спеціальністю вчителя української мови та літератури.

Після служби в армії у Тихоокеанському флоті на о.Сахалін у 1959 році мене направили працювати вчителем фізичного виховання в село Бедриківці, які стали моєю другою батьківщиною.

З 1962 по 1997 роки працював головою Бедриковецької сільської ради і за –сумісництвом – учителем історії.

Дуже багато життєвих порад, знань ми отримали від батьків, родичів, людей села, від рідних братів і сестер, матері і батька, Макара Лагна, Антона Лагна, Гаврила Лагна, Івана Лагна.

Моя родина пережила велике горе, але залишилася доброю, чесною, безмежно надійною. Рідний брат мого батька Григорій Ямборко загинув на війні, сестри батька Текля та Ганна, бабуса Фросина Ямборко втратили двох братів і синів Григорія Ямборка та Пилипа Ямборка. Всі сім’ї проживали під одним дахом, тільки в різних кімнатах. Таке було воно, життя родини Ямборків. Немає давно їх, але велику силу родини не забути.

Уклінно дякую їм за те, що завжди були поруч зі мною».

Петро Пилипович Ямборко, 2017 рік.

Розділ VIII. КРЕМІННА В НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ

Напередодні державної незалежності України в країні розпочалися неоднозначні політичні та соціально-економічні перетворення. Так звана «перебудова», на основі демократизації і гласності суспільного життя викликала всенародний рух за відродження національної свідомості та втілення національної ідеї утворення самостійної Української державності. В країні, на Хмельниччині поширилися процеси роздержавлення промислових підприємств, докорінні приватизаційні перетворення в аграрному секторі. Розбалансованість економіки в другій половині 80-х рр. призвела до загострення кризових явищ. Різко знизилися темпи приросту продукції. До цього додалися інфляційні процеси і дефіцит товарів на споживчому ринку. Усе це надзвичайно активізувало народні маси, змусило їх виступати проти влади.

Тому 1 грудня 1991 р. у всенародному референдумі за незалежність «так» незалежності сказали 96,3% жителів Хмельниччини, що поставило останню крапку у становленні української влади в краї. В політиці утвердився перехід від командно-адміністративної системи до демократичних засад організації суспільного життя, від монопартійності до багатопартійності та плюралізму ідеологій, економіка трансформувалася з тотально планової в ринкову, культура отримала можливості розвиватися на національній основі та інтегруватися у світовий культурний простір.

Однак у цей час країни переживали нелегкі часи. Однією з головних причин погіршення соціально-економічної ситуації були глибокі корені економічної кризи, непослідовність українських реформ. Приватизація на практиці обернулася «прихватизацією», радикальна аграрна реформа – імітацією. У січні-лютому 1996 р. в області стався обвальний спад виробництва. У катастрофічному становищі опинилося сільськогосподарське виробництво. Порівняно з 1991 роком виробництво тваринницької продукції у 1996 р. скоротилося майже у 2,5–3 рази.

Супутником глибокої економічної кризи стало різке погіршення життя людей. Масове безробіття, невиплата зарплати, пенсій, стипендій, згорання мережі закладів соціальної сфери поставили більшість населення Хмельницької області на межу виживання. Тисячі подолян змушені були покидати свою Батьківщину. Різко загострилася кримінальна ситуація.

Незалежність України неоднозначно позначилася на всіх сторонах життєдіяльності Кременної. В результаті розформування Лісоводської агрофірми «Україна» 26 січня 1990 р. в с.Кремінній створено колгосп ім. Г.І.Ткачука. Новостворене господарство очолив Рога Василь Олексійович.

Основними видами діяльності колгоспу було вирощення зернових культур, цукрових буряків, овочів, розвиток тваринництва та птахівництва. У 1990 р. членами колгоспу було 324 особи.

У 1992 році колгосп ім. Г.І.Ткачука реорганізовано в колективне сільськогосподарське підприємство ім. Г.І.Ткачука с.Кремінна. А 16 лютого 1997 р. на його базі створено приватну орендну спілку «Кремінянська» с.Кремінна. У 2000 р. ПОС «Кремінянська» с.Кремінна реорганізовано у приватний сільськогосподарський виробничий кооператив ім. Г.І.Ткачука с.Кремінна. Головою кооперативу було обрано Кишка Миколу Антоновича. У 2001 році на базі приватного сільськогосподарського виробничого кооперативу створено приватне підприємство ім. Г.І.Ткачука.

Організатори приватного підприємства по справедливості вирішили назвати господарство імені Григорія Ткачука. Цю ідею підтримали усі мешканці села. Адже Григорій Іванович Ткачук, коли село входило до агрофірми «Украї-

на», багато зробив для економічного і соціального зростання Кременної. Отож, його ім'я повинні знати, цінувати сьогоднішні і майбутні покоління села.

Життєвим кредо Григорія Івановича Ткачука – завжди і в усьому бути попереду, організовувати і вести за собою людей, не заспокоюватись на досягнутому.

Ткачук Григорій Іванович

А народився він у 1918 р. на Івано-Франківщині в сім'ї наймита. І сам був наймитом. Після Другої світової війни працював на Хмельниччині в селі Підлісний Олексинець Городоцького району. В 1944 р. очолив колгосп імені Суворова, а з 1945-го протягом 43 років беззмінно працював головою колгоспу «Україна» Городоцького району.

Очолюване ним господарство стало справжньою школою передового досвіду, соціально-економічної перебудови села. Григорій Іванович брав активну участь у громадсько-

політичному житті. Жителі с.Кременної завжди високо оцінювали діяльність Г.І.Ткачука.

Згадує М.А.Кишко, директор приватного підприємства ім. Г.І.Ткачука, с.Кременна: «Кременна підтримує і далі розвиває традиції, закладені Григорієм Івановичем. Ми й справді стараємось, хоч і відділилися від Лісоводів. Нині тяжко працювати на повну потужність – і час не той, і люди інші. Обладнали новий зернотік, придбали нові жатки, два нових комбайни «Дон». У школі, в дитячому садочку діти безплатно харчуються... Я з Григорієм Івановичем не працював, зате був у його колгоспі практикантом од сільськогосподарського інституту. Був свідком того, як трудиться голова. І так мені припало до душі ставлення його до роботи, до людей, що надумав я присвоїти ім'я Ткачука своєму підприємству. Його ім'я зобов'язує нас працювати з великою відповідальністю. Ми не раз, буває, говоримо про те, що означає для нас ім'я Григорія Івановича Ткачука, великого хлібороба...».

Є.П.Баран, завідувач сільською бібліотекою, згадує: «7 листопада 1967 року відбулося у нас урочисте відкриття Будинку культури. Другий його поверх – а це шість просторих кімнат – відвели під бібліотеку. По кількох днях після відкриття завітав до нас Г.І.Ткачук із тодішнім парторгом колгоспу І.В.Пробитим. А ми ще майже нічим не обзавелися. Поглянув Ткачук на це все

та й каже: «Потрібно завезти нові стелажі, поліровані столи, віконні штори». Сказав – зробив. Тоді нам ще й килима шикарного привезли, килимові доріжки, цілих сто метрів. І закипіла в бібліотеці робота... Навіть республіканські семінари на базі нашої бібліотеки проводили.

А якось я зайшла до Ткачука попросити грошей на нові книги. Стою перед ним і думаю, скільки ж то просити, яку суму? В інших колгоспах на таку справу дають 200–300 карбованців. А Григорій Іванович питає: «Тисячі карбованців вистачить»? Гроші перерахували одразу...».

Розповідає **Л.В.Кліпацька**, колишній головний економіст приватного підприємства ім. Г.І.Ткачука, с.Кремінна: «Не буду розказувати про роботу, вам, певне, вже не раз про це розповідали інші. Зізнаюся тільки, що саме Григорій Іванович навчив мене лічити кожен копійку... А розкажу я вам про справу особисту, житейську. Родом я з Чемеровецького району, треба було навідуватися до старих і німецьких батьків, а купити собі машину у той час було дуже непросто. Та й грошей у нас із чоловіком бракувало. Звернулися ми до Ткачука. Він звернувся тоді в касу взаємодопомоги: так і так, допоможіть людині. Пам'ятаю, приїхав він із нами в автомагазин. Оформили ми всі документи і пішли разом з головою вибирати собі машину. Він і каже: «Бачиш, які вони гарні? Вибирай собі, яку хочеш. Але я б радів оту червону взяти...!» І так із його легкої руки їздили ми на тій машині цілих двадцять шість років, без жодної аварії.

Сьогодні в Кременній сильна економічна база. І заклав її він, Григорій Іванович. Що б нині означало наше господарство без отої бази!

Уін знав не тільки прізвище кожного в колгоспі, він знав навіть, як їх називали по-вуличному і хто в якій хаті живе...»

В результаті приватизаційних процесів монополістом комплексу по відгодівлі свинини стало Кременянське відділення агрохолдингу «Мрія». А ще «Мрія» обробляє землі, розвиває тваринництво у Львівській, Тернопільській, Хмельницькій, Чернівецькій, Івано-Франківській і Рівненській областях. Т-во «Мрія» (ген. дир. Саймон Чернявський, розпоряд. дир. Григорій Ясінський) у Кременній обробляє 1338,6 га землі, з них 1238,04 га паїв. Орендна плата в 2016 р. становила 5% від нормативної грошової оцінки, що у грошовому виразі становить 4189,58 грн. Компанія має значний досвід у сільгоспвиробництві, який її співробітники вміло поєднують із застосуванням передових технологій, сучасного обладнання та сільськогосподарської техніки, а також з ефективним всебічним і раціональним використанням природних та земельних ресурсів. Тут працюють досвідчені працівники: Новосад Василь Володимирович (токарь), Волос Петро Олександрович (механік), Кліпицька Любов Володимирівна (менеджер) та інші.

Автор книги П.М.Шкробот з працівниками колективу «Мрія»

Офіс агрохолдингу «Мрія»

**Динаміка сільськогосподарського виробництва
к-пу с.Кремінна у 80–90-х рр. ХХ ст.**

Види виробництва	1980	1990	1992	1996	1999	2000
<i>Урожайність</i>						
зернових, ц/га	28,1	43,2	34,2	24	26,4	25
у т.ч. пшениці	31,9	50,2	45,3	26,4	35,2	33,7
цукр. буряків, ц/га	425	355	269	255	188	124
<i>Поголів'я</i>						
ВРХ, голів	1160	1275	1298	786	442	
у т.ч. корів, гол.	422	400	350	295	143	383
свиней, гол.	880	706	616	378	237	82
овець, гол.	630	438	334	—	—	194
птиці, шт.	2494	4181	543	—	—	—

Види виробництва	1980	1990	1992	1996	1999	2000
<i>Продуктивність</i> надій від корови, кг сер. добовий приріст: ВРХ, г свиней, г	2334 300 160	4181 467 165	3075 203 67	2800 450 130	1623 267 86	1518 255 62
<i>Вихід (голів)</i> телят на 1 матку поросят на 1 свиноматку	84 15	92 22	91 10	92 6,8	88 6	80 5
<i>МТП</i> тракторів комбайнів: зернових бурякозбиральних силосозбиральних вантажн. автомашин	26 5 4 1 18	27 8 2 2 23	28 8 2 2 23	24 7 2 2 28	19 5 2 1 28	19 5 2 1 28
<i>Рентабельність, %</i> у т.ч. рослинництва тваринництва	0,01 3,1 -12,8	48 92,9 16,0	48,9 126,6 38,6	5,5 17,2 -34,2	- 16 13,1 -59,4	-2,7 25,5 -60,3

Як видно, економічна криза в країні суттєво позначилася на виробничо-економічному стані колгоспу. В Кременній діють фермерські господарства.

Фермерське господарство «Агро-Ком» обробляє 302,7 га землі, орендна плата становить 5% від норми грошової оцінки – 3159,00 грн. Тут працюють досвідчені спеціалісти Царенко Олександр Володимирович, Ямборко Олександр Васильович, Поворознік Микола Антонович, Горбатий Олександр Петрович.

Господарство очолює талановитий господарник, хлібороб **Кишко Микола Антонович**. Його життєва дорога пов'язана з сільськогосподарською працею в Кременній, якій він присвятив понад 40 років.

Народився М.А.Кишко 30 липня 1956 р. в с.Кременна в сім'ї колгоспників. Працював у колгоспі. Після закінчення в 1982 р. агрономічного факультету Кам'янець-Подільського сільгоспінституту 8 років працював головним агрономом у колгоспі ім. Т.Г.Шевченка с.Синява Збаразького району Тернопільської області. У 1990–2000 рр. обіймав посаду головного агронома к-пу ім. Г.І.Ткачука в с.Кременна. У 2000 р. селяни обирають його головою колгоспу.

Маючи добру агротехнічну підготовку та прекрасні організаторські здібності, Миколу Антоновича у 2002 р. після проведення реорганізації колгоспу обирають головою сільськогосподарського кооперативу, він очолює приватне підприємство. Господарство взяло в оренду землі жителів с.Кременної, Новосі-

лки, Турчинець, Шишковець, Калитинець, Слобідки Кузьминської. Завдяки М.Кишку ПП стає високоорганізованим багатогалузевим господарством, що мало зерно-бурякову спеціалізацію з розвинутим тваринництвом. Господарство обробляло понад 3,5 тис. га ріллі. Займалося вирощуванням і реалізацією зернових культур, цукрових буряків, виробництвом молока і м'яса. Утримувало майже тисячу голів великої рогатої худоби. Підприємству М.Кишка присвоєно статус племінного репродуктора з розведення свиней української породи. Відбувається реалізація племінних високопродуктивних ремонтних свинок і кнурців з одночасним забезпеченням збалансованими комбікормами.

Велика увага приділяється переробці сільськогосподарської продукції. Працюють млин, крупорушка для виготовлення різних видів круп.

Кишко М.А. – керівник нової генерації. Користується повагою в жителів села, працівників підприємства, керівників району і області. Неодноразово обирався депутатом Кременіянської сільської та Городоцької районної рад.

На території сільської ради функціонує ТОВ «Ярос-Агро» (дир. Осадчий Богдан Васильович). Товариство обробляє 253 га землі, у 2016 р. виплачувало за оренду 4180 грн (5% від нормативної грошової оцінки). Тут високий рівень роботи забезпечують Крива Ганна (доглядачка свиней), Рога Василь (зав. комплексом), Сіра Ірина (зав. складом) та інші.

У Кременій фермерське господарство створив **Парамей Микола Петрович**. Разом з сім'єю обробляє 37 га землі. Вирощує сільськогосподарські культури: пшеницю, ячмінь, цукрові буряки, кукурудзу. Активний у громадському житті села. Завжди допомагає односелянам у вирішенні назрілих соціальних проблем.

У селі трудяться фермери Рога Василь Олексійович (45 га), Баран Микола Степанович (49 га), Гуменюк Григорій Федорович (44,6 га).

Однак місцеву громаду турбує те, що свинокомплекс забруднює навколишнє середовище.

Несприятлива соціально-економічна криза в країні негативно позначається на соціальному становищі мешканців Кременіної. Погіршується демографічна ситуація. Якщо в 1959 р. в Кременій було 2095 осіб постійного населення, то в 2001 р. – 1133 особи. А на 1 січня 2016 р. в селі залишилося всього 1061 особа.

Причому демографічна ситуація загострюється. Якщо, скажімо, в 2016 р. народилося 11 дітей, то померло 14 осіб. Виїхали із села в пошуках кращої долі 17 молодих людей. Причини такої картини різні. Але головними є ті, що, власне, впливають і скорочують тривалість життя, – низький економічний, отже, й життєвий рівень основної маси населення Кременіної. На рівень життя негатив-

но впливають жебрацькі пенсії, відсутність нормального харчування, морально-психологічні стреси, зловживання алкоголем і курінням, уже не кажучи про відсутність і дороговизну медикаментів і низький рівень медичного обслуговування. Низьку народжуваність обумовлюють важкі матеріальні умови молодшої сім'ї, безперспективність сприятливої системи виховання, лікування, догляду за дітьми, їхнього відпочинку і навчання, а звідси – небажання молодих батьків перевантажувати себе.

Село міліє, вже немає багатодітних сімей, натомість все більше стає одиноких, збіднілих громадян, які вже через мізерні пенсії ледве зводять кінці з кінцями.

Спогади Козачишеного Олександра Володимировича про створення Кременіянської сільської ради

Сільська рада створювалась в період становлення незалежної України і була представлена протоколом сходу населених пунктів села Кременна і Кременіянські хутори на розгляд Верховної Ради України з послідуочим затвердженням.

Поштовхом для створення сільської ради послужило роз'єднання колгоспу «Україна» і утворення колгоспу ім. Г.І. Ткачука. Новостворена Кременіянська сільська рада була одна з перших в Україні, якій надала дозвіл на створення Верховна Рада.

5 жовтня 1991 року після мого обрання головою Кременіянської сільської ради, фактично пішов відлік формування і функціонування сільської ради.

Приміщення в якому планувалось розмістити сільську раду потребувало реконструкції і капітального ремонту. Велику допомогу в цьому надавав колгосп ім. Г.І.Ткачука, а також будівельна бригада Мазура Віктора з м. Городок, яка практично і виконувала ці роботи.

Стало питання штатного складу сільської ради і його формування, в який ввійшли секретар Нечепорук Р.І., бухгалтер Волос Г.М., землевпорядник Здоровик О.П., прибиральниця Івашко А.І., Осика А.М. Із-за відсутності приміщення доводилось працювати і заводити документацію в домашніх умовах. Велику допомогу в формуванні Кременіянської сільської ради надавав Скальський Василь Володимирович – представник Президента України в Городецькому районі та апарат райдержадміністрації.

З введенням в дію і реконструкції приміщення сільської ради стало набагато легше ведення робочого процесу в виконанні функціональних обов'язків.

Довелось займатися газифікацією села, будівництвом водопроводу, впорядкуванням цвинтаря, ремонтом водяного опалення в школі, будинку культури, очищення села від сміття тощо.

Над вирішенням назрілих проблем активно працювали депутати сільської ради: Роженюк Н.А., Гуменюк В.Ф., Гуменюк І.К., Баран М.С., Сухорук О.Л., Нечай А.Л., Осика М.І., Парамей М.П., Рога В.О., Земляк М.В., Палагнюк М.В., Павлюк Б.В., Садовський І.Ф.

Проводились різні культурно-освітні міроприємства за допомогою учнів Кременянської ЗОШ (директор Задоянчук В.І.), працівників будинку культури Баран М.С., Садовський В.В., завідувача бібліотекою Кузь Є.П., Волос В.М., голова ветеранської організації Сірий В.Я.

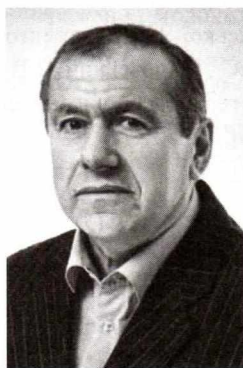
Бажання громади мати своє, створювати і будувати своє надихало їх на підтримку рішень прийнятих Кременянською сільською радою.

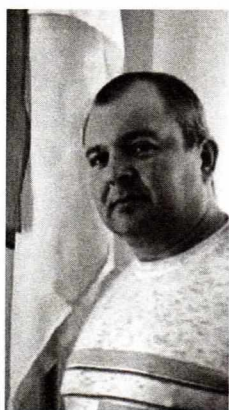
Понад 12 років – з квітня 1998 р. по травень 2010 р. – головою Кременянської сільської ради працював досвідчений управлінець **Чагарин Володимир Петрович.**

Тут, у Кременній, Володимир Петрович народився, вчився, босими ногами сховає стежки-доріжки, починав трудове життя. Милувався розлогими ланами, де квітували щедрими врожайми колгоспні засіви. Чималий досвід організації сільського життя здобув під час роботи в колгоспі «Україна», коли с.Креминна входила до його складу. Будучи сільським головою турботливо переймався сільськими проблемами, що виникали в кризових умовах становлення української державності. Активно працював з виборцями, депутатами сільської ради. В центрі уваги були питання соціального захисту селян, пенсіонерів, одиноких громадян, виховання молоді. Чільну увагу приділяв роботі школи, дитячого садка, будинку культури, бібліотеки, організації медичного, торговельного, побутового забезпечення сільської громади. Не стоїть осторонь сільського життя і нині, бажаючи примножувати славу рідного села, своєї малої Батьківщини.

Сьогодні Кременянську сільську раду громада села довірила очолити Воротній Таїсії Олексіївні – людині неординарній, високоосвіченій, доброзичливій. Таїсія Олексіївна народилася 1968 р. в с.Кременній. Навчалась у місцевій восьмирічці та Лісоводській десятирічці. Фах отримала в Шепетівському технікумі. Одружилася з Воротним Василем Васильовичем. Працювала секретарем сільської ради, обліковцем у будівельній бригаді, секретарем-машиністкою, лаборанткою. А з 2010 р. односельчани обрали її сільським головою. З перших днів на відповідальній посаді Таїсія Олексіївна зуміла налагодити змістовну роботу сільської ради, за ділової підтримки високоавторитетних, активних і національно свідомих 12 депутатів виконавчого комітету.

Депутати та громадські активісти Кремін'янської сільської ради: Садовський В.П., Банас М.Л., Кишко Г.С., Клепацька О.О., Божик Г.Т., Халімова Н.А., Польський В.І., Мазур Л.М., Шкробот О.В., Шкробот Ю.П., Сірий В.М., Дмитрук В.П., члени виконкому Дорога Г.В., Садовський В.В.

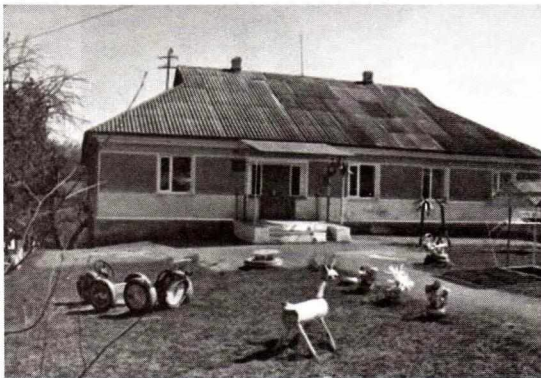
А ще в селі працює добре обладнаний дитячий садочок. Виховну роботу з малюками проводять досвідчені педагоги Мисик Т.Г. (завідуюча), Волос М.С., Кравець Р., музичний керівник Сіщук Л.В.

Сільському голові, активу ради вдалось багато зробити для забезпечення стабільного соціально-культурного життя Кремінянської сільської громади.

Кремінянська сільська рада, сільський голова Таїсія Воротна свою діяльність спрямо-

Мисик Т.Г.

Дитячий садок

вують на покращення соціально-економічного становища сільської громади, піклуються про соціально незахищених громадян.

З цією метою спеціально введена посада соціального працівника, яку добросовісно виконує **Польська Олена Анатоліївна**. На безкоштовній основі соціальним працівником обслуговуються одино-

кі громадяни: Шупер Антоніна Іванівна (1938 р.н.), Ямборко Марія Григорівна (1937 р.н.), Кліпацька Антоніна Григорівна (1932 р.н.), Ямборко Євгенія Григорівна (1938 р.н.), Волос Віра Матвіївна (1922 р.н.), Лісневська Леоніда Антонівна, Шупер Анатолій Григорович (1946 р.н.), Волос Галина Федорівна (1942 р.н.), Кривий Григорій Михайлович (1939 р.н.), Романишена Євгенія Петрівна (1947 р.н.), Шаварська Леоніда Миколаївна (1953 р.н.), Янковий Михайло Григорович (1952 р.н.).

Актив сільської ради турбується про молоді сім'ї, про національно-патріотичне виховання підростаючого покоління. Зрозуміло, в сучасних кризових умовах не легко задовільнити усі соціальні потреби села, але депутати, сільський голова не втрачають активності в збереженні та примноженні надбань села.

Традиційними стали урочисті відзначення ювілейних дат ветеранів війни і праці, в яких беруть участь депутати сільської ради, діти, молодь. Сільська громада створює належні соціально-побутові умови людям старшого покоління, турбується про надання пільг учасникам Другої світової війни, про воїнів-інтернаціоналістів, учасників АТО – людей свідомих, великих патріотів незалежної України.

Польська О.А.

95-річний ювілей ветерана праці Волос Віри Матвіївни

Список
учасників Великої Вітчизняної війни с.Кремінна
станом на 01.01.2017 р.

1. Садовська Антоніна Гаврилівна, 1926 р.н.
2. Костирко Варвара Дем'янівна, 1932 р.н.
3. Садовська Віра Іванівна, 1931 р.н.
4. Кліпацька Антоніна Григорівна, 1932 р.н.
5. Чикал Ганна Юріївна, 1924 р.н.
6. Садовська Антоніна Андріївна, 1929 р.н.
7. Чубай Олена Іванівна, 1931 р.н.
8. Воротна Міла Антонівна, 1931 р.н.
9. Волос Віра Матвіївна, 1922 р.н.
10. Дмитрук Олена Максимівна, 1932 р.н.
11. Кишко Емілія Семенівна, 1931 р.н.
12. Королівська Віра Іванівна, 1932 р.н.
13. Банас Марія Семенівна, 1925 р.н.
14. Шупер Леоніда Семенівна, 1930 р.н.
15. Ямборко Віра Антонівна, 1931 р.н.
16. Шкробот Валентина Леонтіївна, 1930 р.н.
17. Шкробот Антоніна Семенівна, 1931 р.н.
18. Люта Валентина Антонівна, 1923 р.н.
19. Підпайло Людмила Корнелівна, 1931 р.н.
20. Шкробот Галина Федорівна, 1930 р.н.
21. Горбата Віра Романівна, 1933 р.н.
22. Козак Зінаїда Андріївна, 1933 р.н.
23. Банас Броніслава Іванівна, 1933 р.н.
24. Осика Антоніна Михайлівна, 1933 р.н.
25. Медвецька Марія Андріївна, 1929 р.н.
26. Волос Євгена Федорівна, 1934 р.н.
27. Осика Василь Леонтійович, 1930 р.н.
28. Банас Генріх Пилипович, 1928 р.н.
29. Шкробот Володимир Антонович, 1927 р.н.
30. Вінчук Степан Климович, 1930 р.н.
31. Стець Олексій Петрович, 1933 р.н.

В умовах гострого дефіциту фінансових ресурсів Таїсія Олексіївна доби-
лась бюджетного фінансування створення генерального плану розвитку села,

реконструкції сільського водогону, забезпечення нормального функціонування закладів комунальної власності територіальної громади. Сприяє розвитку фермерства і підприємництва.

Велику допомогу в благоустрої села, ремонті доріг та розчищенні сільських вулиць надає депутат Городоцької районної ради, підприємець Воротний Василь Васильович.

Вони воювали в Афганістані

Село, його люди були причетні до найважливіших подій, що відбувалися в країні. Так, на суспільне життя України і Подільського краю впливали наслідки війни в Афганістані (1979–1989 рр.). На радянсько-афганську війну Москва мобілізувала більше 160 тис. українців, з них 2378 загинули, поранення отримали понад 8 тис., 4687 повернулися додому інвалідами. В афганській війні брали участь 3,2 тис. хмельничан, 110 загинуло.

*Генерал-полковник
Адам Васильович Чикал*

Участь у радянсько-афганській війні були змушені брати уродженці Кременної А.Чикал, М.Косман, П.Сірий, М.Поворознік, І.Шкробот, В.Дмитрук

Адам Васильович Чикал

Адам Васильович Чикал народився 1947 р. в с.Кременна (Кременянські хутори) Городоцького району Хмельницької області. Закінчив Бакинське вище командне училище, Військову академію ім. Фрунзе (1981 р.) Військову академію Генерального штабу СРСР (1991 р.). У 1982–1985 рр. – начальник штабу полку, командир полку в Афганістані. Двічі важко поранений. У 1991–1993 рр. – командир навчальної дивізії Прикарпатського округу. З 1993 р. по 1995 р. – перший заступник командуючого 8-ої

танкової армії, м.Житомир. Народний депутат України трьох скликань. Генерал-полковник.

Про життєвий шлях і службу в рядах Радянської армії А.В.Чикал розповів у своїй книзі «Записки генерала». Зокрема, він пише, що народився у 1947 р. в сім'ї Василя і Віри Чикалів у Кременянських хуторах. Тут він дуже цікаво, весело проводив дитячі роки. Навчався у початковій школі, яка працювала на хуторі. Ази науки пізнавав від вчительки Зіни Степанівни Демчак. Потім навчався в семирічці с.Кременна, яка побудована була земством на початку ХХ століття. Про цю школу розповів Адаму Васильовичу директор Володимир Єрофейович Бондарчук. Він відзначив, що школа гордиться висококваліфікованими лікарями, як Василь Шкробот, Володимир Парамей, Василь Дідора, Петро Коваленко, Адам Капелюх, Василь Костур та іншими.

У Лісоводській середній школі наставниками в Адама були Григорій Йосипович Здоровик, Петро Васильович Труш. Разом з Чикалом навчались і вихідці з Кременної: Володимир Даньків, Євгена Садовська, Майя Шимкова. Тут він вперше від вчителя військової підготовки Івана Федоровича Садовського з с.Кременна дізнався про подвиг Героя Радянського Союзу Сугерова періоду Другої світової війни. Народився він на Кам'янецьчині, а як сирота навчався в Лісоводському шкільному патронаті до 9-го класу включно. Іван Федорович Садовський з Сугеровим сидів у класі за одною партою. В 1940 р. Сугеров був призваний до лав Радянської Армії. Поступив в танкове училище, по закінченню якого він у званні старшого лейтенанта очолював танкову роту і в 1943 р. в бою на Курській дузі проявив героїзм і загинув смертю хоробрих. За цей подвиг Борису Сугерову присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

Перші трудові уроки на тракторі Т-74 передавав досвідчений механізатор з с.Кременної Олександр Лукович Сухорук. Він вчив Адама Чикала вести свою першу борозну в полі і по життю.

Після навчання у школі Адам Чикал здобував трудові навички в Кутковецькому профтехучилищі. Працював водієм у колгоспі. Після дійсної військової служби закінчив Бакинське вище загальновійськове командне училище. Служив командиром підрозділів у військових частинах. А це спонукало до навчання у військових академіях.

Військовий вишкіл забезпечив А.В.Чикалу гідно виконувати військовий обов'язок в Афганістані.

Косман Микола Іванович

Народився в селі Кременна 1950 р. у багатодітній сім'ї колгоспників.

Після закінчення Кременянської школи навчався у ПТУ міста Торез Донецької області на монтажника. Але працювати по спеціальності не довелося, бо був призваний до лав Радянської армії, де потрапив у Чехословаччину. Після

двох років обов'язкової служби він залишається в армії на понадстрокову службу, де здобув звання старшого прапорщика. Доля військового – це завжди бути готовим покинути обжите місце і їхати туди, куди вимагали наказом командування. Отже, довелося служити після Чехословаччини в Забайкаллі, а згодом у м.Хмельницькому. Звідси молодий командир і був направлений в Афганське пекло, де в 1986–1989 роках брав участь у бойових діях. Військова частина була розташована у Кілагайській долині міста Пулі-Хумрі провінції Баглан. Ця частина охороняла склад з пально-мастильними матеріалами, де заправлялися автоколони, які вирушали на бойові дії та перевозили різноманітні вантажі. В обов'язки Космана М.І. входив контроль за кількістю пального на складі і перевірка справності автотехніки, а також доводилося брати участь у бойових діях, в одному з боїв він одержав поранення. Звістка про виведення радянських військ з Афганістану була найрадіснішою для усіх військових службовців. До 1995 р. проходив службу в місті Хмельницькому, а далі пішов у запас і до сьогоднішнього дня працює водієм в одній з приватних фірм. Одружений, має двох синів, які закінчили Академію прикордонних військ. За службу на Афганській землі нагороджений орденом «Від вдячного афганського народу» та медаллю «За бойові заслуги».

Сірій Петро Васильович

Народився 1968 р. в сім'ї колгоспників села Кременна. Мати, Надія Петрівна, працювала зоотехніком, батько, Василь Якович, – бригадиром тракторної бригади. Закінчивши Кременянську школу Петро вступив до Чеміровецького медичного училища на фельдшера. Після закінчення закладу два місяці працював у Скарженецькій лікарні. У квітні 1987 р. призваний до лав Радянської армії. Служив у м.Вапнярці, потім перевели його на строкову службу у м.Зерноград Ростовської області (Росія), де прослужив до травня 1988 року.

В Афганістані службу проходив у м.Кабулі. Був фельдшером у госпіталі, де доводилося бачити жакливі страхіття війни, тяжкопоранених, скалічених солдатів. Він був доброю, чуйною, сміливою і мужньою людиною. За сумлінне виконання військового обов'язку нагороджений медаллю «Воїну-інтернаціоналісту» та Почесними грамотами. Коли наші війська покинули Афганістан, він продовжував службу до червня 1989 р. у м.Печене Мурманської області (Росія). Повернувшись до рідного села, працював фельдшером Городоцького молочно-консервного заводу. В 1996 р. у віці 27 років важка хвороба забрала його з життя.

Поворознік Микола Антонович

Народився у 1968 р. в с. Кременна у сім'ї колгоспників. У 1983 р. закінчив 8 класів місцевої школи, а в 1985 р. – середню школу I–III ст. села Лісоводи. Далі навчався у м. Кам'янець-Подільській автошколі, куди був рекомендований від ДОСААФ. У 1986 р. призваний у ряди Радянської армії. Навчальний період проходив у м. Кушка (Туркменія).

З 11 листопада 1986 по 1 червня 1988 рр. служив в Афганістані рядовим у військовій частині п/п 78864, яка знаходилася в м. Кабулі. Отримана спеціальність визначила і місце служби – водій КАМАЗу в батальйоні охорони Генерального штабу армії. Крім того, він перевозив продукти, боєприпаси, паливо, медикаменти по всій території країни. Найчастіше маршрут проходив через перевал Саланг до Термеза, на кордоні з колишнім Радянським Союзом. Часто рейси проходили у справжній бойовій обстановці, під обстрілами душманів, а в м. Хост він брав участь у бойовій операції, за що був нагороджений медаллю «За бойові заслуги». Після демобілізації повернувся в рідне село. Нагороджений медалями: «Від вдячного афганського народу», «Ветеран Афганської війни», «70 років Збройних сил». Одружений, має двох синів. Працює водієм у приватному підприємстві ім. Г.І. Ткачука.

Шкробот Ігор Петрович

Народився 11 квітня 1966 р. в с. Кременна. Навчався в загальноосвітній школі села, а далі здобув повну загальну середню освіту в с. Лісоводи. Потім навчався на курсах водіїв в м. Городку. Весною 1984 р. призваний в ряди Радянської армії. Під час служби проходив підготовку по водінню військової машини БТР в навчальній військовій частині м. Батумі (Грузія). А через місяць, 26 серпня, вісімнадцятилітній, юнак був направлений на війну в Афганістан. Службу проходив у зенітно-ракетному взводі комендантської роти військової частини у м. Шенданд. Згодом воював у військовій частині, під командуванням земляка А. Чикала. Навесні 1986 р. закінчив військову службу і повернувся в рідне село. Помер 17 квітня 1993 р.

Дмитрук Володимир Онуфрійович

Народився у 1953 р. в с.Кременна у багатодітній сім'ї ветерана Великої Вітчизняної війни Дмитрука Онуфрія Семеновича. Володимир був середущим серед п'ятьох синів у своїх батьків. А тому з самого дитинства він звик самостійно добиватись усього в житті і приймати рішення. Після закінчення Кременянської школи пішов вчитися на механізатора у Скалатське СПТУ, а згодом у Хмельницькому ДОСААФ здобув ще одну спеціальність танкіста, це і визначило подальшу його долю. Після строкової служби у рядах Радянської армії 1971–1973 рр. він закінчив школу прапорщиків у м.Бердичеві та в 1973–1980 рр. займав посаду начальника танкодрому.

Славне бойове минуле батька надихнуло Володимира на те, що у грудні 1980 р. він добровільно йде служити в Афганістан до серпня 1982 року. Під час перебування в країні був начальником танкової директриси у м.Шенданд (провінція Газні), а потім до кінця служби – командиром кулеметного взводу п/п 51852 5-ї мотострілецької дивізії, якою командував славнозвісний полковник Громов, що у 1989 р. виводив радянські війська з Афганістану. Основним завданням взводу Дмитрука В.О. була охорона військових транспортних колон, що йшли в м.Кушку, а тому часто солдатам і командирі доводилося брати участь у багатьох бойових операціях. У бою під м.Пулі-Хумрі він отримав поранення у шию. Після Афганістану не покидав армійську службу і до 1983 року був старшиною танкової роти у місті Бердичеві, звідки і звільнився в запас. Нагороджений медаллю «Учасник бойових дій», ювілейними медалями «60 років Збройних сил», «30 років Перемоги у ВВ війні». Помер у 2010 році.

Кравець Олександр Миколайович

Народився 1962 р. в с.Кремінна. Тут закінчив восьмирічну школу, потім Чемеровецьке медичне училище. Олександр під час служби в армії виконував інтернаціональний військовий обов'язок в Афганістані. За службу в Афганістані відзначений 14 нагородами Афганістану і Радянського Союзу. Мирне життя продовжує в с.Лісоводах. Через матеріальні нестатки змушений виїжджати на заробітки за кордон.

У ніч на 26 квітня 1986 р. суспільне життя країни потрясла Чорнобильська катастрофа – техногенна, екологічно-гуманітарна катастрофа, спричинена вибухом четвертого енергоблоку Чорнобильської атомної електростанції. До ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС було залучено 86,8 тис. людей різного фаху та соціального стану. Від аварії в Україні постраждало майже 3,4 млн осіб (7% населення). Радіоактивного забруднення зазнали 2,3 тис. населених пунктів дванадцяти областей, у тому числі у Вінницькій і Хмельницькій областях. У ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС брали участь понад 9 тисяч хмельничан. Серед них мешканці Кременної Королівський Анатолій Олексійович (1956 р.н.), Рижий Володимир Васильович (1955 р.н.) і Федчук Володимир Казимирович (1963 р.н.).

Учасники АТО на сході України

У неоголошеній війні на сході України в 2014–2017 рр. брали участь вихідці з Кременної.

Косарич Сергій Сергійович

(нар. 12.01.1986). Електрогазозварювальник. Призваний 07.08.2014 р. та 15.07.2015 р. Курс гранатометника проходив у Хмельницькій академії прикордонних військ. Перебував у Луганському прикордонному загоні ВЧ – 9960 та ВЧ – 9938. Демобілізований 11.10.2016 р.

Романишин Олександр Владиславович

(нар. 04.04.1987 р.), фельдшер. Призваний у квітні 2014 р., фельдшер батальйону. Перебував: Луганська область – Станиця Луганська, м.Щастя, м.Краматорськ. Продовжив службу за контрактом.

Бота Даніел Олександрович

(нар. 01.01.1991 р.), водій. Призваний 24.04.2015 р. Курс навчання гранатометника проходив у м.Рівному. В зону АТО направлений 06.06.2015 р. в 128 бригаду в Донецьку область м.Опитне. Демобілізований 26.07.2016 р.

Волос Віктор Олександрович

(нар. 04.04.1972 р.), електрогазозварювальник. Призваний 29.04.2015 р. курс навчання проходив у м.Рівному, старший стрілець (кулеметник). Прибув у зону АТО 12.06.2015 р., ВЧП – 3137. Демобілізований 28.05.2016 р.

Осика Василь Васильович

(нар. 11.06.1967 р.), механізатор, водій. Призваний 11.06.2015 р. Курс навчання проходив у м.Рівному та м.Яворові Львівської області, водій ЗІЛ-131. Прибув у зону АТО у червні 2015 р.: Луганська область, Кремінянський р-н, с.Варварівка. Демобілізований у травні 2016 р.

Кривий Анатолій Володимирович

(нар. 11.06.1966 р.), водій. Призваний у серпні 2015 р. Курс навчання проходив у м.Рівному та на Яворівському полігоні Львівської області, механік-водій САУ. Прибув у зону АТО 16.09.2015 р.: Донецька область, Покровський р-н, 93 бригада 1-й гаубичний самохідний артилерійський дивізіон. Демобілізований 08.07.2016 р.

Чепко Михайло Петрович

(нар. 15.11.1970 р.), слюсар с/г машин. Призваний 02.05.2015 р. Курс навчання проходив у м.Рівному, механік БМП-21. Прибув у зону АТО 18.06.2015 р.: Северодонецьк, ВЧ–0927. Демобілізований у липні 2016 р.

Гуменюк Григорій Григорович

(нар. 25.07.1975 р.), підполковник податкової міліції. Призваний у лютому 2016 р. Фронт – робота в мобільних групах Луганської області (Станиця Луганська, м.Щастя). Демобілізований у липні 2016 р.

Царенко Олександр Володимирович

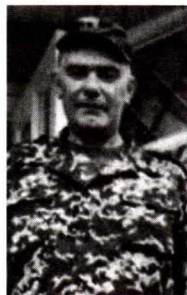
(нар. 06.01.1977 р.), автоелектрослюсар. Пішов добровольцем 21.06.2014 р. Прибув у зону АТО в серпні 2014 р.: Луганська область, селище Щастя, 8 полк спецпризначення, розвідгрупа. Демобілізований у червні 2015 р.

Парамей Віктор Михайлович

(нар. 28.10.1991 р.), фельдшер. Призваний у травні 2014 р. Курс навчання проходив у м.Яворові Львівської області, анестезист. Прибув у зону АТО в середині червня 2014 р., Донецька область, с.Крива Лука, м.Красний Лиман. Демобілізований у травні 2015 р.

Івашко Михайло Олександрович

(нар. 22.11.1969 р.), механізатор. Призваний 11.03.2015 р. Курс навчання проходив у м.Рівному, кранівник. Прибув у зону АТО: Луганська область.

Любас Віктор Михайлович

(нар. 09.04.1972 р.), коваль, газоелектрозварювальник. Призваний 28.01.2015 р. Курс навчання проходив на Яворівському полігоні Львівської області, мінометник. Прибув у зону АТО в кінці березня 2015 р.: Донецька область, Дебальцевський р-н, с.Тоненьке та смт.Піски. Демобілізований 24.05.2016 р.

Волянський Дмитро Олегович

(нар. 29.10.1986 р.), механізатор. Призваний 29.04.2015 р. Курс навчання проходив у м.Рівному, с.Новолюбомирівка, бойове злагодження м.Львів, старший солдат, навідник машини БРДМ – кулеметник. Прибув у зону АТО 10.06.2015 р.: під Дебальцевим, далі м.Волноваха. Демобілізований 12.07.2016 р.

Король Олег Михайлович

(нар. 16.11.1981 р.), електрик, водій. Призваний 09.07.2015 р. Курс навчання проходив у м.Рівному, молодший сержант. Прибув у зону АТО 29.08.2015 р.: Луганська область, Станиця Луганська, Авдіївська промзона (шахта «Бутівка»), 128 бригада 15 Ужгородський, водій «Уралу», (доставка харчів, боєприпасів). Демобілізований 27.10.2016 р. Нагороджений орденом «Захисник Вітчизни» та медаллю «Учасник бойових дій».

Роженюк Євген Валентинович (нар. 23.04.1979 р.), фотокореспондент, військовий журналіст. З квітня 2016 року періодично перебуває в зоні АТО.

Ось як пише про Роженюка Євгена Валентиновича журналіст Інтернет-видання «Волонтерський вулик» Катерина Стулень (16.07.2016): «Довгі місяці на охопленому війною Донбасі, кожен день на нульовому рубежі в найгарячіших точках. Разом із зброєю важкий штатив та відеокамера. Одразу на двох фронтах захищає Україну крем'янин підполковник Міністерства оборони Євген Роженюк – на російсько-українській війні та в інформаційному просторі. Понад 18 років Євген прослужив у лавах Національної гвардії (до 2014 р. внутрішні війська МВС України). Після закінчення окремого факультету внутрішніх військ при Національній академії прикордонних військ України імені Б.Хмельницького направлений для подальшого проходження служби у Дніпропетровськ. Починав звичайним взводним, потім очолив роту, був психологом, кадровиком, вихователем, начальником клубу. Пізніше перевівся до Харкова, а згодом до столиці.

Як розповідає Євген, у Києві перед самим початком Революції ідності був призначений на посаду керівника прес-служби Північного територіального командування внутрішніх військ, тобто відповідав за інформаційне поле внутрішніх військ у Житомирській, Чернігівській, Черкаській та Київській областях. «Війна на інформаційному фронті найскладніша, бо ворог використовує чутки та відверту брехню щодо нашої країни та військових. А ми обмежені тільки правдою, але її часто не хочуть чути. На моєму особистому рахунку десятки заблокованих сепаратистських Інтернет-ресурсів та безліч розвінчаних російських міфів про «кровожерливих карателів» Нацгвардії. І битва триває щогодини без перерви на вихідний чи навіть на обід, – розповідає Роженюк. – Російська агресія набирала обертів. Я відчував, що можу зробити більше. Та, на жаль, моя тодішня посада в Нацгвардії не давала такої змоги. Тому, коли мене запросили приєднатися до команди військового телебачення у складі Міноборони, одразу написав рапорт на переведення».

Уже за місяць на новій посаді Євген готувався до від'їзду на Донбас, де виконував свій професійний та громадянський обов'язок у найгарячіших точках – Авдіївка, Мар'їнка, Зайцеве, Піски... Разом із командою він фільмував події там, куди цивільним журналістам та операторам не було дороги. «Під Авдіївкою зона між нашими війнами та російськими найманцями була в декількох десятках метрів, – згадує Євген. – Нам важливо розповісти про реальний стан речей на фронті, адже інформаційні атаки Росії перекручують факти і налаштовують звичайних українців у зоні проведення бойових дій проти наших солдатів».

«До речі, в одній такій гарячій точці – у селищі Піски, що за 10 км від окупованого Росією Донецька, я зустрів свого односельчанина та друга дитинства Олександра Шкробота. Хоча для мене це не стало несподіванкою. Багато моїх земляків з першого дня війни включилися в оборону країни: хто на фронті, а хто в тилу, забезпечуючи всім необхідним солдатів», – говорить Роженюк.

«Всього, чого досяг у житті, завдячую родині та друзям». Як згадує Євген, перші шаблі його крутих життєвих сходів допомагали долати родичі та друзі. «Завжди вдячний своїм батькам та всій великій родині за гідне виховання і терплячість до моїх витівок. Щиро вдячний найкращим друзям Ігорю Вовнянку, Олександру Кишку, Борису Осиці та Олександру Шкроботу за постійну підтримку, всебічну допомогу та віру в мене. Низький уклін усім односельцям, вони дарували мені життєві позитивні приклади, які я наслідував, та негативні, після яких я завжди собі казав, що таким я точно не стану».

«Я давно планую написати книжку про історію свого села для дітей молодшого та середнього шкільного віку. Таким чином я хочу прививати маленьким землякам любов до рідного краю. Адже місцевість, на якій розросталась Кременна, багата на історичні події. Завдяки чудовому поєднанню природних захисних властивостей та наявності водойми територія сучасного села слугувала домішкою для племен трипільської культури та доби бронзи. Розташування Кременної на важливому старовинному торговельному шляху з Брацлавщини до Коломиї сприяло розвитку серед селян ремісництва та дрібної торгівлі. На околиці села лежать залишки Троянового валу, оборонної споруди, що слугували в свій час межею між Римською імперією і сусідами. А в різні історичні епохи проходили нашим селом і полчища татар, і римські легіонери, багатотисячні козацькі полки Богдана Хмельницького. На сільських родючих землях точились криваві бої підрозділів під командуванням генерала Брусилова проти австро-угорських військ та Волинської групи Дійової армії УНР із більшовиками. А залишки поселення первісної людини часів раннього палеоліту, знайдені під час земляних робіт на березі річки Шиянка в районі водокачки, що на дамбі нового ставка, дозволяють зануритися в історію на 900–800 тисяч років. Предмети старовини – не такі вже рідкісні знахідки. Зокрема, навесні та восени на своєму городі знаходив кам'яні знаряддя праці, римські монети, уламки латів, козацькі

шаблі, німецькі шоломи і багато іншого» – говорить Роженюк.

«Саме з перших таких знахідок я і зацікавився історією місцевості, на якій розташовується наше село, – продовжує Євген. – Бувало, коли навчався у Хмельницькому, єдиний вихідний витрачав на похід до архіву, краєзнавчого музею чи бібліотеки, спілкувався з експертами та колекціонерами предметів старовини. Пізніше і сам став колекціонувати артефакти Другої світової війни. З початком російської агресії на сході держави більшу частину колекції через антикварні аукціони я реалізував, а отримані кошти витратив на придбання медикаментів та елементів екіпірування для бійців АТО».

За словами Євгена, він з дитинства полюбив мальовничість малої батьківщини, красу статків обплетених зеленим орнаментом лісів та посадок. «Коли тебе оточують щоденно такі краєвиди, перестаєш помічати їх унікальність та красу. По-новому поглянути на рідний край і полюбити його на все життя мені допомогло навчання у Городоцькій художній школі. Скільки часу минуло та кожного року хоча б на кілька днів обов'язково повертаюся до рідного села. Прогулянка улюбленими з дитинства місцями – чудовий відпочинок після заасфальтованого міста. Серед таких місць – ліс на другому боці ставу. Я з дитинства знаю там кожне деревце і камінчик. Не набридне прогулюватися до старого млина, який був побудований у 1906 році та який за переповідками місцевий землевласник пан Журовський програв у карти своєму сусіду. Хоча документального підтвердження цьому я так і не знайшов. Збереглися до наших днів історичні споруди двох земських шкіл та хати священика».

Захищав честь села на змаганнях. «Уперше відчув себе частиною великої родини села Кременна, коли довелося брати участь у районних змаганнях. Я тоді займався легкою атлетикою, і мене фізрук відрядив захищати честь рідної школи. Це було класі в шостому, – згадує Євген. – Звичайно, хвилювався, адже я один представляв школу на дистанції у 3000 метрів. Тоді виборов друге місце. Гарний стимул для продовження тренувань. Протягом наступних п'яти років на кожних змаганнях я посідав тільки призові місця». Для Євгена біг на великі дистанції був одним із головних хобі. «З підліткового віку розумів, що мій фізичний стан залежить тільки від моєї наполегливості. Просто після школи чи на вихідних визначав собі маршрут і бігав чи то в сніг, чи в спеку. Дистанцію з кожним разом збільшував, а час на її подолання тренуванням зменшував», – говорить кременянин. Пізніше фізичні вправи стали в нагоді – спочатку в академії під час здачі нормативів, потім протягом військової служби в підрозділах з охорони громадського порядку, а тепер уже на фронті. «Коли дивлюсь на дорослих чоловіків, які цвяха забити не можуть та не знають, з якого боку до лопати підійти, я дякую Богу, що народився та виріс у селі, і що це село Кременна», – підсумовує Євген Роженюк».

**Ямборко Артем
Васильович**

**Садовський Олександр
Петрович**

**Садовський Володимир
Вікторович**

У селі також шанують учасників АТО на сході України: Садовського Олександра Петровича, Волоса Олександра В'ячеславовича, Густава Сергія Вікторовича, Жищинського Володимира Григоровича.

Ветеранська організація села

В області понад 30 років діють ветеранські організації. Перша обласна установча конференція ветеранів війни і праці відбулась у березні 1987 року. Першим головою обласної ради ветеранів обрано Мехеду Михайла Ілліча, учасника бойових дій Другої світової війни, депутата Верховної Ради СРСР, який попрацював на цій посаді до грудня 1995 року. В грудні 1995 р. головою обласної ради ветеранів обрано Бондара Івана Миколайовича, учасника бойових дій, генерал-майора у відставці. З серпня 2000 р. обласну ветеранську організацію очолює Купратий Володимир Іванович, учасник бойових дій в Афганістані, кандидат економічних наук.

Городоцька районна ветеранська організація створена 7 лютого 1987 р., яка об'єднала 47 первинок, 30 тисяч ветеранів. На установчій конференції головою було обрано Бабія Захара Калістратовича, який чимало зробив для розвитку структури ветеранських об'єднань.

**Голова первинної
ветеранської організації
села Шкробот А.М.**

Плідно працювали на посадах голови районної ветеранської організації: Янишен Антон Францович (1989–1991 рр.), Підлісний Григорій Андрійович (1991–1993 рр.), Маслянко Володимир Данилович (1993–1999 рр.).

У 1999 р. головою районної ветеранської організації обрано Волкотруба Олександра Миколайовича, 2014 р. – Гуменного Віктора Дмитровича, а в 2015 р. – Любов Володимирівну Воротну.

Первинна ветеранська організація Кремінної створена 1989 р., її першим головою обрано Героя Соціалістичної Праці Василя Сірого. З 2010 р. первинну ветеранську організацію села очолила Шкробот Антоніна Миколаївна, в якій перебуває на обліку 300 членів. Первинка проводить значну роботу по соціальному захисту ветеранів, одиноких, національно патріотичному вихованню молоді.

Ветеранській організації присвячений вірш «Ветерани» П.Черватюка з смт. Чорний Острів.

ВЕТЕРАНИ

*Давно скінчилася війна,
Давно загоїлися рани.
Та пам'ять днів тих ще жива,
Ще залишились ветерани.*

*Хоч час сьогодні непростий
Минає в клопотах щоденно,
Та наш обов'язок святий
Усіх їх знати поіменно.*

*Звертаюсь я до вас усіх,
Що проживають в цьому краї:
Не забувайте ви про них,
Про їхні болі і печалі.*

*Дай Бог здоров'я їм усім,
Любові, шани і поваги,
А вам завжди передусім
В роботі успіхів й насаги!*

П.Черватюк

Їх пам'ятають односельці

Волос (Коренчук) Євгенія Матвіївна

Сестри Волос Віра, Євгена та Антоніна

Волос (Коренчук) Євгенія Матвіївна, кандидат історичних наук, народилася в с.Кременна 2 вересня 1937 р. в селянській родині. Була третьою, наймолодшою дитиною. Батько, Волос Матвій Антонович, до початку Другої світової війни працював у колгоспі. У 1939 році брав участь у радянсько-фінській війні. В роки Другої світової війни перебував на окупованій території. Після звільнення Хмельницької області від німецько-фашистських загарбників мобілізований на фронт. Одразу в 1944 р. загинув при звільненні с.Конюхи Козівського району Тернопільської області. Мама, Волос Ксеня Семенівна, до війни і після її закінчення працювала у колгоспі с.Кременна.

Дитячі і юнацькі роки Євгенії Матвіївни пройшли у важких умовах війни і відбудови народного господарства. Після закінчення Кременянської семирічної і Лісоводської середньої школи поступила на історичний факультет Чернівецького державного університету, який закінчила у 1961 році. Але через складне матеріальне становище родини змушена була перевестись на заочну форму навчання і розпочати трудову діяльність. Спочатку працювала завідуючою дитячими яслами-садком колгоспу с.Кременної, у 1958 р. одержала призначення в Новосільську восьмирічну школу вчителем історії та німецької мови. У серпні

1960 р. переведена в Кременянську восьмирічну школу та середню школу сільської молоді, де викладала історію і географію.

У жовтні 1964 р. поступила в аспірантуру Чернівецького держуніверситету, яку успішно закінчила. Написала і захистила дисертацію та одержала вчений ступінь кандидата історичних наук і вчене звання доцента.

Після закінчення аспірантури і до виходу на пенсію працювала в Чернівецькому університеті на посаді викладача, старшого викладача, доцента кафедри політичної історії. Була заступником завідувача кафедри з методичної роботи, членом методичної ради університету. Брала активну участь у громадському і політичному житті університету, міста, області. Була лектором обласного і республіканського товариства «Знання». Друкувалась у наукових збірниках, журналах, періодичній пресі, систематично витупала на республіканських, регіональних, університетських наукових конференціях.

Одружена. Чоловік, Коренчук Алім Митрофанович, працював начальником Чернівецької обласної екологічної інспекції, зараз на пенсії. Син, Коренчук Олександр закінчив географічний і економічний факультети Чернівецького університету. Підполковник у відставці. Внучка, Коренчук Євгенія Олександрівна, закінчила економічний факультет Чернівецького національного університету ім. Ю.Федьковича, працює менеджером.

«Для мене, моєї сім'ї спомин про село завжди дорогий і близький. Як ці пісенні слова: «Гріє душу село, моє рідне село»...

Свіжий Володимир Антонович

Розпорядженням Президента України № 170/2013-рп від 25 квітня 2013 р. на посаду голови Городоцької районної державної адміністрації призначено Свіжого Володимира Антоновича.

Свіжий Володимир Антонович народився 6 серпня 1956 р. у с.Кременна Городоцького району. В 1978 р. закінчив Кам'янець-Подільський сільськогосподарський інститут за спеціальністю механізація сільського господарства та отримав кваліфікацію інженера-механіка.

*Свіжий В.А. (третій справа)
на Святі міста Городка у жовтні 2010 р.*

Загальний стаж роботи – 34 роки 7 місяців. Стаж державної служби – понад 20 років.

З 1978 по 1981 рр. Свіжий В.А. працював головним інженером колгоспу ім. Димитрова в с.Великий Карабчіїв Городоцького району. В 1981–1990 рр. перебував на комсомольській та партійній роботі. З 1990 по 1992 рр. – заступник голови виконкому Чемеровецької ради народних депутатів. У 1992–1994 рр. – заступник голови Чемеровецької районної державної адміністрації. З 1994 по 1995 рр. – заступник голови Чемеровецького райвиконкому, у 1995–1998 рр. перший заступник голови Чемеровецької районної державної адміністрації. З 1999 по 2000 рр. – майстер Чемеровецької ділянки ДК «Торговий дім» «Газ України» в смт.Чемерівці. З 2000 р. по червень 2010 р. – начальник служби обліку і розрахунків Чемеровецької філії ВАТ «Хмельницькгаз».

З червня по грудень 2010 р. – перший заступник голови Чемеровецької районної державної адміністрації, у грудні 2010 р. обраний головою Чемеровецької районної ради.

Косман Петро Михайлович

Косман Петро Михайлович розповідає. «Я народився в 1940 р. в селянській сім'ї, коріння якої сягають у глибоку давнину рідного села Кременної. Подеякують, що його заснувала родина Шкроботів, з якої бере початок і моя сім'я. Дитинство мєс припадає на важкі воєнні та післявоєнні часи, голод 1946–1947 рр. Батько, Косман Михайло Ілліч, загинув у 1942 р. на Ленінградському фронті. Піс із бабусею Уляною – прямим потомком мого прадіда Шкробота Івана Федосовича 1882 р.н. Моя мама, Косман Віра Андріївна, все життя пропрацювала у колгоспі с.Кременної – орденосець, ланкова буряківничої ланки.

Після закінчення Лісоводської середньої школи працював ливарником у Городоцькому верстатобудівному заводі. Закінчивши військову службу в ПВО – ракетником, навчався в Українській сільськогосподарській академії та аспірантурі. Набув науковий ступень – кандидат с/г наук.

Подальша моя трудова діяльність проходила на терені Івано-Франківської області, в основному в Косівському районі: в райуправлінні сільського господарства, в райкомі партії. Був заступником голови ордена «Знак Пошани» колгоспу ім. Я.Галана. Там зустрів свою любов – Токарчук Юлію Іванівну, яка народила мені сина Руслана (1965 р.) і доньку Улянку (1977 р.). У 1979 р. був обраний головою колгоспу ім. Руднева Рогатинського району. Після хвороби 15 років пропрацював головним агрономом колгоспу «Перше Травня» Косівського району. Закінчив трудову діяльність начальником міжрайонної насінневої інспекції. Мій трудовий стаж нараховує 50 років. Зараз проживаю у селищі Яблунів із дружиною. Діти живуть і працюють в Іспанії. Маємо двох онуків. Сподіваємось на щасливе майбутнє нашої милої, вільної неньки України».

Садовський Микола Степанович

Садовський Микола Степанович, генерал-майор Збройних Сил України, народився 19 листопада 1960 р. в с.Кременна.

Освіта:

01.09.1976 р. – 04.08.1978 р. – курсант Київського суворовського військового училища.

04.08.1978 р. – 09.1982 р. – Омське вище загальновійськове командне училище. Спеціальність: командна тактика. Кваліфікація: офіцер з вищою військово-спец. освітою – інженер з експлуатації колісних і гусеничних машин.

29.08.1989 р. – 19.06.1992 р. Військова академія ім. Фрунзе. Спеціальність: офіцер з вищою військово-спеціальною освітою (командно-штабна, оперативно-тактична служба).

З 16.05.2016 р. – Директор департаменту військової освіти, науки, соціальної та гуманітарної політики Міноборони.

Указом Президента України № 452 від 14.10.2016 р. присвоєно звання генерал-майор.

Селізар Василь Михайлович

Селізар Василь Михайлович народився у 1955 р. в с.Кременна. Тут закінчив семирічну та Лісоводську середню школу. Дві вищі освіти отримав у Київському автодорожньому та Кам'янець-Подільському державному університеті. У 1973–1975 рр. служив в армії. У 1976–1981 рр. працював ст. майстром Хмельницького ДЕУ, в 1981–1989 рр. – ст. майстром Хмельницьких СПТУ №25 і №4, в 1989–2007 рр. – заступником директора з навчально-виробничої роботи Хмельницького СПТУ №9. З 2007 р. – директор Хмельницького вищого професійного училища №11.

Хмельницьке вище професійне училище №11 – навчальний заклад третього рівня акредитації, який з 1966 р. готував спочатку кваліфікованих робітників радіоелектронної промисловості, а з початку 1990-х рр. навчає робітників машинобудування та автосервісу. Контингент складає 485 учнів. В.М.Селізар постійно удосконалює навчально-виховний процес. Запроваджує нові педагогічні методи і виробничі технології. Залучає до професійно-практичної підготовки учнів соціальних партнерів, провідні підприємства.

В.М.Селізар – відмінник освіти України, лауреат медалі ім. Макаренка, йому присвоєно звання «Заслужений працівник освіти України».

У всі часи в селі жили, працювали люди, які гідно представляли нашу громаду. З-поміж них – молодь 50–60–70-х років. Серед них: інженери Цезарій Банас, Олександр Рибак, Василь Гоцак, Володимир Рижий, голова колгоспу, керівник районної ланки Петро Косман, Родіон Кузь, механік, міліціонер, майстри Григорій Баран, Ілля Шупер, Петро Сухорук, військовий офіцер та інші. Всі вони були прикладом для молоді у навчанні, громадському житті. «Веселі хлопці» – так їх називали в селі. Навчаючись у школі, активну участь брали в спортивній роботі села, художній самодіяльності, допомагали вирощувати і збирати врожай сільськогосподарських культур у колгоспі. Всі вони успішно закінчили

інститути, технікуми. Працювали на відповідальних посадах в установах, організаціях села, району, області та за її межами, служили в рядах Радянської армії. Односельці пам'ятають добрі справи молоді 50–60-х років, які позитивно сприяли вихованню наступних поколінь кременян.

Серед наших уроженців чимало людей, які залишили помітний слід в селі та за його межами. Отож, хочемо згадати окремих із них.

Рижий Володимир Іванович

Рижий Володимир Іванович народився в 1939 р. у с.Кременна. Після закінчення Лісоводської середньої школи працював у колгоспі. Його батько, Іван Рижий, був кращим трактористом усієї округи. У 1970 р. Володимир Іванович з відзнакою закінчив Київський автодорожній інститут. Обіймав відповідальні посади: головного інженера Хмельницького автопідприємства, головного інженера Хмельницького радгоспу ім. Щорса, заступника генерального директора Хмельницького будівельного комбінату, а на пенсії – головного інженера Державного архіву Хмельницької області.

Володимира Івановича виділяли виключна інтелігентність, невтомна працьовитість, поважливе ставлення до людей, велика любов до рідного села та України. Володимир Іванович Рижий був одним з активних учасників національно-патріотичного руху. Свою любов до України, самовідданість у роботі він передав своїм дітям. Його донька Тетяна стала вченим-економістом, обіймає посаду доцента Хмельницького університету управління і права.

Кузь Родіон Антонович

Після закінчення місцевої школи, профтехучилища працював у колгоспі механізатором, був комсомольським ватажком. Завжди гуртував біля себе сільську молодь. Працював на підприємствах м.Городка. Перебував на службі в правоохоронних органах. У м.Хмельницькому працював на автопідприємстві. Він завжди підтримував тісні зв'язки з с.Кременна, його добре пам'ятають односельці.

Історія сільської школи

*Минають роки й покоління,
Маленький дорослим стає,
Та крила в житті лебедині
Нам рідная школа дає.*

Дорога Г.В., директор школи

Школа – це цілий великий світ, і є два центри того світу – учитель і учень. Вони перетворюють звичайну будівлю у вируючу, галасливу, але добру домівку, де з кожним роком одні стають розумніші, другі – мудріші, і всі разом – ближчі і рідніші один одному.

У с.Кременна в 1861 р. відкрилась церковнопарафіальна школа, що знаходилась в простій селянській хаті, три класи містилися в одній кімнаті і працював один вчитель. У 1882 р. в школі навчалося 17 дітей (14 хлопчиків і три дівчинки). Основним предметом був «Закон Божий».

У 1892 р. земство побудувало в селі приміщення початкової школи. В 1910 р. в першій групі навчалося 29 учнів, з них закінчили 3 групи: 1913 – 4 учні, 1914 – 2 учні, 1915 – 2 учні. Крім цього приміщення, на території села існувала так звана Качурівська школа, названа на честь учительки Качурівської Ольги Сергіївни, яка з 1922 р. почала навчати дітей. Вона доклала багато зусиль, щоб дати учням міцні знання.

Після закінчення Громадянської війни для ліквідації неписьменності на селі з ініціативи комітету незаможних селян до роботи в школі залучали вчителів, які працювали в дореволюційний період. Тоді не вистачало підручників, на 5–6 учнів була лише одна книга, не було чим і на чому писати, тому кожен учень мав дерев'яну дощечку і писав на ній крейдою. Але, незважаючи на труднощі, в справі навчання було досягнуто значних успіхів: якщо в 1917 р. школу закінчило 18 учнів, то в 1923 р. – 31 учень. Молодь збиралася в хаті-читальні, яка розташовувалася в колишньому панському будинку. Значну роботу по ліквідації неписьменності в селі проводили партійна (комуністів) і комсомольська організації, які діяли з 1926 р.

Протягом 1925–1927 рр. покращились умови навчання дітей. У 1925 р. в село прибули нові вчителі – Лучків Юхим Прокопович і Лучкова Олена Григорівна, які стали активними учасниками та організаторами всього нового на селі. За їх ініціативи було проведено збір грошей на придбання шкільного прапора, на якому Олена Григорівна вишила напис: «Хай живе радянська освіта!». 9 березня 1926 р., в 65-у річницю з дня смерті Т.Г.Шевченка, учні вперше пройшли з цим прапором по селу від земської школи до сільської ради. Весною цього ж року подружжя Лучкових разом з учнями накопали в лісі та посадили біля земської школи алею берізок, дві з яких ростуть і сьогодні.

В 1930 р., коли в школі навчалось 109 учнів, у село прибули нові вчителі: Собчук Іван Якович і Собчук Наталія Миколаївна. Вони почали активно працювати над подоланням неписьменності дорослого населення. З неписьменними працювали не тільки вчителі, але й освічена молодь села. Іван Якович організував лікнепи в школі, по кутках села та у себе вдома.

У ті роки в селі було багато учнів (чотири паралельні класи), тому окремі класи навчались у колишніх куркульських хатах.

У післявоєнний час школу очолив колишній фронтовик Колодько Федір Михайлович. На зміну йому прийшов Янечко Павло Михайлович. Це було в 1948–1949 навчальному році.

Збереглося фото учнів 6-го класу Кременянської семирічної школи, зроблене 25 травня 1951 р.

У 1949 р. директорську естафету прийняв випускник Ніжинського педінституту Бондарчук Володимир Єрофейович, який очолював школу до 1960 р. у цей час учні 5–7 класів навчались в приміщенні земської школи, а 1–4 класи – в Качурівській та Собчуковій школах. У 1960 р. семирічна школа стала восьмирічною.

У 1960–1965, 1967–1970 рр. школою керував Янишин Антон Францович, а в 1965–1967 рр. – його дружина Полякова Зоя Несторівна. У цей час було збудовано додаткове приміщення для школи (тепер знаходиться Кременянська),

так як Качурівська і Собчукова школи були непридатні для навчання, а в приміщенні земської школи не поміщались усі учні. У цей час завучами працювали Янечко Павло Михайлович, Вівчурко Юрій Остапович, Дяченко Неоніла Яківна, Шумило Борис Семенович.

На фото: в 1-му ряду (зліва направо): Нечай Олександр, Данькова Антоніна І., Шатурський Євген, Кравець Микола, Рижа Антоніна, Сухорук Олександр, Мацюра Леонід, Гуменюк Микола; у 2-му ряду: Бельський Фелікс, Кузь Марія, Сіра Галина, Банас Ганна, **класний керівник Крижанівська Марія Францівна**, Баран Антоніна, Банас Антоніна, Мороз Роза, Новак Віра, Шупер Марія; у 3-му ряду зверху: Шупер Петро, Шкробот Петро, Осика Сергій, Мацюра Ганна, Поворознік Антоніна, Коцур Зіна, Поворознік Майя, Кузь Віра Ант., Ямборко Віра; у 4-му ряду зверху: Мельник Петро І., Банас Цезарій, Гоцак Петро М., Баран Григорій, Селізар Петро, Валівоць Володимир, Кузь Родіон, Банас Володимир.

З 1970 р. посаду директора обіймав Шумило Борис Семенович, а заступником директора школи – Волос Віра Матвіївна. Разом з ними трудилася ціла когорта талановитих педагогів, які віддавали школі та учням свій розум, талант, енергію, тепло сердець: Ямборко Валентина Гаврилівна, Гуменюк Антоніна Федорівна, Шаварська Яніна Іванівна, Воротна Єва Василівна, Шумило Галина Григорівна, Лех Єва Іванівна, Зелінкевич Ганна Дмитрівна, Демчак Зіна Степанівна, Безпальча Ліза Федорівна, Воротна Ганна Григорівна, Данькова Ганна

Андріївна, Садовський Іван Федорович. Окрасою нашої школи була талановита вчителька музики і співів Руда Галина Гнатівна.

Шумило Б.С. разом з головою колгоспу «Україна», двічі Героєм Соціалістичної Праці Г.І.Ткачуком та заввідділком села Кременна Героєм Соціалістичної Праці І.В.Пробитим заклали перший камінь у фундамент сучасної шкільної будівлі. Саме завдяки їх енергії, ентузіазму, працелюбності, любові до дітей було збудоване нове приміщення школи з світлими, просторими зручними класами і кабінетами.

В Кременній колгосп збудував гарний дитячий садок. З 1967 по 1983 рр. цей дошкільний заклад очолювала дружина Бориса Семеновича Шумила – Галина Григорівна Шумило. Вона розповідає: «В селі живуть добрі, привітні люди. Тут ми прожили з Борисом Семеновичом понад 20 років. У дитсадку працювали досвідчені вихователі. У старшій групі нянею була Галина Волос, у молодшій – Марія Волос, Варвара Король, Віра Драгусь. По материнську ставилися до дітей вихователі Людмила Волос, Євгена Закордонська, Юлія Заболотна.

У 1987 р. Шумила Б.С. призначили директором Лісоводської середньої школи. А Кременянську дев'ятирічну школу в 1987–1988 рр. прийняв Задоянчук Василь Іванович.

З 1988 по 1989 рр. директором школи працювала Бондарчук Галина Петрівна. На зміну їй у 1989–1990 рр. став директором школи Павлюк Борис Васильович. Потім знову у 1990–1994 рр. школу очолив Задоянчук В.І.

З 1994 по 1996 рр. школою керував колишній працівник райвно Чернушин Аркадій Михайлович. З 1996 по 1999 рр. директором школи був Царенко Володимир Олександрович. Директором у Кременянській школі у 1999–2002 рр. був Кучерявий Віктор Аполінарійович.

З 2002 р. уже 15 літ школу очолює талановитий педагог і вмілий організатор навчально-виховної роботи Дорога Ганна Василівна. Закінчила філологічний факультет (українська мова і література).

Ганна Василівна докорінно змінила діяльність шкільного колективу. Модель Кременянської школи – соціокультурний центр. У школі функціонують біологічний, історичний, математичний, фізичний, географічний кабінети та кабінети української мови і літератури, іноземної мови, світової літератури, початкових класів, один комп'ютерний клас. Працюють гуртки: «Шкіряний м'яч», «Співоче коло», «Англійський клуб», «Книжкова лікарня», «Комп'ютерна азбука», «Юні екологи», «Умілі руки», бібліотека. Створено музей побуту та етнографії «Українська світлиця».

Конвенція про права дитини дає можливість створювати свої дитячі організації. У школі це право реалізується через гру-подорож «Подоланочка» (учні 2–4

класів), «Козацьке об'єднання», «Червона калина» (учні 5–8 класів) і учнівську раду «Лідер», яка складається з учнів 9 класу. У цих об'єднаннях діти вчать жити і працювати командою, планувати і керувати та відповідати за своє шкільне життя за принципом: «Самі вирішили, самі зробили, самі відповідаємо».

Зараз у 9-ти класах навчається 85 учнів. Педагогічний колектив складається з 17 осіб.

У Кременіянській загальноосвітній школі I-II ст. під керівництвом директора Дорогої Ганни Василівни плідно працюють: Бардар Лариса Станіславівна – вчитель математики, заступник директора з НВР; Волос Людмила Михайлівна – вчитель української мови і літератури, бібліотекар; Горбатюк Світлана Василівна – вчитель початкових класів; Дубас Руслана Русланівна – вчитель української мови і літератури, педагог-організатор; Козак Василь Анатолійович – вчитель фізкультури; Новосад Наталія Анатоліївна – вчитель історії, правознавства, географії та мистецтва; Пака Тетяна Олексіївна – вчитель початкових класів; Стець Світлана Олександрівна – вчитель англійської мови; Царенко Оксана Петрівна – вчитель початкових класів; Царенко Юлія Петрівна – вчитель української мови і літератури; Шпак Ірина Вікторівна – вчитель фізики, інформатики; Шупер Валентина Петрівна – вчитель початкових класів; Яцейко Марія Дмитрівна – вчитель біології і хімії.

З них: вчителів вищої категорії – 3, вчителів I категорії – 6, вчителів II категорії – 1, спеціалістів – 4, бакалаврів – 1, вчителів з середньою спеціальною освітою – 2.

Учителі Кременіянської школи, 2016 р.

Змінювались приміщення школи, її директори, заступники, покоління вчителів. Та незмінною залишається добра слава про школу, учнів, випускників. Вони своїм розумом і руками творили і творять історію нашої держави. Це колишній депутат Верховної Ради України кількох скликань Адам Васильович Чикал, заслужений артист України Шаварський Олег Микитович, Герої Соціалістичної Праці Василюк Валентина Федорівна та Сірий Василь Якович, кандидат історичних наук Волос (Коренчук) Євгена Матвіївна, кандидат біологічних наук Ямборко (Костирко) Надія Анатоліївна, голова Городоцької районної адміністрації Свіжий Володимир Антонович, Кременянський сільський голова Воротна Таїсія Олексіївна та багато-багато інших самовідданих, талановитих особистостей.

Тисячі шкіл в Україні. Та одна з них найрідніша і наймиліша. Стоїть вона горда, велична, на пагорбі в центрі села у світлому вбранні, поблискує вікнами-очима – радісна, жвава, гомінка навесні, восени та взимку – і сумна влітку, коли порожніють її класи і коридори, похмуро мовчать її замкнені двері. Квіти – айстри, чорнобривці, гладіолуси, жоржини – намагаються розвеселити її в літню пору, а кетяги калини тягнуться до неї взимку, ніби хочуть зігріти своїм плум'яним кольором.

*Ти стоїш, альма-матер, така горда й велична –
Непомітна чужим, але рідна мені.
Я пройду ще багато – світ навколо великий,
Та ніколи тебе не забуду, о ні!*

Колишня земська школа, в якій навчались до 1975 р.

Собчукова школа

Собчукова школа, у якій вчилися початкові класи до 60-х років XX ст.

Приміщення сучасної школи, відкрите 1975 року

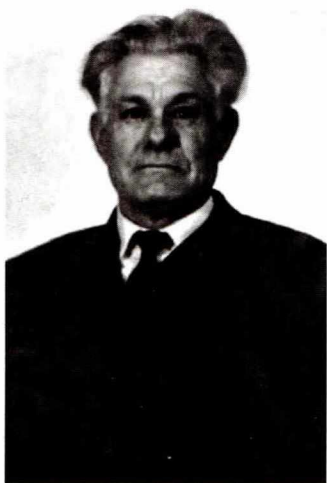
Педагогічний колектив 1947 року: в нижньому ряді по центру директор Колодько Федір Михайлович

Педагогічний колектив 1948 року

1951 рік. Випуск учнів 7 класу

*Директор школи 1960–1970 років
Янишин Антон Францович*

*Директор школи 1970–1987 років
Шумило Борис Семенович*

70-ті роки. Вчителі початкових класів

1957 рік. Випуск учнів 7 класу

1950 рік. Учні першого класу з класним керівником Волос Вірою Матвіївною

1956 рік. Педагогічний колектив

1950-ті роки. Гуменюк Антоніна Федорівна зі своїми вихованцями

Велику шану в селі заслужила 40-річною самовідданою педагогічною працею **Гуменюк Антоніна Федорівна** (16.01.1924 – 30.04.2004). Закінчивши 8 класів у Кременній, в Городоцькій педагогічній школі здобула професію учителя початкової школи (28 червня 1941 р.). Після війни розпочала вчителювати у початкових класах Кременянської 7-річної школи. Тоді, в 1944-1945 навч. році у Кременянській школі було: два 7-х класи – 59 учнів; два 6-х класи – 73 учні; три 5-х класи – 106 учнів; два 4-х класи – 64 учні; два 3-х класи – 80 учнів; два 2-х класи – 84 учні; два 1-х класи – 80 учнів. А в початковій школі на Кременянському хуторі вчителька Демчак Зіна Степанівна навчала 20 учнів 1-4 класів. Вчити дітей було дуже важко: не було навчального приладдя, підручників, зошити доводилось робити з жовтих паперових мішків. Учителі разом з молоддю села брали участь в роботі гуртків художньої самодіяльності (драматичний, хоровий, духових інструментів). Проводили вечори, ставили п'єси, хор виконував народні пісні, влаштовували вечори танців. Великою радістю для дітей була Новорічна ялинка, прикрашена саморобними паперовими іграшками, яблуками, горіхами, цукерками. Антоніна Федорівна дуже любила своїх маленьких вихованців і до кінця своїх днів життя знала число, місяць і рік їх народження.

*Руда Галина Гнатівна, вчитель
музики і співів*

*Волос Віра Матвійівна,
заступник директора 1970–1987 років*

Зустріч Нового року з Ткачуком Григорієм Івановичем

Про Кременянську школу розповідає вчителька Царенко Юлія Петрівна

«Я народилася 19 вересня 1951 року в м.Свердловську Луганської області. Закінчила Ворошиловградський педагогічний інститут імені Т.Г. Шевченка у 1972 р. Свою трудову діяльність розпочала у Луганській області. У 1975 р. переїхала у Хмельницьку область, Городоцький район, с.Кременна – на батьківщину батька, який загинув у шахті в 1952 р. Тут влаштувалася на роботу в Кременянську восьмирічну школу, директором якої був Шумило Борис Семенович – людина енергійна, віддана своїй справі.

До листопада 1975 р. учні навчалися у двох приміщеннях: земської школи і приміщенні теперішньої сільради. З листопада 1975 р. учні вже навчалися у новій Кременянській восьмирічній школі, яка була збудована за ініціативою Шумила Б.С. За сприяння голови Ткачука Григорія Івановича кошти на будівництво школи виділив колгосп «Україна». Немало зусиль для того, щоб школа скоріше почала працювати, приклали вчителі, учні, техпрацівники, які у післяурочний час виконували внутрішні роботи і наводили порядок на території навколо школи.

Нова школа була просто красунею. Директор Шумило Б.С. робив усе, щоб школа була найкращою: постійно оснащувалася технічними засобами, працювали 2 лінгафонних кабінети, шкільна бібліотека постійно поповнювалася примірниками нової літератури, у школі до цих пір діє їдальня. У школі працював і працює злагоджений дружній колектив педагогів, техперсоналу.

З 1975 р. я почала працювати у Кременянській школі вихователем групи продовженого дня, згодом переведена на посаду вчителя російської мови та літератури, а пізніше викладала зарубіжну літературу і російську мову. В даний момент викладаю українську мову і літературу, зарубіжну літературу і російську мову. За час роботи у даній школі була нагороджена грамотою обласного відділу освіти, присвоєно звання «Старший вчитель».

Про свою 30-річну педагогічну роботу згадує **Каплун Ольга Степанівна**. «Я народилася в с.Загірці Білогірського району Хмельницької області. Закінчила 10 класів Великоборовицької середньої школи. Після навчання на філологічному факультеті Кам'янець-Подільського державного педінституту ім. Затонського В.П з 1980 р. працювала вчителем української мови та літератури в Кременянській ЗОШ. Я любила дітей, вони мені платили тим же. Неодноразово наші учні були переможцями районних конкурсів і олімпіад. Є серед бувших учнів вчителі української мови і літератури. А найголовніше те, що наші вихованці ростуть добрими, чуйними, хорошими людьми. І я горджуся тим, що в цьому є і моя заслуга».

Спогади доньки Янишиної Алли про батька – учителя Антона Францовича Янишина

Вчителька географії Городоцької ЗОШ I–III ступенів №4 Янишина (Кушнір) Алла Антонівна розповідає про нелегку долю та про самовіддану працю свого батька – талановитого педагога і самовідданого патріота України Янишина Антона Францовича. «Мій батько, Янишин Антон Францович, народився 11 жовтня 1925 р. в с.Слобідка Підлісноолексинецька. Початкову школу закінчив у Слобідці, а потім вже 7 класів у с.Підлісний Олексинець. Продовжив навчання в педагогічному училищі в м.Городку. Але встиг закінчити тільки два курси, бо в 1941 р. розпочалася війна. В травні 1942 р. його разом зі старшим братом Адольфом німці забирають на примусові роботи в Німеччину. Дід Франц, коли отримали повістку на роботу для Адольфа, вирішив відправити на станцію в Ярмолинці Антона, розраховуючи, що його не візьмуть, бо був малого зросту, худорлявий. Але вийшло так, що забрали обох синів. Хлопці трималися разом і потрапили в одне село, де і працювали до приходу наших військ у 1945 році. Коли їх привезли на місце і німецькі господарі вибирали собі працівників, то Антона останнім взяв бауер, якого, на диво, звали Франц, а його дружину Емілія, так, як справжніх їхніх українських батьків. І вони дійсно ставились до свого малого оstarбайтера по-батьківськи, замінивши на довгих три роки його рідних батьків Франца та Емілію. Роботу давали посильну, не принижували, не знушались. Одягали, годували нормально, у свята садили за свій стіл, звертали-ся, як до рівного. Наш батько Антон завжди тепло відгукувався про ту сім'ю, яка поставилась до нього по-людськи попри всі жахи війни. Ті роки, думаю, відіграли важливу роль у формуванні багатьох рис його характеру: дисциплінованість, пунктуальність, охайність були притаманними йому все життя. Про перебування в Німеччині він часом багато розповідав, але тоді ми, на жаль, не подумались його спогади записати.

3 травня 1945 р., після визволення нашими військами, перебував на збірному пункті в таборі Гайберг, а з вересня служив у групі радянських військ у Німеччині; був спеціалістом польових кабельних ліній, старшим телефоністом 89 відділення гвардійського батальйону зв'язку. Армія загартувала його, зробила справжнім чоловіком. У 1949 р. рядовий Янишин А.Ф. нагороджений ювілейною медаллю «XXX лет Советской Армии и Флота».

Після демобілізації в 1949 р. він повертається додому й отримує призначення на роботу вихователем у Лісоводський дитячий будинок. Одночасно навчається в Проскурівському педагогічному училищі, повний курс якого закінчив в 1951 р. за спеціальністю вчителя 1–4 класів. Так в 24 роки почалась його педагогічна кар'єра, якій він присвятив усе своє свідоме життя.

У 1970 р. його обирають головою Городоцької районної профспілкової організації працівників освіти, і сім'я з Кременної переселяється в Городок. Так замкнулось коло переїздів сім'ї по району (з 1952 по 1970 рр.), але не для батька. Його в 1976 р. призначають директором Лісоводської середньої школи, куди він впродовж 11-ти років щодня їздив на роботу. Маючи вже досвід директорування, він і в Лісоводах з ентузіазмом береться до роботи, віддаючи цьому всі сили і весь час: зранку – на 6.30 на автобус, а ввечері близько 18 годин – назад, у Городок. Спочатку добудова школи, а потім щоденна нескінченна робота по підтриманню належного порядку в усіх ланках школи, а також допомога колгоспу в сільськогосподарських роботах – далеко не повний перелік обов'язків директора. А оскільки село Лісоводи було відоме на всю країну, то це накладало додаткову відповідальність і на школу, яка часто приймала гостей різного рангу, була осередком культури, організатором різноманітних заходів.

Батькове слово завжди було вагомим; хоча й був небагатослівним, але вмів переконувати, відстоювати свою правоту. Від підлеглих вимагав чіткого виконання своїх обов'язків, відзначався дисциплінованістю, пунктуальністю, навіть педантизмом. Завжди дотримувався букви закону і в службових, і в приватних справах.

Тут, у Лісоводах, у 1949 р. наш батько розпочав свій трудовий шлях, і тут через 38 років його завершив, вийшовши в 1987 р. на заслужений відпочинок. А змінив батька на посаді директора Лісоводської школи його молодший на 10 років брат Борис Семенович Шумило, який свого часу змінив його в Кременянській школі.

Батько неодноразово обирався депутатом сільських рад, був депутатом Городоцької районної ради чотирьох скликань. З 1965 р. був позаштатним інспектором шкіл Хмельницького обласного сільського відділу народної освіти. Після виходу на пенсію в 1987–1991 рр. був секретарем, головою Городоцької районної ради ветеранів. У 1990–1991 рр. працював спеціалістом по роботі з ветеранами війни та праці (на громадських засадах). За багаторічну сумлінну працю нагороджений медалями «Ветеран праці» (1986 р.), «За доблестный труд» (1970 р.). Як учасник війни отримав у 1995 р. медаль «50 лет победы в Великой Отечественной войне», в 1999 р. – медаль «Захисник Вітчизни».

Радість його життя наповнюють онуки Діма і Оля, які практично щодня були в дідуся-бабусі, потребуючи їхньої уваги і часу та наповнюючи їхнє життя новим змістом. З ними батько був лагіднішим, ніж у свій час із нами, але принципи виховання залишились незмінні: розумна вимогливість, принциповість, чесність, повага до старших, охайність.

Він був доброю людиною і завжди проповідував добро, вчив нас бачити в людях кращі риси. В старшому віці став трохи сентиментальнішим, лагіднішим,

особливо із внуками Дмитром, Ольгою, Юрієм та Євгеном, якими дуже гордився. А ще часто повторював: «До роботи! До роботи!», вважаючи працю найважливішою в житті. І сам завжди був у роботі, вже в старшому віці, знаходячи собі заняття по господарству – на городі, на подвір'ї.

Цікавився політичним життям країни, брав близько до серця складні події періоду перебудови, становлення незалежної України. Переоцінка цінностей, переформування світогляду в його віці були досить складними, але він намагався не відставати від часу, розуміти його, слідкувати за перебігом подій у державі і в світі. Замолоду любив грати в шахи, завжди читав газети, по телевізору переглядав усі новини, цікавився футболом.

Все життя дотримувався правила: рано вставати і рано лягати. Такий чіткий режим і взагалі здоровий спосіб життя дозволяв підтримувати батькові гарне самопочуття. З листопада 2006 р. він пішов від нас назавжди на початку свого 82-го року, залишивши по собі гарну пам'ять людей».

**Про учительку Янишину (Полякову) Зою Несторівну
розповідає син Олександр Антонович Янишин
(начальник гідрометеорологічної станції
м.Первомайська Миколаївської області)**

«Моя мама, Янишина (Полякова) Зоя Несторівна, народилась 29 вересня 1927 р. в с. Чемер Олішівського району Чернігівської області. В дитинстві разом з батьками часто переїжджала з села в село, вчилася в різних школах, оскільки батька – вчителя російської мови – переслідували за вільнодумство. Згадувала, що вже десь з 4-го класу допомагала Нестору Андрійовичу перевіряти зошити з російської мови (виправляла помилки червоним олівцем). Може, якраз тоді і почалась її підготовка до педагогічної професії.

Перед війною сім'я жила в с.Ярославка, де 26 серпня 1940 р. народився мамин брат Валентин.

Воснні роки були дуже важкими. Батько вже в липні 1941 р. пішов на фронт, а мама Віра залишилася з двома дітьми. Тому доньці Зої в 13 років довелося швидко дорослішати і в усьому допомагати сім'ї: прати (в річці, зимою – прямо на льоду, в крижаній воді), варити їсти (в пічці), прибирати, доглядати брата.

Мама згадувала, як їм разом з односельцями було страшно, коли через село проходила лінія фронту. Жінки, старі і діти ховались в окопах за селом, які залишили наші солдати при відступі, а потім в очеретах. Особливо боялись бомбардувань.

Після кількох холодних і голодних тижнів повернулися в село, де вже хазяйнували німці. В шкільній квартирі, де сім'я жила до війни, розмістився ні-

мецький штаб. Сім'ю Полякових прихистила жінка, яка жила в селянській хаті з чотирма доньками. Жили впроголодь, на полі збирали мерзлу картоплю. Все, що можна було обміняти, йшло на харчі. З поверненням до мирного життя з'явилась можливість продовжити навчання. Середню освіту здобула аж у 20 років, і в цьому ж 1947 р. мама разом із своєю подругою успішно здали вступні екзамени в стоматологічний інститут: 6 екзаменів, з 30-ти балів набирають по 28 і ...не проходять по конкурсу. Адже в цей час зачисляли поза конкурсом демобілізованих з армії хлопців. Дівчатам не вдалося зараховувати свою мрію, і вони погодились на пропозицію конкурсної комісії йти навчатися в педагогічний інститут ім. М.Горького, де були ті ж екзамени. Так доля повернула Полякову Зою на педагогічну дорогу.

Життя в післявоєнному Києві було складним, роки були голодні, студентам видавали продовольчі картки: 1 пляшка олії, 1 кг крупи на місяць, хліб, маргарин з присмаком нафти. Стипендія – 200 крб, а на базарі буханець хліба коштував 50 крб. З дому ж можна було взяти хіба пляшку молока та трохи картоплі.

Після закінчення педагогічного інституту за спеціальністю природознавство і хімія (кваліфікація викладача та звання вчителя середньої школи) Полякова З.Н. була направлена на роботу в с.Лісоводи Городоцького району. У 1951 р. це було бідне велике село, без доріг, без електрики і навіть без школи: дітей навчали в кількох пристосованих приміщеннях.

Маму поселили в баби Ярини, на краю села. Неподалік був колишній панський будинок, в якому знаходився дитячий будинок для дітей-сиріт. Вихователем там працював молодий, тільки-но демобілізований з армії, Янишин Антон. Вони познайомилися, сподобались один одному і вирішили поєднати свої долі. Так у 1952 р. з'явилася сім'я Янишиних – Антона і Зої.

Розписувались вони в сільській раді 5 квітня, після роботи, ввечері (ледве добрались по розбитій дощами в'язкій дорозі до протилежного краю села). А весілля було 1 травня в саду баби Ярини. День був теплий, погожий. Запрошені були колеги молодих, співали і танцювали під гармошку.

Невдовзі молода сім'я переїхала в Городок. Мама працювала в школі №1, потім №2. А вже в 1953 р. їх переводять вчителювати в с.Тростянець, за 22 км від райцентру. В школі тоді підібрався молодий колектив вчителів-ентузіастів, які не тільки самовіддано працювали з дітьми, а й вели просвітницьку роботу в селі: виступали на зборах з лекціями, вели пропагандистську роботу. Але найцікавіше було те, що вчителі створили аматорський театр і готували вистави, з якими виступали і в навколишніх селах. Мама в ньому брала активну участь, грала основні ролі в популярних тоді п'єсах «За двома зайця»

ми», «Весілля в Малинівці» та інших. Вчителі разом з іншою інтелігенцією села співали також у хорі.

Люди після війни жили хоч і бідно, але дуже весело, всім хотілось побільше радості після кількох років страждань, та й піднесення після перемоги було неабияким. У цей період у сім'ї народжуються діти: донька Алла (02.12.1956) та син Олександр (12.12.1957). Коли в школі проводились педради, то молоді мами (тоді в кількох сім'ях були немовлята) по черзі доглядали за дітьми, яких у рядочок клали на столах на географічні карти (дітей тоді туго пеленали, як «солдатики»). Але і в таких майже спартанських умовах, а може, якраз завдяки їм, діти росли здорові. А от мама, бігаючи зі школи додому годувати маленького Сашка (зима 1957–1958 рр.), застудилась, захворіла і на все подальше життя отримала важку хворобу – бронхіальну астму. І все ж, незважаючи на всі незручності в побуті і проблеми, які були у всіх, батьки наші згадували ті роки як найкращі – веселі і щасливі.

У Тростянці наша сім'я жила до 1961 р., коли батька призначили директором школи с.Кременна. Мама працювала вчителем хімії і біології. Брала на себе велику роботу по догляду за шкільними ділянками, на яких вирощують багато сільськогосподарських культур: буряки, картоплю, кукурудзу, цибулю та інше. А ще біля школи був великий сад, багато кущів чорної смородини. Все це підтримувалося в зразковому порядку, всі доріжечки були вичищені і посипані піском, всі культури висівались рівненькими рядочками. І до всього докладали свої руки разом з учнями і наша мама. Не раз відмінно оцінювали шкільні ділянки різні комісії, часто юннати брали участь у виставках, де експонувались найкращі овочі та фрукти.

Коли батька вибрали секретарем колгоспної парторганізації, мама два роки була директором школи. В селі також кипіла тоді культурна робота: хор, вистави, концерти, в яких брали участь і учні, і вчителі, і селяни. Жителі села відзначались якоюсь особливою привітністю, приязню, добрим ставленням до школи і вчителів. Проїшло вже багато років, як ми виїхали з Кременної (в 1970 році), а мама зустрічалася з колишніми односельцями з великим задоволенням, завжди дуже гарно відгукувалась про багатьох із них. У Кременній залишилась її колега і подруга Волос Віра Матвіївна, з якою вона підтримувала тісний зв'язок все своє життя.

3 вересня 1970 р. мама працювала спочатку в школі №1 і №3, потім перейшла в школу №4, а з 1975 р. – остаточно в СШ №1, яку ми з братом у свій час закінчили. До виходу на пенсію була вчителем хімії і біології, випустила не один клас. Її колишні учні не забували свого класного керівника: приходили в гості, запрошували на зустрічі, присилали вітання. Школярі любили маму не тільки за ерудицію і високу педагогічну майстерність, а насамперед за добре

ставлення до них, за дотепне слово, вміння розвеселити, підтримати. В 1981 р. вона нагороджена значком «Відмінник народної освіти». Її вихованці стали достойними людьми, гарними спеціалістами, а деякі учні – народними депутатами України: Чикал Адам Васильович та Герега Олександр Володимирович.

Мама залишила педагогічну роботу в 1982 р., одразу ж після 55-ліття, щоб допомагати рости наших дітей – Діму та Олю. На пенсії вона не тільки вела домашнє господарство, а й завжди знаходила час для рукоділля. Вишивала мама ще змолоду, навіть у Тростянці при гасовій лампі вишивала, а пізніше навчилась в'язати спицями, вміла в'язати крючком, але найбільше любила вишивати. На пенсії, коли з'явилося більше вільного часу, віддавалася цьому заняттю з великим задоволенням. Її рушники стелили нашим дітям на весіллі, а онукам – на хрестини. А скільки різних серветок, доріжок, картинок прикрашає оселі в Києві, Первомайську, Городку, Хмельницькому, то й не перелічити! І в кожную роботу вкладає душу, любов до своїх близьких. Мама гарно готувала, завжди з радістю приймала гостей. Любила поратись на землі, щороку з нетерпінням чекала весни, щоб посіяти, посадити грядки, квітники. Вона була великим оптимістом, не піддавалась хворобам і літам. Незважаючи на нездужання, піднімалась, переборюючи себе, вважала, що рух – це життя. Значну частину свого життя вміло підтримувала здоров'я різними медпрепаратами, відпрацювала власний режим і намагалась дотримуватися його. До глибокої старості зберігала ясний розум, мала чудову пам'ять, була активна, комунікабельна, понад усе цінувала добре спілкування. З великою вдячністю відгукувалась про шкільні колективи і Кременної, і Лісоводів, які завжди вітали нашу сім'ю із вчительськими святами. Знала багато прислів'їв, приказок, що надавало її мові особливого колориту. Любила читати, цікавилась різними подіями в країні і в світі, полюбляла деякі телепередачі, про все мала свою думку. Вболіваючи за дітей, онуків і правнуків, всім нам прагнула допомогти і словом, і ділом. Земний шлях її закінчився 15 вересня 2014 р., за два тижні до 87-ліття. Вона в нашій пам'яті, у спогадах, в почуттях любові і вдячності не тільки дітей, онуків та правнуків, але й широкого кола друзів і колег».

Комар Ганна Антонівна

Життя у вічній любові!

«Скажете, такого не буває? Буває, є, і я – живе цьому підтвердження. Любов до улюбленої справи, любов до рідного села, моєї маленької батьківщини, любов до людей, які поруч, любов до всього дорогого, рідного і близького. Вона живить, надихає, оберігає, допомагає вистояти в труднощах. Любов допомагає жити.

Я, Комар Ганна Антонівна, народилась 12 квітня 1956 р. в с. Кременна

Городоцького р-ну Хмельницької області в сім'ї колгоспників. Закінчила Кременянську восьмирічну школу в 1971 р., а в 1975 р. – Хмельницьке педагогічне училище і з дипломом вчителя початкових класів повернулася в рідне село працювати в місцевій школі.

Того ж, 1975 року, вступила на філософський факультет Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка (заочно), який успішно закінчила в 1981 році. Вчителькою початкових класів у Кременянській восьмирічній школі працювала до 1984 року, а з 1.10.1984 р. працювала викладачем суспільних дисциплін Лісоводського СПТУ – 40, викладач вищої категорії, відмінник освіти України. У віці 56 років вступила до Люблінського богословського університету ім. Іоана Павла II на факультет подружньо-родинної психології, зараз навчаюсь на 5 курсі вказаного навчального закладу, філіал якого знаходиться в м. Городку. З листопада 2011 р. працюю практичним психологом ДНЗ «Лісоводський професійний аграрний ліцей».

Одружена з Ямборком Анатолієм Івановичем. Діти – Ямборко Надія Анатоліївна (1979 р.н.) та Ямборко Петро Анатолійович (1981 р.н.), онуки – Христина, Ярина, Данилко.

Збулося багато мрій. Найперша мрія з дитинства – бути вчителькою. Завдяки їй, працюючи все життя з дітьми різного віку, виховання, рівня розвитку, була щасливою від спілкування з дітьми, з батьками, взагалі з людьми. Виникали проблеми, з'являлися конфліктні ситуації, які завжди вирішували мирно і добро-зичливо з максимальною користю для дітей, які мали одержати радість, бажання бути кращими, вірити в свої сили. В навчанні учнів головною моєю методикою була методика інтересу, тому що тільки інтерес заставляє людину пізнавати світ, вчитися, здобувати нове, читати, не пропускати уроки, рости морально, інтелектуально і професійно. Кожен урок – як відкриття чогось нового, як кожен крок – продовження дороги. А дорогу, як відомо, долає той, хто йде.

Дорога, пройдена з любов'ю, неважка, від неї не втомлюєшся, не старієш. І як вінець вчительської дороги – перемога на обласному конкурсі «Вчитель року – 2002» в номінації викладачів історії, Перше місце і звання «Відмінник освіти України».

Збулася друга мрія – все життя прожити в Кременій. Не було, немає і не буде вже для мене кращого місця на землі, як наше село, особливо та його частина, що зветься Березиною. Вона загубилася між високими пагорбами, порослими липою та акацією, підживлена чистими джерелами, що б'ють з-під гори, та тихим шелестом хвиль річки Лісоводки, що тече прямо під нашими вікнами.

А коли цвіте акація, то повітря таке, хоч ножем ріж його, як шматочки тістечка, дихай – не надихаєшся. Гудуть бджоли у верхів'ях квітучих дерев, а вечорами над Березиною заливаються співом солов'ї, і навіть сама зачерствіла і

зневірена душа оживає, наповнюється радістю і любов'ю до цього світу природи і людей.

Чим ще знаменита Кременна? Вона гарна, чиста, облаштовані зручні дороги, акуратні будинки, доглянуті криниці, а найголовніше – через Кременну пролягають зручні маршрути в різні кінці України. Ні одне село в районі не має такої зручної і чудової розв'язки автомобільних шляхів. Найбільше багатство Кременної – її люди, працьовиті, щирі, відкриті і доброзичливі. По всьому світу можна зустріти прізвища людей, коріння яких іде тільки з Кременної: Шупер, Шкробот, Банас, Ямборко та інші. Ніде більше по селах таких корінних родин немає, – як тільки таке прізвище, значить корені з Кременної.

У наших криницях найсмачніша, найчистіша вода, до того ж цілюща.

З-під гори б'є цілюще джерельце, водою якого споконвіку лікували очі, а наразі там збудовано капличку, де люди дякують Богу за Його дар.

Кременна – моя вічна велика любов. Де не була я по світу, а прижитися в чужому краї не могла, душа вела до Кременної, на знамените кременянське перехрестя, з якого доля вела всіх кременян у широкі світи, і на яке поверталися з далеких країв, цілюючи рідну землю.

Від рідної землі наша сила, наша віра в добро, наша мудрість, наша велика любов, яка допомагає жити».

Ямборко Надія Анатоліївна, кандидат біологічних наук, народилася в селі Кременна 8 березня 1979 року.

Так як всі діти, Надя ходила в школу в Кременній, пасла корову на вигоні, помагала вдома, а ще ходила в Лісоводську музичну школу і вчилася на відмінно. Кременянська школа завжди славилася по району добрими знаннями і професійними толковими вчителями, тому хотілося не знижувати рівня і поступати в хороший базовий навчальний заклад. Тому на сімейній раді було прийняте рішення віддати Надю в спеціалізований ліцей з поглибленим вивченням наук м.Славути Хмельницької обл. Така собі школа для розумників епохи 90-х. Після 9 класу поступати вчитися кудись було складно –

лих 90-ті відомі відсутністю зарплат і повальним розвалом у всіх сферах. Тому для вступу в Славутський ліцей прийшлося не тільки подолати конкурс у знаннях, а ще й подолати місцеву корупцію на рівні районного управління освіти. На Городоцький район було виділено лише одне місце на навчання в Славутському ліцеї, і Наді Ямборко направлення на навчання по спеціальності «Біологія» однозначно не давали. Хоча саме вона два роки підряд – у 8 і 9 класах – завойовувала перші місця на районній олімпіаді з біології і повністю заслуговувала на таке направлення. Та тими питаннями займалася мама, Комар Ганна Антонівна, і після втручання фахівців з обласного управління освіти направлення було одержане і Надя поїхала вчитися.

Славута, ліцей, учні на повному пансіоні утримання, навчальний процес займає цілий день, велике навантаження та інтенсивність роботи, жорсткий режим – підйом і відбій по шкільному дзвінку, присутня ранішня зарядка і пробіжка (теж по дзвінку) і трудове виховання – все, як у школі Макаренка в після-революційний час. І діти не витримують, погано вчаться, не дотримуються режиму, їх відраховують із навчального закладу. У класі, де вчилася Надя, за 2 роки з 34 учнів залишається 19. На кінець випускного, 11 класу Ямборко Надія Анатоліївна – єдина учениця зі 86 випускників різних профілів, яка закінчує Славутський ліцей на відмінно із срібною медаллю (золоту зрізав директор за те, що батьки не дали хабара за медаль, і поставив оцінку 4 заднім числом за 10 клас зі свого предмета – хімії).

Після ліцею Надя Ямборко поступила за співбесідою в Тернопільський державний педагогічний інститут (нині університет) на хіміко-біологічний факультет, який закінчила в 2001 році з червоним дипломом. З червоним дипломом дуже шкода було просто йти в школу викладати хімію і біологію, жити через дорогу від школи і тримати дві корови і свиноматку. Рішення вчитися далі було непростим, бо була вже сім'я – чоловік Костирко Сергій і маленька донечка Христинка. Та Надя поїхала в Київ вчитися далі – поступати в аспірантуру. І поступила – одразу в дві аспірантури – Інституту фізіології рослин і генетики та Інституту мікробіології і вірусології ім. Д.К.Заболотного.

Ямборко Н.А. в 2001–2004 рр. навчалася в аспірантурі ІМВ НАНУ у відділі загальної і ґрунтової мікробіології, а з квітня 2005 р. працювала на посаді молодшого наукового співробітника відділу загальної і ґрунтової мікробіології. А 16 березня 2005 р. Ямборко Н.А. захистила дисертацію на здобуття науково-

го ступеня кандидата біологічних наук за спеціальністю 03.00.07 на тему «Стієність мікробних угруповань ґрунту до генотоксичного впливу деяких пестицидів». З 2006 р. і дотепер Надія Анатоліївна працює вченим секретарем відділу загальної і ґрунтової мікробіології. Постановою Президії НАН України від 22.06.2005 р. Н.А.Ямборко присуджено грант для молодих науковців НАН України на виконання науково-дослідної роботи на 2005–2006 рр. на тему «Мікробний синтез полікетидних антибіотиків нематодічної дії та вивчення їх генетичної активності».

У 2007–2009 рр. Ямборко Н.А. працювала над науковим проектом «Генетичні, фізіолого-біохімічні і популяційні основи стійкості до пестицидів мікробних асоціацій ґрунтів різних типів» програми «Новітні медико-біологічні проблеми та оточуюче середовище людини». В результаті роботи над проектом було виділено окремі чисті культури мікроорганізмів-деструкторів ізомерів хлорорганічного інсектициду гексахлорциклогексану (α -ГХЦГ, β -ГХЦГ, γ -ГХЦГ, δ -ГХЦГ). Культури-деструктори ГХЦГ ідентифіковано до виду і встановлено, що вони належать до видів *Pseudomonas putida* і *Stenotrophomonas maltophilia*.

Виявлено високий деструкційний потенціал виділених культур, а також фосфатмобілізуючого штаму *B. megaterium* IMB B-7168 та асоціації Мікрос (на 43,6–87,6%). Показано, що культури деструктори синтезують ріст стимулюючих речовин фітогормональної природи, досліджено генетичну активність ГХЦГ і проміжних продуктів його деструкції для тест-культур і мікроорганізмів ґрунтового ценозу.

У 2008–2009 рр. Ямборко Н.А. брала участь у виконанні міжнародного проекту УНТЦ Р 316 (01.2008–12.2009) «Покращений біологічний і/або хімічний засіб доставки для оптимального використання ґрунтової мікрофлори». Ямборко Н.А. розробляє бактеріальні препарати для деструкції хлорорганічних відходів у ґрунті з метою відновлення забруднених територій і усунення загроз для життя і здоров'я людей. Надія Анатоліївна співпрацює із закордонними вченими, вільно володіє англійською мовою, читає Skype-лекції з мікробіології і лабораторної практики польським студентам і лекції з термохімії австрійським студентам, перебуваючи в Україні.

Надія Анатоліївна опублікувала 68 наукових праць, з них 44 статті, 2 – монографії у співавторстві, 1 – методичні рекомендації, 2 – патенти, опубліковано 20 матеріалів доповідей. Результати досліджень були представлені на міжнародних та вітчизняних конференціях, а також на конкурсах наукових ро-

**С.Бельський (ліворуч)
з В.Роженюком**

біт молодих дослідників Інституту мікробіології і вірусології ім. Д.К.Заболотного НАН України, стипендією Президії НАН України, преміями конкурсу молодих дослідників ІМВ НАНУ (Київ, 2005, 2008 рр.).

Надя Ямборко і Сергій Костирко виховують двох донечок – Христину і Ярину. Христинка Костирко – студентка Національного медичного університету ім. О.Богомольця, майбутній лікар, а Яриночка ходить у дитячий садок.

Станіслав Бельський: «І хвиля високого духу зняла мене в вись наяву...»

Ці поетичні рядки належать Станіславу Бельському, уродженцю с.Кременна. Тут він навчався в школі, закінчив десятирічку в с.Лісоводах, пізнавав життєві витoki села, його історію. На його обійсті завжди було людно. Тут діяла кузня, в якій батько кував металеві вироби і знаряддя для хліборобської праці – серпи, сапи, ножі, рогачі тощо. Сім'я Юлія Бельського мріяла

про щасливі дні, але на перешкоді були життєві негаразди...

Син Станіслав Бельський шукав щасливої долі в різних куточках Поділля.

Пам'ять про талановитого земляка, світлу людину в односельців, колишніх однокласників залишиться в його поетичних рядках.

Наші медалісти

*Несли по життю ми здобутки,
І не обійшлося без втрат,
І ось констатуємо з смутком:
По школі вже літ п'ятдесят!*

*Зустріти би всіх, хто за далю
Тих літ був в знаннях «чемпіон»,
І хто золотою медаллю
Вінчав свій шкільний Марафон.*

*В нас троє таких, як надбання:
Синіцина Галя, Блажкун,*

*Красуня Біда – пишна Ганя;
Четвертий – то «срібний» жартун*

*Наш Кухар Володя.
Чому ти до нас в такий день не примкнув?
Ну як ти міг всіх забути,
Такий веселун – і забув??.*

*Коли вже доходить до решити
Життя майже зібраний лан,
З'являється тут аж нарешити
Блажкун, медаліст наш Руслан.*

*Дотепний, із гумором, чемний
З розумним відблиском в очах,
В житті він усім вже навчений,
Присмний і дуж – не зачах.*

*Грав в шахи колись, на баяні,
У танці вів струнко дівчат.
Давно вже скінчилось гуляння,
Тепер, певно, вчить онучат.*

*У нього стежа не печальна,
Давно фах технічний здобув,
В заводі – солідний начальник,
Для нижчих – Людиною був...*

*Один раз за цілих піввіку
На пару годин ми зійшлись;
Ну що розкажуть чоловіку
За мить, тільки сіли – і брись...*

*І Ганю також за всі роки
Раз в домі її віднайшли.
Та жорсткі в житті нашим строки,
Літа молоді відпливли.*

*Зів'яла, погасла, худенька,
Пізнаць її годі нам всім;
І мати у неї старенька,
Хоч жвава при віці таким.*

*Донька десь у Кам'яниці в неї,
І рідко сюди навіща...
Сумні ж наші ви, ювілеї...
(Пізнав Ганю лиш по очах).*

*А було ж колись – чергували
Ми з нею і мили поли,
Акорди нам сил додавали,
Музичні, що ззовні пливли,*

*Бо там піаніно стояло,
Хтось грав ніби нам на заказ,
І світло надії сіяло
В душі і будило екстаз...*

*А третя – в якимсь Задзеркаллі,
Не можна напасти на слід –
З дитдому, Синіцина Галя,
Десь канула, ніби під лід.*

*А була ж метка, як сорока,
Строчила уроки підряд;
Її відишукать – то морока,
Зустріти б її, та навряд.*

*Зібратись би нам всім і присісти
Надовго... Розбіглись в житті...
Ой ви, дорогі медалісти,
Далекі ж мої, золоті...*

с. Кремінна, 2.06.2013 р. Стасік Бельський

Ювілеї

В морозяний день перший літній
Приїхала горсточка нас
В Едем наш шкільний заповітний
Зустрітись за півста літ раз.

Подвір'я шкільне і алеї,
Мов впливли ви з небуття...
О, з присмаком сліз ювілеї
Злинялого без вас життя!..

Хто десять, хто двадцять чи тридцять,
А ми – то й усі п'ятдесят
Без школи, сумні у нас лиця,
Бо літ тих не вернем назад.

Ми старші всіх, ми – ветерани,
Нас мало – всього лише сім;
Директор – привітна Оксана
Стрічає, всміхається всім.

За нас вона, звісно, молодша,
Ще молодо квітне душа;
Злегка лиш «осіння пороша»
Жіночу красу притруша,

Лукаво і мило жартує,
Що нібито теж вже «стара»...
Їй Бойко гвоздики дарує,
Як пам'яті символ й добра.

А поряд упевнено й звично
Спілкуються гості гуртом,
З просвітленим кожен обличчям,
З піднесенням і торжеством,

З життя багажем за плечима,
І з поглядом твердим очей,

*Успішні всі, певно, мужчини –
Що ж їх привело в гурт оцей?*

*Чи друзі по партії, колеги
Й супутники днів чарівних,
Що в душу навіюють легіт
При зустрічах з кожним із них?..*

*Чи давні розвихнені роки,
Що в серці бринять, як струна,
Малиновий дзвін на уроки,
Що вічним відлунням луна?..*

*Чи все, що долине із юні,
Як цвіту розмай навесні,
Як гомін безжурний вполудні
І дощиків сплески рясні?..*

*Чи чарів травневих буяння,
Що росами вкрили весь луг?
Чи спалах зорі на світанні,
Коли ви ішли від подруг?..*

*В борні і житейській напрузі
Збагнув кожен в вихорі літ,
Які безкорисливі друзі
Були тут у вас – вчителі,*

*Що бережно вам передали
Своїх душ найкращі скарби,
І чесно всіх вас готували
До праці в житті – боротьби...*

*Такої аури, як в школі,
Ніколи й ніде не знайти,
За краплі роси в чистім полі
Прозорішої чистоти...*

*І тому приходьте частіше
В шкільні заповітні місця,
І зір ваш умить посвітліша,
І юно заб'ються серця...*

*В дні іспитів йдіть в кабінети,
В травневої час віхоли,
Бентежно-врочисті букети
Там в банках лягли на столи...*

*Зустрінуть вас очі, як зорі
В небесній вечірній імлі,
І усмішки світлі, прозорі
Так рідних для вас вчителів.*

02.06.2013 р. Стасік Бельський

Наодинці зі школою

*Ну зростауй, моя рідна школо,
Стежини і класи мої,
Я тут обійду все довкола:
Подвір'я, лип буйні гаї...*

*На фотках зустрів в коридорі
Портрети моїх вчителів,
Шле світло з небес неозорих
Їх зір нам з далеких світів.*

*Андрій мій Макарович – Боже,
Юнак!.. Інші теж молоді,
А ми вже старі і всі схожі
На їхніх бабусь і дідів...*

*Ось Ліда Михайлівна, дуже
Вже строго глядить... Давнина...
В житті, як розквітлая ружа,
Ніколи не була сумна...*

Василь наш Михайлович – світлий
Він погляд в майбутнє зорить,
Чи пісню, чи вірш вже розквітлий
Він ніби в цю мить озвучить...

О, Люди мої ви прекрасні!..
В душі – щемний біль, світлий сум,
Вогонь від вас в ній непогасний,
Та повен я весь гірких дум...

Я хочу побуть наодинці
З тобою, о юність моя,
Наповнитись чаром по вінця
Від звуків зозуль, солов'я...

Іду, мов пливу я по класах,
Де вчився, де парта моя,
О, скільки пролинуло часу
З тих пір, як навчався тут я!..

Надворі в серпанку вечірнім
У липовім гаю вбрав
Я трелі дзвінки солов'їні
Й засмучений довго стояв.

Роки всі недавні й минулі
З тих пам'ятних пір і підряд
Мені прокували зозулі,
Й життя повернули назад,

Коли півстоліття вже тому
Саджали всім класом рядком
Ці липи ми дружно й без втоми
З любимим нам всім Бодяком...

А щем від зозуль не стихає,
Пташок чути спів вдалині,
Стою і вже сам я не знаю,
Що було, що снилось мені.

*Мої й не мої ніби школа
І лип цих гіллястих ряди,
І все, що хвилює довкола...
Коли ще верну я сюди?..*

*Вже сонце сіда... На прощання
Мене провело, як набат,
Оркестру могутнє звучання
Потужністю в кількасот ват,*

*І хвиля високого духу
Зняла мене ввись наяву,
Змішались докупі епохи...
Не знаю, в яку я живу...*

2.06.2013 р. Стасік Бельський

МЕДИЧНЕ ОБСЛУГОВУВАННЯ В КРЕМІННІЙ

Розвиток медичного обслуговування с.Кременна тісно пов'язаний з містом Городком. На початку 1920-х років у Городку діяла стаціонарна лікарня. А в 1935 р. з утворенням району відкрили районну лікарню. Медичними послугами цього закладу користувалися жителі села Кременна.

У 1938 році в Городку відкрито дворічну школу медсестер, в якій навчались і вихідці з Кременної, які після закінчення здійснювали лікування мешканців села. У післявоєнний період у Кременній діяв фельдшерсько-акушерський пункт. Тут працювали досвідчені середні медичні фахівці. Серед них – Сосніцький Михайло Тимофійович, Валівець Р.Г. (зав. ФАП), Ямборко Н.І. (акушерка), Труш М.В. (санітарка). Про них добрий спомин у селі і до сьогодні.

З лютого 2017 р. медичне обслуговування населення здійснює сільська медична амбулаторія. В амбулаторії працює сімейний лікар Стець Леся Віталіївна. Тут працюють середні медичні працівники: Волос О.П., Козак Л.О., Дмитрук В.П. Загалом амбулаторія обслуговує 2 тисячі осіб населення.

Сухорук Олександр Лукович розповідає про колишнього сільського медфельдшера М.Т.Сосніцького: «Сосніцький Михайло Тимофійович почав працювати фельдшером і зав. медичним пунктом у селі Кременна з 1947 року. Народився Михайло Тимофійович у 1917 році. Був у діючій армії з 1937 року. У 1940 р. брав участь у війні з Фінляндією. З 1941 р. воював на фронтах Вітчизняної війни, був поранений.

Одразу, після призначення Михайла Тимофійовича до нас у село Кременну, він заслужив повагу громадян, завжди ввічливий, скромний, простий у спілкуванні, як зі старшими, так і молодими пацієнтами.

Михайло Тимофійович налагодив профілактичну роботу, завжди бував у школі, в автопарку, на тракторній бригаді, на фермі. В напружені дні роботи в колгоспі, на полях, у жнива не буде перебільшенням, якщо сказати, що за період роботи, а це більше 40 років, Михайло Тимофійович неодноразово побував у кожній хаті, в кожній сім'ї. Він і зимою, і літом, і вдень, і вночі поспішав на виклик до своїх односельчан, як до дорослих, так і до дітей, які потребували його допомоги.

У приміщенні медпункту завжди були чистота і порядок. Ніколи не порушувався розпорядок роботи. Михайло Тимофійович працював разом з колективом, жив нашими проблемами. Він був оптимістом, не занепадав духом і підбадьорював словом і гумором, піднімав хороший настрій, а тому і хвороба скоріше відступала. Коли люди йшли зі своїми хворобами, то говорили, що йдемо до Сосніцького, а це означало, що у медпункт.

Немає серед нас Михайла Тимофійовича Сосніцького, але він заслужив, щоб його пам'ятали. Він, відмінник охорони здоров'я, достойний, щоб пам'ять про нього збереглася в історії села Кременної. Жителі нашого села пропонують, щоб одну з вулиць назвати іменем Сосніцького».

Лікар-легенда Шкробот Василь Тимофійович

Народився Василь Шкробот 4 жовтня 1918 р. у сільській родині с.Кременна на Хмельниччині. З відзнакою закінчив школу і без екзаменів вступив до Вінницького медичного інституту. В 1941 р. Вінницький інститут евакуювали у Краснодар, де за скороченою програмою студенти п'ятого курсу одержали диплом лікаря. Василя Шкробота направили у діючу армію хірургом.

Після звільнення Хмельниччини від німецьких загарбників працював завідуючим райздороввідділом Городоцького району.

У лютому 1946-го Василя Шкробота направили працювати головним лікарем до Гусятина, що на Тернопільщині. Тут він одразу ж узявся за розбудову лікарні, поліпшення умов у вже існуючих відділеннях, за створення кістково-туберкульозного санаторію у зруйнованому війною шпиталі. Лікарня дуже швидко стала однією з кращих в Україні та школою передового досвіду всесоюзного значення. Павловський метод лікування сном, який запровадив Василь Тимофійович, здобув визнання далеко за межами Тернопільщини та країни. Шкробота нагородили орденами «Знак Пошани» (1961) та Трудового Червоного Прапора (1952, 1980).

Як здібного організатора медичної служби, у жовтні 1959 р. його перевели до Тернополя. Спочатку головним лікарем пологового будинку, який тільки-но будувався. А вже у березні наступного року призначили головним лікарем Тернопільської міської лікарні, яка одночасно виконувала функції обласної. До міської лікарні входили санепідемстанція, туберкульозне та психоневрологічне відділення, швидка допомога та шість дитячих ясел-садків. На базі лікарні почали працювати терапевтична, хірургічна та інші кафедри медінституту. У 1973–1975 рр. працював за сумісництвом головним лікарем-консультантом на будівництві другої міської лікарні, де були збудовані три лікарняних корпуси, господарські споруди.

Він був депутатом районної, а потім міської рад кількох скликань, членом правління республіканського товариства хірургів, членом республіканського Товариства Червоного Хреста. Нагороджений 3 орденами та 10 медалями, медаллю імені Пирогова, значком «Відмінник охорони здоров'я». Василь Шкробот – автор монографії та понад 50 наукових статей і низки публікації. З посади головного лікаря першої міської лікарні Василь Тимофійович пішов у квітні 1983 р., але ще майже десять літ працював хірургом-консультантом.

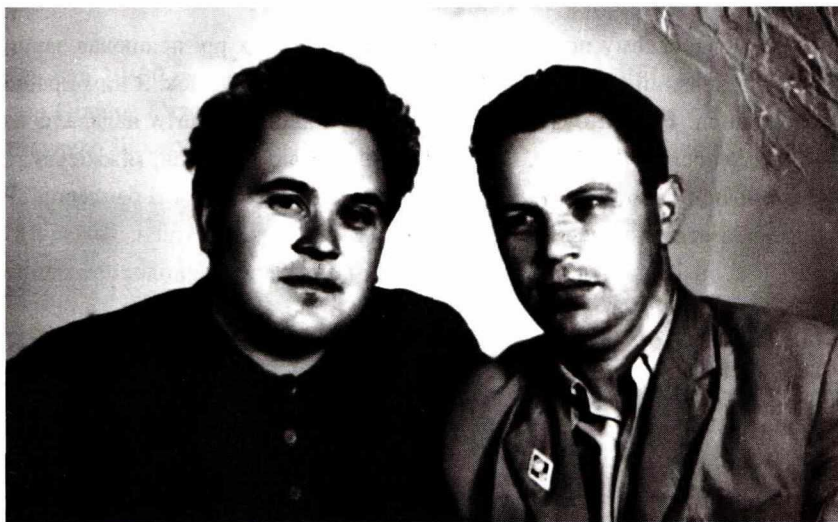
20 вересня 2015 р. перестало битися невтомне серце людини-легенди Василя Тимофійовича Шкробота.

Ось як згадував про знатного лікаря В.Т.Шкробота його колега. «У далекому 1958 р. Василь Тимофійович Шкробот приймав мене на роботу в Гусятинську лікарню. Мені здалося, що я не в лікарні, а у храмі, бо вразили тиша, ідеальна чистота і розмови пошепки. З лагідною усмішкою головний лікар запросив

мене до себе в кабінет і, дізнавшись, що я фтизіатр, одразу попросив, аби пере-кваліфікуватися на гінеколога. Бо саме такого спеціаліста дуже не вистачає в лікарні.

Василь Тимофійович запросив мене оглянути лікарню. У палатах було лише по 4 ліжка. Тривало будівництво пологового відділення. У двох палатах я побачив довгі скляні пачки під стелею. Василь Тимофійович пояснив, що це пристрій для лікування ряду захворювань сном. З допомогою електричних механізмів сипалося просо і створювався ефект падання дощу. Це заспокійливо діяло на хворих і приносило ефект при лікуванні виразки шлунка, нервової системи, бронхіальної астми, особливо у дітей.

Мене вражала працездатність Василя Тимофійовича: він постійно оперував, вирішував різні господарські питання. До підлеглих він звертався шанобливо на «ви», ніколи не підвищував голосу. Пацієнти обожнювали Василя Тимофійовича. До Василя Шкробота зверталися хворі не лише нашої, а й Хмельницької, Чернівецької, Львівської, Рівненської, інших областей».

Лікар від Бога Анатолій Даньков (справа) з другом Петром Шкроботом

Вихідцями з с.Кременна, крім Василя Шкробота, Василя Костура, були й інші висококваліфіковані лікарі, якими гордяться односельці. Серед них: Володимир Парамей, Василь Дідора, Петро Коваленко, Адам Капелюх, брати Михайло та Анатолій Данькови та інші.

Костур Василь Омелянович

Народився 1928 року в с.Кременна. Закінчив Кременянську семирічну та Городоцьку середню школи. Під час німецької окупації працював у селі. Після звільнення Хмельниччини від німецьких загарбників пішов у ряди Радянської Армії. Захищав Батьківщину на різних фронтах. Відзначений нагородами Батьківщини. Після демобілізації з рядів Радянської армії поступив на навчання у Львівський медичний інститут.

Після закінчення навчання працював лікарем у Закарпатській області на різних посадах. Він – заслужений лікар України. Все життя підтримував зв'язки з с.Кременною.

Родичі Костура В.О. мешкають у м.Берегове, м.Ужгороді Закарпатської області. Костур Є.М., мати Костура В.О., уродженка с.Кременна. Все життя жила в селі. Чесно працювала біля землі, в домашньому господарстві.

КРЕМЕНЯНСЬКЕ ПОШТОВЕ ВІДДІЛЕННЯ

У Кременянському поштовому відділенні в 1950-х рр. працював завідувачим демобілізований з фронту інвалід війни Микита Гуменюк. З ним працювало 4 листоноші. Робота була інтенсивною. Працівники пошти надавали населенню низку послуг: посилки, поштові та телеграфні перекази, міжміські телефонні розмови, рекомендовані листи, телеграми, цінні та прості бандеролі. Реалізовували газети і журнали, конверти, поштові марки, листівки. Понад 18 років, з 1960 р. по 1978 р. (до виходу на пенсію), поштовим відділенням керувала Міла Воротна.

Упродовж 1978 – початку 2000-х рр. цю посаду обіймала Олена Польська, а згодом Тетяна Шевчук. Через зменшення об'ємів посилок, переказів, у штаті відділення залишилося дві листоноші. Змінилися вимоги, змінилася структура послуг. Відмінено авіапосилки, телеграфні перекази, натомість почалася реалізація товарів широкого вжитку, філателії, лотерейних білетів, стартових пакетів для мобільних телефонів, страхових полісів, відправка і приймання електронних переказів, кур'єрської кореспонденції. З 2004 р. відділенням керує Лілія Козак. Поряд із традиційними поштовими послугами, працівники пошти приймають комунальні платежі, здійснюють прийом і виплату електронних переказів з СМС-повідомленнями тощо.

ТОРГОВЕЛЬНЕ ОБСЛУГОВУВАННЯ

У селі працює кафе, продовольчий та магазин промислових товарів, три кіоски.

Працівники кафе

Понад 20–30 років попрацювали в закладах кооперації Шкробот Антоніна, Костур Галина, Садовська Марія, Ямборко Галина. Певний час жителів села обслуговувало Лісоводське сільпо, яке очолювали Марія Хопта, Марія Малецька.

Шупер Василь довгий період працював у системі споживчої кооперації. Зараз пенсіонер. Проживає в добротній оселі.

ДУХОВНО-КУЛЬТУРНЕ ЖИТТЯ

Село Кременна здавна було багате на талановитих людей, які вміли добре працювати і гарно відпочивати. Саме для задоволення потреб у відпочинку, прославлення людей праці було створено клуби і бібліотеки.

До 1967 р. клуб займав дуже маленьке приміщення біля колгоспного господарства, в тісному приміщенні розташовувалися і клуб, і бібліотека. Керував даним клубом Антон Романишин (по вуличному його знали, як Газюра). Там проводилися аматорські концерти і вистави, танці, працював гурток агітбригади під керівництвом Ганни Дмитрівни Зелінкевич. Виступали самодіяльні колективи з сусідніх клубів, районного будинку культури.

Люди тягнулись до музики і один від одного вчилися грати на гітарі, на гармошці, на духових інструментах. У клубі демонстрували кінофільми, і після них, як правило, були танці. На гармошці і барабані грали Петро Чепко і Микола Малькут. У духовому оркестрі майстерно вигравав на трубі талановитий сільський самоучка трубач Анатолій Федорович Вовнянко. Хоча жили не дуже заможнo, але весело.

7 листопада 1967 р. в Кременній введено в експлуатацію новий великий двоповерховий клуб: із залом для глядачів на 450 місць, кінобудкою і великою бібліотекою, розташованою на другому поверсі закладу. Завдяки заможному колгоспу «Україна» клуб було збудовано за 2 роки. Це був один з найкращих клубів у районі, в ньому все сяло.

Очолив новий клуб Шімков Михайло Іванович. У клубі почали показувати кінофільми на великому екрані, проводилися різноманітні збори колгоспників і жителів села, виступали діти зі школи на різноманітних святах і концертах. Пізніше завідувати клубом став Володимир Васильович Даньков, а згодом – Михайло Іванович Осика. Останній був музикантом, який знав ноти і грав на трубі. У 1970-х рр. у Кременянському будинку культури М.І.Осика створив прекрасний духовий оркестр. Учасниками оркестру були Анатолій Малецький, Анатолій Вовнянко, Микола Жишинський, Михайло Осика, Микола Баран, Григорій Шупер.

Після Осики М.І. клуб прийняв Чагарин Володимир Петрович, а через два роки знову став завклубом В.В.Даньков. У середині 70-х рр. клуб прийняв Василь Михайлович Гоцак. У клубі працювали художня агітбригада, якою керували талановиті люди – вчителька музики Кременянської школи Галина Гнатівна Руда та прекрасний музикант-баяніст Анатолій Федорович Вовнянко. Завдяки Рудій Г.Г. у клубі проводилися гарні концерти, театральні вистави. Оскільки клуб вважався філією Лісоводського будинку культури і входив до складу Лісоводського культурно-спортивного комплексу, то на його сцені завжди з концертами виступали і лісоводчани.

Крем'янський сільський будинок культури

У 1983 р. клуб прийняв Олександр Зіновійович Сусяк. Це був музикант, який організовував дискотеки, танці під музику вокально-інструментального ансамблю зі світлоєфектами. Його вокально-інструментальний ансамбль проводив концерти на сцені клубу, які дуже подобалися відвідувачам.

У 1987 році клуб прийняв спеціаліст з Лісоводів Шелест Віктор Якович. У цьому ж році розпочався капітальний ремонт клубу за кошти колгоспу. Ремонт тривав 3 роки. Була переобладнана вся будівля, обкладено фойє мармуром, додалося 2 кімнати для гурткової роботи, в бібліотеці, в глядацькому залі, на сцені стіни оздоблено гіпсовою ліпкою, придбано нову акустичну апаратуру, інструменти та іншу техніку. На жаль, це були останні роки, коли в клубі робилися ремонти, на які знаходилося фінансування.

У 1990 р. село Кременна відокремилася колгоспом від Лісоводів, і клуб набув нового статусу будинку культури. Прийшли нові спеціалісти, такі як Чагарин Валерій Петрович – акомпаніатор, Бойко Сергій Володимирович – художній керівник, Горбань Юрій Володимирович – керівник танцювального гуртка з Городка. В листопаді цього ж року будинок культури прийняв новий дипломований спеціаліст Садовський Віктор Володимирович. Будучи державним закладом, Будинок культури до кінця 2000 р. отримував належне бюджетне фінансування. Основною метою закладу було задоволення культурно-дозвіллевих потреб жителів села, вшанування працьовитих людей колгоспу, возвеличення

людини праці. Колективи будинку культури брали участь майже у всіх районних святах. У 1991 р. штат працівників будинку культури збільшився. Гарний духовий оркестр організував талановитий музикант Баран Микола Степанович. В оркестрі налічувалося понад півтора десятка музикантів. Микола Степанович знаходив, діставав інструменти і серйозно вчив грати оркестрантів по нотах. До складу оркестру входили: водії Ямборко Анатолій Іванович, Ямборко Михайло Іванович, Садовський Петро Федорович, Нечай Анатолій Леонідович, трактористи Воротний Микола Володимирович і Нечай

*Садовський
Віктор Володимирович*

Сергій Васильович, а також художній керівник Бойко Сергій Володимирович і директор сільського будинку культури Садовський Віктор Володимирович, Чагарин Володимир Петрович – секретар колгоспу, Гнап Василь Миколайович – житель Лісоводів, Чагарин Валерій Володимирович – студент Кам'янець-

*Бойко С.В.,
художній керівник СБК*

Подільського училища культури, Сусяк Олександр Зіновійович. Вчитися гри на трубі приходили діти зі школи. Всім учасникам духового оркестру виплачувались погодинні зарплати від колгоспу ім.Ткачука. В будинку культури почали діяти вокально-інструментальний ансамбль під керівництвом Барана М.С., вокально-хорові дитячий і дорослий ансамблі під керівництвом Садовського Віктора Володимировича.

Будинок культури тісно співпрацював з Кременіянською ЗОШ, тому в концертах завжди брали участь учителі та учні школи. Широкої популярності в 90-х рр. набули дискотеки та вечори відпочинку молоді.

У вихідні проводилися дискотеки, крім понеділка, щодня транслювалися кінофільми для дорослих та дітей.

Але, на превеликий жаль, на початку 2000 р. все почало мінятися. Культурні заклади, як і культурна робота в селі, почали занепадати, оскільки були переведені у комунальну власність сільської ради з її дефіцитним дотаційно-депресивним бюджетом. Занепадала кіномережа. Працівників культури було скорочено, а тих, що залишилися, переведено на 0,5; 0,25; 0,10 ставки. Було звільнено навіть прибиральницю. Вся культура в селі лягла на плечі директора будинку культури і художнього керівника, які працювали на 0,5 та 0,25 ставки. Опалення будинку культури було від'єднано від школи, що зробило неможливим проведення концертів в осінньо-зимовий період. Культура села перестала розвиватися – вона стала «виживати».

За рахунок проведення платних дискотек і танців оплачувались навіть витрати за світло, а про придбання нового обладнання чи ремонт приміщення можна було взагалі забути, і це в той час, коли весь прогрес «рушив уперед».

Незважаючи на злиденне існування, Будинок культури переключився на інші методи роботи.

Працівники почали працювати в школі з дітьми, в дитсадку, брали участь у проведенні народних свят, культурно-спортивних заходів.

Звертались до відродження народної пісні, народної обрядовості, традиційного декоративно-ужиткового мистецтва, ремесел. Брالی участь у традиційних етнографічних виставках у Сатанові, Городку під власною назвою «Кременянський шинок» та «Шинок у Саровського».

Однак відсутність фінансування загрозливо позначилася на закладах культури. Приміщення будинку культури почало руйнуватися. В глядацькому залі протікав дах, почала обвалюватися стеля. Коштів на ремонт не було. Через відсутність опалення в зимовий період розморозилась теплосистема, почали цвісти

стіни. Приміщення будинку культури стало аварійним. Його працівники проявляли унікальну винахідливість. Проводили роботу в школі, дитсадку і ... на вулиці!

*Юні аматори народного мистецтва (зліва направо): Мартинюк Л.В.,
Дикунець Н.С., Садовська О.В., Шевчук А.В., Садовська Ю.В.,
Остафійчук В.С., Федорівська В.С., художній керівник СБК Бойко С.В.,
Сулько Д.О., Осика А.В.*

Традиційними стали концерти на порозі будинку культури, масові гуляння, концерти до Дня незалежності України, виступи художньої самодіяльності біля обеліска загиблим воїнам-односельцям, на Різдво – Різдвяні гуляння, Вертеп, колядування. Працювали з церквою. У 2000 р. директор Кременіянського БК Садовський Віктор Володимирович організував церковний хор. У хор почали ходити талановиті люди села, які мали гарний голос і вміли співати. Хор працює стабільно, поповнюється новими учасниками. Хор став окрасою не тільки храму, але й усього села. Бере участь у масових заходах будинку культури, колядуванні на Різдвяні свята по селу.

У будинку культури працює бібліотека, якою завідує Сісчук Люба Володимирівна. Художній керівник Бойко Сергій Володимирович вчить дітей музики, гри на різних музичних інструментах (труба, саксофон, баян, акордеон, сопілка, клавішні інструменти). Саме він прищепив любов до музики багатьом дітям села, які на сьогоднішній день навчаються в музичній школі та вищих музичних закладах. З участю талановитих дітей і жителів села проходять змістовно багаті концерти і виступи.

Талановитими учасниками художньої самодіяльності проявили себе Костур (Садовська) Ірина Анатоліївна, Осика Анастасія Василівна, Мартинюк Люба Володимирівна, Гоцак Олена Петрівна, Дмитрук Віталій Олександрович. Без них не проходять концерти, тому що культура на сьогодні – це ентузіазм і займаються нею лише ті люди, яким не байдужа музика, пісня, літературне слово.

У 2014 р. завдяки народному депутату України Герезі Олександру Володимировичу в Кремінянському будинку культури було перекрито дах сучасним жерстяним перекриттям.

Духовно-культурне середовище Креміної визначило подальшу творчу долю народного артиста України **Олега Шаварського**.

*І куди б дорога не вела,
Де б не жив на милій Україні,
А душа, здається, там і нині –
У білій хаті край села...*

На фото: Шаварський Олег Микитович, народний артист України, актор Київського національного академічного драматичного театру ім. Івана Франка, професор, зав. кафедри режисури та майстерності актора Київського національного університету театру, кіно і телебачення ім. І.К.Карпенка-Карого.

Олег Микитович Шаварський згадував: «На-

родився я 8 липня 1946 року. Пройшов рік, як закінчилась війна. А через рік ще одне лихо – голод 1947 року. Важко жилося селянам у той час, їсти нічого... Мати не відлучала мене від свого лона, бо нічого було дати дитині: «Нехай вже краще мене ссе», – згадувала потім про ті часи. Я вже і говорити навчився, і бігати почав, а все чіплявся до мами: «Мамо, дай циці». А що було робити? І сміх і сльози!.. Голод!

Кажуть, у людини починається свідоме життя з того часу, коли вона починає пам'ятати події, учасником яких вона була. Пам'ятаю голод з такого епізоду: У мене був товариш, сусід, Володя Остяк; він був старший від мене на рік. Його мати – вдова (батько його на той час уже помер від голоду), щоб якось прогодувати дітей – Володю і його сестру Женю – тільки-но зійшов сніг і відтанула річка, підбравши в руки спідницю, босоніж полізла в крижану воду, аби наловити отих-от двостулкових молюсків, щоб зварити якогось супу. А ми малі – діти є діти – вкрали у неї кілька цих «черепах», як ми їх називали, щоб покласти до сонця, вони відкриються, і ми будемо дивитися – що у них всередині. Молюск розкрив свої стулки, я засунув туди пальця, стулки стулилися, защемивши мого пальця. Скільки там того болю?, але я злякався і голосно заревів. Тітка Янтошка, Володина мати, побачила, що ми бешкетуємо, накричала на нас, ще й дала ляпаса по задниці. Було мені тоді років два, а Володі – три.

Потім, через роки, коли ми сідали до столу, на якому було і м'ясо, і ковбаса, і чарка доброго самогону,

Перед початком святкового параду

часто згадували цей випадок і завжди Володина мати, тітка Янтошка, згадуючи, намагалася усміхнутися, але завжди кінчиком хустки витирала сльози, котрі наvertsалися на її старечі очі, і вона не могла вгамувати свого болю.

Коли мені виповнилося шість років, я хотів піти до школи, бо мій старший двоюрідний брат – теж Олег – уже йшов у школу, котра була через дорогу від нашої хати. Батько подумав-подумав, та й, взявши мене за руку, повів до школи. Школа – голосно сказано – це була попівська хата, з якої після революції вигнали попа і зробили школу. Учнів було багато. Розплодилось дітей... бо під час війни майже не народжували, а тут повернулися з фронту чоловіки, хоч і каліки, але взялися до «діла» справно.

Посадили мене за парту разом з братом і ще з одним хлопчиною. Я – менший, їм заважаю, вони мене відштовхують, бо їм незручно писати... Походив я тижнів зо два та й покинув на радість батькові; бо, як мені здалося, йому не дуже хотілося посилати мене шестилітнього до школи. А через рік я вже пішов з усіма «правами», з букварем і зошитами.

Цей період навчання з першого по четвертий клас мені не дуже запам'ятався. Пам'ятаю, як важко захворів на кір. Лежав з температурою сорок, марив, втрачав свідомість... батьки думали, що не виживу. Тато ходив на колгоспну конюшню за кобилячим молоком, щоб я пив. Мовляв, воно має лікувальні властивості. Та справа в тому, що молока я ніколи не любив, навіть коров'ячого, а тут – кобиляче. Плакав, не хотів навіть пригубити, тато просив, сам пробував, заохочуючи мене, врешті-решт, покинув цю затію; приносив риб'ячий жир, який я, хоч і без ентузіазму, але пив.

Видужавши через пару місяців, кволий, хитаючись, повернувся я до школи. На моє здивування, там мене зустріли радо, за мене хвилювалися; особливо раділа моєму поверненню вчителька Ганна Григорівна Дмитрук, якій я складаю доземний уклін за її мудрість, доброту і ширість. Адже ці чотири роки, протягом яких вона мене навчала, заклали основу того, ким я став. Вічна пам'ять Вам, моя любя, дорога перша вчителько!!!

Навчався я в початкових класах непогано. Будучи в четвертому класі, зі мною стався випадок, який визначив всю мою подальшу долю.

Справа в тому, що тоді у нашому селі, з першого по четвертий клас навчалися в попівській хаті, про яку я вже згадував, а з п'ятого по восьмий – у земській школі. (Школа, яку побудувало земство). І школа ця знаходилася в іншому кінці села. А до клубу, що знаходився в центрі, звідкись із району привезли духові інструменти, котрі треба було віднести до земської школи. Тодішній директор школи Володимир Єрофейович Бондарчук (мудра, чудова людина, прекрасний вчитель, якого всі любили) прийшов до нашої школи, яка знаходилася ближче, щоб взяти учнів четвертого класу як робочу силу для перенесення інструментів у земську школу. Мене як міцного хлопчину взяли для цієї справи. Ми віднесли інструменти, і, на знак подяки, директор запропонував нам приходити з завтрашнього дня в земську школу навчатися музики. Не знаю, всерйоз він це сказав чи жартома, але я взяв це до уваги і наступного дня після уроків стояв біля земської школи, чекаючи виконання обіцяного.

Капельмейстер Кирило Тодосович Печений подивився на відібраних директором оркестрантів і, відповідно до комплекції майбутнього музиканта, роздав інструменти. Мені як меншому потрапила труба. З цього часу я навдивовижу ретельно почав займатися музикою. Ми грали на всіх святах, які святкувалися в школі; в клубі на колгоспних зборах; на похоронах; на весіллях... А фіззарядка

перед початком уроків без нашої музики не відбувалася жодного разу. Ні восени, ні взимку, ні навесні... тепло, холодно..., а наш оркестр о дев'ятій ранку стоїть під стінами школи і грає марші, вальси, польки..., а учні роблять фіззарядку.

Пам'ятаю – у космос полетів Гагарін – відмінили уроки, був мітинг і ми півдня грали на майданчику перед школою.

Яке було піднесення! Гордість! Були переконані, що невдовзі полетимо на Місяць, Марс, інші планети!

Граючи в шкільному духовому оркестрі на трубі, мені

захотілося навчитися грати й на інших інструментах. Слід сказати, що моя мама, Станіслава Іванівна, в душі була натура артистична; коли дівувала, то брала участь в аматорських виставах, грала на балалайці... і випросити у неї купити балалайку не складало жодних проблем. Перший же вихід у Городок на базар завершився придбанням балалайки. Мати настроїла інструмент, заграла «Бариню», і до вечора я теж уже бринькав «Бариню». Батько послухав, порадувався, що у нього такий здібний син, і прорік: «Балалайка – це балалайка, а от скрипка... королева інструментів!» Я зразу ж підхопив ідею і почав наполягати на придбанні скрипки. Батько на той час працював начальником пошти; подивився в прейскурант і довідався, що можна виписати з Москви посилторгом скрипку. Але яку? Там є – одна чверть, дві чверті, три чверті і повна. Яку ж треба нам? Вирішили брати середину – дві чверті. Наступного ж дня замовлення було зроблено. Я з нетерпінням став чекати бажаного інструмента, а його все не було і не було.

Врешті-решт, через деякий час, повернувшись зі школи, я побачив у коморі невеличку «труну», збиту з фанери, – це була посилка з довгожданою скрипкою.

Моя бабуня, дивлячись на посилку, хрестилася і вслух проголошувала: «Ах, Боже! Що мале – що старе (маючи на увазі мене й тата), подуріли обоє! Дитяче трумбло, – як вони називали посилку, – виписали з Москви». «Трумбло не трумбло, – сміялися ми з татом, – а от зараз побачите, що всередині...».

Згодом я пристрастив до гри на струнних інструментах своїх товаришів – Володю Воротного, Володю Кишка, Володю Остяка та інших. Ми часто збиралися у нас на веранді (балалайка, скрипка, гітара, мандоліна), грали українські пісні, співали...

*Олег Шаварський
з Анатолієм
Боднарчуком*

*Олег Шаварський
з Володимиром
Кишком*

В.Я.Остяк

Одного вечора сидимо граємо..., весна, біля хати цвіте бузок... Що таке?! В бузку хтось є! Ми припинили грати – засоромилися. А це жінки йшли з поля, несли верети з травою, почули, що ми граємо, і, щоб не сполохати нас, сховалися в бузку та й слухають. Ми їх схованку розкрили, а вони – заплакані!.. Це наша гра справила на них таке враження. А де ще в своєму житті вони могли чути живий концерт? Хіба що по радіо... Але, яка то музика? Так... «деренчання». А тут – живі виконавці! Повилазили жінки з кущів: «Заграйте, хлопці! Заграйте ще!» Ага! Де там?! То ми грали для себе, було натхнення..., а на замовлення... Ми, правда, заграли їм, бо вони дуже просили, але враження на них це вже не справило. Повисихали їхні очі, і вони порозходилися.

Пригадуючи шкільні роки, не можу не згадати чудового вчителя історії, завуча школи Вівчурка Юрія Остаповича. Це був справжній фанат своєї справи. З якою любов'ю він приносив на уроки з історії кам'яні топірці доісторичної людини, шкребки з кременя, якісь черепки посуду, вироби з міді тощо. Як він виймав ці дорогоцінні камінці з невеличкої валізи, демонструючи нам докази побуту первісної людини; як ми дивувалися, не вірячи очам своїм... Тож у класі не було жодного учня, який не знав би історії. Юрій Остапович заохочував і нас йти з ним шукати подібні артефакти. Як ми раділи, знайшовши якийсь шкребок або черепок!.. Він зразу ж фантазував: «З цієї пляшки, мабуть, пили запорозькі козаки Богдана Хмельницького...», і ми обнімалися, раділи, що стали причетними до нашої славетної історії. Він також навчав нас мистецтву фотографії, показував, як правильно фотографувати квітку або випадково знайдене пташи-

не гніздечко – не чіпаючи руками, щоб пташка не відвернулася!.. Честь і хвала таким Учителям!

Закінчивши Кременянську восьмирічку, я навчався в Лісоводській середній школі, а також продовжив гру в шкільному духовому оркестрі. Але там з'явилася для мене і нова спокуса. В тій школі був учитель української літератури Василь Михайлович Теклюк, прекрасний педагог, у якого було хобі: він чудово грав на скрипці, любив драматичне мистецтво, любив спів, організовував постановки драматичних вистав, концертів, керував шкільним хором, писав святкові сценарії. І, звичайно, ми не могли не здружитися. Пам'ятаю, в шкільній виставі «Назар Стодоля» я грав Гната. Вчителі, разом з учнями старших класів, ставили «Запорожця за Дунаєм» – я грав разом з Василем Михайловичем в оркестрі на скрипці. Він – перша скрипка, я – друга. І, звичайно, коли постало питання про вибір вищого навчального закладу для вступу, то для мене цей вибір уже був визначений – тільки театральний.

Закінчивши театральний інститут, мене запросили працювати в Київський національний академічний драматичний театр ім. Івана Франка, де я працюю й досі. Згодом я закінчив режисерський факультет Національного університету театру, кіно і телебачення ім. І.К.Карпенка-Карого. Потім, коли я набув певного досвіду, мене запросили викладати майстерність актора. Мої учні вже носять високі почесні звання заслужених та народних артистів України, лауреатів державних премій... але згадка про шкільні роки щемить мою душу.

Завдяки професії актора мені довелося побувати в багатьох містах колишнього Радянського Союзу: від Чернівців – до Владивостока, від Петербурга – до Одеси. Був я в Німеччині, Австрії, Болгарії, Польщі, Сполучених Штатах, але спогад про малу Батьківщину, де пройшли мої дитинство та юність, – це спогад про найдорожче!».

«Душа землі моєї»

Всеукраїнський фестиваль-конкурс народного мистецтва «Душа землі моєї» відбувся 18 червня 2010 року на базі Державного курорту «Сатанів». Древній Сатанів став місцем зустрічі мистецької та культурної еліти Хмельниччини, а також сусідніх областей України. На території були розташовані етносвітлиці сільських рад Городоцького району. «Шинок у Садовського» – під такою назвою працював етномайданчик, господарі якого пригощали всіх бажаючих смачними стравами та дарували веселий настрій.

Етносвітлиця с.Кремінної на святі міста Городка

Етносвітлиця «Шнок у Садовського» с.Кремінна отримала перше місце на Всеукраїнському фестивалі-конкурсі народного мистецтва «Душа землі моєї».

Духовий оркестр Кремінянського сільського будинку культури.

Зліва-направо: Садовський Віктор Володимирович, Ямборко Анатолій Іванович, Садовський Петро Федорович, Воротний Микола Володимирович, керівник оркестру Баран Микола Ст..., Нечай Анатолій Леонідович; внизу: Бойко Сергій Володимирович, Гнап Василь Миколайович

10 жовтня 2010 р. Городоччина святкувала 87-у річницю утворення району та День міста.

Делегація с.Кремінної на святкуванні Дня міста Городок

На центральній площі міста були розташовані етномайданчики «До джерел народної скарбниці», де кожна сільська рада району у святковому наметі представила все, чим може похвалитися перед іншими. Особливою на святі була етносвітлиця Кремінянської сільської громади. Адже чого тут тільки не було: і справжній український борщ, ковбаска домашня, сало, голубці, квашені огірочки з бочки, мед, смачні пиріжки, вареники, а ще й сивуха, і медовуха, і наливка... Але обов'язковою була щира народна українська пісня, якою аматори Кремінянського сільського будинку культури радували усіх гостей. На святі Дня міста та 87-річчя утворення Городоцького району етносвітлиця «Кремінянський шинок» села Кремінна отримала перше місце у конкурсі короваїв та в її оформленні.

Етносвітлиця «Кремінянський шинок» с.Кремінна

*Понад 30 років віддала
бібліотечній справі села
високоосвічена, інтелектуальна людина Кузь
Євгена Петрівна*

Кузь (Баран) Євгенія Петрівна народилася в с.Кремінна 7 січня 1948 р. Навчалась у місцевій семирічці та Лісоводській середній школах. Після закінчення Хмельницького кооперативного технікуму 39 років (з 1967 по 2006 рр.) працювала завідуючою Креміннянською сільською бібліотекою, яка обслуговувала понад 1,4 тис. читачів. У 1979 р. заочно закінчила бібліотечне відділення Кам'янець-Подільського культурно-освітнього училища. Добрим словом Євгенія Петрівна згадує голову сільської ради В.М. Вільчинського, який сприяв розвитку культури села. Тоді бібліотека отримувала по 15 назв газет і 20 журналів. За досягнуті високі результати в роботі бібліотека носила звання закладу культури відмінної роботи.

З 2004 р. Креміннянську сільську бібліотеку очолює Сішук Любов Антонівна. Книжковий фонд бібліотеки нараховує 7 тис. 200 екземлярів. Бібліотека обслуговує 421 дорослих і 87 юних читачів. Робота бібліотеки має комплексний характер, який включає обслуговування населення книгою, організація заходів з національно-культурного відродження села, всебічне (особливо національно-патріотичне, морально-естетичне і правове) виховання підростаючого покоління. В читальному залі бібліотеки відвідувачі можуть ознайомитися з виставкою регіональної інформації «Бібліотека і влада: грані співпраці», краєзнавчою виставкою «Це твоя земля – єдина і неповторна». Проводилися цікаві історична година «Мій край – моя історія жива», патріотична година «Вітчизна у серці», екскурс в історію рідного краю, усний журнал «Люби та знай свій рідний край». Тут облаштована народознавча світлиця експонатів «З дідушевої комори, з бабусиною скрині». Розбудова держави немислима без високої правової культури громадян. Тому бібліотека використовує різні інформаційно-літературні форми правової пропаганди і правового виховання громадян села в циклі заходів під рубриками «Україна – Незалежна держава», «Благословенна будь Соборна Україно», «Азбука громадянина», «Правова абетка», «Мова правознавства». Для молодших школярів у бібліотеці оформлена книжкова полицка «Букварик чемності», проводилися уроки гарної поведінки «Озирнись на свій вчинок», тиждень дитячого читання «Канікули з цікавою книжкою».

Хвилююче проходили вечори-спогади «Юність, обпалена війною» за участю ветеранів Садовського І.Ф., Осики В.Ф., Панькевич М.Є., години пам'яті героїв Крут, про Голодомор 1932–1933 рр., про жертви села в Другій світовій війні, години милосердя «Людина починається з добра». Цікаву роботу бібліотека проводить з пропаганди творчості Т.Шевченка, Л.Українки, сучасних літераторів краю та України. Спільно з будинком культури, школою бере участь у проведенні державних і народних свят.

У результаті на конкурсі «Найкращий читач Хмельниччини – 2016», що проходив у обласній бібліотеці ім. Т.Г.Шевченка, цього почесного звання удостоєна юна кременянка Мажугіна Ангеліна.

Церковне життя

Церковно-релігійне життя в Кременінні має глибинну історію, позначену непростими політичними, соціальними, духовними процесами суспільного розвитку на Поділлі. Православ'я в Подільському краї пережило жорстокі впливи іноетнічного панування, зокрема майже 300-літньої польсько-католицької підвладності, з жорстоким єзуїтським, уніатським тиском і переслідуванням. Українська православна церква російським царизмом була позбавлена самостійної патріархії, що призвело до денационалізації церковно-релігійного процесу на Поділлі. А в період радянського атеїстичного психозу взагалі були пограбовані культові цінності, знищені релігійні храми, масово репресовані священнослужителі, жорстко переслідувалися віруючі.

*Настоятель храму
с.Кремінна
протоієрей
Олександр Яцейко*

І лише в незалежній Україні відбувається відродження Української православної церкви, забезпечується конституційне право свободи совісті та вільного сповідування а задоволення релігійних потреб людей. Хоча цей процес відбувається неоднозначно, оскільки багатоконфесійність не зовсім сприяє утвердженню православної віри.

У Городоцькому районі в 2017 р. діяло понад 40 громад Української Православної Церкви. Функціонувало 37 типових культових споруд-храмів, 2 молитовних доми, зведено 7 каплиць.

В окремих опублікованих виданнях стверджується, що у XVII ст. в с.Кременній діяла православна церква. Але після її руйнації на місці її престолу був встановлений камінний хрест. Новий храм у честь воздвиження святого Хреста збудовано в 1855 році. В 1872 р. перебудовано старий іконостас, а в 1874 р. до церкви прибудована камінна дзвіниця. Найвідомішим священиком у Кременній був Гавриїл Сніжинський, який прослужив тут з кінця XVIII ст. до 1832 року і про якого в народі збереглася добра пам'ять. Церква володіла землею під садибу в розмірі 2,3 десятини, орною – 35,2 десятини. Церковно-парафіяльна школа в Кременній існувала з 1861 року, а в Новосілці з 1886 року.

У 1930-х роках церква в с.Кременна була зруйнована, а доля священика Зозулінського та псаломщика Ковальського загубилася в тенетах сталінських репресій.

Наприкінці 1980 р. настоятелем у пристосованому приміщенні сільської церкви був священик Гуменний. Люди, не дивлячись на заборони, таємно хрестили дітей, відзначали релігійні свята, виготовляли різні святкові страви (пекли паски, красили писанки), які освячували в церкві.

З 1991 р. розпочалось будівництво нового Хресто-воздвиженського храму, який був збудований у 2000 р. та освячений єпископом Кам'янець-Подільським і Городоцьким Феодором у 2000 році.

Хрестовоздвиженський храм с.Кремінна

Вівтар Кремінянської церкви

У 2004 р. освячена капличка на Кременянському хуторі в честь Блаженної Ксенії Петербурзької.

У 2014 р. було освячене побудоване Середюком Віктором Івановичем джерело в честь св. апостолів Петра і Павла.

Старожили села Кременної

***Волос Віра Матвіївна,**
ветеран педагогічної роботи*

***Шкробот Антоніна Семенівна,**
працювала свинаркою. Батько
Драгузь Іван загинув під час війни*

***Шкробот Володимир Антонович,** понад 30 років працював водієм в організаціях і установах м.Городка. Упродовж всього періоду проживав у селі Кременна*

ВІРШІ КРЕМІНЯН ПРО СЕЛО

Осінь

*Ось настала осінь –
Золота пора,
Як радіє осені
Наша дітвора!*

*Як же не радіти
Осінній порі!
Коли вона житниця
Всієї землі.*

Людмила Савчук

Весна

*Весна іде, струмки дзвенять,
Зима відходить геть,
А з краю теплого пташки
У рідний край летять.*

*Під синім куполом небес
Нові дзвенять пісні,
У рідний край до нас летять
Лелеки й журавлі.*

*Летять лелеки й шапки,
Зозулі й солов'ї:
Під тихим подихом весни
Прокинулись гаї.*

Людмила Савчук

Весняний танець

*Прийшла весна. Уквітчана,
Немов дівчина в вінку,
Усі лісові мешканці
Кружляють у танку.
Ось білочка стрибнула
Із сосни на пеньок,
Їй також захотілося
Піти у цей танок.
Від подиху весняного
Прокинулись гаї.
Ласкаве сонце промені
Дарує їм свої.*

Галина Комар

Радість життя

*Перша дитяча цікавість,
Перші склади і слова,
Світло і трепетна радість –
Наше дитя на ногах.
Перші невпевнені кроки,*

Сміх, мов дзвіночок, луна.
Милий малиновий ротик
Сонцю радіє: весна!
Що йому доля готує?
Що принесе у цей світ?
Хай Матір Божя врятує
Його від лиха і бід.

І.Топольницька

Продається хата

Зміліла криниця, зникло щастя горно,
Стараюсь оселі багато сказати.
Кому подарую родинне гніздо?
Я хату не можу продати.

Продається хата.
Батьківський поріг,
Материнська казка –
Дітям оберіг!

Продається свято –
Нитка і основа,
Продається хата –
Пісня колискова.

Не стало у хати принад і оздоб.
Дитинство прекрасне, та де його взяти?!
Кому подарую родинне гніздо?
Я хату не можу продати.

Із дерева роду останній листок
Придбав лиш себе до самотньої дати.
Кому подарую родинне гніздо?
Я хату не можу продати.

Вам хата – планета,
Літак – на Різдво,
Ракета в Сполучені Штати...
Кому подарую родинне гніздо?
Я хату не можу продати.

Продається хата.
Батьківський поріг,
Материнська казка
– Дітям оберіг!

Продається свято –
Нитка і основа,
Продається хата –
Пісня колискова.

Василь Довжик

ПІСЛЯМОВА

Щоб увінчалася добром доля малої Батьківщини

Село Кременна – благословенний край, яскрава зірка на теренах Хмельницької області, якій у 2017 р. виповнилось 80 років від дня створення.

Спільно з активістами села, на основі архівних документів, розповідей жителів, висвітлено історію малої Батьківщини від заснування і до наших днів. Щиро дякуємо всім, хто надав допомогу у цьому.

Чи справилися ми з цим завданням? Відповідь на це питання дасте ви, шановні читачі, односельці. Але тема малої Батьківщини, мабуть, приверне вашу увагу і в подальшому, вона не буде забута, а творчо розвинута. І ви, шановні земляки, своєю працею, життям своїм примножуватимете славу рідного краю.

Аналізуючи історичні події, факти, ми знову і знову усі разом свої погляди, дії звертаємо на сьогоднішній день. Кожного із нас хвилюють питання, як вижити в ці нелегкі часи. Адже щоденно жителі села, в тому числі Кременної, відчувають економічні, соціальні негаразди. Політиканство, корупція, злочинство роз'їдають, знищують країну. Кожного з нас гнітить те, що через найближчого сусіда – Росію – мир в Україні так і не запанував. На сході України гинуть молоді хлопці, гине краший генофонд нації.

Не задовольняють нас і реальні умови життя. Це визнає офіційно влада. Це підтвердить кожен житель села. Як засвідчили дані, які оприлюднило Головне управління статистики в області, 70% родин Хмельниччини вважають себе бідними. Майже дві третини сімей відзначили, що за 2015–2016 рр. їхній добробут погіршився, 30 відсотків – не відчули змін матеріального стану порівняно з попереднім роком. Таке соціальне становище не надає життєвого оптимізму подолянам.

Разом з усіма мешканцями краю односельці стурбовані і станом розвитку наших сіл. У багатьох колись квітучих населених пунктах закриваються школи, медичні, культосвітні заклади, не створюються належні умови для обслуговування сільського населення.

З кожним роком погіршується демографічна ситуація. Село вимирає. Якщо в 1959 р. в Кременній було 2095 постійного населення, то в 2001 р. – 1133 осіб. А на 1 січня 2016 р. в селі залишилося всього 1061 особа.

Сьогодні на теренах нашої області, в селах відчутні й інші негаразди, які гнітять душу. Господарства зруйновані, розібрані, поламані виробничі примі-

щення, техніка розкрадена. Бездумно розтягли все, як за більшовиків, – «до ос-
нованья». Та сама зворотня колективізація.

Але життя неспинно йде вперед. Міняються часи, змінюється людське бут-
тя. І в цьому поступі, як завжди, пріоритет належить людям. Тим, які створили
малу Батьківщину і сьогодні звеличують землю предків. Про окремих з них ми
згадали, розповіли про їхні добрі справи.

Сьогодні країни, земляки живуть, працюють, навчаються з надією на кра-
щі часи в незалежній Україні. Сподіваються на успішне проведення демократи-
чних реформ, поліпшення ставлення держави щодо забезпечення цивілізованих
норм життєдіяльності кожного. І вірою люди не нехтують. Ох, як хочеться, щоб
вона перемогла, а всі ми зажили щасливо і радісно. Тож для цього треба гурту-
ватися в громаді, в кожній сім'ї, берегти й збагачувати землю, на якій народи-
лися і зросли.

А книга про дорогу всім малу Батьківщину – Кременну – хай буде знако-
вим спомином.

Дбаймо про те, щоб увінчалася Добром її доля!

Автори

ЗМІСТ

П. Шкробот. Слово до читача	3
Т. Воротна. Збережемо і примножимо традиції нашого славного села Кремінної	7
Звернення ветеранів села до молоді односельчан с.Кремінна	11
Слово про мецената О.Герегу	12
Розділ I. Історико-етнографічні витоки с.Кремінна (Кременна).....	14
Розділ II. Кременна напередодні та в період УНР (1917–1920 рр.)	30
Розділ III. Кременна в період радянізації суспільного життя, колективізації сільського господарства	33
Розділ IV. Кременна в Другій світовій війні	60
Розділ V. Звільнення села від окупації.....	69
Розділ VI. Післявоєнна відбудова села (1944–1950-ті рр.)	94
Розділ VII. Кременна у складі к-пу «Україна» с.Лісоводи	127
Розділ VIII. Кремінна в незалежній Україні	161
Післямова	253

Петро Михайлович Шкробот, Петро Якович Слободянюк

КРЕМІННА (КРЕМЕННА)

Історико-етнографічний нарис

Редактор Ігор Миколів
Комп'ютерна верстка Мар'яни Тераз
Обкладинка: Олексій Підгурський,
Сергій Ільїнський,
Валентин Ільїнський

Підписано до друку 29.12. 2017 р. Формат 60х84 1/16.
Папір офсетний. Гарнітура Шкільна. Друк офсетний.
Умовно-друк. арк. 14,88. Облік.-видавн. арк. 11,56. Зам. № 29/17.

ТзОВ «Видавництво Астон» м. Тернопіль вул. Гайова, 8
тел. (0352) 52-71-36, 43-47-12, факс: 43-47-13 моб. (067) 3546295

Свідоцтво ТР №28 від 09.06.2005

www.aston.te.ua E-mail: tovaston@gmail.com

Віддруковано в ТзОВ «Гал-Друк», м. Тернопіль вул. Бродівська, 44

E-mail: Gal-druk@ukr.net

ПРО АВТОРІВ:

ШКРОБОТ ПЕТРО МИХАЙЛОВИЧ народився в с. Кременна Городоцького району Хмельницької області. Член Національної спілки журналістів України, почесний ветеран України. Закінчив факультет журналістики Львівського державного університету ім. І. Франка, вищу партійну школу при ЦК КПУ.

Працював на педагогічній, комсомольській, партійній, профспілковій, архівній роботі. Редагував обласні видання «Зайнятість», «Позиція», автор численних публікацій у центральних і місцевих друкованих виданнях.

СЛОБОДЯНЮК ПЕТРО ЯКОВИЧ – доктор філософії, академік-керівник Хмельницького відділення Української Технологічної Академії, заслужений працівник культури України, член Національних спілок журналістів, архівістів, краєзнавців, театральних діячів.

Працював начальником Хмельницького облуправління культури, директором Державного архіву Хмельницької області. Очолює Хмельницькі обласні відділення Українського фонду культури, Конгресу української інтелігенції. Автор більше 20 наукових монографій, збірників і книг з історії та культури.